

Saurashtra University

Re – Accredited Grade 'B' by NAAC
(CGPA 2.93)

Vadher, Sandip A., 2007, ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગનાં મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ,
thesis PhD, Saurashtra University

<http://etheses.saurashtrauniversity.edu/id/eprint/93>

Copyright and moral rights for this thesis are retained by the author

A copy can be downloaded for personal non-commercial research or study,
without prior permission or charge.

This thesis cannot be reproduced or quoted extensively from without first
obtaining permission in writing from the Author.

The content must not be changed in any way or sold commercially in any
format or medium without the formal permission of the Author

When referring to this work, full bibliographic details including the author, title,
awarding institution and date of the thesis must be given.

Saurashtra University Theses Service
<http://etheses.saurashtrauniversity.edu>
repository@sauuni.ernet.in

“ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ”

Analysis of Capital Structure of
Sugar Industry of Gujarat

પીએચ.ડી. પદ્મી માટે સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટને રજૂ કરેલ
મહાશોધ નિબંધ

: શોધકર્તા :

સંદિપ એ. વાઢેર

લેકચરર ઇન કૉમર્સ

શ્રી શારદાપીઠ આર્ટ્સ, કૉમર્સ

એન્ડ કૉલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,

ઢારકા-૩૬૧૩૩૫

માર્ગદર્શક

ડૉ. શૈલેષ જે. પરમાર

રીડર,

વાણિજ્ય અનુસ્નાતક ભવન

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૫.

વાણિજ્ય અનુસ્નાતક ભવન

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,

રાજકોટ-૩૬૦૦૦૫

જાન્યુઆરી-૨૦૦૭

ડૉ. શૈલેષ જે. પરમાર
રીડર
વાણિજ્ય ભવન
સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી
રાજકોટ-૩૬૦૦૦૫

પ્રમાણપત્ર

આથી પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવે છે કે શ્રી સંદિપ એ. વાઢેરે “ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ” "Analysis of Capital Structure of Sugar Industry of Gujarat" નામનો પ્રસ્તુત મહાશોધ નિબંધ મારા માર્ગદર્શન નીચે તૈયાર કરેલ છે, ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડી માળખાના અસ્તિત્વ ધરાવતા જ્ઞાનમાં આ સંશોધન અભ્યાસ તેમનું મૌલિક પ્રદાન છે. આ ઉપરાંત આ શોધ નિબંધ આ અગાઉ કોઈપણ બીજી યુનિવર્સિટીમાં પદ્વી માટે રજૂ કરવામાં આવેલ નથી.

તા.

ડૉ. શૈલેષ જે. પરમાર
રીડર,
વાણિજ્ય અનુસ્નાતક ભવન
સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૫.

સંદિપ એ. વાઢેર

લેકચરર ઇન કોમર્સ

શ્રી શારદાપીઠ આર્ટ્સ, કોમર્સ

એન્ડ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન

ઢ્રારકા-૩૬૧૩૩૫

“ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગનાં મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ”
"Analysis of Capital Structure of Sugar
Industry of Gujarat" નો પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ એ એક
અગત્યનો અભ્યાસ છે. મારું આ સંશોધન એ મોલિક પ્રદાન છે. જે
હાલ અસ્તિત્વ ઘરાવતા જ્ઞાનમાં એક મહત્વનું પ્રદાન કરે છે. પ્રસ્તુત
સંશોધન અભ્યાસ કોઈપણ પ્રકારની પદ્વી માટે આ અગાઉ કોઈ
યુનિવર્સિટીમાં રજૂ કરવામાં આવેલ નથી.

તા.

સંદિપ એ. વાઢેર

લેકચરર ઇન કોમર્સ

શ્રી શારદાપીઠ આર્ટ્સ, કોમર્સ

એન્ડ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,

ઢ્રારકા-૩૬૧૩૩૫

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિગત	પૃષ્ઠ નંબર
પ્રકરણ : ૧ ખાંડ ઉદ્યોગ ઉદ્ભવ, વિકાસ અને સંશોધન કાર્યપદ્ધતિ		૧-૪૯
ભાગ-૧ : ખાંડ ઉદ્યોગ ઉદ્ભવ અને વિકાસ		
૧.૧	પ્રસ્તાવના	૨
૧.૨	ખાંડ ઉદ્યોગનો ઇતિહાસ અને વિકાસ	૩
	o રાજ્ય કક્ષાએ	
	o રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ	
	o આંતર રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ.	
૧.૩	ગુજરાત રાજ્યના ખાંડ ઉદ્યોગના પસંદ કરેલ એકમો	૧૪
૧.૪	ગુજરાત રાજ્યના ખાંડ ઉદ્યોગના પસંદ કરેલ એકમોનો ટૂંકો ઇતિહાસ	૧૭
૧.૫	ખાંડ ઉદ્યોગની મુશ્કેલીઓ	૨૭
૧.૬	ખાંડ ઉદ્યોગના વિકાસની તકો	૩૩
૧.૭	ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે સરકારની નીતિ	૩૪
ભાગ-૨ સંશોધન કાર્યપદ્ધતિ		
૧.૮	સંશોધન યોજના અને પૃથક્કરણની પદ્ધતિઓ	૩૭
૧.૯	સમસ્યાકથન	૩૭
૧.૧૦	સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે થયેલ સંશોધનો	૩૭
૧.૧૧	સંશોધન અભ્યાસના હેતુઓ	૩૯
૧.૧૨	માહિતીનું પ્રાપ્તિ સ્થાન	૪૦
૧.૧૩	સંશોધનનો સમયગાળો	૪૦
૧.૧૪	ઉત્કલ્પનાઓ	૪૦
૧.૧૫	પૃથક્કરણની પદ્ધતિઓનું માપ	૪૩
૧.૧૬	સંશોધન અભ્યાસની મર્યાદાઓ	૪૪
૧.૧૭	સમાપન	૪૫
પ્રકરણ : ૨ મૂડી માળખું મહત્વ અને તેની અસરો		૫૦-૯૧
૨.૦	પ્રસ્તાવના	૫૧
૨.૧	મૂડી માળખાંનો અર્થ	૫૧
૨.૨	લિવરેજ એટલે શું ?	૫૬
	૨.૨.૧ લિવરેજના પ્રકારો	૫૭
૨.૩	મૂડીકરણ	૬૩

૨.૩.૧ મૂડીકરણના સિદ્ધાંતો	૬૪
૨.૩.૨ અતિ મૂડીકરણ	૬૫
૨.૩.૩ અલ્પમૂડીકરણ	૬૭
૨.૪ મૂડી માળખાંનાં અભિગમો	૭૦
૨.૫ ઈષ્ટતમ્ મૂડી માળખું	૭૯
૨.૬ મૂડી માળખાની રચના સમયે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દાઓ	૮૦
૨.૭ મૂડી માળખાંનું મહત્વ	૮૭

પ્રકરણ : ૩ મૂડીમાળખું અને તરલતા

૯૨-૧૨૫

૩.૧ પ્રસ્તાવના	૯૩
૩.૨ કાર્યશીલ મૂડી માટેના માર્ગદર્શક અભિગમો	૯૫
૩.૨.૧ રૂઢિચૂસ્ત અભિગમ	૯૬
૩.૨.૨ સમાન અભિગમ	૯૭
૩.૨.૩ રૂઢિચૂસ્ત અભિગમ અને સમાન અભિગમ વચ્ચે ટ્રેડ ઓફ	૯૮
૩.૩ રોકડ સંચાલન	૯૮
૩.૪ નફાકારકતા વિ. તરલતા	૧૦૦
૩.૫ મૂડીમાળખામાં તરલતાનું મહત્વ	૧૦૨
૩.૬ તરલતાની સ્થિતિ જાણવા માટેના ગુણોત્તરો	૧૦૩
૩.૬.૧ ચાલુ ગુણોત્તર	૧૦૪
૩.૬.૨ સ્ટોક ગુણોત્તર અથવા ચલનદર	૧૦૯
૩.૬.૩ ચાલુ મિલ્કત/રોકડ ગુણોત્તર	૧૧૪
૩.૬.૪ રોકડ ચલન દર	૧૧૯

પ્રકરણ : ૪ મૂડી માળખું અને સફરતા

૧૨૬-૫૬

૪.૧ પ્રસ્તાવના	૧૨૭
૪.૨ તરલતા અને સફરતા	૧૨૯
૪.૩ નફાકારકતા અને સફરતા	૧૨૯
૪.૪ ખાંડ ઉદ્યોગમાં સફરતાની સ્થિતિ	૧૩૦
૪.૪.૧ માલિકી ગુણોત્તર	૧૩૦
૪.૪.૨ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર	૧૩૬
૪.૪.૩ નેટવર્થ/નેટવ્લોક ગુણોત્તર	૧૪૨
૪.૪.૪ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર	૧૪૯

પ્રકરણ : ૫ મૂડી માળખું અને નફાકારકતા	૧૫૭-૨૦૪
૫.૧ પ્રસ્તાવના	૧૫૮
૫.૨ નફો	૧૫૯
૫.૩ નફાકારકતા	૧૬૦
૫.૪ મૂડી માળખું અને નફાકારકતા	૧૬૪
૫.૫ ખાંડ ઉદ્યોગમાં નફાકારકતાની પરિસ્થિતિ	૧૬૬
૫.૫.૧ કાચા નફાનો ગુણોત્તર	૧૬૭
૫.૫.૨ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર	૧૭૩
૫.૫.૩ કુલ મિલકતોનો ચલનદર	૧૭૯
૫.૫.૪ કાચમી મિલકતોનો ચલનદર	૧૮૫
૫.૫.૫ કુલ મિલકતો પર વળતર	૧૯૨
૫.૫.૬ કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર	૧૯૭
પ્રકરણ-૬ સારાંશ, તારણો અને સૂચનો	૨૦૫-૨૨૫
૬.૧ પ્રસ્તાવના	૨૦૬
૬.૨ પ્રથમ પ્રકરણનો સારાંશ, તારણો અને સૂચનો	૨૦૮
૬.૩ દ્વિતીય પ્રકરણનો સારાંશ	૨૧૨
૬.૪ તૃતીય પ્રકરણનો સારાંશ અને તારણો	૨૧૩
૬.૫ ચતુર્થ પ્રકરણનો સારાંશ અને તારણો	૨૧૫
૬.૬ પાંચમા પ્રકરણનો સારાંશ અને તારણો	૨૧૮
૬.૭ સમગ્રલક્ષી સૂચનો	૨૨૩
— સંદર્ભસૂચિ	૨૨૬-૨૩૧
— પરિશિષ્ટો	૨૩૨-૨૫૨

ટેબલ સૂચિ

ક્રમ	વિગત	પૃષ્ઠ નંબર
૧.૧	વિશ્વમાં ખાંડનું ઉત્પાદન (મિલિયન ટન)	૧૨
૧.૨	એશિયા ખંડમાં ઉત્પાદન (મેટ્રીક ટન)	૧૩
૧.૩	સહકારી ખાંડ મંડળીઓનો નફો અને નુકસાન દર્શાવતું પત્રક	૧૫
૧.૪	ગુજરાતની ખાંડ મંડળીઓની સંખ્યા, દૈનિક સ્થાપિત પિલાણ ક્ષમતા, ઉત્પાદન, વિસ્તાર અને હેક્ટરદીઠ ઉત્પાદન દર્શાવતું પત્રક	૧૬
૧.૫	સહકારી ખાંડ મંડળીઓનો નફો અને નુકસાન દર્શાવતું પત્રક	૧૮
૧.૬	શ્રી ગણેશ ખાંડ ઉદ્યોગ સહકારી મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો	૨૧
૧.૭	શ્રી સાયાણ વિભાગ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો	૨૨
૧.૮	શ્રી ખેડુત સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી બારડોલીના પ્રગતિ નિર્દેષકો	૨૩
૧.૯	શ્રી મહુવા પ્રદેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો	૨૪
૧.૧૦	શ્રી બિલેશ્વર ખાંડ ઉદ્યોગ ખેડુત સહકારી મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો	૨૫
૧.૧૧	શ્રી તાલાલા તાલુકા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો	૨૬
૩.૧	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો ચાલુ ગુણોત્તર	૧૦૫
૩.૨	Anova Table	૧૦૮
૩.૩	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો સ્ટોક ગુણોત્તર	૧૧૦
૩.૪	Anova Table	૧૧૩
૩.૫	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર	૧૧૫
૩.૬	Anova Table	૧૧૮
૩.૭	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો રોકડ ચલનદર	૧૨૦
૪.૧	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો માલિકી ગુણોત્તર	૧૩૧
૪.૨	Anova Table	૧૩૫
૪.૩	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો દેવા-ઈક્વિટી ગુણોત્તર	૧૩૭
૪.૪	Anova Table	૧૪૧
૪.૫	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર	૧૪૩
૪.૬	Anova Table	૧૪૮

૪.૭	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર	૧૫૦
૪.૮	Anova Table	૧૫૪
૫.૧	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કાચા નફાનો ગુણોત્તર	૧૬૮
૫.૨	Anova Table	૧૭૨
૫.૩	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર	૧૭૪
૫.૪	Anova Table	૧૭૮
૫.૫	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કુલ મિલકતોનો ચલનદર	૧૮૦
૫.૬	Anova Table	૧૮૪
૫.૭	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કાયમી મિલકતોનો ચલનદર	૧૮૬
૫.૮	Anova Table	૧૮૧
૫.૯	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કુલ મિલકતો પર વળતર	૧૮૩
૫.૧૦	અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર	૧૮૮
૫.૧૧	Anova Table	૨૦૩

ઋણ-વીકાર

ગુવન ગુવવા માટે ખોરાક ખૂબ જ જરૂરી છે અને ખોરાકમાં ખાંડની જરૂરીયાત ખૂબ જ પડે છે. ખાંડ એ કાર્બોહાઇડ્રેટ છે. શરીરમાં તેની જરૂરીયાત ખૂબ જ પ્રમાણમાં પડે છે. ખાંડ ઉદ્યોગ એ કાગળ ઉદ્યોગ પછીના ક્રમે આવતો ઉદ્યોગ છે. ગુજરાતમાં દક્ષિણ ગુજરાત, ઉત્તર ગુજરાત, મધ્ય ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રમાં ખાંડ મિલો આવેલી છે. ગુજરાતમાં દક્ષિણ ગુજરાત વિસ્તારમાં સૌથી વધુ ખાંડ મિલો જોવા મળે છે. સહકારી ધોરણે ચાલતી ખાંડની મિલોના મૂડી માળખાનો અભ્યાસ કરવાનો પ્રયત્ન આ અભ્યાસમાં કરવામાં આવ્યો છે.

આ અભ્યાસના હેતુ માટે “ગુજરાતમાં ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ”

"Analysis of Capital Structure of Sugar Industry of Gujarat" શિર્ષક હેઠળ આ અભ્યાસ હાથ ધરેલ છે અને આ અભ્યાસ છ પ્રકરણોમાં વિભાજિત કરેલ છે.

સંશોધનનું કાર્ય એ એક વ્યક્તિ કે માર્ગદર્શન વિના શક્ય બનતું નથી તેમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે અન્ય લોકોના સાથ અને સહકારની જરૂર પડે છે. આ સંશોધનકાર્ય માટે સમસ્યાની પસંદગીથી સંશોધન અહેવાલ પૂર્ણ થાયત્યાં સુધીના સમય દરમિયાન ખૂબ જ મહેનત અને રસ લઈ મારા કાર્યને માર્ગદર્શન આપતા રહ્યા અને મારા નાનામાં નાના પ્રશ્નોને પણ ખૂબ જ ઉમંગથી ઉકેલવામાં સહાયભૂત થનાર જેમની સતત પ્રેરણા, માર્ગદર્શન અને સૂચનો અને ખૂબ જ સારા સ્વભાવને કારણે મારું આ સંશોધન કાર્ય પૂર્ણ થઈ શક્યું તેવા મારા માર્ગદર્શક ડૉ. શૈલેષકુમાર જે. પરમાર એસોસીએટ પ્રોફેસર, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ કૉમર્સ અને બિઝનેસ એડમીનીસ્ટ્રેશન સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટ પ્રત્યેનું હું હૃદયપૂર્વક ઋણ સ્વીકારું છું.

મારું આ સંશોધનકાર્ય પ્રમાણિત બને તે માટે પોતાની જવાબદારીઓમાંથી સમય ફાળવીને મને સંશોધનકાર્ય માટે પ્રોત્સાહન પૂરું પાડનાર ડૉ. દક્ષાબેન ગોહિલ (અધ્યક્ષ, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ કૉમર્સ એન્ડ બીઝનેસ એડમીનીસ્ટ્રેશન, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ.), ડૉ. પ્રતાપસિંહ ચૌહાણ (અધ્યક્ષ, એમ.બી.એ. ભવન, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ.) તેમજ ડૉ. સંજયભાઈ ભાયાળી (રીડર, એમ.બી.એ. ભવન, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ.) નો હું ઋણ ભાવ સ્વીકારું છું.

કોમર્સ ભવનનાં ઓફિસ સ્ટાફ કર્મચારીઓનો પણ હું ઋણસ્વીકાર કરું છું. મારા આ સંશોધનકાર્યમાં મદદરૂપ થનાર ધીરુભાઈ પરમાર, ડૉ. કે. કે. ગણાત્રા, પ્રા એચ. એમ. ચંદારાણા, પ્રા. એન. એચ. કોરિંગા, પ્રા. ભરતસિંહ ડોડિયા બધા જ અધ્યાપક મિત્રોનો હું ઋણપૂર્વક આભાર માનું છું. મારી જ કોલેજના સાથી અધ્યાપકો અને બિન શૈક્ષણિક કર્મચારીઓનો સાથ અને સહકાર હું ક્યારેય ભૂલી શકીશ નહીં.

મારા માતા-પિતાના આર્થિક તકલીફો જ આ કાર્ય પૂર્ણ થઈ શક્યું છે. મારા બહેન અને બહેની તેમજ ભાઈઓ અભ્યાસના સમયગાળા દરમિયાન સતત મારી સાથે રહ્યા છે. આ સંશોધનકાર્યમાં મને હંમેશા પ્રેરણા આપનાર, મદદ કરનાર, હિંમત આપનાર, ગુસ્સો વધારનાર ડૉ. ઈશ્વરભાઈ પરમાર, ડૉ. જયપ્રકાશ નારાયણ દ્વિવેદી (અધ્યક્ષ, સંસ્કૃત એકેડેમી, દ્વારકા) અને મારી સંસ્થાના પ્રિન્સીપાલ શ્રીકાંત મહર્ષિ સાહેબને હું કેવી રીતે ભૂલી શકું. તેઓનો પણ હું આભાર માનું છું.

મારી શૈક્ષણિક કારકિર્દીમાં શિક્ષણની ઉચ્ચતમ પદવી પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નો પાછળ શ્રી શારદાપીઠ વિદ્યાસભાના અધ્યક્ષ પરમપૂજ્ય જગદ્ગુરુશ્રી સ્વરૂપાનંદ સરસ્વતી મહારાજશ્રી અને પૂજ્ય દંડી સ્વામીશ્રી શોભાનંદ સરસ્વતી મહારાજશ્રી અને સૌ ટ્રસ્ટી ગણનો આ તકે સહહૃદયતા પૂર્વક આભાર માનું છું.

આ ઉપરાંત મારા પત્ની જિજ્ઞાસા અને બાળકો નિયતિ તેમજ પૃથ્વીરાજને આ પ્રસંગે કેવી રીતે ભૂલી શકાય તેઓને જાણવવા જોઈતા સમયમાંથી મેં આ સમય અભ્યાસને જાળવ્યો છે. છતાં મારા આ કાર્યમાં સતત તેઓએ મને પ્રોત્સાહિત કર્યો છે અને મારી સાથે રહ્યા છે. મારા આ કાર્યમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ સહયોગ આપનાર નામી અને અનામી સૌનો આભાર માનું છું.

સ્થળ : દ્વારકા
તા.

સંદિપ એ. વાઠેર
લેકચરર ઈન કોમર્સ
શ્રી શારદાપીઠ આર્ટ્સ, કોમર્સ
એન્ડ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,
દ્વારકા-૩૬૧૩૩૫

“ગુજરાત ખાંડ ઉદ્યોગનાં મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ”

૧. પ્રસ્તાવના :

ભારતના પ્રાચીન ધર્મ શાસ્ત્રોમાં ખાંડ શબ્દનો પ્રયોગ જોવા મળે છે. તેના પરથી કહી શકાય કે ગુજરાતમાં ઘણા સમયથી ખાંડનો ઉપયોગ થતો જોવા મળે છે. અહીં મૂડી માળખાના અભ્યાસ અને વિશ્લેષણ માટે ખાંડ ઉદ્યોગને પસંદ કરવામાં આવ્યો છે. ખાંડ ઉદ્યોગને ગુજરાતનો જુનો અને મોટો ઉદ્યોગ છે. ઇ.સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાં ભૂમધ્ય સમુદ્રના કિનારાનાં વિસ્તારમાં અને ઇજિપ્તમાં શેરડીની ખેતીનો વિકાસ થયેલો ત્યાર બાદ પંદરમી સદીમાં આ ખેત પેદાશનો ઝડપી વિકાસ થયો આમ જોઈએ તો સરક્ષણવાદની નીતિથી ભારતમાં આધુનિક ખાંડ ઉદ્યોગની શરૂઆત થઈ, ખાંડ એ રાસાયણિક દષ્ટિએ કાર્બોહાઇડ્રેટ છે. માનવ શરીરને શક્તિ આપવા માટે તેમજ શરીરનું ઉષ્ણતામાન ટકાવી રાખવા માટે ખાંડ એ અતિ આવશ્યક છે. ખાંડનું મૂળ તત્ત્વ સુક્રોઝ છે. આ તત્ત્વ દર કિલોગ્રામ દીઠ ૩૯૫ કેલરી ધરાવે છે.

વિશ્વમાં ખાંડ ઉદ્યોગનો વિકાસ અને અનેક તબક્કાઓ દરમિયાન થયેલો છે. ઇ.સ. ૧૪૦૦ માં ખાંડનું ઉત્પાદન નહીવત હતું. દુનિયામાં ખાંડનું ઉત્પાદન કરતા દેશોમાં ભારતનું સ્થાન રશિયા, ક્યુબા, બ્રાઝિલ, અમેરિકા પછી આવે છે. ભારતમાં પણ ગુજરાતે ખાંડના ઉત્પાદન ક્ષેત્રે મહત્વનું યોગદાન પૂરું પાડેલ છે. ભારતના અન્ય રાજ્યો જેવા કે ઉત્તરપ્રદેશ, તામિલનાડું, બિહારની જેમ ગુજરાતમાં પણ શેરડીનું ઉત્પાદન સારા એવા પ્રમાણમાં થાય છે. અને આ શેરડીમાં ખાંડ ઉદ્યોગ માટે કાચો માલ સમાન છે. પરિણામે ગુજરાતમાં પણ ખાંડ ઉદ્યોગો સારા એવા પ્રમાણમાં વિકસ્યો છે.

વર્તમાન સમયગાળામાં આ ઉદ્યોગ ઘણી સમસ્યાઓનો સામનો કરી રહ્યો છે. આ માટે ઘણા પરિબલો જવાબદાર છે. કાચામાલના ઉંચા ભાવ, મોટા પ્રમાણમાં એકઠો થયેલ સ્ટોક, ગોદામોનો ખર્ચ મૂડીની અછત, પાવરની સમસ્યાઓ નીચી ઉત્પાદકતા, ઉત્પાદન પડતરનો વધારો, નફાકારકતાનું નીચું પ્રમાણ ઔદ્યોગિક માંદગીમાં થતો વધારો આ બધી સમસ્યાઓનો સામનો કરી રહ્યું છે. અહીં કેટલીક એવી સમસ્યાઓ છે કે જે સંચાલનના અંકુશ બહાર છે. પરંતુ કેટલીક એવી પણ સમસ્યાઓ છે કે જ્યાં સંચાલકો ઈચ્છે તો તેના પર અંકુશ મેળવી શકાય છે. જેમાં મૂડી માળખાનો નિર્ણય ગણી શકાય.

એકમમાં યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના થવી ખૂબ જ જરૂરી છે. કારણ કે તે પેઢી માટે કરોડરજી સમાન છે જો યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના કરવામાં આવે તો જ માલિકોની

સંપતિનું મહત્તમીકરણ કરી શકાય અને એ રીતે પેઢીના મૂલ્યમાં વધારો કરી શકાય. અને મૂડી પડતર ઓછી જાળવી શકાય. મૂડી માળખાના નિર્ણયની પેઢીની તરલતા, સફરતા, નફાકારકતા, પરિવર્તનશીલતા વગેરે પર અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ અસર પડે છે. માટે યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના ન થાય તો પેઢીની ‘નાણાકીય સફરતા’ લાંબા સમય સુધી જાળવી શકાતી નથી. સફરતા, નફાકારકતા પરિવર્તનશીલતા વગેરે પરથી મૂડી માળખાની અસર જાણવાનો પ્રયાસ આ સંશોધન અભ્યાસ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે.

૨. સંશોધન અભ્યાસની જરૂરિયાત :

વર્તમાન સમયમાં ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગમાં ઔદ્યોગિક માંદગી અને નીચે નફાકારકતાનું પ્રમાણ વધી રહ્યું છે. ઔદ્યોગિક માંદગી અને નીચી નફાકારકતા માટેનાં ઘણાં બધા કારણોમાંનું એક મહત્વનું કારણ મૂડી માળખાની થયેલ અયોગ્ય રચના પર છે. જો મૂડી માળખાની રચના અયોગ્ય થઈ હોય તો તેની વિપરીત અસર પેઢીના દરેક વિભાગ પર પડે છે. માટે નાણાકીય સંચાલક માટે યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના કરવી એ એક મહત્વનો નિર્ણય બને છે. આ સંશોધન અભ્યાસ અયોગ્ય મૂડી માળખાની રચનાથી પેઢી પર કેવી અસર પડે છે. તેમજ ઔદ્યોગિક માંદગી અને નીચી નફાકારકતા માટેના વિવિધ કારણોમાંનું એક મહત્વનું કારણ અયોગ્ય મૂડી માળખાની રચના છે કે કેમ ? તેની જાણકારી મેળવવા માટે સંશોધકે આ સંશોધન અભ્યાસ કરેલ છે. જે અસ્તિત્વ ધરાવતા વિષયનાં સાહિત્યમાં એક મહત્વનું પ્રદાન બની રહેશે.

૩. સંશોધનનું સમસ્યાકથન :

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસનું સમસ્યા કથન આ મુજબ છે :

“ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ”

Analysis of Capital Structure of
Sugar Industry of Gujarat

૪. સંશોધનનો સમયગાળો :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટેનો સમયગાળો ૨૦૦૦-૦૧ થી ૨૦૦૪-૦૫ સુધીના ૫ વર્ષનો રાખવામાં આવેલ.

૫. માહિતી પ્રાપ્તિ સ્થાન :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ ગોણ માહિતીનો ઉપર આધારિત છે. આ ગોણ માહિતીઓ પસંદ કરેલ ખાંડ મિલના પ્રકાશિત કરેલા વાર્ષિક અહેવાલોમાંથી, ખાંડ ઉદ્યોગને લગતા વિવિધ

સંગઠનો અને એકમો દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવતા સામયિકો પુસ્તકો અને સંશોધક દ્વારા પસંદ કરેલા એકમોની રૂબરૂ મુલાકાત, આવા એકમોના સંચાલકો, કર્મચારીઓને રૂબરૂ મળીને માહિતી એકત્ર કરવામાં આવેલ છે.

૬. સંશોધન અભ્યાસના હેતુઓ :

૧. તરલતાના સંદર્ભમાં મૂડી માળખાની અસરનો અભ્યાસ કરવો.
૨. પેઢીની લાંબાગાળાની સફરતા ઉપર મૂડીમાળખાની અસરનો અભ્યાસ કરવો.
૩. મૂડી માળખાના સંદર્ભમાં પેઢીની નફાકારકતા જાણવાનો અભ્યાસ કરવો.
૪. મૂડી માળખા પર અસર કરતા કેટલાંક મહત્વના પરિબલો વિશેની જાણકારી મેળવવી.
૫. અભ્યાસના અંતે યોગ્ય તારણો આપવા અને સૂચનો કરવા.

૭. પસંદ કરેલા એકમો :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે ગુજરાતભરની ૧૯૯૯-૨૦૦૦ ના વર્ષ દરમિયાન કાર્યરત કુલ ૧૮ ખાંડ મંડળીઓ પૈકી ખાંડ મંડળીઓ કે જેમના કાર્યક્ષેત્ર વિસ્તારમાં શેરડીનું હેક્ટર દીઠ ઉત્પાદન ૭૫ ટન કે તેથી વધુ હોય તેવી નીચે મુજબની છ મિલો પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

૧. શ્રી ગણેશ ખાંડ ઉદ્યોગ સહકારી મંડળી
૨. શ્રી સાયણ વિભાગ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી
૩. શ્રી ખેડુત સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી બારડોલી
૪. શ્રી મહુવા પ્રદેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી
૫. શ્રી બિલેશ્વર ખાંડ ઉદ્યોગ ખેડુત સહકારી મંડળી
૬. શ્રી તાલાલા તાલુકા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી

૮. ઉત્કલ્પનાઓ :

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ માટે નીચે પ્રમાણેની વિવિધ ઉત્કલ્પનાઓનું ઘડતર કરીને તે ઉત્કલ્પનાઓ વિવિધ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીઓના ઉપયોગની મદદથી સાર્થક છે કે કેમ તેની ચકાસણી કરવામાં કરેલ છે. આ ઉત્કલ્પનાઓ નીચે પ્રમાણે છે.

૧. યોગ્ય મૂડી માળખાની તરલતા, સફરતા તેમજ નફાકારકતા ઉપર અનુકૂળ અસર પડે છે.

૨. એકમની નાણાકીય સદ્ધરતા યોગ્ય મૂડી માળખાની પસંદગી પર આધારિત છે.
૩. પેઢીનું કદ તેમજ મિલ્કતોનું બંધારણ મૂડી માળખા ઉપર વિદેયાત્મક અસર કરે છે.
૪. એકમની કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ ચૂકવવાની ક્ષમતા મૂડી માળખાથી પ્રભાવિત થતી હોય છે.

૯. આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીઓ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે વિવિધ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીઓ જેવી કે સરેરાશ, સુચકઆંક, એફ ગુણોત્તર વગેરેનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત વિવિધ આંકડાકીય માહિતીને સરળતાથી સમજવા માટે ચાર્ટનો પણ ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે.

૧૦. સંશોધન અભ્યાસની પ્રકરણ રૂપરેખા :

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ નીચે મુજબ છ વિવિધ પ્રકરણોમાં તૈયાર કરવામાં આવેલ છે.

પ્રકરણ : ૧ ખાંડ ઉદ્યોગનો ઉદ્ભવ-વિકાસ અને સંશોધન કાર્ય પદ્ધતિ :

ભાગ : ૧ માં ખાંડ ઉદ્યોગનો ઉદ્ભવ વિકાસ જેમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

ખાંડ ઉદ્યોગનો ઉદ્ભવ, વર્તમાન ગતિશીલ અને ગણાકાપ હરીફાઈના સમયમાં આ ઉદ્યોગનું મહત્વ, અર્થતંત્રના સંદર્ભમાં આ ઉદ્યોગનું મહત્વ, ખાંડ ઉદ્યોગના પ્રશ્નો, પસંદ કરેલ એકમોનો ટૂંકો ઇતિહાસ વિગેરેની ચર્ચા કરેલ છે.

ભાગ : ૨ માં સંશોધન કાર્યપદ્ધતિની ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. જેમાં ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે પ્રસ્તાવના, સંશોધન અભ્યાસની જરૂરિયાત, સંશોધનનું સમસ્યાકથન, સંશોધનનો સમયગાળો, માહિતી પ્રાપ્તિ સ્થાન સંશોધન અભ્યાસના હેતુઓ, ઉત્કલ્પનાઓ, આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીઓ, સંશોધન અભ્યાસ પ્રકરણ આયોજન અને સંશોધન અભ્યાસની મર્યાદાઓનો સમાવેશ કરેલ છે.

પ્રકરણ : ૨ મૂડી માળખું મહત્વ અને અસરો :

આ પ્રકરણમાં મૂડી માળખા વિશે સૈદ્ધાંતિક ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. નાણાકીય લિવરેજ અતિમૂડીકરણ, અલ્પમૂડીકરણ તથા યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના કરવા માટેના

વિવિધ અભિગમો જેવા કે ચોખ્ખી આવક અભિગમ, ચોખ્ખી કાર્યકારી આવક અભિગમ, મોડીગ્લાયાની મિલર અભિગમ અને રૂઢિગત અભિગમ વિગરેની માહિતી આપેલ છે. યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના કરતી વખતે આંતરિક અને બાહ્ય પરિબલો ધ્યાનમાં લેવા જરૂરી છે. તેનો અહીં સમાવેશ કરેલ છે.

પ્રકરણ : ૩ મૂડી માળખું અને તરલતા :

આ પ્રકરણમાં વિવિધ ગુણોત્તરોની મદદથી પસંદ કરેલ એકમોની તરલતા જાણવાનો પ્રયાસ કરેલ છે. અને તરલતા તેમજ મૂડી માળખા વચ્ચેના સંબંધની ચર્ચા-અને વિશ્લેષણ કરેલ છે. એફ કસોટીની મદદથી વિવિધ ઉત્કલ્પનાઓની ચકાસણી કરવામાં આવેલી છે.

પ્રકરણ : ૪ મૂડી માળખું અને સફરતા :

આ પ્રકરણમાં સફરતાના વિવિધ ગુણોત્તરોની મદદથી વિવિધ એકમની સફરતા જાણવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલ છે. એફ કસોટીની મદદથી વિવિધ ઉત્કલ્પનાઓની ચકાસણી કરવામાં આવેલી છે.

પ્રકરણ : ૫ મૂડી માળખું અને નફાકારકતા :

આ પ્રકરણમાં વિવિધ ગુણોત્તરોની મદદથી નફાકારકતા અંગેનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવેલ છે. તેમજ મૂડી માળખા અને નફાકારકતા વચ્ચેનો સંબંધ વિવિધ આંકડાશાસ્ત્રીય પરીક્ષણોની મદદથી સ્પષ્ટ કરેલ છે. એફ કસોટીની મદદથી વિવિધ ઉત્કલ્પનાઓની ચકાસણી કરવામાં આવેલી છે.

પ્રકરણ : ૬ તારણો અને સૂચનો :

આ પ્રકરણમાં સમગ્ર સંશોધન અભ્યાસ દરમ્યાન પ્રાપ્ત થયેલ અને વિવિધ સૂચનોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

૧૦. સંશોધન અભ્યાસની મર્યાદાઓ :

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસને નીચે મુજબની મર્યાદાઓ લાગુ પડે છે.

૧. સંશોધન અભ્યાસ માટેની માહિતી મુખ્યત્વે ગોણા શ્રોતમાંથી લીધેલ છે. આ માહિતીની સત્યતાની માત્રા પર સંશોધન અભ્યાસ આધારિત છે.
૨. આ સંશોધન અભ્યાસની આ ઉદ્યોગ ક્ષેત્રે કાર્યરત તમામ જાનગી અને સહકારી એકમોના બદલ માત્ર સહકારી એકમોને જ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

3. આ સંશોધન અભ્યાસ માટે હિસાબી ગુણોત્તરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. હિસાબી ગુણોત્તરોની પોતાની મર્યાદાઓ આ સંશોધન અભ્યાસને લાગુ પડે છે.
૪. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ગોણ માહિતીની કેટલીક વિગતો અંગે પસંદ કરેલ એકમોના અધિકારીઓ અને કેટલાક સભ્યોને ૩૭૩ મળી માહિતીનું સંકલન કરવામાં આવેલ છે. અધિકારીઓ અને સભ્યોએ આપેલ માહિતી અંગેના તેમના વ્યક્તિગત પૂર્વગ્રહો માહિતીની ગુણવત્તા પર અસર કરે છે. તે પણ આ અભ્યાસને લાગુ પડે છે.

: संदर्भसूचि :

1. Chandra Prasana, "Financial Management", Tata Macgraw Hill Publishing Company Limited, New Delhi - 1984.
2. Choyal B.R. : "Financial Management of State Enterprises" Print - Well Publishers, First Edition, Jaipur, 1986.
3. Chauhan P.L. "Producing Accounting" R.D.A. Jaipur.
4. Dave Nalini V. : "Indian Sickness and Key Areas of Management" Deep and Deep Publication, New Delhi - 1987.
5. DIWEDI V. J. "A comparative study of financial Efficiency in Sugar Industry of Gujarat and U.P. State (Saurashtra University, Rajkot.)"
6. A COMPARATIVE ANALYSIS OF PROFITABILITY in co-operative sugar Industry of India.
7. Hingorani N.L. : Ramanathan, A.R. and Grewal T.S. "Management Accounting" Sultan Chand and Sons, New Delhi - 1980
8. Khan M.Y. and Jain P.K. "Financial Management" Third Reprint, Tata Magraw Publishing Limited, New Delhi. First Reprint 1992.9.
10. Kulami P.V. : Financial Management "Himalaya Publishing House", Third Edition, 1985.
11. Maheswary S.N. "Management Accounting and Financial Control", Sultan Chand and Co., New Delhi Sixth Edition, 1988.
12. Pandey I.M. : "Financial Management", Vikas Publishing House Pvt. Third Edition.
13. Pandey I.M. "Financial Management" Vani Educational Books, New Delhi, 1985 Edition
14. Dr. Parmar S.J. "Financial Efficiency", Raj Publication Jaipur.
15. Sudha Nigam "Financial Management" Printwell Publishers, Jaipur, First Edition 1989.

“ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગમાં મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ”

**Analysis of Capital Structure of
Sugar Industry of Gujarat**

પીએચ.ડી. પદ્મી માટે સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટને રજૂકરનાર શોધનિબંધ
સારાંશ

: શોધકર્તા :

સંદિપ એ. વાઢેર

લેકચરર ઇન કૉમર્સ

શ્રી શારદાપીઠ આર્ટ્સ, કૉમર્સ

એન્ડ કૉલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,

ઢ્વારકા-૩૬૧૩૩૫

માર્ગદર્શક

ડૉ. શૈલેષ જે. પરમાર

રીડર,

વાણિજ્ય અનુસ્નાતક ભવન

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૫.

વાણિજ્ય અનુસ્નાતક ભવન

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,

રાજકોટ-૩૬૦૦૦૫

જૂન-૨૦૦૬

: પ્રમાણપત્ર :

આથી પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવે છે કે પીએચ.ડી.ની પદ્વી માટે રજૂ થનાર શોધ નિબંધ કે જેના પ્રસ્તુતકર્તા શ્રી સંદિપ એ. વાઢેર (વ્યાખ્યાતા શ્રી શારદાપીઠ આર્ટસ, કોમર્સ એન્ડ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, ઢ્ઢારકા) છે. આ શોધ નિબંધનું શિર્ષક “ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગમાં મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ” “Analysis of Capital Structure of Sugar Industry of Gujarat” છે. આ સંશોધન કાર્ય તેમણે મારા માર્ગદર્શન નીચે અને મેં આપેલા સૂચનો તથા ભલામણો અન્વયે તૈયાર કરેલ છે. આ તેમનું વાણિજ્ય વિદ્યાશાખા સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી હેઠળનું મોલિક પ્રદાન છે. મારી માન્યતા અને જાણ અનુસાર પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ કોઈ પણ પ્રકારની ડીગ્રી માટે આ યુનિવર્સિટી કે અન્ય કોઈ યુનિવર્સિટીમાં રજૂ કરવામાં આવેલ નથી.

તા. : ૧૨/૦૬/૦૬

સ્થળ :

માર્ગદર્શક
ડૉ. શૈલેષ જે. પરમાર
રીડર,
વાણિજ્ય અનુસ્નાતક ભવન
સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ-
૩૬૦૦૦૫.

: પ્રમાણપત્ર :

“ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડીમાળખાનું વિશ્લેષણ” “Analysis of Capital Structure of Sugar Industry of Gujarat” નો પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ તે એક અગત્યનો અભ્યાસ મારું આ સંશોધન એ તદ્દન મૌલિક પ્રદાન છે કે જે હાલના અસ્તિત્વ ધરાવતાં જ્ઞાનમાં એક મહત્વનું પ્રદાન કરે છે. આ સંશોધન અભ્યાસ કોઈ યુનિવર્સિટીમાં કોઈપણ પ્રકારની ડીગ્રી માટે રજૂ કરવામાં આવેલ નથી.

તા. : ૧૨/૦૬/૦૬

સ્થળ :

: શોધકર્તા :
સંદિપ એ. વાઢેર

પ્રકરણ : ૧

ખાંડ ઉદ્યોગ ઉદ્ભવ, વિકાસ અને સંશોધન કાર્યપદ્ધતિ

ભાગ-૧ : ખાંડ ઉદ્યોગ ઉદ્ભવ અને વિકાસ

૧.૧ પ્રસ્તાવના

૧.૨ ખાંડ ઉદ્યોગનો ઇતિહાસ અને વિકાસ

- રાજ્ય કક્ષાએ
- રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ
- આંતર રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ.

૧.૩ ગુજરાત રાજ્યના ખાંડ ઉદ્યોગના પસંદ કરેલ એકમો

૧.૪ ગુજરાત રાજ્યના ખાંડ ઉદ્યોગના પસંદ કરેલ એકમોનો ટૂંકો ઇતિહાસ

૧.૫ ખાંડ ઉદ્યોગની મુશ્કેલીઓ

૧.૬ ખાંડ ઉદ્યોગના વિકાસની તકો.

૧.૭ ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે સરકારની નીતિ

ભાગ-૨ સંશોધન કાર્યપદ્ધતિ

૧.૮ સંશોધન યોજના અને પૃથક્કરણની પદ્ધતિઓ

૧.૯ સમસ્યાકથન

૧.૧૦ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે થયેલ સંશોધનો

૧.૧૧ સંશોધન અભ્યાસના હેતુઓ

૧.૧૨ માહિતીનું પ્રાપ્તિ સ્થાન

૧.૧૩ સંશોધનનો સમયગાળો

૧.૧૪ ઉત્કલ્પનાઓ

૧.૧૫ પૃથક્કરણની પદ્ધતિઓનું માપ

૧.૧૬ સંશોધન અભ્યાસની મર્યાદાઓ

૧.૧૭ સમાપન

પ્રકરણ : ૧

ખાંડ ઉદ્યોગ ઉદ્ભવ, વિકાસ અને સંશોધન કાર્યપદ્ધતિ

ભાગ-૧

૧.૧ પ્રાસ્તાવિક

ભારતના ધર્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરતા જાણવા મળે છે. કે ખાંડ શબ્દનો ઉપયોગ આદીકાળથી થયેલો જોવા મળે છે. આમ જોઈએ તો શેરડી એ ખાંડ માટે કાચો માલસામાન છે. ઈ.સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ વર્ષ પહેલા ભૂમધ્ય સમુદ્રના કિનારાના વિસ્તારમાં અને ઈજીપ્તમાં શેરડીની ખેતીનો વિકાસ થયેલો ત્યાર બાદ લગભગ પંદરમી સદીમાં શેરડીની ખેતીનો ઝડપી વિકાસ થયો. પંદરમી સદીના ત્રીજા દશકામાં સંરક્ષણવાદની નીતિ અમલમાં આવી અને ભારતમાં આધુનિક ખાંડ ઉદ્યોગની શરૂઆત થઈ.

ખાંડ અને રાસાયણિક દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો કાબોહાઈડ્રેટ છે માનવ શરીરની દ્રષ્ટિએ ખાંડનું મહત્વ ઘણું બધું છે. માનવ શરીરને શક્તિ પૂરી પાડવા માટે ખાંડ જરૂરી છે. શરીરનું ઉષ્ણતામાન જાળવી રાખવા માટે ખાંડ એ અતિઆવશ્યક છે ખાંડનું મૂળતત્વ સુકોઝ છે. આ તત્વ શરીર માટે ખૂબ જ જરૂરી છે. આ તત્વ દર કિલોગ્રામ દીઠ ૩૮૫ કિલોગ્રામ કેલરી ધરાવે છે.^૧

ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસ કરતા એવું માલુમ પડ્યું છે કે આ ઉદ્યોગ વધારે પ્રમાણમાં સહકારી ક્ષેત્રોમાં વહેંચાયેલો છે. ખાંડ ઉદ્યોગમાં ખાનગીક્ષેત્રો પણ છે. પરંતુ તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો નથી. ગાંધીજીએ કહ્યું હતું કે જે ખેતી ક્ષેત્રનો વિકાસ કરવો હોય તો સહકારી ખેતી પદ્ધતિ અપનાવવી જોઈએ. સહકારી ખેતી પદ્ધતિ અપનાવવાથી શેરડીના પાકમાં વધારો કરી શકાય. શેરડીએ ખાંડ ઉદ્યોગ માટે કાચો માલસામાન છે. મહાત્મા ગાંધીજીએ કહ્યું હતું કે “હું દ્રઢતાપૂર્વક માનું છું કે જ્યાં સુધી આપણે સહકારી ખેતી પદ્ધતિ નહીં અપનાવીએ ત્યાં સુધી ખેતી ખેતીક્ષેત્રનો સર્વાંગી વિકાસ થઈ શકવાનો નથી.”^૨

ખાંડ ઉદ્યોગ એ વધારે પ્રમાણમાં સહકારી ક્ષેત્રમાં વહેચાયેલો છે. ખાનગીક્ષેત્ર કરતા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસ કરતા પહેલા સહકાર વિશે વિસ્તૃત અભ્યાસ કરતા કહી શકાય કે.....

“સમાનતાના ધોરણે પોતાની ઈચ્છાએ ભેગા થઈ નક્કી કરેલા હેતુ સિધ્ધ કરવા સાથે કાર્ય કરવું તેને સહકાર કહી શકાય”

બીજી રીતે જોઈએ તો એમ કહી શકાય કે “સહકારએ એક પ્રકારનું સંગઠન છે કે જેમાં લોકો પોતાની ઈચ્છાએ સાથે મળીને પોતાના આર્થિક હિતોના ઉત્કર્ષ માટે પ્રયત્ન કરે છે.”^૩

આવી રીતે સહકાર એ મર્યાદિત સાધનોવાળી વ્યક્તિઓનું સંગઠન છે. જેમાં એક સરખા આર્થિક હિતો પ્રાપ્ત કરવા બધા ભેગા થાય છે અને લોકશાહી રીતે ધંધાનું સંચાલન કરી મૂડીનું રોકાણ કરી નફો અને નુકસાનમાં ભાગ મેળવે છે. પ્રાચીન સમયગાળાનો અભ્યાસ કરતા એવું જાણવા મળે છે કે ઈજીપ્તમાં કારીગરો અને કલાકારો એ સહકારી મંડળીની સ્થાપના કરી હતી. ગ્રીસમાં ધાર્મિક વિધિ કરવા માટે સહકારી મંડળીઓમાં ઘણા લોકો જોડાતા હતા. રોમમાં હસ્તકલાના કારીગરોની સહકારી મંડળીઓ જોવા મળે છે. બે સદી પહેલા ચીનમાં બચત અને ધિરાણ મંડળીઓ કામ કરતી હતી. ખ્રીસ્તી ધર્મના આદેશોમાં સહકારી તત્વો જોવા મળે છે.

આમ ઉપરોક્ત રીતે એમ કહી શકાય કે કોઈપણ યુગમાં માનવસમાજે સહકારનું તત્વજ્ઞાન અમલમાં ન મૂક્યું હો એવું ભાગ્યેજ જોવા મળે.^૪

૧.૨ ખાંડ ઉદ્યોગનો ઈતિહાસ અને વિકાસ

ખાંડ ઉદ્યોગનો ઈતિહાસ અને વિકાસ સમગ્ર વિશ્વને કેન્દ્રમાં રાખી જુદી-જુદી કક્ષાએ જોઈએ.

(એ) રાજ્ય કક્ષાએ

(બી) રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ

(સી) આંતર રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ

ઉપરોક્ત ત્રણેય કક્ષાએ ખાંડ ઉદ્યોગનો વિસ્તૃત અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય

(એ) રાજ્ય કક્ષાએ

આમ જોઈએ તો ૨૦મી સદીની શરૂઆતના વર્ષોમાં ઉત્તર પ્રદેશ અને બિહારમાં ખાંડ ઉદ્યોગની શરૂઆત થઈ તે ધીમે-ધીમે વિકાસ પામ્યો. પાણીની જ્યાં વધારે સગવડ હતી તેવા મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં ૧૯૩૦ પછી ખાંડના કારખાનાઓ શરૂ થયા પરંતુ આ બધા કારખાનાઓ ખાનગી માલિકોના હતા.^૫ તામીલનાડુના કોઈમ્બતુર શહેરની શેરડી પૂજન સંસ્થા ખૂબ જ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ ખ્યાતી ધરાવતી સંસ્થા છે. ૧૯૫૦ અને ૫૧માં માત્ર બે રાજ્યો આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્રમાં જ સહકારી ખાંડના કારખાના હતાં ત્યારબાદ ૧૯૬૦-૬૧માં આસામ, હરિયાણા, મધ્યપ્રદેશ, પંજાબ, તામીલનાડુ, ઉત્તરપ્રદેશ, ગુજરાત અને પશ્ચિમ બંગાળમાં સહકારી ધોરણે ખાંડ ઉદ્યોગની સ્થાપના થઈ ૧૯૭૦-૭૧માં ભારતના ૧૩ રાજ્યોમાં સહકારી ખાંડના કારખાનાઓ અસ્તિત્વ ધરાવતા હતા જ્યારે ૧૯૮૦-૮૧માં તે વધીને ૧૪ રાજ્યો થયા અને ૧૯૯૦-૯૧માં ૧૬ રાજ્યોમાં ખાંડના કારખાનાઓ થયા જ્યારે ૧૯૯૭-૯૮માં ૧૮ રાજ્યોમાં ખાંડના કારખાનાઓનો વિકાસ થયો.

મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં સૌથી વધારે સહકારી ખાંડના કારખાનાઓની સ્થાપના થઈ છે. ૧૯૯૨માં મહારાષ્ટ્રમાં પરવાનો ધરાવતી ૧૩૩ કંપની હતી જેમાંથી ૮૫ કંપનીઓ કાર્યરત હતી. જ્યારે ૩૮ કંપનીઓ પછી કાર્યરત થવાની હતી ૧૯૯૭-૯૮માં મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં કુલ ૧૨૧ સહકારી કારખાનાઓ કાર્યરત હતા. જેમાંથી ૨૪ કારખાનાઓ ૧૯૯૭-૯૮ દરમિયાન બંધ હતા અત્યારે ભારતમાં કુલ ૧૮ રાજ્યોમાં સહકારી કારખાનાઓનો વિકાસ થયો છે. જેમાં અમુક કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં આવેલા છે. ભારતના ૧૮ રાજ્યો જેવા કે આસામ,

ગોવા, ગુજરાત, આંધ્રપ્રદેશ, આંધ્રપ્રદેશ, હરિયાણા, કેરલ, કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, નાગાલેન્ડ, ઓરિસ્સા, પોંડિચેરી, પંજાબ, રાજસ્થાન, તામિલનાડુ, ઉત્તરપ્રદેશ, પશ્ચિમ બંગાળ, બિહાર વગેરે રાજ્યોમાં સારા એવા પ્રમાણમાં ખાંડનું ઉત્પાદન થાય છે.^૬

ભારતના જુદા જુદા રાજ્યોમાં સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સારો એવો વિકાસ થયો છે. પરંતુ આ ઉદ્યોગ ખેતી આધારિત ઉદ્યોગ હોવાથી ઘણી મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડે છે. વરસાદનો અભાવ, વરસાદની અનિયમિતતા શેરડીના પાકને નુકસાન કરતા રોગો દિવસે ને દિવસે જમીનના તત્વોનો થતો નાશ વગેરે. આ પરિસ્થિતિને પરિણામે ઘણું બધું શેરડીનું ઉત્પાદન ઘટ્યું છે. પરિણામે ઘણા બધા ઉદ્યોગો બંધ થયા છે. છતાં પણ ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, ઉત્તરપ્રદેશ જેવા રાજ્યોમાં ખાંડનું ઉત્પાદન સારા એવા પ્રમાણમાં થાય છે. આમ છતાં ભારતમાં રાજ્યની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો મહારાષ્ટ્રમાં સૌથી વધુ ખાંડનું ઉત્પાદન થતું જોવા મળે છે.

અત્યારે ગુજરાતની ૨૬ ખાંડ મંડળીઓ સંઘનું સભ્યપદ ધરાવે છે. તેમાંથી ૧૭ મંડળીઓ કાર્યરત છે. દક્ષિણ ગુજરાત ઝોનની બારડોલી, ગાણદેવી મઢી, ચલથાણ, વલસાડ, સાયાણ, મહુવા, વ્યારા, કામરેજ, ગાણેશ, પડવાઈ અને નર્મદા ખાંડ મંડળીઓ તેમજ સૌરાષ્ટ્ર ઝોનની કોડીનાર, ઉના, તાલાલા અને પાળજ ખાંડ મંડળીઓ શેરડીના પિલાણમાં કાર્યરત છે. વ્યારા ખાંડ મંડળી ૧૯૯૮-૯૯ સુધી ધીમે ધીમે ચાલુ હતી. પરંતુ હાલ બંધ છે. રેવા ખાંડ મંડળી ૧૯૯૫ થી બંધ જેવી હાલતમાં છે. પરિણામે વ્યાજનું ભારણ, બાકી રકમની ચૂકવણી કર્મચારીઓના પગાર વગેરે આર્થિક જવાબદારીનું ભારણ વધારે હોવાથી રાજ્ય સરકાર તેને ફૂડમાં લઈ ગયેલ છે. રેવા ખાંડ ઉદ્યોગ ફરી પાછો કાર્યરત થાય અને તે વિસ્તારના ખેડૂતોને આર્થિક લાભ થાય તે દિશામાં ખેડૂત આગેવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. સ્થાનિક ખેડૂત અગ્રણીઓ નક્કર આયોજન કરે તો આ શક્ય છે. નહીંતર આ માત્ર સ્વપ્ન બની રહેશે. વડોદરા સુગર કેઈન ગ્રેઅર્સ, ગાંધાર અને સરદાર સુગર ઈન્ડસ્ટ્રી બારડોલીની ખાંડ મંડળીઓ ૧૯૯૯-૨૦૦૦ માં ટ્રાયલ સીઝન તરીકે કામગીરી કરનારા છે. અભ્યાસ દ્વારા

એવું જાણવા મળે છે. કે ભવિષ્યમાં દમણગંગા, ઉકાઈ, કાવેરી સુરત જીલ્લા ઉત્તર પૂર્વ વિભાગ અને દાદરા નગર હવેલી આ બધી જગ્યાએ ખાંડ મંડળીઓ સ્થપાનાર છે. કાવેરી ખાંડ ઉદ્યોગને ૧૨૫૦ મે. ટનની પિલાણ ક્ષમતા માટે તળાજ ખાંડ મંડળીના યાંત્રિક સાધનો રૂ. ૯ કરોડમાં વેચાણની રાજ્ય સરકારે મંજૂરી આપી છે.

અભ્યાસ પરથી જાણવા મળે છે કે ગુજરાતનો ખાંડ ઉદ્યોગ લગભગ ૧૨૦૦ કરોડ રૂપિયાનું વાર્ષિક ટર્નઓવર ધરાવે છે. આ ઉદ્યોગને પરિણામે ખેડૂતોને, વેપારીઓને લાભ થશે અને બધાનો વિકાસ થશે અંદાજે ૬૦ કરોડ નેટલી મોટી રકમ રાજ્ય સરકાર શ્રીની તિજેરીમાં અને બીજી તેટલી જ રકમ કેન્દ્ર સરકારશ્રીને મળે છે. આ ઉપરાંત ખાંડ, મોલાસીસ અને ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલની નિકાસ કરીને પાણ કેન્દ્ર સરકાર સારૂ એવું હૂંડીયામાણ કમાઈ શકે છે. આ ઉદ્યોગ સામાજિક પ્રવૃત્તિમાં પાણ અગ્રીમતા ધરાવે છે અને આ ઉદ્યોગ સાથે લગભગ ૨૦૦૦૦૦ થી ૩૦૦૦૦૦ ખેડૂતો સંકળાયેલા છે. આ ખેડૂતોના વિકાસ માટેની યોજનાઓ પાણ આ ઉદ્યોગ દ્વારા વિચારવામાં આવેલ છે. આ સભાસદો ૧.૫૦ લાખ હેક્ટર જમીનમાં શેરડીનું વાવેતર કરી ખાંડ ઉદ્યોગને કાચો માલસામાન પુરો પાડે છે. આ ઉદ્યોગ ઘણા લોકોને રોજગારી પૂરી પાડે છે. લગભગ ૧૫૦૦૦ થી વધારે લોકોને સીધી રીતે અને બીજા લોકોને આડકતરી રીતે રોજગારી પૂરી પાડે છે. આવી રીતે લગભગ ત્રણ લાખ કરતા વધારે લોકોને આ ઉદ્યોગને પરિણામે રોજગારી મળી છે. આમ જોઈએ તો ગ્રામ્ય રોજગારી મળી છે. આમ જોઈએ તો ગ્રામ્ય રોજગારીનો પ્રશ્ન મહદ્અંશે ઉકેલવા આ ઉદ્યોગ મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. આમ જોવા જઈએ તો ગુજરાતની ખાંડ મંડળીઓ પછાત વિસ્તારોમાં વધારે પ્રમાણમાં આવેલી છે અને પછાત લોકોના આર્થિક વિકાસ માટે અને સવાર્ગી વિકાસ માટે આ ઉદ્યોગ ઘણો પ્રયત્નશીલ છે. આની સાથે સાથે ગુજરાતની ખાંડ મંડળીઓ સામાજિક, શૈક્ષણિક, ડોક્ટરી, સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓને ધ્યાનમાં રાખીને કાર્ય કરે છે. અને બધી જ જવાબદારીમાં રસ દાખવે છે. દેશ પર આવી પડેલી આફતમાં પાણ સારા એવા પ્રમાણમાં મદદ કરે છે. લોકો અને સરકારની સાથે હાથ મિલાવી સહકારી ભાવનાનું એક ઉત્તમ ઉદાહરણ પુરૂ પાડ્યું છે.

આ ઉદ્યોગનો કાચો માલ એવી શેરડી અને શેરડીની ખેતીના પ્રશ્નો દિવસે ને દિવસે વધતા જાય છે. ગુજરાતમાં ખેતીની ખોટી પધ્ધતિ અને પાણીના પ્રશ્નોને કારણે જમીનની ક્ષણદ્રુપતા પર ખરાબ અસર થતી જોવા મળે છે. ખેતરોમાં સૂર્યના પ્રકાશનો અભાવ જમીનમાં ભેજનું પ્રમાણ વધારે છે. પરિણામે ઘણા રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. સુકારો અને રાતડા જેવા રોગનું પ્રમાણ ઘણું વધ્યું છે. ઔદ્યોગિક વિકાસને લીધે ગામડાઓ ભાંગ્યા છે. મજૂરોની અછત અનુભવી શકાય છે. ઘણા ખાંડ ઉદ્યોગોએ શેરડીની કાપણી માટે મશીનોનું સંશોધન શરૂ કર્યું છે. આ મશીનથી શેરડીની કાપણીના પ્રશ્નો થોડા ઘણા અંશે ઘટાડી શકાય શેરડીનો બગાડ અટકાવી શકાય. શેરડીના કટકા કરી શકાય આ મશીન હાઈડ્રોબીક થી શેરડીને ઉચકે છે. શેરડીના પાળામાં ઉંડેથી શેરડી ખેચી કાઢે છે. જેથી બગાડ અટકે છે. આવા મશીનો ચોવીસ કલાક કામ કરી શકે છે.

આવા મશીનોના સંશોધન પછી આવા મશીનોનો ઉપયોગ ગ્રામ્ય જનતા એટલે કે ખેડૂતો કરે અને તેનામાં જાગૃતિ આવે એવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ તો જ શેરડીની કાપણી અંગેના પ્રશ્નો દૂર કરી શકાય અને મજૂરોની અછતનો પ્રશ્ન નિવારી શકાય.^૭

(બી) રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ

સમગ્ર રાષ્ટ્રનો અભ્યાસ કરતા ભારતમાં ગૃહ ઉદ્યોગો ઘણા વર્ષોથી એટલે કે પ્રાચીન સમયગાળાથી કાર્યરત છે. આ ગૃહ ઉદ્યોગો સ્વરૂપે ખાંડનું ઉત્પાદન પણ ત્યાં થાય છે અને નિકાસ પણ થતી હતી. ભારતમાં વેપાર કરવા આવેલ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની ભારતમાંથી ખાંડની ખરીદી કરી યુરોપના બજારમાં તેનું વેચાણ કરતી અને નફો કમાતી તે સમયગાળામાં ખાંડનું ઉત્પાદન ખૂબ જ સરળ હતું. યાંત્રિક સાધનોનો ઉપયોગ ખૂબ જ ઓછા પ્રમાણમાં થતો અને ખાંડનું ઉત્પાદન થતું તેમાંથી નિકાસ કરનારા દેશ તરીકે ભારત ધીરે-ધીરે આગળ આવ્યું. ભારતની નિકાસ કરનારા દેશ તરીકે ૧૮૬૩-૬૪ થી આર્થિક સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ અને દેશમાં ખાંડની આયાત થવા લાગી અને નિકાસ ઘટવા લાગી આવી પરિસ્થિતિ વર્ષો

સુધી ચાલુ રહી છેક ૧૯૦૦-૧૯૦૧ પછી પાણ આયાતનુ પ્રમાણ વધતુ જોવા મળ્યુ આની પાછળનું કારણ એક એ પાણ હતુ કે બીજા દેશોમાં જ્યાં બીટમાંથી બનાવવામાં આવતી ખાંડ શેરડીમાંથી બનાવવામાં આવતી ખાંડ શેરડીમાંથી બનાવવામાં આવતી ખાંડ કરતા ઘણી સસ્તી મળતી હતી.

અઢારમી સદીના અંતમાં લોર્ડ કર્ઝનની સરકારે પોતાની નીતિઓમાં ફેરફાર કરી અને આયાત થતી ખાંડ પર કર એટલે જકાત નાખી. આમ છતાં ઉદ્યોગોને કોઈ જાતનું રક્ષણ ન મળ્યું. પહેલા વિશ્વયુધ્ધ સુધી વિદેશી હરિકાઈમાં કોઈ ઘટાડો થયો ન હતો. યુધ્ધની પરિસ્થિતિને લીધે ખાંડની આયાત ઘટવા લાગી અને ભાવો ખૂબ વધવા લાગ્યા. ૧૯૨૫ પછી પાણ આ જ પરિસ્થિતિ ચાલુ રહી આની અસરમાંથી ખેડૂતો પાણ બાકાત રહી શક્યા નહીં પરિણામે પંજાબ, બિહાર, ઉત્તરપ્રદેશ અને ઓરિસ્સાની રાજ્ય સરકારોએ ઈમ્પીરીયલ કાઉન્સિલ ઓફ એગ્રીકલ્ચરલ રિસર્ચ દ્વારા ખાંડ ઉદ્યોગને રક્ષણ આપવા વિનંતી કરી ભારતના ઈતિહાસમાં પ્રથમ વખત ખેતીવાડીના હિતોનાં રક્ષણનો પ્રશ્ન ટેરીફ બોર્ડ સમક્ષ આવ્યો અને બોર્ડે રક્ષણ આપવાનો સ્વીકાર કર્યો આશરે ૧૫ વર્ષ સુધી રક્ષણ આપવામાં આવ્યુ. શેરડીનું ઉત્પાદન કરતા ઉત્પાદકોને લઘુત્તમ ભાવ મળી રહે તેટલા માટે ૧૯૩૪માં શેરડીનો કાયદો પસાર કરી ખેડૂતોને લઘુત્તમ ભાવ અંગે ખાતરી આપી.૬

ટેક્સ્ટાઈલ ઉદ્યોગની જેમ ખાંડ ઉદ્યોગ પાણ ખેતીવાડી પર આધારીત ઉદ્યોગ છે. દુનિયામાં શેરડીના ઉત્પાદનની બાબતનો અભ્યાસ કરતા જાણવા મળે છે કે ભારત શેરડીના ઉત્પાદનનો મોટો ઉત્પાદક દેશ છે. ભારત આઝાદ થયા પછી સહકારી પ્રવૃતિને ઘણો વેગ મળ્યો છે. ખાંડ ઉદ્યોગના વિકાસની વાત કરીએ તો પંચવર્ષીય યોજનાઓના સમયમાં ખૂબજ વિકાસ કર્યો છે. ખાંડની મિલોનો અભ્યાસ કરતા એવુ જાણવા મળ્યુ કે ભારત આઝાદ થયુ ત્યારે જે મિલો હતી તેમાં ત્રણ ગણો વધારો થયો અને ઉત્પાદનમાં પંદર ગણો વધારો નોંધાયો.

શેરડીનું ઉત્પાદન કરતા ભારતના વિસ્તારોનો અભ્યાસ કરતાં મુખ્ય રાજ્યો મહારાષ્ટ્ર, બિહાર, પંજાબ, ગુજરાત, ઉત્તર પ્રદેશ હરીયાણા, બંગાળનો સમાવેશ કરી શકાય.^૯ અભ્યાસ કરતા એવું જોવા મળ્યું છે કે ૧ ટન શેરડીના ઉત્પાદનમાંથી ૧૦૦ કિલો ખાંડ ૩૦૦ કિલો બગાસ અને ૪૦ લિટર મોલાસિસ મળે છે. શેરડીનું પિલાણ કરવાથી રસ નીકળ્યા પછી જે વધે છે તેને બગાસ કહી શકાય જેનો ઉપયોગ બોઈલરમાં કરીને વરાળ તૈયાર કરવામાં અથવા પાવર ઉત્પાદન કરવામાં થાય છે. આ ઉપરાંત પેપર ઉદ્યોગમાં પણ તેનો ઉપયોગ થાય છે. મોલાસિસ એ પણ એક આડ પેદાશ છે. જેને આલ્કોહોલ ઉદ્યોગ સાથે સંબંધ છે અને કેમીકલ્સ ઉદ્યોગમાં પણ ઉપયોગી છે. તેમાંથી જૂદા-જૂદા પ્રકારના એસિડ બનાવવામાં આવે છે.

વિશ્વના દેશોનો અભ્યાસ કરતાં એવું માલુમ થાય છે કે ભારત ક્ષેત્રફળ અને ઉત્પાદનની બાબતમાં વિશ્વમાં મોટો દેશ છે. ખાંડ ઉદ્યોગ દેશમાં સૌથી મોટો ખેતી આધારીત ઉદ્યોગ છે અને આ ઉદ્યોગ ભારતીય કૃષિ અર્થ વ્યવસ્થામાં મહત્વનું યોગદાન ધરાવે છે.^{૧૦} ભારતમાં આયોજન પંચે ઘડેલી પંચવર્ષિય યોજનાઓ પછી સરકારી ખાંડના કારખાનાઓ સંખ્યાની દૃષ્ટિએ અને ઉત્પાદનની દૃષ્ટિએ વિકાસ પામ્યા. ગ્રામિણ વિકાસમાં આ કારખાનાઓનું યોગદાન ઘણું સારું રહ્યું. ભારતમાંથી થતી ખાંડની નિકાસમાં આ કારખાનાઓનો ફાળો ઘણો વધારે છે. આર્થિક વિકાસમાં પણ ખાંડના કારખાનાઓની ભૂમિકા સારી રહી છે. ભારતના ૧૮ રાજ્યોમાં ખાંડના કારખાનાઓ વિકાસ પામ્યા છે. મહારાષ્ટ્ર, આંધ્રપ્રદેશ, ગુજરાત, મૌસોર, ઉત્તરપ્રદેશ, તામિલનાડુ વગેરે મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

(સી) આંતર રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ

આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાની વાત કરીએ તો એમ કહી શકાય કે સહકારી વિચારધારાનો ઈતિહાસ ખૂબજ લાંબો અને જૂનો છે. ઈતિહાસ એ વાતની સાક્ષી પૂરે છે કે વેપાર કરવાની સહકારી પ્રવૃત્તિ ઘણી જૂની છે.^{૧૧} આંતર રાષ્ટ્રીય કે વિશ્વની વાત કરીએ તો ખાંડનું ઉત્પાદન બે રીતે થાય છે.

(૧) બીટમાંથી બનતી ખાંડ

(૨) શેરડીમાંથી બનતી ખાંડ

ઈસ્ટ ઈન્ડીયા કંપની ભારતના બજારમાંથી ખાંડની ખરીદી કરી વિશ્વના બજારોમાં તેનું વેચાણ કરી અને નફો કમાણી ત્યારની પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરતા એવું જાણવા મળે છે કે ભારતમાં ખાંડનું ઉત્પાદન સરળ પદ્ધતિએ થતું હતું. ખાંડના ઉત્પાદન માટે યાંત્રિક શક્તિઓનો ઉપયોગ નહીવત માત્રામાં થતો હતો ત્યારે વિશ્વના બીજા દેશો જેવા કે વેસ્ટઈન્ડીઝમાં યાંત્રિક પદ્ધતિએ મોટા પાયા પર ખાંડ ઉત્પાદનના પ્રયત્નો થતા હતા. યંત્રોની ખામી અને મર્યાદાને લીધે શેરડીમાંથી પૂરતા પ્રમાણમાં રસ ખેંચાવો જોઈએ તે ખેંચી શકાતો નહીં. ભારતમાં ખાંડના કારખાનાઓ અને વરસાદ આધારીત ખેતીને લીધે શેરડીનું ઉત્પાદનની અછત આવા પ્રશ્નોને લીધે અન્ય દેશોમાંથી ભારતમાં ખાંડની આયાત થવા લાગી.

આંતરરાષ્ટ્રીય દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો ખાંડ ઉદ્યોગનો વિકાસ તબક્કાવાર થયેલો જોવા મળે છે. ઈ.સ. ૧૪૦૦માં ખાંડનું ઉત્પાદન ખૂબ થોડું હતું. આ ઉત્પાદન વધારે પ્રમાણમાં બીટમાંથી થતું હતું. ૧૫ મી સદીથી ૧૮મી સદી સુધી વિશ્વના થોડા ખંડોમાં જ ખાંડનું ઉત્પાદન થતું હતું. એશિયા, આફ્રિકા અને અમેરીકાનો સમાવેશ થતો હતો ૧૮૦૦ થી ૧૮૮૦ ના સમયગાળા દરમિયાન દુનિયામાં ઘણું સાફ ખાંડનું ઉત્પાદન થયું હતું. જે ૩.૭૫ મિલિયન ટન હતું. આ ગાળામાં ઘણા બધા દેશોએ શેરડીની ખેતી વિશે જાણકારી મેળવી લીધી હતી ૧૮૮૦ થી ૧૯૩૦ ના સમય દરમિયાન ૨૭.૮૫ મિલિયન ટન ખાંડનું ઉત્પાદન થયું હતું અને ૧૯૬૫માં ૬૪.૫૬ મિલિયન ટન થયું હતું. આ ઉત્પાદનમાં શેરડીમાંથી બનેલી ખાંડ અને બીટમાંથી બનેલી ખાંડનો સમાવેશ થયો હતો. ૧૯૯૧માં વિશ્વમાં બીટમાંથી ઉત્પાદિત થયેલી ખાંડનું ઉત્પાદન ૩૩.૭% અને શેરડીમાંથી ઉત્પાદિત થયેલી ખાંડનું ઉત્પાદન ૬૬.૩% હતું. આંકડાકીય માહિતીને આધારે કહી શકાય કે શેરડીમાંથી ઉત્પાદિત થતી ખાંડના ઉત્પાદનમાં ઉત્તરોત્તર વધારો સૂચવે છે.^{૧૨}

બીટમાંથી ખાંડનુ ઉત્પાદન કરતા દેશો રશિયા, પોલેન્ડ, ફ્રાન્સ, પશ્ચિમ જર્મની, ઈટાલી વગેરે મુખ્ય છે. જ્યારે શેરડીમાંથી ખાંડનુ ઉત્પાદન કરતા ભારત, ક્યુબા, ઓસ્ટ્રેલિયા, અમેરીકા, બ્રાઝિલ, મેક્સિકો વગેરે દેશો છે. ૧૯૦૧-૦૨માં બ્રસેલ્સ ખાતે મળેલી આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદના ઠરાવ પ્રમાણે ૧૯૦૪ થી જર્મન અને ઓસ્ટ્રેલીયાની કંપનીઓએ ખાંડ પર જકાત દૂર કરવાની ફરજ પડી. આજ સમયગાળા દરમ્યાન અમેરિકાએ જાવા માંથી ખાંડની આયાત બંધ કરી અને એના બદલે ક્યુબામાંથી ખાંડની આયાત શરૂ કરી પરીણામે જાવાની ખાંડ ભારતના બજારોમાં આવી. બીટમાંથી યુરોપના બજારોમાં જે ખાંડ ઉત્પાદીત થઈ અને આવે છે. તે ખાંડ શેરડીમાંથી ઉત્પાદીત થતી ખાંડની સરખામણીમાં ઘણી સસ્તી પડે છે. પરિણામે યુરોપની સસ્તી ખાંડની નિકાસ થવા લાગી અને બીજા દેશોમાં પણ આવી ખાંડની આયાત થવા લાગી ૧૯૨૪-૨૫ના સમયગાળા પછી સમગ્ર વિશ્વમાં ખાંડનુ ઉત્પાદન વધવાને લીધે ભાવો ઘણા અંકુશમાં રહ્યા હતા.^{૧૩}

આરબ દેશોનો વર્ષોનો ઈતિહાસ તપાસતા એવુ જાણવા મળે છે કે ખજૂરના ઝાડનાં રસમાંથી ખાંડ બનાવવામાં આવતી હતી સમગ્ર વિશ્વમાં ખાંડનુ ઉત્પાદન કરતા દેશોમાં ભારતનું સ્થાન રશિયા ક્યુબા, અમેરીકા, બ્રાઝિલ પછી આવે છે. જ્યારે એશિયા ખંડમાં ભારત પ્રથમ નંબરનું સ્થાન ધરાવે છે. વિશ્વમાં ખાંડના ઉત્પાદનનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

ટેબલ નંબર : ૧.૧

વિશ્વમાં ખાંડનું ઉત્પાદન (મિલિયન ટન)

વર્ષ	શેરડી	બીટ	કુલ	ટકાવારી	
				શેરડી	બીટ
૧૮૬૦	૧.૩૭	૦.૩૫	૧.૭૨	૭૮	૨૧
૧૮૭૦	૧.૬૬	૦.૮૪	૨.૬૦	૬૪	૩૬
૧૮૮૦	૧.૮૮	૧.૮૬	૩.૭૪	૫૦	૫૦
૧૮૯૦	૨.૫૮	૩.૬૮	૬.૨૭	૪૧	૫૮
૧૯૦૦	૫.૨૫	૬.૦૦	૧૧.૨૫	૪૭	૫૩
૧૯૧૦	૮.૧૫	૮.૬૭	૧૬.૮૨	૪૮	૫૧
૧૯૨૦	૧૧.૯૩	૪.૯૦	૧૬.૮૩	૭૧	૨૮
૧૯૩૦	૧૫.૯૪	૧૧.૮૧	૧૭.૮૫	૫૮	૪૨
૧૯૪૦	૧૯.૨૫	૧૧.૨૪	૩૦.૪૯	૬૭	૩૩
૧૯૫૦	૧૯.૪૭	૧૪.૧૦	૩૩.૫૭	૫૮	૪૨
૧૯૬૦	૩૧.૧૭	૨૪.૨૭	૫૫.૪૪	૫૬	૪૪
૧૯૭૦	૪૯.૪૫	૩૦.૪૧	૭૯.૮૬	૬૨	૩૮
૧૯૮૦	૬૧.૫૩	૩૬.૦૨	૯૭.૫૫	૬૩	૩૭
૧૯૯૦	૭૦.૦૧	૪૦.૩૯	૧૧૦.૪૦	૬૩	૩૭
૧૯૯૯	ના	ના	ના	ના	ના

પ્રાપ્તિ સ્થાન : Sugar year Book Published by the International Sugar Organisation and Tropical Sugar By Dr. D.G. Kulkarni

ટેબલ નંબર : ૧.૨

એશિયા ખંડમાં ઉત્પાદન (મેટ્રીક ટન)

વર્ષ	શેરડી	બીટ	કુલ
૧૯૮૨	૨૨૭૭૩૭૧૬	૧૬૨૯૬૬૫	૨૪૪૦૨૭૮૧
૧૯૮૩	૧૯૮૫૭૦	૨૧૮૪૨૨૮	૨૧૯૮૫૭૯૮
૧૯૮૪	૧૯૯૪૬૬૦૬	૨૦૨૧૬૪૬	૨૧૯૭૦૨૫૨
૧૯૮૫	૧૯૯૨૩૭૬૧	૨૨૬૬૮૧	૨૨૧૩૦૪૪૨
૧૯૮૬	૨૧૬૫૪૯૦૭	૨૧૧૦૯૪૨	૨૩૭૬૫૮૯૯
૧૯૮૭	૨૩૦૯૦૩૬૮	૨૦૩૬૧૧૯	૨૫૧૨૬૪૮૭
૧૯૮૮	૨૪૨૩૪૬૩૪	૨૨૬૧૯૫૦	૨૬૪૯૬૬૨૫
૧૯૮૯	૨૬૬૯૮૭૭૭	૨૦૬૯૪૬૦	૨૮૭૬૮૨૩૭
૧૯૯૦	૨૮૧૯૪૩૧૦	૨૬૫૭૪૧૪	૩૦૮૫૧૭૨૪
૧૯૯૧	૩૧૧૯૪૭૪૮	૨૭૪૪૫૨૨	૩૩૯૩૯૨૭૦

પ્રાપ્તિ સ્થાન : Co-Operative Sugar Directory and Yearbook.

ઉપરના ટેબલમાં ૧૯૬૦ થી ૧૯૯૦ સુધીની માહિતી આપવામાં આવેલી છે. ૧૯૬૦ના વર્ષમાં શેરડીમાંથી ૧.૩૭ મિલિયન ટન ઉત્પાદન થયેલ હતું અને તેની ટકાવારી ૭૯ હતી. આ ઉત્પાદન ટકાવારીની દૃષ્ટિએ સૌથી વધુ હતું જ્યારે બીટમાંથી ખાંડનું ઉત્પાદન ૧૯૯૦માં ૩.૬૮ મિલિયન ટન હતું. જે ૫૯ ટકા હતું. જે સૌથી વધારે હતું જ્યારે સૌથી ઓછું ઉત્પાદન ૧૯૯૦માં શેરડીમાંથી ૪૧ ટકા અને ૧૯૬૦માં બીટમાંથી ૨૧ ટકા થયું હતું.

ઉપરના ટેબલમાં એશિયા ખંડમાં ખાંડનું ઉત્પાદન આપેલ છે તેના ઉપરથી જાણવા મળે છે કે એશિયા ખંડમાં ખાંડનું ઉત્પાદન ૧૯૯૧માં ૩૩૯૩૯૨૭૦ મે. ટન હતું જેમાં

શેરડીમાંથી ખાંડનું ઉત્પાદન ૩૧૧૮૪૭૪૮ મે. ટન થયું હતું જ્યારે બીટમાંથી ૨૭૪૪૫૨૨ મે. ટન થયું હતું જ્યારે સૌથી ઓછું ઉત્પાદન ૧૮૮૪માં ૨૧૮૭૦૨૫૨ મે. ટન થયું હતું જેમાં બીટમાંથી ૨૦૨૧૬૪૬ અને શેરડીમાંથી ૨૦૨૧૬૪૬ મે. ટન થયું હતું.

૧.૩ ગુજરાત રાજ્યના પસંદ કરેલ એકમો

ખાંડ ઉદ્યોગ ગુજરાત રાજ્યમાં ઘણા સમયથી ચાલતો ઉદ્યોગ છે. સહકારી ક્ષેત્રે ખાંડ ઉદ્યોગનો વિકાસ ઘણો થયો છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે ગુજરાતભરની ૧૯૯૯-૨૦૦૦ ના વર્ષ દરમિયાન કાર્યરત કુલ ૧૮ ખાંડ મંડળીઓ પૈકી જેમના કાર્યક્ષેત્ર વિસ્તારમાં શેરડીનું હેકટર ઉત્પાદન ૭૫% કે તેથી વધુ હોય તેવી નીચે મુજબની ૬ ખાંડ મંડળીઓ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

૧. શ્રી ગણેશ ખાંડ ઉદ્યોગ સહકારી મંડળી
૨. શ્રી સાયણ વિભાગ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી
૩. શ્રી ખેડુત સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી બારડોલી
૪. શ્રી મહુવા પ્રદેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી
૫. શ્રી બિલેશ્વર ખાંડ ઉદ્યોગ ખેડુત સહકારી મંડળી
૬. શ્રી તાલાલા તાલુકા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી

ટેબલ નંબર : ૧.૩

સહકારી ખાંડ મંડળીઓનો નફો અને નુકસાન દર્શાવતું પત્રક

(૧૯૯૭-૯૮ થી ૧૯૯૮-૯૯)

ક્રમ	સંસ્થાનું નામ	વર્ષ	ચો.નફો	ચો. નુકસાન
૧.	ગાગેશ	૧૯૯૭-૯૮	૦.૦૦	૦.૩૪
		૧૯૯૮-૯૯	૦.૦૦	૦.૨૫
૨.	સાયાણ	૧૯૯૭-૯૮	૫.૬૨	૦.૦૦
		૧૯૯૮-૯૯	૨.૨૨	૦.૦૦
૩.	બારડોલી	૧૯૯૭-૯૮	૦.૫૪	૦.૦૦
		૧૯૯૮-૯૯	૦.૭૮	૦.૦૦
૪.	મહુવા	૧૯૯૭-૯૮	૦.૦૦	૨૨૪.૩૦
		૧૯૯૮-૯૯	૧૫૧.૬૫	૦.૦૦
૫.	કોડીનાર	૧૯૯૭-૯૮	૨.૫૬	૦.૦૦
		૧૯૯૮-૯૯	૦.૦૦	૧૨૯.૦૪
૬.	તલાલા	૧૯૯૭-૯૮	૫.૬૩	૦.૦૦
		૧૯૯૮-૯૯	૬.૮૬	૦.૦૦

પ્રાપ્તિ સ્થાન : ગુજરાત રાજ્ય સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સંઘ લી. ગાંધીનગર

ઉપરોક્ત પત્રક પરથી એ જાણી શકાય છે કે દક્ષિણ ગુજરાત રાજ્યમાં આવેલી મોટાભાગની કંપનીઓની સ્થિતિ સારી છે. પરંતુ આ તમામ કંપનીઓમાં સંચાલકીય ખર્ચાઓ ખૂબજ વધારે પ્રમાણમાં જેવા મળે છે. જ્યારે કોડીનાર, મહુવા, ગાગેશ, વગેરે જેવી ખાંડ ઉત્પાદન કરતી મંડળીઓ ખોટ કરે છે.

ટેબલ નંબર : ૧.૪

ગુજરાતની ખાંડ મંડળીઓની સંખ્યા, દૈનિક સ્થાપિત પિલાણુ ક્ષમતા, ઉત્પાદન, વિસ્તાર અને હેક્ટરદીઠ ઉત્પાદન દર્શાવતું

પત્રક

વર્ષ	કાર્યરત ખાંડ મંડળીઓની સંખ્યા	દૈનિક સ્થાપિત પિલાણુ ક્ષમતા ટી.સી.ડી.	શેરડીનું પિલાણુ લાખ મે. ટન	ખાંડનું ઉત્પાદન લાખ મે. ટન	રીકવરી	વિસ્તાર હેક્ટર	ઉત્પાદન હેક્ટર દીઠ
૨૦૦૪-૨૦૦૫	૧૭	૬૫૦૦૦	૭૪.૦૫	૭.૯૬	૧૦.૭૬૦	૧૨૯૭૭૪	૭૦.૦૦
૨૦૦૩-૨૦૦૪	૧૫	૬૦૫૦૦	૯૭.૫૩	૧૧.૬૬	૧૦.૯૩૩	૧.૫૦.૦૦૦	૬૭.૧૯
૨૦૦૨-૨૦૦૩	૧૫	૬૫૦૦૦	૧૧૮.૨૭	૧૨.૫૧	૧૦.૫૮૧	૧૭૩૯૧૯	૭૨.૮૧
૨૦૦૧-૨૦૦૨	૧૫	૭૨૫૦૦	૯૭.૮૨	૧૦.૫૫	૧૦.૩૮૯	૧૪૧૦૦૦	૭૪.૦૪
૨૦૦૦-૨૦૦૧	૧૫	૭૨૫૦૦	૧૦૨.૯૩	૧૦.૭૨	૧૦.૪૧૯	૧.૫૦.૦૦૦	૭૨.૦૦
૧૯૯૯-૨૦૦૦	૧૮	૭૨૫૦૦	૧૦૭.૫૩	૧૧.૪૧	૧૦.૬૦૪	૧.૬૦.૦૦૦	૭૪.૦૦

પ્રાપ્તિ સ્થાન: ગુજરાત રાજ્ય સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સંઘ લિ. ગાંધીનગર

ઉપરોક્ત કોષ્ટકનો અભ્યાસ કરતા જાણવા મળે છે કે ગુજરાતની કાર્યરત સહકારી ખાંડ મંડળીઓની સંખ્યા ૧૯૯૯-૨૦૦૦ માં સૌથી વધારે ૧૮ હતી અને સૌથી ઓછી સંખ્યા ૧૫ હતી. દૈનિક સ્થાપિત પિલાણ ક્ષમતા સૌથી વધુ ૭૨૫૦૦ હતી. જ્યારે સૌથી ઓછી ૬૦૫૦૦ ૨૦૦૩-૦૪ ના વર્ષમાં હતી. શેરડીનું પિલાણ સૌથી વધારે ૨૦૦૨-૦૩ માં ૧૧૮.૨૭ લાખ મે. ટન હતું અને સૌથી ઓછું ૭૪.૦૫ લાખ મે. ટન ૨૦૦૪-૦૫ ના વર્ષમાં હતું. સૌથી વધારે ૨૦૦૨-૦૩ માં ૧૨.૫૧ લાખ મે. ટન ખાંડનું ઉત્પાદન ૨૦૦૪-૦૫ માં હતું. રીકવરીનો અભ્યાસ કરતા જાણી શકાય કે ૧૦.૯૩૩ ૨૦૦૩-૦૪ ના વર્ષમાં થયેલ જ્યારે સૌથી ઓછી ૧૦૩૮૯ ૨૦૦૧-૦૨ ના વર્ષમાં થયેલ ઉત્પાદનનો અભ્યાસ કરતા એવું કહી શકાય કે સૌથી વધુ ઉત્પાદન ૭૪.૦૪ ૨૦૦૧-૦૨ માં હેક્ટર દીઠ થયેલ અને સૌથી ઓછું ઉત્પાદન ૬૭.૧૯ ૨૦૦૩-૦૪ માં હેક્ટરદીઠ થયેલ.

૧.૪ ગુજરાત રાજ્યના ખાંડ ઉદ્યોગના પસંદ કરેલ એકમોનો ટૂંકો ઇતિહાસ

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે ગુજરાતભરની કાર્યરત કુલ ૧૮ ખાંડ મંડળીઓ પૈકી જે પસંદ કરેલ ખાંડ મંડળીઓનો ટૂંકો ઇતિહાસ નીચે પ્રમાણે રજૂ કરી શકાય.

૧. શ્રી ગણેશ ખાંડ ઉદ્યોગ સહકારી મંડળી
૨. શ્રી સાયાણ વિભાગ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી
૩. શ્રી ખેડુત સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી બારડોલી
૪. શ્રી મહુવા પ્રદેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી
૫. શ્રી બિલેશ્વર ખાંડ ઉદ્યોગ ખેડુત સહકારી મંડળી
૬. શ્રી તાલાલા તાલુકા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી

ટેબલ નંબર : ૧.૫

સહકારી ખાંડ મંડળીઓનો નફો અને નુકશાન દર્શાવતું પત્રક

(૨૦૦૦-૨૦૦૧ થી ૨૦૦૪-૨૦૦૫)

ક્રમ	સંસ્થાનું નામ	વર્ષ	ચોખ્ખો નફો	ચોખ્ખું નુકશાન
૧.	ગણેશ	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૦.૧૮	૦.૦૦
		૨૦૦૧-૨૦૦૨	૦.૦૦	૦.૨૩
		૨૦૦૨-૨૦૦૩	૦.૫૭	૦.૦૦
		૨૦૦૩-૨૦૦૪	૧.૫૭	૦.૦૦
		૨૦૦૪-૨૦૦૫	૧.૮૮	૦.૦૦
	કુલ		૪.૩૦	૦.૦૦
૨.	સાયાણ	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૩.૧૩	૦.૦૦
		૨૦૦૧-૨૦૦૨	૪.૮૩	૦.૦૦
		૨૦૦૨-૨૦૦૩	૧.૭૧	૦.૦૦
		૨૦૦૩-૨૦૦૪	૩૪.૭૬	૦.૦૦
		૨૦૦૪-૨૦૦૫	૨.૨૨	૦.૦૦
	કુલ		૪૬.૪૫	૦.૦૦
૩.	ભારડોલી	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૧૫.૭૮	૦.૦૦
		૨૦૦૧-૨૦૦૨	૦.૦૦	૬૨૫.૮૨
		૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૮.૭૮	૦.૦૦
		૨૦૦૩-૨૦૦૪	૫૮.૭૧	૦.૦૦
		૨૦૦૪-૨૦૦૫	૬૮.૨૦	૦.૦૦
	કુલ		૩૭૨.૪૭	૬૨૫.૮૨
૪.	મહુવા	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૬૮.૪૮	૦.૦૦
		૨૦૦૧-૨૦૦૨	૬.૬૮	૦.૦૦
		૨૦૦૨-૨૦૦૩	૦.૭૪	૦.૦૦
		૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨.૮૭	૦.૦૦
		૨૦૦૪-૨૦૦૫	૦.૪૬	૦.૦૦
	કુલ		૨૮૦.૩૫	૮૦.૧૧
૫.	કોડીનાર	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૦.૦૦	-
		૨૦૦૧-૨૦૦૨	-	૩૬૩.૦૭
		૨૦૦૨-૨૦૦૩	૦.૦૦	-
		૨૦૦૩-૨૦૦૪	-	૨૬.૪૫
		૨૦૦૪-૨૦૦૫	૦.૦૦	૪૬૮.૬૩
	કુલ		૦.૦૦	૧૬૭.૮૫
૬.	તાલાલા	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૦.૦૦	-
		૨૦૦૧-૨૦૦૨	-	૦.૦૦
		૨૦૦૨-૨૦૦૩	૧૦.૧૭	-
		૨૦૦૩-૨૦૦૪	-	૩૫૧.૮૧
		૨૦૦૪-૨૦૦૫	૦.૦૦	૫૧૮.૭૬
	કુલ		૧૦.૧૭	૧૬૧૫.૫૪
	અભ્યાસ દરમ્યાનનો કુલ			
	અભ્યાસ દરમ્યાનનો સરેરાશ		૭૧૩.૭૪	-૧૫૦.૩૦

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતા જાણવા મળે છે કે ગુજરાતની પસંદ કરેલી સહકારી ખાંડ મંડળીઓનું નફા-નુકશાનનું ચિત્ર નીચે પ્રમાણે રજૂ કરી શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૦.૧૮ ચોખ્ખો નફો થયેલ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં ૦.૨૩ ચોખ્ખી ખોટ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ૦.૫૭ ચોખ્ખો નફો જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં ચોખ્ખો નફો ૧.૫૭ જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ૧.૮૮ ચોખ્ખો નફો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષનો કુલ ચોખ્ખો નફો ૪.૦૭ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચોખ્ખો નફો ૦.૮૧ જોવા મળે છે.

સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૩.૧૩ ચોખ્ખો નફો થયેલ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં ૪.૮૩ જોવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ૧.૭૧ ચોખ્ખો નફો જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં ચોખ્ખો નફો ૩૩.૭૬ જોવા મળે છે. સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના આ વર્ષમાં સથેથી વધુ ચોખ્ખો નફો પ્રાપ્ત થયેલ છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ૨.૨૨ ચોખ્ખો નફો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષનો કુલ ચોખ્ખો નફો ૪૬.૪૫ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચોખ્ખો નફો ૯.૨૯ જોવા મળે છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૨૧૫.૭૮ ચોખ્ખો નફો થયેલ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં ૬.૨૫૯૨ ચોખ્ખી ખોટ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ૨૯.૭૮ ચોખ્ખો નફો જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં ચોખ્ખો નફો ૫૮.૭૧ જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ૬૮.૨૦ ચોખ્ખો નફો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષનો કુલ ચોખ્ખો નફો -૨૫૩.૪૫ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચોખ્ખો નફો -૫૦.૬૯ જોવા મળે છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૨૬૯.૪૯ ચોખ્ખો નફો થયેલ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં ૬.૬૯ ચોખ્ખો નફો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ૦.૭૪ ચોખ્ખો નફો જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં ચોખ્ખો નફો ૨.૯૭ જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ૦.૪૬ ચોખ્ખો નફો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષનો કુલ ચોખ્ખો નફો ૨૮૦.૩૫ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચોખ્ખો નફો ૫૬.૦૭ જોવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં -૮૦.૧૧ ચોખ્ખો નફો થયેલ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવ્યા નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં -૩૬૩.૦૭ ચોખ્ખો નફો જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન બંધ હોવાથી હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવ્યા નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં -૨૬.૪૫ ચોખ્ખો નફો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષનો કુલ ચોખ્ખો નફો -૪૬૯.૬૩ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચોખ્ખો નફો -૯૩.૯૩ જોવા મળે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં -૧૬૭.૮૫ ચોખ્ખો નફો થયેલ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવ્યા નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ૧૦.૧૭ ચોખ્ખો નફો જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન બંધ હોવાથી હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવ્યાં નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં -૩૯૧.૯૧ ચોખ્ખો નફો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષનો કુલ ચોખ્ખો નફો -૫૦૯.૫૯ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચોખ્ખો નફો -૧૦૧.૯૨ જોવા મળે છે.

અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો કુલ ચોખ્ખો નફો -૯૦૧.૮૦ જોવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ ચોખ્ખો નફો -૧૮૦.૩૬.

ઉપરોક્ત ખાંડ મંડળીઓનો સુવ્યવસ્થિત અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

૧. શ્રી ગણેશ ખાંડ ઉદ્યોગ સહકારી મંડળી

ગણેશ ખાંડ મંડળીની નોંધણી તારીખ ૨૪/૦૪/૮૫ છે. તેને સરકાર તરફથી લાયસન્સ તારીખ ૨૦/૯/૮૪ ના રોજ મળેલ છે. ગણેશ ખાંડ મંડળીએ શેરડીના પિલાણની શરૂઆત ૧૭/૩/૮૮ એ કરેલ હતી. તેની દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૨૫૦૦ મે. ટન છે. અત્યારે તેના સભાસદોની સંખ્યા કુલ ૧૩૦૧૪ છે. સામાજિક જવાબદારીના ક્ષેત્રે આ મંડળીએ ૨૧૬ કાયમી કર્મચારી ૪૯૭ સિઝનલ રોજગારી ૭૧૩ પૂર્ણરોજગારી પૂરી પાડી છે.

ટેબલ નંબર : ૧.૬

શ્રી ગણેશ ખાંડ ઉદ્યોગ સહકારી મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો

વર્ષ	દૈનિક પિલાણ	શેરડી પિલાણ	ખાંડ ઉત્પાદન	રીકવરી
૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૫૦૦	૫.૦૨	૫.૧૩	૧૦.૨૨
૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૫૦૦	૪.૭૯	૪.૯૫	૧૦.૩૬
૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૫૦૦	૫.૮૫	૬.૧૧	૧૦.૪૫
૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૫૦૦	૫.૧૩	૫.૯૩	૧૦.૫૨
૨૦૦૪-૨૦૦૫	૨૫૦૦	૩.૯૯	૪.૧૯	૧૦.૫૦

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં જણાય છે કે તેની દૈનિક પિલાણ કરવાની ક્ષમતા અભ્યાસ દરમિયાન એક સરખી ૨૫૦૦ જેવા મળે છે. શેરડીનું પિલાણ ૨૦૦૨-૦૩ માં સૌથી વધારે રહ્યું હતું. ખાંડ ઉત્પાદન ૨૦૦૨-૨૦૦૩ પછી સતત ઘટ્યું છે. રીકવરીનો અભ્યાસ કરતાં સરેરાશ રીકવરી ૧૦% જેવા મળે છે. જે સારી પરિસ્થિતિ બતાવે છે.

૨. શ્રી સાયાણ વિભાગ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી

સાયાણ ખાંડ સહકારી મંડળીની નોંધણી તારીખ ૨૦/૧૧/૭૨ છે. તેને સરકાર તરફથી લાયસન્સ તા. ૨૩/૧૧/૭૧ ના રોજ મળેલ છે. સાયાણ ખાંડ મંડળીએ શેરડીના પિલાણની શક્તિ ૧૨/૧૧/૭૮ કરેલ હતી. તેની દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૫૦૦૦ મે. ટન છે. અત્યારે તેના સભાસદોની સંખ્યા ૧૧૭૧૮ છે. સામાજિક જવાબદારીના ક્ષેત્રે આ મંડળીએ ૫૧૪ કાયમી કર્મચારી ૮૩૪ સિઝનલ રોજગારી ૧૩૪૮ પૂર્ણ રોજગારી પૂરી પાડે છે.

ટેબલ નંબર : ૧.૭

શ્રી સાયાણ વિભાગ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો

વર્ષ	દૈનિક પિલાણ	શેરડી પિલાણ	ખાંડ ઉત્પાદન	રીકવરી
૨૦૦૦-૨૦૦૧	૫૦૦૦	૯.૮૫	૧૦.૨૬	૧૦.૪૧
૨૦૦૧-૨૦૦૨	૫૦૦૦	૧૦.૨૧	૧૧.૦૫	૧૦.૧૯
૨૦૦૨-૨૦૦૩	૫૦૦૦	૯.૭૧	૧૦.૨૮	૧૦.૫૯
૨૦૦૩-૨૦૦૪	૫૦૦૦	૯.૦૯	૧૦.૦૧	૧૧.૦૧
૨૦૦૪-૨૦૦૫	૫૦૦૦	૬.૫૮	૭.૦૫	૧૦.૭૨

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં એવું કહી શકાય કે અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૫૦૦૦ લાખ ટન રહી છે. જ્યારે શેરડીનું પિલાણ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં સૌથી વધારે ૧૦.૨૧ છે. જ્યારે સૌથી ઓછું ૬.૫૮ ૨૦૦૪-૦૫ માં રહ્યું છે. જ્યારે ઉત્પાદન પણ ૨૦૦૧-૦૨ માં સૌથી વધારે રહ્યું છે. ત્યાર બાદ ક્રમશઃ ઘટાડો જોવા મળ્યો છે. રીકવરી સરેરાશ ૧૦.૫૦% રહી છે. જે સારી પરિસ્થિતિ રજૂ કરે છે.

૩. શ્રી ખેડુત સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી બારડોલી

બારડોલી ખાંડ સહકારી મંડળીની નોંધણી તારીખ ૯/૨/૫૫ છે. તેને સરકાર તરફથી લાયસન્સ તારીખ ૧૨/૨/૫૧ ના રોજ મળેલ છે. બારડોલી ખાંડ મંડળીએ શેરડીના પિલાણની શરૂઆત ૨૧/૪/૫૭ ના રોજ કરેલ હતી. તેની દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૧૦,૦૦૦ મેટ્રીક ટન છે. અત્યારે તેના સભાસદોની સંખ્યા કુલ ૫૬૧૮ છે. સામાજિક જવાબદારીના ક્ષેત્રે આ મંડળીએ ૧૨૩૨ કાયમી કર્મચારી ૫૦૨ સિઝનલ રોજગારી ૨૦૯ પૂર્ણ રોજગારી પૂરી પાડેલ છે.

ટેબલ નંબર : ૧.૮

શ્રી ખેડુત સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી બારડોલીના પ્રગતિ નિર્દેષકો

વર્ષ	દૈનિક પિલાણ	શેરડી પિલાણ	ખાંડ ઉત્પાદન	રીકવરી
૨૦૦૦-૨૦૦૧	૧૦.૦૦૦	૧૭.૩૨	૧૮.૯૮	૧૦.૯૬
૨૦૦૧-૨૦૦૨	૧૦.૦૦૦	૧૬.૯૩	૧૯.૦૭	૧૧.૨૭
૨૦૦૨-૨૦૦૩	૧૦.૦૦૦	૧૮.૭૩	૨૦.૩૭	૧૦.૮૮
૨૦૦૩-૨૦૦૪	૧૦.૦૦૦	૧૬.૯૮	૧૮.૯૩	૧૧.૧૫
૨૦૦૪-૨૦૦૫	૧૦.૦૦૦	૧૩.૭૫	૧૫.૩૬	૧૧.૧૭

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતા જાણાય છે કે તેની દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન એક સમાન ૧૦,૦૦૦ લાખ ટનની છે. શેરડીનું પિલાણ ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ને બાદ કરતાં સતત ઘટતું જોવા મળે છે. રીકવરીના સંદર્ભે રીકવરી લગભગ ૧૧% જોવા મળેલ છે. જે સારી પરિસ્થિતિ નિર્દેશ કરે છે.

૪. શ્રી મહુવા પ્રદેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી

મહુવા ખાંડ સહકારી મંડળીની નોંધણી તા. ૧૦/૦૧/૭૪ છે. તેને સરકાર તરફથી લાયસન્સ તા. ૩/૮/૭૪ ના રોજ મળેલ છે. મહુવા ખાંડ મંડળીએ શેરડીના પિલાણની શરૂઆત ૨૨/૧૧/૮૦ કરેલ હતી. આ મંડળીની દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૩૫૦૦ મેટ્રીક ટન છે. અત્યારે આ મંડળીના સભાસદોની સંખ્યા ૧૬૮૫૦ છે. સામાજિક જવાબદારીના ક્ષેત્રે આ મંડળીએ ૩૭૫ કાયમી કર્મચારી ૭૭૪ સિઝનલ રોજગારી - પૂર્ણ રોજગારી પૂરી પાડે છે.

ટેબલ નંબર : ૧.૯

શ્રી મહુવા પ્રદેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો

વર્ષ	દૈનિક પિલાણ	શેરડી પિલાણ	ખાંડ ઉત્પાદન	રીકવરી
૨૦૦૦-૨૦૦૧	૩૫૦૦	૫.૮૬	૬.૩૩	૧૦.૬૨
૨૦૦૧-૨૦૦૨	૩૫૦૦	૬.૧૬	૬.૮૦	૧૦.૪૧
૨૦૦૨-૨૦૦૩	૩૫૦૦	૭.૨૫	૭.૭૮	૧૦.૭૩
૨૦૦૩-૨૦૦૪	૩૫૦૦	૫.૮૫	૬.૬૧	૧૧.૩૧
૨૦૦૪-૨૦૦૫	૩૫૦૦	૪.૩૪	૪.૭૮	૧૧.૦૦

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં એવું કહી શકાય કે અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૩૫૦૦ લાખ ટન એક સરખી રહી છે. જ્યારે શેરડીનું પિલાણ સૌથી વધુ ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં ૭.૨૫ રહ્યું છે. ત્યાર બાદના વર્ષોમાં પિલાણ ઘટ્યું છે. ખાંડનું ઉત્પાદન ૭.૭૮ લાખ ટન સૌથી વધારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં રહ્યું છે. ત્યાર બાદના વર્ષોમાં તેમાં પણ ઘટાડો જોવા મળે છે. જ્યારે રીકવરી સરેરાશ ૧૧% રહી છે. જે સારી બાબત છે.

૫. શ્રી બિલેશ્વર ખાંડ ઉદ્યોગ ખેડુત સહકારી મંડળી

બિલેશ્વર ખાંડ સહકારી મંડળીની નોંધણી તારીખ ૮/૮/૫૬ છે. તેને સરકાર તરફથી લાયસન્સ તા. ૧૬/૭/૫૬ ના રોજ મળેલ છે. બિલેશ્વર ખાંડ મંડળીએ શેરડીના પિલાણની શરૂઆત ૫/૩/૫૮ ના રોજ કરેલ છે. તેની દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૩૨૫૦ મેટ્રીક ટન છે. અત્યારે તેનાં સભાસદોની સંખ્યા ૧૦૮૧૫ કુલ છે. સામાજિક જવાબદારીના ક્ષેત્રે આ મંડળીએ ૨૫૩ કાયમી કર્મચારી ૫૩૪ સિઝનલ રોજગારી ૨૫૩ પૂર્ણ રોજગારી ૫૩૪ હંગામી કર્મચારી પૂરા પાડેલ છે.

ટેબલ નંબર : ૧.૧૦

શ્રી બિલેશ્વર ખાંડ ઉદ્યોગ ખેડુત સહકારી મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો

વર્ષ	દૈનિક પિલાણ	શેરડી પિલાણ	ખાંડ ઉત્પાદન	રીકવરી
૨૦૦૦-૨૦૦૧	૩૨૫૦	૨.૪૨	૨.૫૫	૧૦.૫૩
૨૦૦૧-૨૦૦૨	૩૨૫૦	બંધ	બંધ	બંધ
૨૦૦૨-૨૦૦૩	૩૨૫૦	૨.૮૭	૨.૬૮	૮.૩૮
૨૦૦૩-૨૦૦૪	૩૨૫૦	બંધ	બંધ	બંધ
૨૦૦૪-૨૦૦૫	૩૨૫૦	૦.૮૫	૦.૮૧	૮.૫૭

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં જણાય છે કે તેની દૈનિક પિલાણ કરવાની ક્ષમતા અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન એક સરખી ૩૨૫૦ લાખ ટન છે. શેરડીનું પિલાણ ૨૦૦૧-૦૨ અને ૨૦૦૩-૦૪ દરમ્યાન બંધ હતું. જ્યારે બાકી ૨૦૦૨-૦૩ માં સૌથી વધારે રહ્યું છે. ખાંડનું ઉત્પાદન પણ એજ વર્ષમાં વધુ જોવા મળે છે. જ્યારે રીકવરી ૮.૫ થી ૧૦% જોવા મળે છે. જે સારી સ્થિતિનો નિર્દેશ કરે છે.

૬. શ્રી તાલાલા તાલુકા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળી

તાલાલા ખાંડ સહકારી મંડળીની નોંધણી તા. ૨૮/૧૦/૬૮ છે. તેને સરકાર તરફથી લાયસન્સ તા. ૪/૧૧/૭૦ ના રોજ મળેલ છે. તલાલા ખાંડ સહકારી મંડળીએ શેરડીના પિલાણની શરૂઆત તા. ૩/૧૨/૭૮ ના રોજ કરેલ છે. તેની દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૧૨૫૦ મે.ટન છે. અત્યારે તેના સભાસદોની સંખ્યા ૬૩૪૮ છે. સામાજિક જવાબદારીના ક્ષેત્રે આ મંડળીએ ૩૫૫ કાયમી કર્મચારી ૨૨૪ સિઝનલ રોજગારી ૬.૬૫ પૂર્ણ રોજગારી ૪૬ હંગામી રોજગારી પૂરી પાડેલ છે.

ટેબલ નંબર : ૧.૧૧

શ્રી તાલાલા તાલુકા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મંડળીના પ્રગતિ નિર્દેષકો

વર્ષ	દૈનિક પિલાણ	શેરડી પિલાણ	ખાંડ ઉત્પાદન	રીકવરી
૨૦૦૦-૨૦૦૧	૧૨૫૦	૦.૮૭	૦.૮૧	૮.૪૦
૨૦૦૧-૨૦૦૨	૧૨૫૦	બંધ	બંધ	બંધ
૨૦૦૨-૨૦૦૩	૧૨૫૦	૨.૧૮	૨.૨૨	૧૦.૧૫
૨૦૦૩-૨૦૦૪	૧૨૫૦	બંધ	બંધ	બંધ
૨૦૦૪-૨૦૦૫	૧૨૫૦	૦.૬૦	૦.૫૭	૮.૫૭

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં એમ કહી શકાય કે અભ્યાસના સમય દરમ્યાન દૈનિક પિલાણ ક્ષમતા ૧૨૫૦ લાખ ટન એક સરખી રહી છે. શેરડીનું પિલાણ અમુક વર્ષ બંધ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૨-૦૩ માં સૌથી વધુ પિલાણ થયેલ છે. જ્યારે બાકીના વર્ષોમાં ઓછું જોવા મળે છે. જ્યારે ઉત્પાદન ૨૦૦૨-૦૩ માં સૌથી વધુ છે. રીકવરી સરેરાશ ૮.૫૦% રહી છે. જે સારી બાબત છે.

૧.૫ ખાંડ ઉદ્યોગની મુશ્કેલીઓ

ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસ કરતા એવું જાણવા મળે છે કે ખાંડ ઉદ્યોગ અનેક સમસ્યાઓથી ઘેરાયેલો છે. વર્તમાન સમયમાં ખાંડ ઉદ્યોગની સમસ્યાઓ ઘણી વધારે છે. જેનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

- ૧.૫.૧ કાચો માલસામાન(શેરડી)ની અછત
- ૧.૫.૨ ખાંડસરી અને ગોળ ઉદ્યોગની હરીફાઈ
- ૧.૫.૩ વહીવટી નિષ્ણાંતોનો અભાવ
- ૧.૫.૪ જૂની પૂરાણી સાધન સામગ્રી
- ૧.૫.૫ સરકારની અસ્પષ્ટ નીતિ
- ૧.૫.૬ બેધારી કિંમત નીતિ
- ૧.૫.૭ ખાંડ ઉદ્યોગનું સ્થાનીકરણ
- ૧.૫.૮ નાણાકીય સાધનોની સમસ્યા
- ૧.૫.૯ આડપેદાશનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળતા
- ૧.૫.૧૦ સરકારની પરવાના અંગેની સમસ્યા
- ૧.૫.૧૧ અન્ય સમસ્યાઓ

ખાંડ ઉદ્યોગની ઉપરોક્ત સમસ્યાઓનો વિસ્તૃત અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

૧.૫.૧ કાચો માલસામાન(શેરડી)ની અછત

ખાંડ ઉદ્યોગનો કાચો માલસામાન શેરડી છે અને દિવસે ને દિવસે શેરડીની અછત ઉભી થતી જોવા મળે છે. તેની પાછળના કારણોનો અભ્યાસ કરતાં એવું જાણવા મળે છે કે ગુજરાતમાં છેલ્લા કેટલાંક વર્ષોથી વરસાદની અછત અથવા ઓછો વરસાદ થાય છે

પરીણામ સ્વરૂપે પાણીની અછત ઉભી થાય છે. તેની સીધી અસર શેરડીના ઉત્પાદન પર થાય છે. શેરડીનું ઉત્પાદન ઘટે છે. સાતે સાતે છેલ્લા ઘણા વર્ષોથી વાતાવરણની અનુકુળતા પણ ઘટતી જાય છે. તેની અસરને લીધે પણ શેરડીનો પાક ઘટે છે સાથે-સાથે છેલ્લા ઘણા વર્ષોથી વાતાવરણની અનુકુળતા પણ ઘટતી જાય છે. તેની અસરને લીધે પણ શેરડીનું વાવેતર ઘટ્યું છે અને ખેડૂતો અન્ય પાકો તરફ વળ્યા છે. સરકારે શેરડીનું ઉત્પાદન વધે એટલા માટે ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છે તેમજ કૃષિ સંશોધન દ્વારા શેરડીનું વધુ ઉત્પાદન થાય તે માટે ઘણા પ્રયત્નો થયા છે. આ માટે ભારતીય ખાંડ ઉદ્યોગ એસોસિએશન દ્વારા સભાઓ પણ ગોઠવવામાં આવે છે અને માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. ખેડૂતોને શેરડીના પાકને રક્ષણ કેવી રીતે આપવું. કઈ કઈ દવાઓનો છંટકાવ કરવો વગેરેની સમજણ આપવી જરૂરી છે કેટલીક વખત દુષ્કાળ જેવી પરિસ્થિતિને લીધે પણ શેરડીનું ઓછું ઉત્પાદન થાય છે.

૧.૫.૨ ખાંડસરી અને ગોળ ઉદ્યોગની હરીફાઈ

ખાંડ ઉદ્યોગ સાથે ખાંડસરી અને ગોળ ઉદ્યોગ કાચા માલસામાનની દ્રષ્ટિએ હરીફાઈ કરે છે. કારણ કે આ બધા માટે શેરડી એ કાચો માલસામાન છે. પરિણામે ગુજરાતમાં ઘણી જગ્યાએ ખાંડસરી માટે ઉંચી કિંમતે અને તાત્કાલીક નાણાની ચૂકવણીએ મોટા પાયા પર શેરડીની ખરીદી કરી લેવામાં આવે છે અને ગોળ ઉદ્યોગમાં પણ શેરડીની આવી રીતે ખરીદી થાય છે. પરિણામે ખાંડ ઉદ્યોગ આ બંને સામે ટકી શકતો નથી શેરડીના કુલ ઉત્પાદનમાંથી ૪૦ થી ૪૫ ટકાથી વધારે ઉત્પાદન ખાંડસરી અને ગોળ ઉદ્યોગના ઉત્પાદકો લઈ જાય છે. આવી હરીફાઈ અને શેરડીનું ઉત્પાદન ઘટવાને લીધે ખાંડ ઉદ્યોગનું ઉત્પાદન ઘટ્યું છે.

૧.૫.૩ વહીવટી નિષ્ણાંતોનો અભાવ

વહીવટી નિષ્ણાંતોના અભાવને લીધે કોઈ પણ ઉદ્યોગ પર તેની ખરાબ અસર પહોંચે છે. ખાંડ ઉદ્યોગમાં વહીવટી અને ટેકનીકલ જ્ઞાન ધરાવતા તજજ્ઞોની વધારે જરૂરીયાત રહે છે. પરંતુ આવા વહીવટી અને ટેકનીકલ જ્ઞાન ધરાવતા નિષ્ણાંતો પૂરતા પ્રમાણમાં મળી

શકતા નથી. પરીણામે તેમની ઉત્પાદન ક્ષમતા નીચી જોવા મળે છે. આની સાથે-સાથે સભાસદોની અંદરોઅંદર થતાં વિખવાદોને કારણે એકમનો વિકાસ મોટેભાગે અટકી જાય છે. અપૂરતા અને અધૂરા વહીવટી જ્ઞાનને લીધે વહીવટી કાર્યક્ષમતામાં ઘટાડો થાય છે. આની ખરાબ અસરો ઉદ્યોગ પર પડે છે.

૧.૫.૪ જૂની પૂરાણી સાધન સામગ્રી

ખાંડના કારખાનાઓનો અભ્યાસ કરતા માલુમ પડે છે કે મોટાભાગના કારખાનાઓ પાસે જૂની પુરાની સાધન સામગ્રીનો વપરાશ થતો હોવાથી માલસામાનનો બગાડ વધે છે. ઉત્પાદન ખર્ચ વધારે આવે છે. માલસામાનની ગુણવત્તા ઘટે છે. ઘણા કારખાનાઓ પાસે જૂની સાધનસામગ્રી છે આધુનિકરણ કરવા માટે મોટા પાયા પર મૂડીની જરૂરીયાત છે ભારત સરકારે આધુનિકરણ માટે ખાંડ વિકાસ ફંડ ઉભુ કર્યું છે. આ ફંડમાંથી આધુનિકરણ માટે ખાંડના કારખાનાઓને લોન આપવાનું નક્કી કર્યું છે જેકે કારખાનાઓના માલીકોની એવી દલીલો છે કે કડક શરતોને લીધે લોનનો ઉપયોગ થઈ શકતો નથી.

૧.૫.૫ સરકારની અસ્પષ્ટ નીતિ

અનેક અવરોધક પરિબળો વચ્ચે ગુજરાત ખાંડ ઉદ્યોગ ઉભો છે. ત્યારે સરકારની કેટલીક નીતિઓ પણ આ ઉદ્યોગને નુકસાન રૂપી ઉડી ખીણમાં લઈ જાય છે. કેન્દ્ર સરકારે ખાંડનો સંગ્રહ, હેરફેર, વેચાણ વગેરે પરના તમામ અંકુશો દૂર થયા છે. પરંતુ ગુજરાત સરકારે ખાંડના આ નિયમનો દૂર કર્યા નથી. વિજળી પરની ઈલેક્ટ્રિસિટી ડ્યુટી ના દર ૨૦ પૈસા કરવામાં આવેલ છે. જે ખાંડ મંડળી માટે અસહ્ય છે. મોલાસિસ નિકાસ માટે કોઈ ચોક્કસ નીતિ જ નથી.

૧.૫.૬ બેધારી કિંમત નીતિ

ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગ દ્વારા જે ખાંડનું ઉત્પાદન થાય છે. તેમાંથી અમુક ટકા ખાંડ મુક્ત બજારમાં અને અમુક ટકા ખાંડ સરકારને લેવી તરીકે આપવી પડે છે. સરકારે જે

ખાંડના ભાવો નક્કી કર્યા છે. તેને લીધે ખાંડ ઉત્પાદકોને નુકસાન જાય છે. સરકારે જે ભાવ નક્કી કર્યા તે ભાવે કાચો માલ(શેરડી) મળી શકતી નથી અને ખૂબ ઉંચા ભાવે શેરડી ખરીદવી પડે છે. પરિણામે લેવીની ખાંડની કિંમત સરકાર જે નક્કી કરે તે ભાવે નહીં પરંતુ જે કિંમતે શેરડી ખરીદવામાં આવી હોય એ કિંમતને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. સરકાર ઉત્પાદનકાર્ય શરૂ થઈ ગયા પછી બે ત્રણ મહીને ભાવો નક્કી કરે જ્યારે ઉત્પાદકોએ તો શરૂઆતથી શેરડીની કિંમત ચૂકવવી પડે છે. એટલે બેધારી કિંમત નીતિ થાય છે.

૧.૫.૭ ખાંડ ઉદ્યોગનું સ્થાનીકરણ

સમસ્યાઓનો અભ્યાસ કરીએ છીએ ત્યારે ઉદ્યોગોના સ્થાનીકરણ અંગે પણ કેટલીક બાબતો ધ્યાન પર આવે છે. મદ્રાસ અને મુંબઈમાં શેરડીનું એકમદીઠ ઉત્પાદન મહત્તમ હતું. જ્યારે મોટાભાગના કારખાના બિહાર અને ઉત્તરપ્રદેશમાં આવેલા હતા. આખા વિશ્વની સરખામણી એ શેરડીનું એકમદીઠ ઉત્પાદન ઓછામાં ઓછું હતું. આ ઓછું ઉત્પાદન વધારવા કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો ન હતો પરિણામે મોટા ભાગના કારખાનાઓ બિન આર્થિક એકમો બની ગયા હતા. ગુજરાતમાં પણ આવી પરિસ્થિતિ ઉદ્ભવી છે અને મોટાભાગના કારખાનાઓ બંધ કરી દેવામાં આવ્યા છે જેમાં ધોરાજી, અમરેલી, ભાવનગર અને ખેડા જીલ્લાના કેટલાક કારખાનાઓનો સમાવેશ થાય છે.

૧.૫.૮ નાણાકીય સાધનોની સમસ્યા

એકમની સ્થાપના, સંચાલન અને વિકાસ માટે સ્થાયીમૂડી અને કાર્યશીલમૂડીની જરૂર પડે છે. મૂડીની અછત અથવા ઓછી સગવડતાએ સમગ્ર ઉદ્યોગોની મુખ્ય સમસ્યા છે. મોટા ઉદ્યોગોને ઓછી મુશ્કેલી પડે છે. જ્યારે નાના ઉદ્યોગોને આની અસર વધુ પ્રમાણમાં થાય છે. મોટા ઉદ્યોગપતિઓ બજારમાંથી શેર, ડિબેન્ટ્ચર, બેંકલોન દ્વારા મૂડી મેળવી શકે છે. પરંતુ નાના એકમો આવી રીતે ઓછું ધિરાણ મેળવી શકે છે. અથવા ઉંચા વ્યાજના દર ચૂકવી અને નાણા પ્રાપ્ત કરે છે. પરીણામ સ્વરૂપે આવા નાના એકમો ખોટ કરતા થઈ જાય છે. ૧૪

૧.૫.૯ આડપેદાશનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળતા

ખાંડનું ઉત્પાદનની સાથે-સાથે આડપેદાશ તરીકે મોલાસીસ અને બગાસ બંનેનું સર્જન થાય છે. આડપેદાશમાં આ બંને ઘણી મહત્વની છે. મોલાસીસમાંથી સાઈટ્રીક એસિડ, બેક્ટીક એસિડ જેવા કેમીકલ બને છે. આ ઉપરાંત તેમાંથી આલ્કોહોલ પણ બનાવી શકાય છે. પરંતુ આપણે અભ્યાસ દ્વારા જાણી શક્યા છીએ કે મોલાસીસ નો જેવી રીતે ઉપયોગ થવો જોઈએ એવી રીતે થઈ શકતો નથી. આની સાથે સાથે આડ પેદાશ તરીકે બગાસ પણ નીકળે છે બગાસમાંથી પૂંઠા, કાગળ, સ્ટ્રોબોર્ડ અને ઢોર માટેનું ખાણ વગેરે બનાવી શકાય બગાસનો જેવી રીતે ઉપયોગ થવો જોઈએ એવી રીતે થઈ શક્યો નથી. વૈજ્ઞાનિક પધ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરીને આડપેદાશમાંથી પણ નવું સર્જન કરી શકાય છે.^{૧૫}

૧.૫.૧૦ સરકારની પરવાના અંગેની સમસ્યા

ખાંડ ઉદ્યોગની સ્થાપના કરવા માટે સરકાર પાસેથી પરવાનો મેળવવો પડે છે અને આ પરવાનો મેળવવાની વિધિ ઘણી લાંબી હોય છે અને ઘણો સમય લાગે છે. પરવાનો મેળવવા માટે ઘણી દોડધામ કરવી પડતી હોવાથી ઘણી કંપનીઓ ચાલુ થયેલ નથી. સાથે-સાથે સરકારી તંત્રની નબળાઈઓ પણ ઉડીને આંખે વળગે છે. આ નબળાઈઓને લીધે પણ ઘણા ઉદ્યોગો ચાલુ થયા પહેલા મૃત્યુ પામ્યા છે.

૧.૫.૧૧ અન્ય સમસ્યાઓ

ખાંડ ઉદ્યોગની ઉપરની મુશ્કેલીઓ સિવાય અપૂરતી પરિવહન વ્યવસ્થા કામદારો અંગેના પ્રશ્નોનો ઉકેલ, ટેકનીકલ પ્રશ્નો, નીચી નફાકારકતા, નીચો ચોખ્ખા નફાનો દર, શેરડી પરના ખરીદવેરા અંગેના પ્રશ્નો, વિજ્ઞાનીની અછત, વસ્તુની ગુણવત્તા, ડિરેક્ટરો વચ્ચેનો અસહકાર. આ ઉપરાંત ખાંડ ઉદ્યોગ સંપૂર્ણ ખેતી આધારીત હોવાથી કુદરતી પરિબલોની ખરાબ અસરનો સામનો તેણે કરવો પડે છે. આ બધી જ બાબતોની અસર ખાંડના ઉત્પાદન પર થાય છે.

એકવીસમી સદીના આ શરૂઆતના સમયમાં ઔદ્યોગિક પ્રગતિનો માર્ગ મોકળો બન્યો છે. ત્યારે ફક્ત ખાંડ ઉદ્યોગ જ નહીં પરંતુ તમામ ઉદ્યોગો ગળાકાપ હરીફાઈનો સામનો કરી રહ્યા છે. આધુનિક ટેકનોલોજીનો વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી ઉદારીકરણનાં રસ્તે આપણો દેશ આગળ વધી રહ્યો છે અને આંતરરાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગો ભારતમાં પ્રવેશવા થનગને છે. ત્યારે રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં ટકી રહેવા પોતાના આધુનિક સાધનો ઉભા કરવા તે સમયની જરૂરિયાત છે. ગુજરાતની ખાંડ મંડળીઓ વિસ્તૃતીકરણ આધુનિકરણને કેન્દ્રમાં રાખીને કરતી હોવાથી ખાંડનું ઉત્પાદન વધ્યું છે.

આધુનિકરણને પરિણામે આડપેદાશો જેવી કે બગાસ, પ્રેસમડ અને મોલાસીસના ઉત્પાદનમાં પણ ગણનાપાત્ર વધારો થયો છે. રાસાયણિક ખાતર, ખેતમજુરોના દર, ડિઝલ, શેરડીનું બિયારણુ આ બધાના ભાવ વધારાને પરિણામે ખાંડના ઉત્પાદન ખર્ચમાં વધારો થયો છે. ફક્ત ખાંડનું ઉત્પાદન કરી અને વેચાણ કરી નાખવાથી આ બધા ખર્ચાઓને પહોંચી શકાય તેમ નથી. પરંતુ જે આડપેદાશ આધારીત બીજા ઉદ્યોગો ઉભા કરવામાં આવે તો સાડ પરિણામ લાવી શકાય. કેન્દ્ર સરકારની ખાંડ ઉદ્યોગ માટેની અવિચારી નીતિને લીધે ખેડૂતોને યોગ્ય વળતર મળતું ન હોવાથી આડપેદાશોનો વધારે ઉપયોગ કરી. ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ અને તેને આધારિત રાસાયણિક ઉદ્યોગ ન્યુઝપ્રિન્ટ, પેપર પ્લાન્ટ અને કો-જનરેશન એકમો સ્થાપવાની દિશામાં સક્રિય રીતે ગંભીરતાથી વિચારવું જોઈએ.

આ ઉપરાંત ગુજરાતનાં સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગની પ્રગતિને અવરોધતા બીજા કેટલાક મહત્વના પ્રશ્નોની ઝડપથી નિરાકરણ કરવાથી ખાંડ ઉદ્યોગ અને ખેડૂતો બન્ને માટે લાભકારક છે. ખાંડ ઉદ્યોગનાં પ્રશ્નો નીચે પ્રમાણે છે.

- ખાંડ ઉદ્યોગમાં આડ પેદાશ તરીકે ઉત્પન્ન થતાં બગાસ માંથી વીજ ઉત્પાદન કરવા અંગેના પ્રશ્નો.
- કાચો માલ એવી શેરડીના સંશોધન કેન્દ્રની સ્થાપના માટે અને તેના નિભાવ માટેની રકમ અંગેના પ્રશ્નો.

- સરકારશ્રીના શેર ક્ષણા અંગેની શરતોના પ્રશ્નો.
- આડપેદાશ એવા મોલાસીસ નિકાસ ફી માં કરેલો વધારો આ અંગેના પ્રશ્નો.
- ઓડિટ કરનાર ઓડિટરો અને અન્ય જગ્યાની ભરતી અંગેના પ્રશ્નો.
- સરકારની પરવાના નીતિના પ્રશ્નો.
- શેરડીના ભાવ અંગેના પ્રશ્નો
- કાચામાલ એવા શેરડીનાં પાક અંગેના પ્રશ્નો.
- કુદરતી પરિબળોની અસર અંગેના પ્રશ્નો.^{૧૬}

૧.૬ ખાંડ ઉદ્યોગના વિકાસની તકો

ભારતમાં સહકારી પ્રવૃત્તિ ઘણા સમયથી ચાલે છે આ પ્રવૃત્તિઓની શરૂઆત કરવા માટે ૧૯૦૪માં કાયદો પસાર કરવામાં આવ્યો. ભારતમાં સૌ પ્રથમ ખાંડ ઉદ્યોગ કોઈમ્બતુરમાં શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો. છેલ્લા બે ત્રણ દાયકાઓથી ખાંડ કારખાનાઓની સંખ્યા વધી ગઈ છે. ૧૯૮૮ માં ભારતમાં ખાંડના કારખાના ૧૬૮ સહકારી ક્ષેત્રના હતાં અને ૧૦૨ કારખાના ખાનગી ક્ષેત્રના હતા. આજની પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરતા આજે સહકારી ખાંડના કારખાનાઓ લગભગ ૬૦% કરતા વધુ છે. ખાંડ ઉદ્યોગ મારફત બીજા પૂરક ઉદ્યોગોનો પણ વિકાસ થાય છે. જેવા કે કાગળ ઉદ્યોગ, કેમીકલ ઉદ્યોગ, આલ્કોહોલ ઉદ્યોગ આવા ઉદ્યોગોનો પણ વિકાસ થાય છે. ખાંડ ઉદ્યોગ ખેત પેદાશો પર આધારીત મોસમી ઉદ્યોગ છે. જેનો સમયગાળો ઓક્ટોબર મહીનાથી શરૂ કરી અને એપ્રિલ સુધીનો હોય છે. ભારતમાં મહારાષ્ટ્ર, ઉત્તરપ્રદેશ, ગુજરાત આવા રાજ્યોમાં ઘણી સહકારી કંપનીઓ આવેલી છે. જેનું ઉત્પાદન વર્ષો- વર્ષ વધે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં સુરત જિલ્લામાં આવેલી બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ ભારતનો મોટો ખાંડ ઉદ્યોગ જેની ઉત્પાદન ક્ષમતા ૧૦,૦૦૦ મે. ટન છે.

આયોજન પંચે પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં આ ઉદ્યોગોને ઘણું મહત્વ આપ્યું છે. ભારત જેવા અલ્પવિકસીત દેશમાં જ્યારે જેની કુલ વસ્તીના ૭૫% લોકો ગામડાઓમાં વસવાટ કરે છે અને સમગ્ર દેશની ૮૦% વસ્તી ખેતી અને તેને સલગ્ર કાર્ય સાથે જોડાયેલી હોવાથી સહકારી પ્રવૃત્તિને વધુ સરળ બનાવવા સરકારે પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં આ બાબતને ખાસ ધ્યાન આપ્યું છે. ભારતમાં ખાંડ ઉદ્યોગની વિકાસની શક્યતાઓ ઘણી જ રહેલી છે. ખાંડ ઉદ્યોગ ઘણા લોકોને તેમજ ખેડૂતોને રોજગારી પૂરી પાડે છે. ખાંડ ઉદ્યોગનો કાપડ ઉદ્યોગ પછી રોજગારી પૂરી પાડવામાં બીજો નંબર છે. ખાંડ ઉદ્યોગ દ્વારા ખાંડની નિકાસ પણ વધી રહી છે. આ બાબત દશવિ છે કે ખાંડ ઉદ્યોગનો વિકાસ થઈ રહ્યો છે. ભારત દેશમાં ખાંડ ઉદ્યોગના વિકાસની તકો ઘણી છે. ૯૭-૯૮ના ગાળા માં ભારતના કુલ ૪૦૦ ખાંડના ઉદ્યોગોમાંથી ૨૨૨ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગો છે. આ વર્ષ દરમિયાન કુલ ૧૨૮.૫૨ લાખ ટન ખાંડનું ઉત્પાદન થયું હતું. ભારતના મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં કુલ ૯૨ સહકારી ખાંડના ઉદ્યોગો છે. જે કુલ ભારતના ખાંડના ઉત્પાદનનું ત્રીજા ભાગનું ઉત્પાદન કરે છે. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં સૌથી વધારે ખાંડના કારખાના આવેલા છે. આજે ભારત દેશ સારા એવા પ્રમાણમાં ખાંડની નિકાસ કરે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષે ખાંડનું ઉત્પાદન સાડું થયું છે અને ૧૨૦ લાખ ટનનો લક્ષ્યાંક સરળતાથી પાર કરી શકાય તેમ છે. આ ઉપરાંત ૮૦ લાખ ટન ઉત્પાદન થયું હોવા છતાં ખાંડ મિલોને ૩૦ લાખ ટન સુધીની કાચી ખાંડની આયાત કરવા મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે.

૧.૭ ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે સરકારની નીતિ

ઉત્પાદનમાં ઝડપથી વધારો કરવાની તથા મોટા પ્રમાણમાં રોજગારી પુરી પાડતા આ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગની ક્ષમતાને ધ્યાનમાં રાખીને સરકારે આયોજનની શરૂઆતથી જ તેને આર્થિક નીતિમાં ખૂબ જ મહત્વ આપ્યું છે. પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં ખાંડ ઉદ્યોગની ઉપયોગીતાનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. લોકશાહી ધોરણે આર્થિક વિકાસ માટે એ અગત્યનું છે કે ઉત્પાદન કરવા માટેનાં સાધનોનું શક્ય એટલા પ્રમાણમાં વધારે લોકોમાં

વિસ્તરણ કરવું જોઈએ કે જોથી કરીને તેઓ ઉત્પાદનની પ્રવૃત્તિમાં ભાગીદાર બની શકે અને પોતાનો ફાળો આપી શકે. સ્થાનિક લોકોને વિકલ્પ રૂપે રોજગારી પુરી પાડવામાં આ ઉદ્યોગ ખૂબ અગત્યની ભૂમિકા ભજવે છે.

આયોજનના સમય દરમ્યાન કૃષિ પર આધારિત ઉદ્યોગોને ધિરાણ આપવા ગ્રામ ધિરાણ સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી આ સમિતિએ પોતાનો અહેવાલ આપતા ૧૯૫૪માં જાણાવ્યું હતું કે "Co-operation has failed but Co-operation must Succeed આનો અર્થ એવો થશે કે "સહકારી પ્રવૃત્તિ નિષ્ફળ ગઈ છે. પરંતુ તેણે સફળ થવું જોઈએ" આના માટે સરકારે ઘણા પ્રયત્ન વધારવા જોઈએ. સહકારી મંડળીઓનો વિકાસ કરવા માટે ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં, તાલુકા વિસ્તારમાં, જિલ્લા વિસ્તારમાં, રાજ્ય વિસ્તારમાં પ્રયત્નો કરવા જોઈએ સહકારી બેંકોની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ અને ખેડૂતોને અને ખેડૂતોને લોન આપવી જોઈએ. વ્યાજના દર પણ ઓછા રાખવા જોઈએ આનો લાભ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં ઓછો જોવા મળે છે.^{૧૭}

પંચવર્ષીય યોજનાઓનો અભ્યાસ કરતા આઠમી પંચવર્ષીય યોજના દરમ્યાન ભારતમાં સરકાર દ્વારા લગભગ ૧૫૫ લાખ ટન ખાંડ ઉત્પાદનનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો હતો. જેમાં સહકારી ક્ષેત્ર દ્વારા લગભગ ૫૮% ઉત્પાદન થતું હતું. નવમી પંચવર્ષીય યોજનામાં પણ આ ક્ષેત્રને ખૂબ જ મહત્વ આપવામાં આવ્યું હતું. સરકારે ખાંડ ઉદ્યોગને રક્ષણ આપવા તેના મારફત ઉત્પાદન વધે તે માટે આર્થિક સહાય અને અન્ય રીતે પ્રેરણા આપે છે. સરકારે ઔદ્યોગિક વિકાસ બેંકની સ્થાપના પણ કરી છે અને ૧૯૮૧ થી આજ સુધીની સરકારની નવી નીતિમાં આ ઉદ્યોગને જે સહાય અપાય છે. તેમાં વધારો કર્યો છે. સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના ઉત્પાદનના ભાવ બાબતનો અભ્યાસ કરતાં એવું જાણવા મળે છે. કે ખાંડ ઉદ્યોગને રક્ષણ મળે તે માટે સરકારે લેવી અને ખૂબી બજારમાં ખાંડ વેચાણનાં ભાવની ટકાવારીમાં થોડો ફેરફાર કર્યો છે. જે ગુણોત્તરની દ્રષ્ટિએ ૩૦:૭૦નો છે. જે નવા ખાંડના કારખાનાઓની સ્થાપના થાય છે. તેના માટે સૌથી પ્રથમ સહકારી ક્ષેત્રને અગ્રતાક્રમ આપવામાં

આવે છે. સ્થાપનાની મજૂરી આપતી વખતે આજુબાજુના વિસ્તારોમાં શેરડીનું ઉત્પાદન અને શેરડી મળવાની શક્યતાને ધ્યાનમાં રાખી છે. તેમજ ચાલુ કારખાનુ જે જગ્યાએ હોય તેની આજુબાજુ ૪૦ કિલોમીટર સુધીમાં નવુ કારખાનુ સ્થાપવા દેવામાં આવશે નહીં. પછાત વિસ્તારોને ખાસ અગ્રતા આપવામાં આવશે વરસાદના અભાવે છેલ્લા ઘણા સમયથી શેરડીના ઉત્પાદનમાં ઘટાડો થયો છે. કેન્દ્ર સરકારે કેટલીક પ્રેરણાજનક યોજનાઓની જાહેરાત કરી છે. જે નવી ખાંડની મિલ માટે ત્રણ વર્ષની વિકાસ અને વિસ્તૃતીકરણના પ્રોજેક્ટ આપવામાં આવ્યો છે.^{૧૮}

ખાંડના કારખાનાની સ્થાપના કરવામાં મૂડીની જરૂરીયાતનો અભ્યાસ કરતા એવુ જાણવા મળ્યુ કે ઓછામાં ઓછી મૂડીની જરૂરીયાત ૨૨ થી ૨૫ કરોડ રૂ. ની પડે છે. આવી સ્થપાતી મંડળી જે આદિવાસી વિસ્તારમાં હોય અને તેના સભાસદો ૫૦% કરતા વધારે આદિવાસી વિસ્તારોમાં સ્થાપવાની હોય તો ૪.૪૦ કરોડનું શેરભંડોળ રાજ્ય સરકાર આપે છે. ખાંડનું કારખાનું સ્થાપવા માટે કુલ જરૂરિયાતના ૬૦ થી ૬૫% નાણા ટર્મલોન તરીકે નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી મેળવવાનાં હોય છે. આ અંગેની બાંહેધરી પણ રાજ્ય દ્વારા મળે છે. સરકારે આ ઉપરાંત આદિવાસી વિસ્તારની ખાંડ મંડળીઓમાં અનુસુચીત જાતિ અને જનજાતિના ખેડૂતોને સભાસદ થવા માટે શેર ખરીદવા વ્યાજ મુક્ત શેરલોન અને અન્ય સબસિડી અપાવવાની યોજના પણ જાહેર કરેલી છે.

ભાગ-૨

૧.૮ સંશોધન યોજના અને પૃથક્કરણની પદ્ધતિઓ

ભારતમાં ગામડાઓના વિકાસ માટે ખાંડનો ઉદ્યોગ ખૂબ જ અગત્યતા ધરાવતો ઉદ્યોગ છે. આ ક્ષેત્રમાં કોમર્સ અને મેનેજમેન્ટ ફેકલ્ટીમાં ઘણાં સંશોધનો થયા છે. પરંતુ ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગમાં મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ વિષય પર કોઈ સંશોધન થયેલ નથી. આ ઉપરાંત ખાંડના કારખાનાઓની ઉત્પાદકતા, સમસ્યાઓ, વહીવટી કામગીરી વગેરે બાબતો પર ઘણા સંશોધનો થયેલા છે.

૧.૯ સમસ્યાકથન

અત્યારના સમયમાં સહકારી ખાંડના કારખાનાઓમાં નફાકારકતાનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું જોવા મળે છે. તો કેટલાક કારખાનાઓ એવા છે કે તે ખોટથી જ ચાલે છે. નફાકારકતા ઓછી છે અથવા શા માટે ખોટથી ચાલે છે તેને અસર કરતા ક્યાં ક્યાં પરિબલો છે. મૂડી માળખું કઈ રીતે આ ઓછી નફાકારકતામાં અસર કરે છે તે તપાસવા આ અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે. નફાકારકતા પર મૂડી માળખાની શી અસરો થાય છે. નાણાકીય લિવેરેજની કેવી અસરો થાય છે તે માટે આ અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવેલ છે. સમસ્યા કથન નીચે મુજબ છે.

“ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ”

**“Analysis of Capital Structure of Suger
Industry of Gujarat”**

૧.૧૦ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે થયેલ સંશોધનો

સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગમાં ઉત્પાદકતા નફાકારકતા કાર્યક્ષમતા આ બધી જ બાબતો પર ઘણા સંશોધનો થયેલા છે. જેમાં સહકારી ખાંડના કારખાનાઓની ઉત્પાદકતા અને કાર્યક્ષમતા વિશે ઘણા સંશોધનો થયેલા છે. સી.સી. બેરી દ્વારા સીમેન્ટ, કોટન અને ટેક્સટાઈલના

કારખાના અને ખાંડના કારખાનાઓ વિશે સંશોધન થયેલ છે. એસ. બી. શિવમાગી અને રાજેપાલન તેમજ વેકટાયાલમ વગેરે દ્વારા પાણ ઉત્પાદકતા બાબતે સંશોધનો કરવામાં આવેલ છે. રાજકૃષ્ણ અને મહેતા એસ. એસ. દ્વારા મજૂર અને મૂડી બન્ને બાબતોધ્યાનમાં રાખી આર્થિક ઉત્પાદકતા વિશે સંશોધન થયેલ પી.કે. સૌહાની અને ટી. એન. સિન્હા દ્વારા પાણ ઉત્પાદકતા વિશે સંશોધન થયેલા. એ. કે. ચેટરજી દ્વારા સહકારી ખાંડ કારખાનાની ઉત્પાદકતા અને કાર્યક્ષમતા વિશે સંશોધન થયેલા.

એ બેનરજી એ પાણ સહકારી ખાંડના કારખાનાઓમાં ઉત્પાદકતાનું વલાણ પાણ અભ્યાસ કરેલ. મુખરજી આઈ. એન. દ્વારા મજૂર ઉત્પાદકતા વધારવા માટે સંશોધન થયેલ. બી. એન. ગોલ્ડર દ્વારા ખાંડ કારખાનાઓની ઉત્પાદકતા, કાર્યક્ષમતા બાબતે અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે. ખાંડ કારખાનાઓમાં મોટાભાગના સંશોધનો ઉત્પાદકતા અને કાર્યક્ષમતાને લગતા થયેલ છે. સાથે સાથે શેરડીના પાક અંગે તેના વિકાસ અંગે પાણ ઘણા સંશોધનો થયેલા અને ખાંડ ઉદ્યોગની સમસ્યા માટે ઘણા લેખો પ્રકાશિત થયેલા છે. પરંતુ મૂડી માળખાને કેન્દ્રમાં રાખી સંશોધનો થયેલા નથી.

ભારતના જુદા જુદા રાજ્યોમાં સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સંઘ આવેલ છે. ગુજરાતમાં ગુજરાત રાજ્ય સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સંઘ ગાંધીનગરમાં આવેલ છે.

આ સંઘ દ્વારા પાણ ઘણી માહિતી પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. ખાંડ ઉદ્યોગ ગ્રામીણ વિકાસ માટે મહત્વનું યોગદાન આપે છે તેના માટે કારખાનાઓની વિવિધ બાબતો વિશે સંશોધનો કરી આર્ટીકલ્સ પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. જેરાવરસિંહ જાદવ (એક્ઝીક્યુટીવ ઓફિસર) દ્વારા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ વિશે ઘણી માહિતી પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ છે.

આની સાથે સાથે દિલ્હીથી પ્રકાશિત થતા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ માસિક સામયિકો અને વિવિધ આર્ટીકલ્સ પ્રકાશિત થાય છે. સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીના પ્રા. ડૉ. દક્ષા સી. ગોહેલ દ્વારા ઘણા સંશોધન લેખો પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે. ડૉ. પ્રતાપસિંહ ચૌહાણ જેઓ

ગુજરાત રાજ્યના સહકારી ખાંડ કારખાનાઓની ઉત્પાદકતા અને કાર્યક્ષમતા વિશે સંશોધન કરેલ છે. સાથે સાથે ઘણા આર્ટિકલ્સ પણ રજૂ કરેલ છે. ગુજરાત રાજ્યમાં સિમેન્ટ કારખાનાઓની નફાકારકતા બાબતે શ્રી ડૉ. એસ. જી. પરમાર દ્વારા સંશોધન થયેલ છે. શ્રી એમ. ડી. શાહ વરિષ્ટ દ્વિવેદી કૈલાસ ડામોર વગેરે દ્વારા સહકારી ખાંડ ક્ષેત્રે પણ સંશોધન થયેલા પરંતુ ખાંડ ઉદ્યોગમાં મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ પર સંશોધન થયેલ નથી.

૧.૧૧ સંશોધન અભ્યાસના હેતુઓ

સહકારી ધોરણે ચાલતા કારખાનાઓ વ્યાપારના જુદા જુદા સ્વરૂપોમાં અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. ભારતમાં પાછલા બે દાયકાઓમાં સહકારી ક્ષેત્રનો ખૂબ જ વિકાસ થયો છે. પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં સરકાર આ ઉદ્યોગને પ્રોત્સાહન આપે છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારના વિકાસનું આ એક અગત્યનું ઓજાર બની ગયું છે. સંશોધન દ્વારા સહકારી ખાંડના કારખાનાઓના નીચેના હેતુઓને ધ્યાનમાં લઈ આ અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે. માટે સંશોધકે નીચે મુજબ વિવિધ પક્ષકારોની અનિયંત્રિત મુલાકાત પણ લેવામાં આવેલ છે.

૧. તરલતાના સંદર્ભમાં મૂડી માળખાની અસરનો અભ્યાસ કરવો.
૨. પેઢીની લાંબાગાળાની સઘ્નતા ઉપર મૂડી માળખાની અસરનો અભ્યાસ કરવો.
૩. મૂડી માળખાના સંદર્ભમાં પેઢીની નફાકારકતા જાણવાનો અભ્યાસ કરવો.
૪. મૂડી માળખા પર અસર કરતાં કેટલાંક મહત્વના પરિબલો વિશેની જાણકારી મેળવવી.
૫. અભ્યાસના અંતે યોગ્ય તારણો આપવા અને સૂચનો કરવા.

૧.૧૨ માહિતીનું પ્રાપ્તિ સ્થાન

અભ્યાસ માટે સંશોધકે વિવિધ કારખાનાઓની રૂબરૂ મુલાકાત લીધેલી છે. કારખાનાઓના હિસાબનીશો ડિરેક્ટરો સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલ મુલાકાત લીધેલ છે. ગુજરાત રાજ્ય સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સંઘ લી. ગાંધીનગર, ઈન્ડીયન ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ મેનેજમેન્ટ અમદાવાદ ગુજરાત રાજ્યસહકારી ખાંડ ભવન ગાંધીનગર રૂબરૂ મુલાકાત લીધેલ છે. સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના ૨૦૦૦-૦૧ થી ૨૦૦૪-૦૫ સુધીના વર્ષના વાર્ષિક અહેવાલો ખાંડ ઉદ્યોગ વિષયક મેગેઝીનો સરકારના અહેવાલો, વર્તમાન પત્રો, જર્નલ તેમજ અન્ય પુસ્તકો વગેરેમાંથી માહિતી મેળવેલ છે. વાર્ષિક અહેવાલોના આધારે મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવેલું છે. અને તારાણો મેળવેલ છે. સાથે સાથે સૂચનો પણ કરવામાં આવેલ છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનકાર્ય મુખ્યત્વે ગૌણ માહિતી પર આધારિત છે. પસંદ કરેલા ખાંડ એકમો દ્વારા અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન પ્રકાશિત કરેલ વાર્ષિક અહેવાલો આ સંશોધનના મુખ્ય સ્ત્રોત છે. ગૌણ માહિતીના વર્ગીકરણ અને શારણીકરણ દરમ્યાન અસ્પષ્ટ ખ્યાલો પદો અને માહિતી માટે સંશોધકે નીચે મુજબ વિવિધ પક્ષકારોની અનિયંત્રિત મુલાકાત પણ લેવામાં આવેલ છે.

૧.૧૩ સંશોધનનો સમયગાળો

સંશોધક દ્વારા પ્રસ્તુત અભ્યાસમાટે સંશોધનનો સમયગાળો ૨૦૦૦-૦૧ થી ૨૦૦૪-૦૫ સુધીનો પાંચ વર્ષનો લેવામાં આવેલ છે. જેને આધારે જુદા જુદા તારાણો અને સૂચનો મેળવેલ છે.

૧.૧૪ ઉત્કલ્પનાઓ

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ માટે નીચે પ્રમાણેની વિવિધ ઉત્કલ્પનાઓનું ઘડતર કરીને તે ઉત્કલ્પનાઓ વિવિધ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીઓના ઉપયોગથી સાર્થક છે કે કેમ તેની ચકાસણી કરવામાં કરેલ છે. આ ઉત્કલ્પનાઓ નીચે પ્રમાણે છે.

— શૂન્ય ઉત્કલ્પનાઓ

૧. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના ચાલુ ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૨. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના સ્ટોક ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૩. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના ચાલુ મિલકત રોકડ ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૪. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના માલિકી ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૫. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના દેવા ઈકિવિટી ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૬. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના નેટવર્થ નેટબ્લોક ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૭. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૮. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના કાચા નફાનો ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૯. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.
૧૦. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના કુલ મિલકતોનો ચલનદરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.

૧૧. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.
૧૨. અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

— વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાઓ

૧. અભ્યાસહેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં ચાલુ ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.
૨. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં સ્ટોક ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.
૩. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.
૪. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં માલિકી ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.
૫. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.
૬. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં નેટવર્થ નેટબ્લોક ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.
૭. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.
૮. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં કાચા નફાનો ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

૯. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તરમાં મહત્ત્વનો તફાવત છે.
૧૦. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં કુલ મિલકતોનો ચલનદરમાં મહત્ત્વનો તફાવત છે.
૧૧. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં કાયમી મિલકતોનો ચલનદરમાં મહત્ત્વનો તફાવત છે.
૧૨. અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ગુણોત્તરમાં મહત્ત્વનો તફાવત છે.

૧.૧૫ પૃથ્થકરણની પદ્ધતિઓ અને માપ

સંશોધકે અભ્યાસના હેતુ માટે ગુણોત્તર વિશ્લેષણ પદ્ધતિ અને આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીઓનો ઉપયોગ કરેલ છે. ગુણોત્તર વિશ્લેષણ પદ્ધતિ અને આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીઓનો ઉપયોગ કરેલ છે. ગુણોત્તર વિશ્લેષણમાં તરલતા માટે ચાલુ ગુણોત્તર, પ્રવાહી ગુણોત્તર, સ્ટોક ચલનદર, ચાલુ મિલકત ગુણોત્તર અને રોકડ ગુણોત્તરનો ઉપયોગ કરેલ છે. સદ્ધરતા માટે દેવા ઈકિવટી ગુણોત્તર, માલિકી ગુણોત્તર, નેટવર્થ ગુણોત્તર અને વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરનો સમાવેશ કરેલ છે. નફાકારકતા માટે કાચા નફાનો ગુણોત્તર, ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર, કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર, શેરદીઠ કમાણીનો દર માલિકી ભંડોળ પર વળતર દર, ચોખ્ખી રોકાયેલી મૂડી પર વળતર દર, કુલ મિલકતોનો ચલનદર કાયમી મિલકતોનો ચલનદર, ચાલુ મિલકતોનો ચલનદર, કાર્યશીલ મૂડીનો ચલનદર, મૂડી પર વળતર દર, શેરદીઠ કમાણી વગેરે ગુણોત્તરો ધ્યાનમાં લીધેલ છે.

આ ઉપરાંત શૂન્ય અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાઓની ચકાસણી માટે એક્ષ ટેસ્ટનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે.

○ એફ ગુણોત્તર

નિયત સંબંધમાં સાર્થકતાની ચકાસણી કસોટી અને એફ કસોટી દ્વારા કરવામાં આવે છે. સાર્થકતાની કસોટી દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ ગુણાંક અને ગુણાંકની સાર્થકતાનું પરીક્ષણ કરવામાં આવે છે. જ્યારે એફ કસોટી મારફત માત્ર ગુણાંકની સાર્થકતાનું પરીક્ષણ થાય છે. અહીંયા બે પરિકલ્પનાઓ શૂન્ય અને વૈકલ્પિક દ્વારા ધારણ કરવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે H_0 નિયત સંબંધ ગુણાંક શૂન્ય છે. જ્યારે H_1 નિયત સંબંધ ગુણાંક શૂન્ય નથી. જેના માટે ટેબલ તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેના દ્વારા એફની કિંમત પ્રાપ્ત થાય છે. તેના ઉપરથી વિશ્લેષણ કરવામાં આવેલ છે. જેમકે પ્રાપ્ત કરેલ એફ કિંમત સાર્થકતાની ચકાસણી માટે એફ ટેબલમાં આપેલ ગાતરીનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. સ્વાતંત્ર્ય સંખ્યા (df) માટે ચોક્કસ સાર્થકતા કક્ષાએ કોષ્ટકમાં આપેલી કિંમત કરતાં જે મેળવેલ કિંમત વધારે હોય તો એફ કિંમત સાર્થક સાબિત થાય છે અને જ્યાં H_0 અસ્વીકૃત થાય છે. જ્યારે પ્રાપ્ત થયેલ એફ કિંમત ઓછી હોય તો એફ કિંમત સાર્થક સાબિત થતી નથી અને ત્યારે H_0 સ્વીકૃત થાય છે.^{૧૯}

૧.૧૬ સંશોધન અભ્યાસની મર્યાદાઓ

મેળવેલી માહિતીને આધારે સંશોધકે આ અભ્યાસ કરેલ છે. આ અભ્યાસ સહકારી ખાંડના કારખાનાને ધ્યાનમાં રાખીને કરેલો હોવાથી બીજા અન્ય સહકારી ક્ષેત્રોને લાગુ પાડી શકાય નહીં. આ કારખાનાઓમાં અભ્યાસનો અભ્યાસ સારી રીતે કરવા માટે પાંચ વર્ષનો સમયગાળો લેવામાં આવ્યો છે. અહીંયા માત્ર સહકારી ક્ષેત્રના કારખાનાઓ ધ્યાનમાં લીધેલ છે.

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસને નીચે મુજબની મર્યાદાઓ લાગુ પડે છે.

૧. સંશોધન અભ્યાસ માટેની માહિતી મુખ્યત્વે ગૌણ સ્ત્રોતમાંથી મેળવેલ છે.
આ માહિતીની સત્યતાની માત્રા પર સંશોધન અભ્યાસ આધારિત છે.

૨. આ સંશોધન અભ્યાસની આ ઉદ્યોગક્ષેત્રે કાર્યરત તમામ ખાનગી અને સહકારી એકમોના બદલે માત્ર સહકારી એકમોને જ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.
૩. હિસાબી ગુણોત્તરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ હોવાથી હિસાબી ગુણોત્તરોની મર્યાદાઓ પાણ આ અભ્યાસને લાગુ પડે છે.
૪. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ગૌણ માહિતીની કેટલીક વિગતો અંગે પસંદ કરેલ એકમોના અધિકારીઓ અને કેટલાક સભ્યોએ રૂબરૂ મળી માહિતીનું સંકલન કરવામાં આવેલ છે. અધિકારીઓ અને અભ્યાસોએ આપેલ માહિતી અંગેના તેમના વ્યક્તિગત પૂર્વગ્રહો માહિતીની ગુણવત્તા પર અસર કરે છે.

૧.૧૭સમાપન

ખાંડ ઉદ્યોગ એ ઘણો જૂનો ઉદ્યોગ છે. ભૂમધ્ય સમુદ્રનાં કિનારાની આજુબાજુ અને ઈન્જિનમાં ઈ.સ. પૂર્વે ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલા શેરડીની ખેતીનો વિકાસ થયેલો. ત્યાર પછી લગભગ પંદરમી સદીમાં આ ખેત પદ્ધતિનો ખૂબજ ઝડપી વિકાસ થયો. આ સદીનાં ત્રીજા દશકામાં સંરક્ષણવાદની નીતિથી ભારતમાં આધુનિક ખાંડ ઉદ્યોગ શરૂ થયો. શેરડી અને બીટ બન્નેમાંથી બને છે. ખાંડમાંથી બીટની સરખામણીમાં વધારે પ્રમાણમાં ખાંડ બનાવવામાં આવે છે. ફ્રાન્સ, રશિયા, પશ્ચિમ જર્મની, પોલેન્ડ, ઈટાલી વગેરે દેશો બીટમાંથી ખાંડ બનાવતા દેશો છે. એની સામે ભારત, ક્યુબા, બ્રાઝીલ ઓસ્ટ્રેલીયા, મેક્સિકો વગેરે દેશો શેરડીમાંથી ખાંડ બનાવતા દેશો છે. ખાંડ એ રાસાયણિક દ્રષ્ટિએ કાર્બોહાઈડ્રેટ છે અને સાથે સાથે વપરાતી આવશ્યક વસ્તુ છે. શરીરમાં ઉષ્ણતામાન ટકાવી રાખવા તેમજ શક્તિ માટે ખૂબજ જરૂરી છે. ખાંડનું મુખ્ય તત્વ સુક્રોઝ છે. જેમાંથી એક કિલોગ્રામ દીઠ ૩૮૫ ગ્રામ કેલરી પ્રાપ્ત થાય છે. ખજૂરના ઝાડના રસમાંથી પાણ પહેલાનાં સમયગાળામાં ખાંડ બનાવવામાં આવે છે. યાંત્રિક સાધનોની ખામીને લીધે શેરડીમાંથી પુરતા પ્રમાણમાં રસ કાઢી શકાતો ન હતો પરંતુ અત્યારે આધુનિક પદ્ધતિઓ અને યાંત્રિક સાધનોનો વિકાસ થયેલો ખાંડ ઉદ્યોગમાં જોવા મળે છે.

આધુનિક સમયગાળામાં નવી નવી ટેકનોલોજીની શોધ થાય છે. જેમાં વધુ સરળતાથી ખાંડનું ઉત્પાદન કરવા માટે ની પધ્ધતિઓનું પણ સંશોધન થાય છે. સાથે સાથે ટેક્સટાઇલ ઉદ્યોગ પછી બીજા નંબરે ખાંડ ઉદ્યોગ રોજગારી પૂરી પાડવા માટે આવે છે. આ ઉદ્યોગને લીધે અન્ય પૂરક ઉદ્યોગોનો પણ વિકાસ થયો છે. જે પૂરક ઉદ્યોગોમાં ઉપયોગી સાબીત થયા છે. બગાસ, મોલાસીસ વગેરે આ ઉદ્યોગોની આડપેદાશો છે. જે પૂરક ઉદ્યોગોમાં ઉપયોગી સાબીત થયા છે. બગાસ કાગળ ઉદ્યોગ માટે અને મોલાસીસ કે આલ્કોહોલ જૂદા જૂદા એસિડ બનાવવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. ખાંડ બજારમાં વિવિધ પ્રકારની જેવા મળે છે. જેવી કે એમ-૩૦, એસ-૩૦, એસ-૨૮, એમ-૨૮ વગેરે. ખાંડનું ઉત્પાદન ગોળના પ્રમાણમાં સાફ થાય છે. અત્યારે કરવામાં આવેલ સંશોધન પ્રમાણે સફેદ પ્રકારની ખાંડનું બજારમાં વેચાણ થાય છે. આ સફેદ ખાંડ તંદુરસ્તીના દ્રષ્ટિ કોણથી આપણા પર ખરાબ અસર પહોંચાડે છે. ખાંડ કરતા ગોળનો ઉપયોગ આપણા પૂર્વજે વધારે પ્રમાણમાં કરતા હતા. પરિણામે તેનું સ્વાસ્થ્ય કદાચ સાફ રહેતું હશે. સફેદ ખાંડનો ઉપયોગ કરવાથી અનેક પ્રકારના રોગો પણ થાય છે.^{૨૦}

આ ઉદ્યોગમાં કાચો માલસામાન શેરડી છે. અને શેરડી કૃષિ આધારીત હોવાથી ઘણીવાર દુષ્કાળ, અતિ વરસાદ, કુદરતી આફતો અસર કરે છે. આ ઉપરાંત આ ઉદ્યોગને અનેક પ્રશ્નો અસર કરે છે. જેમકે ગોળ અને ખાંડ ઉદ્યોગની હરિફાઈ, જૂની મશીનરી, સરકારની બેવડીનીતિ, આડપેદાશનો અપૂરતો ઉપયોગ, શેરડીની અછત, કર્મચારીના પ્રશ્નો. ભારતમાં ખાંડ ઉદ્યોગનો વિકાસ ખૂબજ સારા પ્રમાણમાં થયો છે. સહકારી ખાંડના કારખાનાઓની સંખ્યા ખાનગી ખાંડ કારખાનાઓ કરતા વધારે છે. ભારતમાં ગુજરાત મહારાષ્ટ્ર અને ઉત્તર પ્રદેશ જેવા રાજ્યોમાં સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો વિકાસ ખૂબજ સારો થયેલ છે. સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ફાળો કુલ ખાંડના ઉત્પાદનમાં ઘણો વધારે છે. ખાંડની નિકાસ ભારતમાંથી અનેક દેશોમાં કરવામાં આવે છે. ગ્રામીણ વિકાસમાં સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે.^{૨૧}

પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં ખાંડ ઉદ્યોગને સરકાર દ્વારા સારૂ મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં સહકારી કારખાનાઓની સ્થાપના કરવા માટે ઘણા પ્રોત્સાહનો આપવામાં આવ્યા છે. ભારતના લગભગ તમામ રાજ્યમાં સહકારી ખાંડના કારખાનાઓ સ્થાપવામાં આવેલ છે. ભારતના ગુજરાત રાજ્યમાં આવેલ બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ પ્રથમ નંબરે આવે છે. ૧૯૪૭ પહેલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો વિકાસ ઝડપી થયેલ ન હતો પરંતુ ૧૯૫૦-૫૧ પછી આ ક્ષેત્રનો વિકાસ ખૂબ સારો થયો છે. આજે ભારતમાં ચાલુ કારખાનાઓની સંખ્યા ઘણી વધારે છે. જેમાંથી ૬૦% કારખાનાઓ સહકારી ક્ષેત્રના છે.^{૨૨}

સહકારની નીતિઓ પણ ઘણી પ્રેરણા જનક રહી છે. આમ છતાં ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ખાંડના ભાવમાં ઘણો વધારો થયો છે. ખાંડના ભાવને અસર કરતા ઘણા પરિબળો છે. રેલ્વેમંત્રી લાલુપ્રસાદ યાદવે આપેલા અંદાજપત્રમાં પણ ખાંડ મોંઘી થશે એવી જાણકારી પ્રાપ્ત થયેલ છે. નૂર અને ભાડામાં થયેલો વધારો, સરકારની આયાત-નિકાસ ની નીતિમાં ફેરફાર આ બધાને કારણે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ના વર્ષમાં ખાંડ કડવી બની ગઈ હતી.

ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ કરવા માટે માત્ર સહકારી ક્ષેત્રના કારખાનાઓ ધ્યાનમાં લીધેલ છે. ગુજરાતમાં દક્ષિણ ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રના ખાંડના કારખાનાઓ નફો અને ખોટને કેન્દ્રમાં રાખી પસંદ કરવામાં આવેલ છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષના વાર્ષિક અહેવાલોને આધારે જુદા જુદા ગુણોત્તરોની ગણતરી કરવામાં આવેલી છે. જે માટે આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રકરણમાં બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવેલ છે. પ્રથમ ભાગમાં ખાંડ ઉદ્યોગનો ઉદ્ભવ અને વિકાસની ચર્ચા કરેલ છે અને બીજા ભાગમાં સંશોધન કાર્યપદ્ધતિની ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે.

સંદર્ભસૂચિ

૧. બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સંદર્ભ સાહિત્ય.
૨. બેકિંગ અને સહકાર પી.એમ. જોષી, રશ્મિકાન્ત જે. શાહ, અમદાવાદ શાહ પ્રકાશન.
૩. Law and management of co-operation શ્રી યશવંતભાઈ ટી. દેસાઈ, ગુજરાત ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
૪. સહકાર-૨ શ્રી સી.એમ. રાઠોડ, ગુજરાત નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
૫. Ibid - 3
૬. Co-Operative Press News
૭. Ibid - 11
૮. Ibid - 7
૯. ગ્રામ સ્વરાજ્ય અંક ૮ અને ૯
૧૦. Co-operative movement in Gujarat Published by Jaravershibi
Jadav
૧૧. Ibid - 2
૧૨. Tropicat sugar by Dr. D.G. Culcarmi Dayan Jyot Purkashan
Poona - 4
૧૩. ભારતનો આર્થિક ઇતિહાસ આર. બી. શાસ્ત્રી ગુજરાત ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ,
અમદાવાદ.
૧૪. ભારતનાં આર્થિક વિકાસની સમસ્યા પી.આર. રાઠોડ, ગુજરાત ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ,
અમદાવાદ.
૧૫. Ibid - 7

૧૬. Ibid - 11

૧૭. Ibid - 4

૧૮. Ibid - 9

૧૯. પારેખ સુરેશ સી. અને ડૉ. દિક્ષિત એસ. સંશોધનમાં આંકડાશાસ્ત્રીય પરીક્ષણ ચંપા પ્રકાશન, જુનાગઢ.

૨૦. સંદેશ વર્તમાનપત્ર

૨૧. Ibid - 11

૨૨. Indian Sugar.

પ્રકરણ : ૨

મૂડી માળખું મહત્વ અને તેની અસરો

- ૨.૦ પ્રસ્તાવના
- ૨.૧ મૂડી માળખાંનો અર્થ
- ૨.૨ વિવરેજ એટલે શું ?
 - ૨.૨.૧ વિવરેજના પ્રકારો
- ૨.૩ મૂડીકરણ
 - ૨.૩.૧ મૂડીકરણના સિદ્ધાંતો
 - ૨.૩.૨ અતિ મૂડીકરણ
 - ૨.૩.૩ અલ્પમૂડીકરણ
- ૨.૪ મૂડી માળખાંનાં અભિગમો
- ૨.૫ ઈષ્ટત્તમ્ મૂડી માળખું
- ૨.૬ મૂડી માળખાની રચના સમયે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દાઓ
- ૨.૭ મૂડી માળખાંનું મહત્વ

પ્રકરણ : ૨

મૂડી માળખું મહત્ત્વ અને તેની અસરો

૨.૦ પ્રસ્તાવના

ધંધાકીય એકમમાં મૂડી માળખાં અંગેનો નિર્ણય અગત્યનો નિર્ણય માનવામાં આવે છે. ધંધાની દૃશ્ય અને અદૃશ્ય તેમજ કાયમી અને ચાલુ મિલ્કતોના મૂલ્યને આધારે સ્થાપના કરનાર એકમની સ્થિતિ અને ચાલુ મુડી કેટલી જોઈશે તેનો અંદાજ સરળતાથી મેળવે છે. આ મૂડી આવશે ક્યાંથી ? આ રકમ કેટલો હિસ્સો ક્યાં ક્યાં શેરમાંથી અને ડિબેન્યરમાંથી મેળવવો સાથે સાથે કેટલો હિસ્સો બેંકો તેમજ અન્ય ચાલુ મૂડી પૂરી પાડનાર સાધનો પાસેથી મેળવવો તે બાબતનો નિર્ણય ખૂબ જ વિચારણા માગે છે. કારણ કે આ બાબતની અસરો લાંબા ગાળાની હોય છે.

એમ ચોક્કસ કહી શકાય કે આ બાબત એકમના પ્રકારને કેન્દ્રમાં રાખીને અને તેની આવકને તેમજ નિયમિત આવક જાળવી રાખવાની તેની ક્ષમતાને ધોરણે લેવામાં આવે છે. આ નિર્ણય અનુસાર એકમનું મૂડીમાળખું તૈયાર કરવામાં આવે છે. એકમના ગમે તેટલા આયોજન પછી તૈયાર કરવામાં આવેલ મૂડી માળખું ધંધાકીય એકમની પલટાતી પરિસ્થિતિ અનુસાર ઉપરાંત અસર કરતાં પબિરબળોમાં થતો ફેરફાર મૂડીમાળખાને નિષ્ફળ બનાવવાના પ્રયત્નો કરે જ છે. મૂડી માળખાંને સુસંગત રાખવા તેમાં જરૂરી ફેરફારો જરૂરી સમયે થતા રહે તેવી જોગવાઈ રાખવી જોઈએ.

૨.૧ મૂડી માળખાંનો અર્થ

મૂડી માળખું એ નાણાકીય સંચાલનનો અગત્યનો ખ્યાલ છે. ધંધાકીય એકમની શરૂઆતમાં સંચાલકોએ મુખ્ય બે અગત્યની બાબતોનો વિચાર કરવો પડે છે. એક તો એકમ માટે કેટલા નાણાં જોઈશે તેનો અંદાજ મૂકવો અને બીજું આ નાણા ક્યાંથી મેળવવા એટલે

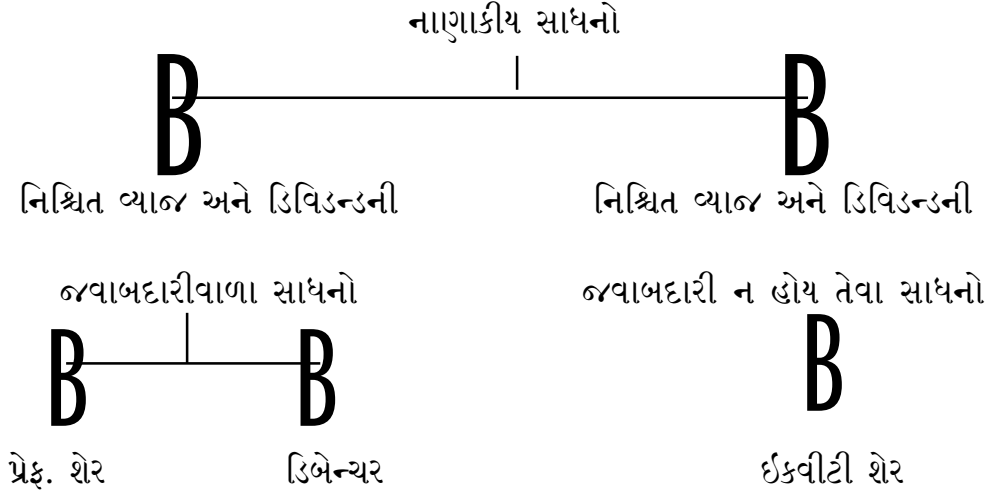
કે મૂી માળખું કેવા પ્રકારનું તૈયાર કરવું. આમ જોઈએ તો નાણાનો યોગ્ય અંદાજ બાંધીને ઓડિનરી શેર, પ્રેફ. શેર, ડિબેન્યર જેવી જમીનગીરી બહાર પાડીને મેળવવામાં આવે છે. આમ તો સામાન્ય રીતે મૂડીમાળખું એટલે ઈ. શેર એવો અર્થ થાય છે. પરંતુ મૂડી માળખાનાં ઈ. શેર, પ્રેફરન્શ શેર, ડિબેન્યર અને આંતરિક મંડોળોનો સમાવેશ કરી શકાય. સંચાલકનો ઉદ્દેશ્ય ઈકવીટી શેર હોલ્ડરોની સંપત્તિનું મહત્તમીકરણ કરવાનો હોય છે. આ ઉદ્દેશને પૂરો કરવા માટે ઈકવીટી શેરનું બજાર મૂલ્ય વધુમાં વધુ હોય તે રીતે દેવા-ઈકવિટીનું મિશ્રણ રાખીને યોગ્ય મૂડીમાળખાંની રચના કરવામાં આવે છે.

મૂડી માળખાંની રચના માટે જુદા જુદા નાણાકીય સાધનો દ્વારા મૂડી ભેગી કરવામાં આવે છે. મોટેભાગે બે સાધનોની મદદ લેવામાં આવે છે.^૧

(૧) માલિકોની મૂડી (૨) ઉછીની મૂડી

માલિકોની મૂડીમાં ઈ. શેર અને પ્રેફ. શેરનો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે ઉછીની મૂડીમાં ડિબેન્યર, બોન્ડ્ઝ, ફિક્સ ડિપોઝીટનો સમાવેશ થાય છે. ઈકવીટી શેર પર નિયમિત ડિવિડન્ડ ચૂકવવું પડતું નથી. જ્યારે પ્રેફ. શેર પર ડિવિડન્ડ કેટલાક પ્રેફ. શેરમાં ચૂકવવું પડે છે. આ ઉપરાંત ડિવી. બોન્ડ્ઝ અને ફિક્સ ડિપોઝીટ પર નિયમિત વ્યાજ ચૂકવવું પડે છે. ધંધામા: નફો થાય કે નુકશાન થાય ઉછીની મૂડી પર વળતર તો ચૂકવવું પડે છે. જ્યારે ઈકવીટી શેર મૂડી પર ડિવિડન્ડ નિશ્ચિત દરે ડિવિડન્ડ ચૂકવાતું નથી. પરંતુ સંચાલકોની નીતિ અનુસાર ડિવિડન્ડ ચૂકવાય છે.

નાણાકીય સાધનોનું વર્ગીકરણ નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવે છે.^૨

આવી રીતે ઉપર મુજબના જુદા જુદા સાધનોની મદદથી નાણાં એકઠા કરીને યોગ્ય મૂડીમાળખાની રચના કરી શકાય છે.

સરળ શબ્દોમાં યોગ્ય મૂડીમાળખું એટલે એવું મૂડીમાળખું કે જેની રચનાથી પેઢીની મૂડી પડતર ઓછામાં ઓછી હોય અને ઈ. શેરનું બજાર મૂલ્ય સૌથી વધારે હોય.^૩ મૂડીમાળખાની રચના વ્યવસ્થિત કરવામાં આવે તો પેઢીની નફાકારકતા તરલતા અને સધ્ધરતામાં વધારો થાય. પરંતુ જો ખામી ભરેલી મૂડીમાળખની રચના કરવામાં આવે તો અલ્પમૂડીકરણ અથવા અતિમૂડીકરણની પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે. સંસ્થામાં યોગ્ય મૂડીમાળખાની રચના કરવી ખૂબ જ કઠીન છે. ધંધાકીય એકમની મૂડી અને દેવું સસ્તા પ્રાપ્ત થાય તો શેરદીઠ વળતર વધારે પ્રાપ્ત થાય છે. મૂડીમાળખની યોગ્ય રચના કરવાથી શેરદીઠ કમાણી અને જોખમ વચ્ચે સમતુલા જળવાય છે. અને આવકમાં એટલો વધારો કરી શકાય છે કે ઈ. શેરના બજાર મૂલ્યોમાં વધારો થાય.^૪

સંચાલન વિશરદોના મંતવ્યો નીચે પ્રમાણે મૂડીમાળખું એટલે શું તેનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

- “મૂડીમાળખું એ નાણાકીય આયોજનની માહિતી આપે છે. તેમાં લાંબાગાળામાં નાણાકીય સાધનોનું મિશ્રણ કરેલ હોય છે. જેવા કે ડિબેન્ચર, લાંબાગાળાના દેવા, પ્રેફ. શેર, ઈ. શેર આ ઉપરાંત નફાનાં વધારાનો સમાવેશ થયેલ હોય છે.”^૫

આઈ. એમ. પાંડે

‘મૂડી માળખું એ શબ્દ ધંધાકીય એકમમાં લાંબાગાળાનાં ભંડોળનો જે ઉપયોગ કરવામાં આવેલ તેની વારંવાર માહિતી આપે છે.’^૬

- “મૂડી અને અનામતો જેવી માલિકી દર્શાવતા ભંડોળો સહિતના લાંબાગાળાનાં દેવા દર્શાવતા લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનોનું મિશ્રણ એટલે મૂડીમાળખું.”

હાર્વર્ડ અને અપ્ટન

- મૂડીમાળખું સંસ્થાની લાંબાગાળાની પરિસ્થિતિ રજૂ કરે છે. જેમાં લાંબાગાળાનાં દેવા પ્રેફરન્સ શેર અને નેટવર્શ દર્શાવેલ હોય છે.^૭

વેસ્ટર્ન અને બીગ્રામ

- મૂડીમાળખું કા તો એક જ પ્રકારની જમીનગીરીનું બનેલું અથવા તો જુદા જુદા પ્રકારના બોન્ડ્સ અને પ્રેફરન્સ શેર કે જેની લાક્ષણિકતાઓમાં ઘણો તફાવત હોઈ શકે તેવું ગૂંચવાણભર્યું પણ હોઈ શકે.^૮
- મૂડીમાળખું એટલે વિવિધ પ્રકારના લાંબાગાળાના ભંડોળના પ્રાપ્તિ સ્થાનોનું મિશ્રણ જેવા કે દેવું, પ્રેફ. શેર, ઈ. શેર આ ઉપરાંત રાખી ચૂકેલ કમાણી પણ સમાવી શકાય છે. કેટલાક સંચાલન વિશારદો તેને નાણાકીય માળખું પણ કહે છે.^૯

- “મૂડીમાળખું કાં તો જુદા જુદા પ્રકારની મૂડીનું યોગ્ય માળખું છે. અથવા તે એક પ્રમાણે છે કે જે જુદા જુદા પ્રકારની જમીનગીરીઓ કુલ મૂડીકરણ સાથે ધરાવે છે.”^{૧૦}
- “મૂડીમાળખું એ ડિબેન્યર્સ, પ્રેક્ષરન્સ શેર અને લાંબાગાળાના દેવાનો સમાવેશને રજૂ કરતું પેઢીનું વ્યવહારૂ માળખું છે.”^{૧૧}

આવી રીતે ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાઓ ઉપરથી એવું તારણ કાઢી શકાય કે મૂડીમાળખું એ વિધ પ્રકારની જમીનગીરીનું સપ્રમાણ મિશ્રણ છે. મૂડીમાળખામાં મુખ્યત્વે બે પ્રકારના નાણાકીય સાધનો સમાવી શકાય.

- નિશ્ચિત વ્યાજ કે ડિવિડન્ડ ધરાવતા નાણાકીય સાધનો.
- નિશ્ચિત વ્યાજ કે ડિવિડન્ડ ન ધરાવતા નાણાકીય સાધનો.

એકમમાં મૂડી માળખાની રચનામાં ખૂબ જ ધ્યાન રાખવું પડે છે. કારણ કે એકમની લાંબાગાળાની સદ્ધરતા, નફાકારકતા અને પરિવર્તન શીલતાનો આધાર મૂડીમાળખાની રચનામાં રહેલો છે.^{૧૨}

અસરકારક મૂડીમાળખાની રચના કરતી વખતે કેટલાક અગત્યના પરિબલો ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.^{૧૩}

- સદ્ધરતા
- પરિવર્તનશીલતા
- અંકુશ
- નફાકારકતા
- રૂઢિચુસ્તતા

અગત્યના પરિબળો ધ્યાનમાં રાખવાની સાથે સાથે મૂડીમાળખાની રચના માટે નીચે મુજબના પગલાઓ ભરવા જોઈએ. ^{૧૪}

- જુદા જુદા નાણાકીય સાધનોની તેનાં વળતર અને જોખમના સંદર્ભમાં સરખામણી કરવી.
- મૂડીમાળખાને અસર કરતાં પરિબળો તપાસવા.
- જુદા જુદા વિકલ્પોની પસંદગીથી રોકાણના વળતરનાં દરમાં તેમજ ઈક્વિટી શેર પરનાં વળતરમાં થતાં ફેરફાર અંગેનું વિશ્લેષણ કરવું.
- સંસ્થાની દેવાની શક્તિ અંગની પરિણાત્મક તપાસ કરવી.

આમ, ઉપરોક્ત બાબતોનો અભ્યાસ પરથી એમ કહી શકાય કે મૂડીમાળખાની રચનામાં મુખ્યત્વે દેવાં ઈક્વિટીનું પ્રમાણ કેટલું રાખવું તે અગત્યનો પ્રશ્ન છે. મૂડીમાળખામાં દેવાનો ઉપયોગ કરવાથી તેની એકમ પર કેવી અસર પડે છે. તે તપાસીએ તે માટે સૌ પ્રથમ લિવરેજનો અર્થ તપાસીએ.

૨.૨ લિવરેજ એટલે શું ?

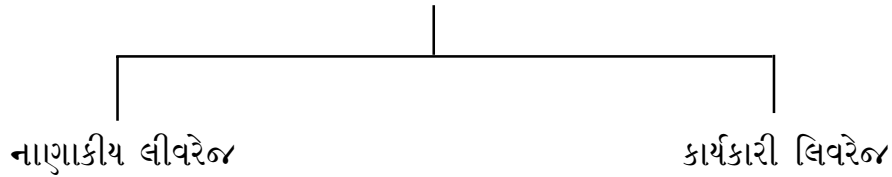
લિવરેજ આમ, જોઈએ તો ઈજનેરી પરિભાષાનો શબ્દ છે. લિવરેજમાં વજન અને બળને સંતુલિત કરતું કેન્દ્ર મુખ્ય આધાર છે. આવી જ રીતે નાણાકીય લિવરેજ એ વાણિજ્ય પરિભાષાનો શબ્દ છે. ડિક્નેરી મુજબ અર્થ તારવતા લિવરેજ એટલે ઉચ્ચાલનની અસર કે તેમાંથી પ્રાપ્ત થતું બળ.

બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો જે સાધનની મદદથી બળ પ્રાપ્ત થાય તેને લિવરેજ કહેવાય. ધંધાકીય ભાષામાં કહી શકાય કે લિવરેજ એટલે જે સાધનની મદદથી કરવેરા અને વ્યાજ પહેલાની કમાણીમાં તેમજ શેરદીઠ કમાણીમાં ફેર પડે તે સાધનને લિવરેજ કહેવાય. ^{૧૫}

લિવરેજ એટલે કે મિલકતો કે ભંડોળનું રોકાણ કે જેને માટે પેઢી નિશ્ચિત ખર્ચ કે નિશ્ચિત વળતર ચૂકવે છે.^{૧૬} નાણાકીય લિવરેજની મદદથી સંસ્થાના મહત્વના હેતુઓ પાર પાડી શકાય છે. તેમજ તેની મદદથી ધંધાકીય એકમની સ્થાયી મિલકતો અને ભંડોળોનો મહત્તમ ઉપયોગ કેમ કરવો તેની માહિતી મળે છે.^{૧૭}

૨.૨.૧ લિવરેજના પ્રકારો

આમ જોઈએ તો લિવરેજનાં મુખ્યત્વે બે પ્રકારો પાડી શકાય છે.

જે લિવરેજ નાણાકીય પ્રવૃત્તિ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. તેને નાણાકીય લિવરેજ કહેવાય છે. ઈક્વિટી પરના વેપાર તરીકે પણ તેને ઓળખવામાં આવે છે. જ્યારે જે લિવરેજ મિલકતના રોકાણ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. તેને કાર્યકારી લિવરેજ કહેવામાં આવે છે.^{૧૮}

(અ) નાણાકીય લિવરેજ :

વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની આવકમાં થતાં પરિવર્તન કરતાં શેરદીઠ આવકમાં થતાં વધુ પ્રમાણમાં ફેરફારને માટે નાણાકીય લિવરેજ જવાબદાર છે. અહીંયા વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણીમાં થતાં પરિવર્તન કરતાં શેરદીઠ આવકમાં સરખામણી કરતાં વધુ ફેરફાર થાય છે.^{૧૯} નાણાકીય લિવરેજના પરિણામે વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણી કરતા ચોખ્ખા નફામાં વધુ ફેરફાર થાય છે. આ ફેરફાર માટે કરવેરાની રકમ જવાબદાર છે. અને કરવેરાની રકમમાં ફેરફાર માટે કંપનીનું મૂડી માળખું જવાબદાર છે. મૂડી માળખામાં નિશ્ચિત વ્યાજની જવાબદારીવાળા દેવા સમાવ્યા હોવાને કારણે આ ફેરફાર થાય છે. આ ફેરફાર માટે મુખ્યત્વે વ્યાજ એ કરવેરાના હેતુ માટે બાદ મળે છે. તે છે આવી રીતે મૂડી માળખામાં નિશ્ચિત વ્યાજ, ડિવિડન્ડવાળી જવાબદારી ઊભી કરવાથી નાણાકીય લિવરેજ ઉદ્ભવે છે.^{૨૦}

આવી રીતે નાણાકીય લિવરેજનું ઉદ્ભવ સ્થાન મૂડી માળખા અંગેનો નિર્ણય ગણાવી શકાય છે.^{૨૧} જ્યારે મૂડીમાળખામાં ઈક્વિટી શેર ભંડોળ કરતા નિશ્ચિત વ્યાજ/ડિવિડન્ડવાળી જવાબદારીઓ વધુ હોય ત્યારે નાણાકીય લિવરેજ વધુ છે તેમ કહેવાય. વિરુદ્ધની પરિસ્થિતિમાં નાણાકીય લિવરેજ ઓછું છે તેમ કહેવાય.

○ સાનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ નાણાકીય લિવરેજની અસરો :

જ્યારે નક્કી કરેલ વ્યાજ/ડિવિડન્ડની જવાબદારીઓ કરતા આવકની ટકાવારી વધુ હોય ત્યારે તેને સાનુકૂળ નાણાકીય લિવરેજ કહેવાય. જ્યારે ધંધાકીય એકમમાં સ્થિર નાણાકીય જવાબદારી કરતા આવકની ટકાવારી ઓછી હોય ત્યારે તેને પ્રતિકૂળ નાણાકીય લિવરેજ કહેવાય.^{૨૨}

○ નાણાકીય લિવરેજની ગણતરી નીચે પ્રમાણે થાય છે.

$$\text{નાણાકીય લિવરેજ} = \frac{\text{વ્યાજ ને કરવેરા પહેલાનો નફો}}{\text{વ્યાજ બાદ પરંતુ કરવેરા પહેલાનો નફો}}$$

$$\text{નાણાકીય લિવરેજ આંક} = \frac{\text{શેરદીઠ કમાણીમાં થતો ટકાવારી ફેરફાર}}{\text{વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણીમાં થતો ટકાવારી ફેરફાર}}$$

સંચાલન વિશારદ ગીટમેનના જણાવ્યાં પ્રમાણે નાણાકીય લિવરેજ પેઢીના સ્થિર ખર્ચાના ઉપયોગ કરવાની એ પ્રકારની શક્તિ કે બળ છે કે જેનાથી વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણીમાં થતાં ફેરફારોની બહુ મોટી અસર શેરદીઠ કમાણી પર પડે.^{૨૩}

આવી રીતે નાણાકીય લિવરેજ એ બાબતનું સૂચન કરે છે કે વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણીમાં થતા ફેરફાર કરતા શેરદીઠ કમાણીમાં સરખામણીની દૃષ્ટિએ વધુ ફેરફાર થાય છે.^{૨૪}

○ ઉપયોગ :

નાણાકીય લિવરેજની માહિતી ઉપરથી નાણાકીય સંચાલક મૂડીમાળખાની રચનાના સંદર્ભમાં યોગ્ય નિર્ણય લે છે. નિર્ણયીકરણની બાબતમાં નાણાકીય લિવરેજ ઉપયોગી સાબિત થાય છે. ઉચું નાણાકીય લિવરેજ એટલે ધંધામાં ઉંચી સ્થાયી પડતર છે. અને વધારે જોખમ રહેલું છે. યોગ્ય રીતે નાણાકીય લિવરેજમાં વધારો કરવાથી શેરદીઠ કમાણીમાં વધારો થાય છે. જ્યારે મંદીની પરિસ્થિતિમાં ધંધાને નાદારી તરફ લઈ જાય છે.^{૨૫}

(બ) કાર્યકારી લિવરેજ :

કાર્યકારી લિવરેજનો સંબંધ વેચાણ તથા વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણી સાથે રહેલો છે. કાર્યકારી લિવરેજ એટલે વેચાણમાં થતા ટકાવારી ફેરફાર કરતાં કાર્યકારી નફામાં થતો વધુ ફેરફાર.

જેવી રીતે નાણાકીય લિવરેજ દ્વારા કંપનીની કમાણીનો ફેરફાર શેરદીઠ કમાણી પર કેટલા પ્રમાણ થાય તેમાંથી શકાય તેવી જ રીતે કાર્યકારી લિવરેજ વડે કાર્યકારી લિવરેજની કક્ષા દ્વારા કંપનીના વેચાણમાં ફેરફાર થાય તો તેને પરિણામે કાર્યકારી નફા પર કેટલા પ્રમાણમાં ફેરફાર થાય તે માપી શકાય. કાર્યકારી લિવરેજનું ઉદ્ભવ બિંદુ મુડી બજેટના નિર્ણયમાંથી શરૂ થાય છે.^{૨૬} કાર્યકારી લિવરેજના આંકનો આધાર કુલ ખર્ચના માળખામાં સ્થાયી ખર્ચના પ્રમાણ ઉપર રહેલો છે.^{૨૭} કાર્યકારી લિવરેજ વધારેમાં વધારે નજીક સમતુટ બિંદુએ હોય છે. આ બિંદુ કરતાં કંપનીના વેચાણમાં થોડા ટકાનો ફેરફાર થાય તો તેને લીધે વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણી ઉપર વધારે ફેરફાર થાય છે.^{૨૮}

આમ, ઉપરોક્ત રીતે કાર્યકારી લિવરેજ વધુમાં વધુ નજીક સમતુટ બિંદુએ હોય છે. આ સમતુટ બિંદુમાં ફેરફાર લાવનારી મુખ્ય ત્રણ બાબતો છે.

અ. એકમદીઠ વેચાણ કિંમત

બ. એકમદીઠ સ્થિર ખર્ચ

ક. એકમદીઠ ચલિતખર્ચ

આ ત્રણ બાબતોમાં ફેરફાર થાય તો સમતુટ બિંદુમાં કેવી અસર પડે તેનો અભ્યાસ કરીએ.^{૨૯}

ક્રમ	વિગત	સમતુટ બિંદુમાં ફેરફાર
અ.	એકમદીઠ વેચાણ કિંમતમાં ફેરફાર વધે તો ઘટે તો	ઘટે છે. વધે છે.
બ.	એકમદીઠ સ્થિર ખર્ચમાં ફેરફાર વધે તો ઘટે તો	વધે છે. ઘટે છે.
ક.	એકદીઠ ચલિત ખર્ચ વધે તો ઘટે તો	વધે છે. ઘટે છે.

જો ધંધાકીય એકમમાં કાર્યકારી લિવરેજનો આંક વધુ હોય તો તેનો અર્થ એ થાય કે એકમમાં ચાલુ ખર્ચ કરતાં સ્થિર ખર્ચોનું પ્રમાણ વધુ છે. તેની બીજી બાજુ જ્યારે કાર્યકારી લિવરેજનો આંક ઓછો આવે તો એનો અર્થ એવો થાય કે સ્થિર ખર્ચ કરતા ચાલુ ખર્ચનું પ્રમાણ વધુ છે.

આવી રીતે કાર્યકારી લિવરેજનાં આંકનો આધાર ખર્ચના માળખામાં સ્થાયી ખર્ચનાં પ્રમાણ ઉપર છે. કાર્યકારી લિવરેજ નીચેની ત્રણ બાબતો પર આધાર રાખે છે.^{૩૦}

- અ. સ્થિર ખર્ચ
 બ. સિમાંત ફાળો
 ક. વેચાણનું પ્રમાણ

જ્યારે ધંધાકીય એકમમાં કાર્યકારી લિવરેજ નથી તેમ કહેવામાં આવે તેનો અર્થ એવો થાય કે ધંધામાં સ્થિર ખર્ચો નથી.

- કાર્યકારી લિવરેજની ગણતરી નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.^{૩૧}

$$\text{કાર્યકારી લિવરેજ} = \frac{\text{ફાળો}}{\text{કાર્યકારી નફો}}$$

જ્યાં,

$$\text{ફાળો} = \text{વેચાણ કિંમત} - \text{ચલિત ખર્ચ}$$

$$\text{કાર્યકારી નફો} = \text{કરવેરા અને વ્યાજ પહેલાનો નફો}$$

જ્યારે ફાળા કરતાં સ્થાયી ખર્ચનું પ્રમાણ વધુ હોય ત્યારે તે પ્રતિકૂળ લિવરેજ થાય છે અને જ્યારે સ્થાયી ખર્ચનું પ્રમાણ ફાળા કરતાં ઓછું હોય ત્યારે તે અનુકૂળ લિવરેજ કહેવાય છે.

- **કાર્યકારી લિવરેજ આંક**^{૩૨}

વેચાણમાં થતાં ટકાવારી ફેરફારને લીધે વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાંની કમાણીમાં થતાં ફેરફારને કાર્યકારી લિવરેજ આંક કહે છે.

$$\text{કાર્યકારી લિવરેજ આંક} = \frac{\text{વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાંની કમાણીમાં થતો ફેરફાર}}{\text{વેચાણમાં થતો ટકાવારી ફેરફાર}}$$

○ ઉપયોગ :

કાર્યકારી લિવરેજ ઘણી બાબતમાં ઉપયોગી સાબિત થાય છે કે કાર્યકારી લિવરેજની મદદથી કંપનીની કાર્યક્ષમતા જાણી શકાય છે. મંદિરના સમયમાં તે ખૂબ જ ઉપયોગી સાબિત થાય છે. જોખમનું પ્રમાણ જાણવા માટે પણ તે ઉપયોગી છે. જો આંક ઉંચો હોય તો તેનો અર્થ એવો થાય કે એકમમાં જોખમનું પ્રમાણ વધુ છે. આ પરિસ્થિતિમાં થોડા પ્રમાણમાં વેચાણ ઘટવાથી વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણીમાં વધુ પ્રમાણમાં ઘટાડો થશે અને ધંધાના ઉદ્દેશો પાર પડી શકશે નહીં. ^{૩૩}

○ સંયુક્ત લિવરેજ :

નાણાકીય લિવરેજ અને કાર્યકારી લિવરેજની અલગ અલગ ચર્ચા કરી નાણાકીય લિવરેજની કક્ષા વડે કંપનીની કમાણીમાં ફેરફારને ધ્યાનમાં લઈને શેરદીઠ કમાણીમાં કેટલા પ્રમાણમાં ફેરફાર થાય તે જાણી શકાય. જ્યારે કાર્યકારી લિવરેજની કક્ષા વડે કંપનીના વેચાણમાં ફેરફાર થાય તે લીધે કાર્યકારી નફા પર તેની અસર શું થાય તે જાણી શકાય. નાણાકીય લિવરેજ અને કાર્યકારી લિવરેજ નાણાકીય સંચાલકને પેઢીના કુલ મૂલ્ય વધારવામાં તેમજ ઓડિનરી શેર હોલ્ડરોની સંપત્તિનું મહત્તમીકરણનાં ધ્યેય સંતોષવામાં મદદરૂપ થાય છે. આ લિવરેજની મદદથી શેરની બજાર કિંમત વધારી શકાય છે.

સંચાલકો આ બંને લિવરેજને યોગ્ય પ્રમાણમાં રાખવા પ્રયત્નશીલ હોય છે. કારણ કે આ બંને લિવરેજ વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણીમાં અને શેરદીઠ કમાણીમાં ખૂબ અસર પહોંચાડે છે. આ લિવરેજને યોગ્ય પ્રમાણમાં કેવી રીતે રાખવા તે નાણાકીય સંચાલક માટે એક કોયડો બની રહે છે. જો તે બંનેનું ચોક્કસ પ્રમાણ જાળવાઈ તો કંપનીનો વિકાસ થાય છે. નહીં તો કંપની મુશ્કેલીમાં મૂકાય જાય છે.

નાણાકીય લિવરેજ અને કાર્યકારી લિવરેજનો આંક ઉંચો હોય તો સંસ્થામાં જોખમનું પ્રમાણ વધી જાય છે. કારણ કે આ આંક ઉંચો હોવાને કારણે સ્થાયી મિલકતોમાં વધારે

મૂડીરોકાણ થયેલ હોય છે. તેમજ મૂડી માળખામાં ઉછીની મૂડી વધારે હોય છે. આવી રીતે કાયમી મિલ્કતો પાછળ થયેલ ખર્ચ અને નક્કી કરેલ વ્યાજનોબીજે એકમના ધંધાકીય જોખમ અને નાણાકીય જોખમમાં વધારો કરે છે. આવી સ્થિતિમાં વેચાણમાં થોડો ઘટાડો થાય તો સ્થાયી ખર્ચાઓ વસુલ કરવામાં મુશ્કેલી પડે છે. કારણ કે કાર્યકારી લિવરેજનો આંક ઉંચો હોય છે. તેવી જ રીતે શેરદીઠ કમાણીમાં મોટોતફાવત ઊભો થાય છે. નાણાકીય લિવરેજનો આંક પણ ઉંચો હોવાથી ધંધાકીય એકમની ઘટેલી કમાણીમાં નક્કી કરેલા વ્યાજબોજની જવાબદારી પૂરી કરવામાં પણ મુશ્કેલી અનુભવાય છે. આ બંને લિવરેજનું યોગ્ય મિશ્રણ થવું જોઈએ.

$$\text{સંયુક્ત લિવરેજ} = \text{કાર્યકારી લિવરેજ} \times \text{નાણાકીય લિવરેજ}$$

૨.૩ મૂડીકરાણ

ધંધાકીય એકમમાં નાણાનું આયોજન કરવા માટે મૂડીકરાણ ખૂબ જ ફળદાયક સાબિત થાય છે. મૂડીકરાણ એટલે એકમમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલ કુલ રકમનો સરવાળો. આટલા સામાન્ય અર્થ સાથે ઘણા સંચાલકો સહમત નથી. જુદા જુદા સંચાલન વિશારદો એ આપેલી મૂડીકરાણની વ્યાખ્યાઓનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

- “મૂડીકરાણમાં માલિકીની મૂડી જેમાં શેરમૂડી અને વધારાનો સમાવેશ થાય છે. પછી ભલે તે ગમે તે સ્વરૂપે દેખાતો હોય તેમજ ઉછીની મૂડી જેમાં બોન્ડનું લાંબાગાળાના દેવા દર્શાવતા અન્ય કોઈપણ પુરાવાનો સમાવેશ થાય છે.”^{૩૪}

ગેસ્ટર્ન બર્ગ

- “મૂડીકરાણમાં પાકાસરવૈયામાં દર્શાવેલ સ્ટોક અને બોન્ડની રકમનોસમાવેશ થાય છે.”^{૩૫}

- “કંપનીનું મૂડીકરણ એટલે તેનાં બહાર પાડેલ શેર અને ડિબેન્ચરની દાર્શનિક કિંમતનો સરવાળો”^{૩૬}

ગુથમેન અને ડુગલ

આ વ્યાખ્યા મર્યાદિત છે. કારણ કે મૂડીકરણ શબ્દમાં ફક્ત શેર અને ડિબેન્ચરની કિંમતનો જ સમાવેશ થયેલ છે. તેમાં અનામત અને વધારાનો સમાવેશ થયેલ નથી. ખરેખર તો લાંબાગાળાની નાણાકીય સાધન તરીકે અનામત અને વધારાને ધ્યાનમાં લેવાય છે.

૨.૩.૧ મૂડીકરણના સિદ્ધાંતો

કુલ મૂડીકરણ કેટલી સપાટીએ કરવું તે નક્કી કરવા માટે નીચેના કેટલાંક સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. મૂડીકરણ માટેના મુખ્ય બે સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

(અ) આવક કે કમાણીનો સિદ્ધાંત :

ધંધાકીય એકમની સાચી કિંમત તેની આવક કે કમાણી ઉપરથી નક્કી થવી જોઈએ. કારણ કે ધંધાનું મુખ્ય ધ્યેય નફો કમાવવાનું છે. કંપનીનું મુખ્ય તે કેટલી મૂડી ઊભી કરે છે તેને આધારે નહીં પરંતુ તે રોકાયેલી મૂડીમાંથી કેટલી કમાણી કરી શકે છે. તેને આધારે કરવું જોઈએ. મૂડીકરણ એ એવી પ્રક્રિયા છે કે જેમાં ધંધાની કિંમત, તેની અંદાજી કમાણીનાં પ્રવાહને ધ્યાનમાં લઈને નક્કી કરવામાં આવે છે. કંપની જે પ્રકારનો ધંધો કરતી હોય તે ધંધામાં તેના જેવી બીજી કંપનીઓ કેટલા દરે કમાણી કરે છે અને કંપનીનો કમાણીનો દર શું છે તે બંનેની સરખામણી કરવાથી એકમની કિંમત કે મૂડીકરણ મળે છે. અહીંયા કંપનીની સરેરાશ કમાણીનો અંદાજ મૂકતા સમયે ભવિષ્યમાં તેમાં જે પરિવર્તન થવાની શક્યતા છે તેને પણ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. પાછલા ત્રણ વર્ષની સરેરાશ કમાણીને ધ્યાનમાં રાખીને મૂડીકરણ કરવું જોઈએ. સાથે સાથે આ ધંધામાં નાણા રોકનાર રોકાણકારો કેટલા વળતરની અપેક્ષા રાખે છે તે નક્કી કરવા માટે બજારના વ્યાજના દરને પણ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.

આવક કે કમાણીના સિદ્ધાંતની મર્યાદાઓનો અભ્યાસ કરતાં એમ કહી શકાય કે સંસ્થાની સ્થાપના સમયે ભૂતકાળની કમાણી કે આવક હોતી નથી. પરિણામ સ્વરૂપે ભવિષ્યની આવકના અંદાજ મૂકી અપેક્ષિત કમાણીના આધારે સરેરાશ કમાણીનો આંકડો સાચો નક્કી ન કરી શકાય તો મૂડીકરણનો આંકડો ખોટો આવવાની શક્યતા છે.

(બ) કુલ કિંમતનાં મૂડીકરણનો સિદ્ધાંત :

મૂડીકરણ માટેના મુખ્ય બે સિદ્ધાંતો પૈકીનો આ બીજો સિદ્ધાંત છે. નવું ધંધાકીય એકમ મૂડીકરણ કેટલું કરવું તે નક્કી કરવા માટે આ સિદ્ધાંત પણ ઉપયોગી છે. મૂડીકરણ નીચેની બાબતો પર આધાર રાખે છે.

- કાયમી મિલ્કતોની કિંમત
- ચાલુ મિલ્કતોની કિંમત
- ધંધો ચલાવવાનો ખર્ચ

આ બધી કિંમતનો સરવાળો એ નવી કંપનીનાં મૂડીકરણનો ખ્યાલ આપે છે. નવા સાહસના શરૂઆતનાં તબક્કે આ સિદ્ધાંત ખૂબ જ ઉપયોગી સાબિત થાય છે. જો ચાલુ ધંધો હોય તો તે ધંધાનું સાચું મૂલ્ય તેને આધારે નક્કી કરવું યોગ્ય નથી. આનું કારણ એ છે કે કેટલીક મિકિતો તેની સાચી કિંમત કરતાં વધુ કિંમતે ખરીદવામાં આવી હોય તો સાચા મૂડીકરણના આંકડાઓ આવશે નહીં. આની સાથે જો કાયમી મિલ્કતો અપ્રચલિત બની ગઈ હોય તો પણ આ સિદ્ધાંત ઉપયોગી સાબિત થશે નહીં. અનિયમિત આવક કરતાં સાહસમાં પણ આ રીતે તૈયાર કરેલ મૂડીકરણ તેનું વ્યાજબી મૂલ્ય દર્શાવશે નહીં. છતાં એમ ચોક્કી કરી શકાય કે નવું સ્થપાતું સાહસ હોય ત્યારે આ સિદ્ધાંત ઉપયોગી સાબિત થાય છે.

૨.૩.૨ અતિમૂડીકરણ

સરળ ભાષામાં કહીએ તો જ્યારે રોકાણકારોને તેની રોકેલી મૂડીનાં પ્રમાણમાં યોગ્ય વળતર મળતું નથી. ત્યારે તેવી સ્થિતિને અતિમૂડીકરણ એવું નામ આપી શકાય.

“કોર્પોરેશનની આવક જ્યારે તેણે બહાર પાડેલ શેર અને ડિબેન્યરની રકમ પર પૂરતું વળતર આપે એટલી વધુ ન હોય ત્યારે અતિમૂડીકરણ થયેલ કહેવાય. અથવા જ્યારે તેની જમીનગીરીની રકમ તેની મિલકતોની ચાલુ કિંમત કરતાં વધુ હોય ત્યારે તેનું અતિમૂડીકરણ થયેલ ગણાય.”^{૩૭}

કેટલાક લોકોનું એવું માનવું છે કે અતિમૂડીકરણ એટલે મૂડીમાં અતિ વધારો અથવા મૂડીનું અતિશયપાણું. પરંતુ આવો અર્થ થતો નથી. અતિમૂડીકરણ એટલે સંસ્થામાં રોકાયેલી મૂડીનાં સંઘર્ષમાં ઓછી નફાકારકતાનું સૂચન કરે છે. આવી રીતે અતિમૂડીકરણ એકમની કાર્યક્ષમતાના સંઘર્ષમાં નક્કી થાય છે.

(બ) અતિ મૂડીકરણના કારણો :

- એકમની સ્થાપના સમયે જરૂરીયાત કરતાં જો વધુ ખર્ચ કરવામાં આવેલ હોય તો આ પરિસ્થિતિનું સર્જન થઈ શકે છે.
- કુગાવાની પરિસ્થિતિમાં ખરીદેલ મિલકતો તેની સાચી કિંમત કરતા ખૂબ ઉંચી કિંમતે દર્શાવેલ હોવાને કારણે અતિમૂડીકરણ થઈ શકે છે.
- એકમની નફાકારકતા વધારવા માટે જરૂરીયાત કરતા વધારે શેર અને ડિબેન્યર બહાર પાડવામાં આવેલ હોય.
- ઉછીનાં લીધેલ નાણાં ઉપર વ્યાજનો દર કમાણી કરતાં વધારે હોય ત્યારે અતિ મૂડીકરણ સંભવી શકે છે.
- આવકનો ઉંચો અંદાજ અથવા મૂડીકરણનાં દરનું નીચું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવેલ હોય.
- આવકવેરાના ઉંચા દરને કારણે શેરહોલ્ડરોને ફાળે આવતી રકમ ઓછી થાય પરિણામે આ ઘટના બને છે.

(બ) અતિ મૂડીકરણની અસરો :

અતિ મૂડીકરણના કારણોનો અભ્યાસ કર્યા પછીતેને પરિણામે ઊભી થતી અસરોનો અભ્યાસ કરતા એમ કહી શકાય કે

- ઓડિનરી શેરનાં વળતરના દરમાં અતિ મૂડીકરણને લીધે ઘટાડો થાય છે.
- શેરનું બજારમૂલ્ય ઘટે છે. પરિણામે રોકાણકારોને નુકશાન ભોગવવું પડે છે.
- અતિ મૂડીકરણને લીધે પરિસ્થિતિ ખરાબ થયેલ હોય તો એકમે નાદાર પાણ જાહેર થવું પડે છે.

(ક) અતિમૂડીકરણના ઉપાયો :

અતિ મૂડીકરણને ઘણા સંચાલન વિશારદો જાડા માણસ સાથે સરખાવે છે. ચરબી વધેલા માણસ જેવી પરિસ્થિતિ અતિ મૂડીકરણની થાય છે. ધંધાકીય એકમમાં સંચાલનની પુનઃચના કરવી જોઈએ. લોણદારો, ડિબેન્યર હોલ્ડરો અને શેર હોલ્ડરોએ પોતાના દાવાઓ પાછા ખેંચી લેવા જોઈએ. ડિબેન્યર વ્યાજના દર અને પ્રેક્ષરન્સ શેર ડિવિડન્ડમાં ઘટાડો કરવો જોઈએ. એકમની નફાકારકતાનાં સંદર્ભમાં જરૂરી ભંડોળ ઊભું કરી શકાય છે.

૨.૩.૩ અલ્પમૂડીકરણ

અતિ મૂડીકરણને જ્યારે જાડા માણસ સાથે સરખાવવામાં આવતો હોય ત્યારે તેનાથી તદ્દન વિરુદ્ધની પરિસ્થિતિ અલ્પ મૂડીકરણની છે. તેને પાતળા માણસ સાથે સરખાવવામાં આવે છે. જ્યારે ધંધાકીય એકમના શેરની ચોપડે દશવિલી કિંમત કરતાં આવકને આધારે નક્કી કરેલી શેરની સાચી કિંમત વધુ હોય ત્યારે અલ્પ મૂડીકરણ થયેલું ગણાય. આ પરિસ્થિતિ સારા સંચાલનનું પરિણામ છે. તેવું કહી શકાય. આવા એકમમાં ગુપ્ત અનામતનું પ્રમાણ વધારે હોય છે અને તેનો ઉપયોગ ધંધામાં થતો હોય છે. આવું એકમ ઉંચી નફાકારકતા ધરાવતી હોવાને કારણે ઉચું વળતર ચૂકવે છે. પરિણામ સ્વરૂપે બીજી એકમ કરતાં શેરનું બજાર મૂલ્ય વધુ રહે છે.

“જ્યારે એકમ તેની કુલ મૂડી પર જે નફો કરે છે. તે તેજ ઉદ્યોગમાં તેના જેવી પરિસ્થિતિ હોય તેવી અન્ય કંપનીઓની સરખામણીમાં ખૂબ વધુ હોય ત્યારે તે એકમમાં અલ્પમૂડીકરણ થયું ગણાય. અથવા જ્યારે એકમ પાસે ધંધો કરવા ખૂબ ઓછી મૂડી હોય અને મિલ્કતનું વાસ્તવિક મૂલ્ય ખૂબ વધારે હોય ત્યારે તેને અલ્પ મૂડીકરણ થયેલ ગણાય.”

“બહાર પાડેલ બોન્ડ અને સ્ટોક્સની કિંમત કરતાં ખરેખર મિલ્કતોની કિંમત વધુ હોય તો તેની અલ્પમૂડીકરણની સ્થિતિ કહેવાય.”^{૩૮}

હોગલેન્ડ

(અ) અલ્પ મૂડીકરણના કારણો :

અતિમૂડીકરણને જ્યારે જાડા માણસ સાથે સરખાવવામાં આવતો હોય ત્યારે તેનાથી તદ્દન વિરુદ્ધની પરિસ્થિતિ અલ્પમૂડીકરણની છે. તેને પાતળા માણસ સાથે સરખાવવામાં આવે છે. જ્યારે ધંધાકીય એકમના શેરની ચોપડે દશવિલી કિંમત કરતાં આવકને આધારે નક્કી કરેલી શેરની સાચી કિંમત વધુ હોય ત્યારે અલ્પમૂડીકરણ થયેલું ગણાય. આ પરિસ્થિતિ સારા સંચાલનનું પરિણામ છે. તેવું કહી શકાય. આવા એકમમાં ગુપ્ત અનામતનું પ્રમાણ વધારે હોય છે અને તેનો ઉપયોગ ધંધામાં થતો હોય છે. આવું એકમ ઉચ્ચી નફાકારકતા ધરાવતી હોવાને કારણે ઉચું વળતર ચૂકવે છે. પરિણામ સ્વરૂપે બીજા એકમ કરતાં શેરનું બજાર મૂલ્ય વધુ રહે છે.

“જ્યારે એકમ તેની કુલ મૂડી પર જે નફો કરે છે તે તેજ ઉદ્યોગમાં તેના જેવી પરિસ્થિતિ હોય તેવી અન્ય કંપનીઓની સરખામણીમાં ખૂબ વધુ હોય ત્યારે તે એકમમાં અલ્પમૂડીકરણ થયું ગણાય. અથવા જ્યારે એકમ પાસે ધંધો કરવા ખૂબ ઓછી મૂડી હોય અને મિલ્કતોનું વાસ્તવિક મૂલ્ય ખૂબ વધારે હોય ત્યારે તેને અલ્પમૂડીકરણ થયેલ ગણાય.”

“બહાર પાડેલ બોન્ડ અને સ્ટોકસૂની કિંમત કરતાં ખરેખર મિલકતોની કિંમત વધુ હોય તો તેને અલ્પમૂડીકરણની સ્થિતિ કહેવાય”

હોગલેન્ડ

(અ) અલ્પમૂડીકરણના કારણો :

- મંદીના સમયગાળામાં એકમની સ્થાપના થઈ હોય ત્યારે નીચી કિંમતે મિલકતોની ખરીદી થાય છે. પરિણામે અલ્પમૂડીકરણની પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે.
- કમાણીનું નીચું અનુમાન થયેલ હોય ત્યારે અલ્પમૂડીકરણની પરિસ્થિતિ ઉદ્ભવે છે.
- મૂડીકરણના નીચા દરનો ઉપયોગ કરેલ હોય ત્યારે આ પરિસ્થિતિ ઉદ્ભવે છે.
- ડિવિડન્ડની કડક અને ચૂસ્તનીતિ ભંડોળ હોવા છતાં અપનાવેલ હોય ત્યારે આ પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે.

(બ) અલ્પમૂડીકરણની અસરો :

- કર્મચારીઓ વધારે નફાકારકતાને લીધે ઉંચા પગારોની માગણી કરશે અને આ માંગણી સંતોષાશે નહીં તો હડતાલ તાળા બંધી જેવી પરિસ્થિતિ ઊભી થશે.
- ઉંચી નફાકારકતાને ધ્યાનમાં રાખીને નવા એકમોની સ્થાપના થશે અને હરિફાઈમાં વધારો થશે.
- ગ્રાહકો વધુ સારી ગુણવત્તાની અપેક્ષા રાખશે.
- સંચાલકો, પાણ શેરની બજાર કિંમત પર અસર પાડવા પ્રયત્નશીલ રહેશે.

- સરકાર વધુ આવકવેરો અને ઉંચા ટેક્ષ તેમજ અંકુશ દાખલ કરવા પ્રયત્ન કરશે.

(ક) અલ્પમૂડીકરણના ઉપાયો :

અલ્પમૂડીકરણની પરિસ્થિતિમાં વધુ નફાકારકતા અને કાર્યક્ષમતા પણ સારી સ્થિતિ નથી. તેના ઉપાયો યોજવા જોઈએ.

- વધારાના શેર બહાર પાડવા જેથી શેરમૂડીમાં વધારો થશે અને ડિવિડન્ડમાં ઘટાડો થશે.
- બોનસ શેર બહાર પાડવા જેથી શેરમૂડીમાં વધારો થશે અને ડિવિડન્ડમાં આપોઆપ ઘટાડો થશે.
- ડિવિડન્ડની ઉદારનીતિ રાખવાથી અલ્પમૂડીકરણની પરિસ્થિતિમાં ઘટાડો થાય છે.

૨.૪ મૂડી માળખાંનાં અભિગમો

મૂડીમાળખાંનાં અભિગમોનો અભ્યાસ કરતાં પહેલાં નાણાકીય લિવરેજ અને કાર્યકારી લિવરેજનો અભ્યાસ કર્યો. નાણાકીય લિવરેજની વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાંની આવકમાં થતા ફેરફાર કરતાં વધુ અસર શેરદીઠ કમાણી પર થાય છે. આ પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને નાણાકીય લિવરેજમાં વધારો કરતાં જોઈએ તો અમુક સમય સુધી લાભ લઈ શકાય. ત્યાર પછી આ પ્રક્રિયા ચાલુ રાખી શકાય નહીં. તેની પાછળ ઘણા કારણો છે. નાણાકીય લિવરેજનાં વધારા સાથે નાણાકીય જોખમમાં પણ વધારો થાય છે અને જો વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાંની આવકના પ્રમાણ સામે સ્થિર નાણાકીય બોજ વધી જાય તો નિયમિત વ્યાજ કે ડિવિડન્ડ ચૂકવવામાં ઘણી વખત મુશ્કેલી પડે છે.

નાણાકીય લિવરેજમાં થતાં ફેરફારની મૂડીમાળખા પર શું અસર પડે છે તે અંગે જુદા જુદા અભિગમો છે. આ અભિગમોના બે બાબતો અંગે વિચારણા કરવામાં આવે છે.

- નાણાકીય લિવરેજનાં ફેરફારની સરેરાશ મૂડી પડતર પર શું અસર થાય છે.
- ફેરફારને પરિણામે પેઢીમાં કુલમૂલ્ય પર શું અસર થાય છે.

આવી રીતે મૂડી માળખાના વિવિધ અભિગમોનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

- ચોખ્ખી આવકનો અભિગમ
- ચોખ્ખી કામગીરી આવકનો અભિગમ
- મોડિગ્લીઆની - મિલરનો અભિગમ
- રૂઢિગત અભિગમ

ઉપરોક્ત અભિગમોની વિગતવાર ચર્ચા કરવા માટે નીચેની ધારણાઓ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. **૩૯**

- એકમ ભંડોળ ભેગું કરવા માટે બે પ્રકારનાં નાણાકીય સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે.
 - અ. ઈકવીટી શેર મૂડી
 - બ. કાયમી જોખમ વગરના દેવા
- ધંધાકીય કરવેરા નથી.
- એકમની બધી જ આવક ડિવિડંડ તરીકે જાહેર પુણ્ય છે.
- એકમની કુલ મિલકતો આપેલી છે. તેમાં કોઈ ફેરફાર થતો નથી. પરિણામે જે સ્થિતિ છે તે ચાલુ છે.
- કુલ નાણાકીય ભંડોળ સ્થિર છે.

- વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની આવકમાં ફેરફાર થતો નથી.
- એકમનું ધંધાકીય જોખમ સ્થિર રહે છે.
- ધંધાકીય એકમમાં નાણા રોકનાર રોકાણકારો વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણી અંગેનો અંદાજ બાંધવા સક્ષમ છે.

આ બધી જ ધારણાઓને કેન્દ્રમાં રાખી અને મૂડી માળખાના વિવિધ અભિગમોની ચર્ચા નીચે પ્રમાણે કરી શકાય છે.

૨.૪.૧ ચોખ્ખી આવકનો અભિગમ :

સંચાલન વિશારદ શ્રી ડુરેન્ડેના અભિપ્રાય પ્રમાણે મૂડીમાળખા અંગેનાં કે નાણાકીય લિવરેજ અંગેનાં નિર્ણયની અસર પેઢીનાં કુલ મૂલ્ય પર પડે છે.^{૪૦} શ્રી ડુરેન્ડે કહે છે કે આ નિર્ણયની અસર બે બાબતો પર પડે છે.

- અ. એકમના કુલ મૂલ્યમાં
- બ. એકમની મૂડીની સમગ્ર પડતરમાં

નાણાકીય લિવરેજનો આંક વધારવામાં આવે તો ભારિત સરેરાશ મૂડી પડતરમાં ઘટાડો થાય છે. અને પેઢીનાં કુલ મૂલ્યમાં કે ઈક્વિટી શેરની બજાર કિંમતમાં વધારો થાય છે. આનાથી ઉલટું નાણાકીય લિવરેજનાં આંકમાં ઘટાડો કરવામાં આવે તો સમગ્ર મૂડી પડતરમાં વધારો થાય છે અને પેઢીના કુલ મૂલ્યમાં કે ઈક્વિટી શેરની બજાર કિંમતમાં ઘટાડો થાય છે. આ માટે મુખ્યત્વે ત્રણ અનુમાનો ધ્યાનમાં લીધા છે.

- અ. કરવેરા નથી.
- બ. દેવાની પડતર ઈક્વિટી મૂડી પરતરના દર કરતાં નીચી છે.
- ક. દેવામાં વધારો કરવા છતાં જોખમની માત્રામાં કોઈ ફેરફાર થતો નથી.

આ અભિગમ પ્રમાણે મૂડી માળખામાં દેવાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો એકમનાં કુલ મૂલ્યમાં વધારો થાય છે અને સમગ્ર મૂડી પડતરમાં ઘટાડો થાય છે. આવી રીતે એમ કહી શકાય કે નાણાકીય લિવરેજ મૂડી માળખાને અસર કરનારું એક અગત્યનું પરિબલ છે. જોબુદ્ધિ પૂવૃક્ક દેવા-ઈક્વિટીનું મિશ્રણ કરવામાં આવે તો ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાની રચના કરી શકાય છે. ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાને લીધે પેઢીનું કુલ મૂલ્ય વધુમાં વધુ અને સમગ્ર મૂડી પડતર ઓછામાં ઓછી રહે છે. જો એકમ દેવાનો ઉપયોગ ન કરતું હોય તો નાણાકીય લિવરેજ શૂન્ય આવે છે. એવું કહી શકાય. આ સ્થિતિમાં સમગ્ર મૂડી પડતરનો દર ઈક્વિટી મૂડી પડતરનો દર હોય છે.

૨.૪.૨ ચોખ્ખી કામગીરી આવકનો અભિગમ :

મૂડી માળખાના જુદા જુદાં અભિગમોનો અભ્યાસમાં સૌ પ્રથમ ચોખ્ખી આવકના અભિગમનો અભ્યાસ કર્યો. ત્યાર બાદ ચોખ્ખી કામગીરી આવકનો અભિગમનો અભ્યાસ કરીએ ત્યારે તેમ કહી શકાય કે આ અભિગમના પ્રણેતા પાણુ શ્રી ડુરેન્ડે છે.^{૪૧} આ અભિગમ માટે વ્યાજ બાદ કર્યા પછીની નહીં પરંતુ ચોખ્ખી કામગીરી આવકને ધ્યાનમાં લેવાતી હોવાથી તેને ચોખ્ખી કામગીરી આવકને લેવાતી હોવાથી તેની ચોખ્ખી કામગીરી આવક એવું કેહવામાં આવે છે. આ અભિગમ ચોખ્ખી આવકના અભિગમ કરતાં તદ્દન વિરુદ્ધ અભિગમ છે. આ અભિગમ મૂડી માળખા અંગેના કે નાણાકીય લિવરેજ અંગેનાં કોઈપણ નિર્ણયની પેઢીનાં કુલ મૂલ્ય પર અથવા ભારિત સરેરાશ મૂડી પડતર પર અસર પડતી નથી એવું જાણાવે છે.

નાણાકીય લિવરેજના વધારાની કેવીઅસર ચોખ્ખી આવક અભિગમ અને ચોખ્ખી કામગીરી આવકનાં અભિગમ પ્રમાણે થાય છે. તે નીચે પ્રમાણે દર્શાવીએ.^{૪૨}

મૂખ્ય ધારણા (બંને અભિગમમાં)

વિગત	ચો.આ. અભિગમ	ચો. કામગીરી આ. અભિગમ
○ ઈક્રિવટી મૂડી પડતર	લિવરેન્જ વધારવા છતાં એક સરખી	લિવરેન્જ વધારા સાથે વધારો
○ ભારિત સરેરાશ પડતર	લિવરેન્જનાં વધારા સાથે ઘટાડો	લિવરેન્જનાં વધારા સાથે એક સરખી

આવી રીતે ઉપરોક્ત અભિગમ કેટલીક બાબતોનું સૂચન કરે છે.

- અ. મૂડી માળખામાં ગમે તે ફેરફાર કરવામાં આવે તો પણ સમગ્ર એકમનાં બજાર મૂલ્યમાં કોઈ અસર થતી નથી.
- બ. આવી જ રીતે નાણાકીય લિવરેન્જનાં ફેરફારની કે દેવાનાં ઈક્રિવટીનાં પ્રમાણમાં થતા ફેરફારની સમગ્ર મૂડી પડતર પર કોઈ અસર થતી નથી. કહેવાતો અર્થ એ છે કે મૂડી પડતર એક સરખી રહે છે.

આ સ્થિતિનું કારણ રજૂ કરતાં શ્રી ડુરેન્ડે એમ કહે છે કે દેવાની પડતર બે ભાગની હોય છે.

૧. વ્યક્ત પડતર
૨. ગર્ભિત પડતર

વ્યક્ત પડતર જે દેવાં ઉપરનાં વ્યાજના દર દ્વારા દ્વારા રજૂ થાય છે. જ્યારે મૂડી માળખામાં દેવાનાં વધારાને કારણે નાણાકીય જોખમમાં વધારો થવાની ઈક્રિવટી શેરનાં મૂડી કરાણના દરમાં જે વધારો થાય છે તે ગર્ભિત પડતર છે. પરિણામે થતાં દેવાનાં વધારાના લીધે થતોલાભ દેવાની અને ઈક્રિવટી મુડીકરણના દરમાં થતાં વધારાને કારણે નાબૂદ થાય છે.

ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખા અંગે વિચારીએ તો આ અભિગમ એમ જાણાવે છે કે કોઈપણ દેવા-ઈકિવિટીના મિશ્રણને ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખું કહેવામાં આવે છે. આ સ્થિતિમાં ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખું અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી એમ કહી શકાય. પરિણામે કોઈપણ મૂડી માળખું એ ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખું જ છે.

૨.૪.૩ મોડિગ્લીયાની -મિલર અભિગમ :

૧૯૫૮ માં બે વિશારદો શ્રી મોડિગ્લીયાની અને શ્રી મિલરે એક લેખ દ્વારા મૂડીમાળખા અંગેનું પોતાનું મંતવ્ય રજૂ કર્યું જે પાછળથી મોડિગ્લીયાની મિલર અભિગમ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું.^{૪૩} આ અભિગમ ચોખ્ખી કામગીરી આવક અભિગમ જેવો છે. આ અભિગમ પ્રમાણે મૂડીમાળખા સિવાય બીજા તમામ બાબતમાં એક સરખી એવી રીતે પેઢીઓનાં બજાર મૂલ્ય અલગ હોઈ શકે નહીં. આ બાબતને ચોખ્ખી કામગીરી આવક અભિગમ વ્યવસ્થિત સમજાવે છે. પરંતુ અહીંયા મોડિગ્લીયાની મિલર અભિગમ તેનાથી વિશેષ વર્તણૂંક લક્ષી સમર્થન આપીને તેને સમજાવે છે. આ અભિગમમાં પણ એમ માનવામાં આવે છે કે નાણાકીય લિવરેજનાં ફેરફારની કોઈ અસર પેઢીનાં કુલ મૂલ્યમાં કે સમગ્ર મૂડી પડતરમાં થતી નથી.

આ બાબતને તેઓ આરબિટ્રેજ પ્રક્રિયા (ભાવ - તફાવત સોદા) દ્વારા સમજાવે છે. માની લો કે એક બજારમાં વસ્તુનો ભાવ ઓછો હોય એ જ વસ્તુનો ભાવ બીજા બજારમાં વધુ હોય તો ઓછા ભાવવાળા બજારમાંથી વસ્તુ ખરીદીને વધુ ભાવવાળા બજારમાં વહેંચવામાં આવે છે. આ સ્થિતિને કારણે વધુ કિંમતવાળા બજારમાં ભાવ ઘટે છે. અને ઓછી કિંમતવાળા બજારમાં માંગના વધારાને લીધે કિંમત વધે છે. પરિણામ સ્વરૂપે બંને બજારમાં માંગના વધારાને લીધે કિંમત વધે છે. પરિણામ સ્વરૂપે બંને બજારમાં ભાવ સપાટી એક સરખી આવી જશે. આ ભાવ તફાવતના સોદાની પાયાની ધારણા એ છે કે મૂડી બજારમાં પૂર્ણ હરિક્ષાઈની પરિસ્થિતિ પ્રવર્તમાન છે. અને રોકાણકારો બુદ્ધિમાન વ્યક્તિ છે અને તેઓના નિર્ણયો તર્કસંગત હોય છે. આ સ્થિતિમાં રોકાણકારો એકમના લિવરેજને બદલે પોતાનું અંગત લિવરેજનો ઉપયોગ કરે છે.

આ તબક્કે અંગત લિવરેજનો અર્થ આપતાં એમ પાણ કહી શકાય કે અંગત લિવરેજ એટલે રોકાણકાર લિવરેજવાળા એકમના શેરનું બજાર મૂલ્ય વધારે હોય તો તેના શેર વહેંચી જે નાણાં ઉપજે તેની મદદથી તથા થોડા વધુ નાણાં ઉછીનાં લઈને લિવરેજ વગરની કંપનીમાં તેટલું જ રોકાણ કરી લાભ મેળવે તેને અંગત લિવરેજ કહી શકાય.

મોડિગ્લીયાની મિલર ઉપરનાં અભિગમમાં મહત્વની ધારણા એ હતી કે કંપની પર કરવેરા નથી. માની લો કે કંપની પર કરવેરાને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે તો આનાથી વિરુદ્ધની પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે દેવા પરનું વ્યાજ આવકવેરામાં મજરે મળે છે. પરિણામે નાણાકીય લિવરેજવાળી કંપની મૂડીપટર નીચે આવે છે અને નાણાકીય લિવરેજ ન ધરાવતી કંપનીની મૂડીપટર ઉંચી આવે છે. આ બાબતનો મોડિગ્લીયાની મિલરે પાણ ૧૯૬૩ માં સ્વકાર કર્યો છે. તેણે એ બાબત ધ્યાનમાં લીધી છે કે જે કરવેરાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો દેવા પરનું વ્યાજ કરવેરામાંથી બાદ મળતું હોવાથી નાણાકીય લિવરેજ ધરાવતી કંપનીની ભારિત સરેરાશ મૂડી પટર નીચી આવે છે. આ દલીલને આગળ ચલાવીએ તો આપણે ચોખ્ખી આવક અભિગમ પર આવીએ છીએ. ચોખ્ખી આવક અભિગમ મુજબ દેવામાં વધારો કરવાથી મેરીનાં મૂલ્યમાં વધારો થાય છે. અને સમગ્ર મૂડી પટરમાં ઘટાડો થાય છે. પરિણામે એમ કહી શકાય કે ઈષ્ટતમ મૂડીમાળખાની રચના કરવી હોય તો નાણાકીય લિવરેજનો વધારે ઉપયોગ કરવો જોઈએ. રૂઢિગત અભિગમમાં એમ જણાવવામાં આવ્યું કે અમુક હદ પછી પાણ જે નાણાકીય લિવરેજમાં વધારો કરવામાં આવે તો પેઢીનાં કુલ મૂલ્યમાં ઘટાડો થાય છે. સાથે સાથે ભારિત સરેરાશ મૂડી પટરમાં વધારો થાય છે. આ સ્થિતિ ઊભી થવાનું મુખ્ય કારણ નાણાકીય લિવરેજના વધારાને કારણે નાણાકીય જોખમમાં થતો વધાર છે. આ સામે મોડિગ્લીયાની મિલર એવી દલીલ કરે છે કે દેવાનું ચોક્કસ પ્રમાણ અગાઉથી નક્કી કરવું જોઈએ અને તેનાથી વધુ નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ. આ દલીલમાં તેઓ ખરાબ પરિસ્થિતિમાં મૂકાય છે. એક બાજુ મોડિગ્લીયાની મિલર કબૂલે છે કે દેવાનું અમુક પ્રમાણ જાળવી રાખવું જોઈએ બીજી તરફ

તેઓ આડકતરી રીતે તે બાબતનો સ્વીકાર કરે છે કે ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખું અસ્તિત્વ ધરાવે છે જ્યારે મોડિગ્લીયાની મિલર પોતે જ પોતાના અભિગમમાં જાણાવે છે કે ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખું અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી. એટલે કે કોઈપણ મૂડી માળખું ઈષ્ટત્તમ મુડીમાળખું છે. આવી રીતે આ અભિગમ પોતાની જ વાતનું ખંડત કરે છે.

૨.૪.૪ રૂઢિગત અભિગમ :

ચોખ્ખી આવક અભિગમ ચોખ્ખી કામગીરી આવક અભિગમ અને મોડિગ્લીયાની મિલરનો અભ્યાસ કર્યો. રૂઢિગત અભિગમ એ ઉપરોક્ત વિવિધ અભિગમનો વચ્ચેનો રસ્તો છે. આ અભિગમ મુખ્યત્વે નીચેની કેટલીક બાબતો સૂચવે છે.

- લિવરેજનો યોગ્ય ઉપયોગ કરી પેઢીનું સમગ્ર મૂલ્ય વધારી શકાય છે અને મૂડી પડતર ઘટાડો શકાય છે.
- ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખું અસ્તિત્વ ધરાવે છે.
- લિવરેજમાં અમુક પ્રમાણ પછી વધારો કરાવમાં આવે તો પેઢીનાં કુલ મૂલ્યમાં ઘટાડો થાય છે. તેમજ ભારિત સરેરાશ મૂડી પડતર વધે છે.

આવી સ્થિતિ ઊભી થવા પાછળનું કારણ એ પણ શક્ય છે કે નાણાકીય જોખમમાં વધારો થાય છે.

ઉપરોક્ત બાબતોને વિવિધ તબક્કાઓમાં વહેંચવામાં આવેલ છે. તબક્કાવાર તેને સમજાવે.

(અ) પ્રથમ તબક્કો :

જ્યારે એકમમાં નાણાકીય લિવરેજના પ્રમાણમાં વધારો કરવામાં આવે ત્યારે શરૂઆતમાં પેઢીના કુલ મૂલ્યમાં વધારો થાય છે. અને સમગ્ર મૂડી પડતરમાં ઘટાડો થાય છે. એનું કારણ એ આપી શકાય કે ઓછા દરે ઉછીની મૂડી મળે છે. જ્યારે સામે ઈકિવિટી મૂડીકરણનો દર

સ્થિર રહે છે. અથવા તો દેવું ઊભું કરવાને કારણે જે ફાયદો થાય છે તેના કરતાં ઓછા વધે છે. આમ, પહેલા તબક્કામાં ચોખ્ખી આવક અભિગમ સાથે આ અભિગમ અમુક સમય સુધી સહમત થાય છે.

(બ) બીજો તબક્કો :

પ્રથમ તબક્કામાં જેઈ ગયા કે નાણાકીય વિવરેજમાં વધારો કરવાથી પેઢીના મૂલ્યમાં વધારો થાય છે અને મૂડી પડતરમાં ઘટાડો થાય છે. બીજા તબક્કામાં જે હજુ પણ નાણાકીય વિવરેજમાં વધારો કરવામાં આવે તો એક એવો તબક્કો આવશે કે નાણાકીય વિવરેજમાં વધારો કરવા છતાં સમગ્ર મૂડીપડતરમાં ઘટાડો થશે નહીં અને મૂલ્યમાં ઘટાડો થશે. આનું કારણ એવું આપી શકાય કે નાણાકીય વિવરેજમાં વધારો થવાથી નાણાકીય જોખમમાં વધારો થશે. પરિણામે ઈકિવટી મૂડીકરણના દરમાં વધારો થશે જે વધારો દેવા દ્વારા ઉભા કરવામાં આવેલ નાણાથી થતા ફાયદાને નાબુદ કરે છે. આ પરિસ્થિતિ એ પેઢીનું કુલ મૂલ્ય વધુમાં વધુ અને પેઢીની ભારિત સરેરાશ મૂડી પડતર ઓછામાં ઓછી હોય છે. એટલે ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખું હોય છે. આમ આ અભિગમ અમુક હદ સુધી ચોખ્ખી કામગીરી આવક અભિગમ સાથે સહમત છે. ત્યાર બાદ નહીં.

(ક) ત્રીજો તબક્કો :

પ્રથમ અને બીજા તબક્કામાં અનુક્રમે નાણાકીય વિવરેજમાં વધારો અને તેને પરિણામે પેઢીના મૂલ્યમાં અમુક હદ સુધી વધારો અને પડતરમાં ઘટાડો એ બાબતનો અભ્યાસ કર્યો. ત્રીજા તબક્કામાં માની લો કે હજુ પણ નાણાકીય વિવરેજમાં વધારો કરવામાં આવે તો શેર હોલ્ડરોના અપેક્ષિત વળતરના દરમાં મોટો વધારો થશે અને તેને કારણે પેઢીના કુલ મૂલ્યમાં ઘટાડો થશે તથા ભારિત સરેરાશ મૂડી પડતરમાં વધારો થશે જે જેઢીનાં નકારાત્મક અસર ઊભી કરે છે.

આવી રીતે ઉપરનાં જુદા જુદાં તબક્કાની વર્તણુકને ધ્યાનમાં લીધા પછી જાણવા મળે છે કે સંચાલક યોગ્ય રીતે નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ કરીને ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખાની રચના કરી શકો છે.

૨.૫ ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખું

નાણાકીય સદ્ધરતા પ્રાપ્ત કરવા અને જાળવી રાખવા માટે સંચાલક ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખું તૈયાર કરે એ જરૂરી છે. આમ, જોઈએ તો દરેક પેઢી માટે ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખું અલગ અલગ હોય છે. કારણ કે પેઢીનું વિશિષ્ટ મિલ્કત માળખું અને કમાણીની સ્થિરતા અલગ અલગ હોય છે. અને આ બાબતો આધારિત જોખમો હોય છે.^{૪૪} ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાનો ખ્યાલ એ સૈદ્ધાંતિ છે. વાસ્તવિક દષ્ટિકોણને કેન્દ્રમાં રાખીએ તો ખરેખર ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખાની રચના કરવાનું કાર્ય ખૂબ જ મુશ્કેલ છે.^{૪૫} ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાની રચનાથી પેઢીની મૂડી પડતર ઓછામાં ઓછી અને ઈકિવટી શેરનું બજાર મૂલ્ય વધુમાં વધુ હોય છે.

કેટલીક વખત શેરના બજારભાવ ઘટવાનું કારણ મૂડીમાળખા અંગેનો નિર્ણય ન પાણ હોઈ શકે. કારણ કે શેરના બજારભાવને અસર કરતાં પરિબલો ઘણા છે. આ જુદા જુદા પરિબલોને ઓળખવાનું ખૂબ જ મુશ્કેલ સાબિત થયું છે. આ બાબતની ઉડી જાણકારી માટે ઘણા અભ્યાસ જરૂરી છે. શેર બજાર મોટેભાગે થીયરીને આધારે ચાલતા નથી. મૂડીબજાર એ હંમેશા પૂર્ણ બજાર નથી.

આવી રીતે ચોક્કસ ન કહી શકાય કે ઈષ્ટત્તમ મૂડીમાળખાની રચના માટે દેવા-ઈકિવટીનું મિશ્રણ જવાબદાર છે. છતાં તેને ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે.^{૪૬} ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાની રચના માટે વિવિધ લેખકોના અભિગમોનો અભ્યાસ કર્ય. આ સિવાય બીજા અભિગમો ધ્યાનમાં રાખવાથી ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાની રચના વધુ સારી રીતે કરી શકાય.

ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાની રચના કરવા માટે સંચાલન વિશારદ શ્રી જોન. એફ. ચાઈલ્ડસ અભિગમ રજૂ કરે છે.^{૪૭} આ અભિગમ પ્રમાણે પેઢીમાં જવાબદારીની કક્ષા નક્કી કરવા

માટે છ નિર્ણાયક પરિબલોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. જેવા કે મૂડીની પડતર લિવરેજ, નાણાકીય વિમો, કરવેરામાં બચત, મૂડી ભંડોળ, ઉછીના નાણા લેવાની શક્તિ, આ બધા જ પરિબલો મૂડી માળખાની રચના કરવા માટે નિર્ણાયક સાબિત થાય છે. ચાર્ટલડનાં મંતવ્ય પ્રમાણે ઉછીના નાણા લેવાની શક્તિ, નાણાકીય વિમો, મૂડી પડતર, ખૂબ જ અગત્યના પરિબલો છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જવાબદારીનો એ રીતે ઉપયોગ થવો જોઈએ કે જેથી પેઢીની અનામતો વપરાઈ ન જાય, મૂડી પડતરમાં વધારો ન થાય અને નાણાકીય વિમો પૂર્ણ ન થઈ જાય.

૨.૬ મૂડી માળખાની રચના સમયે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દાઓ

મૂડી માળખાને અસર કરતાં ઘણા પરિબલો છે. તેની રચના સમયે આ અસર કરતાં પરિબલો કે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને ત્યાર બાદ મૂડી માળખાની રચના કરવી જોઈએ.

૨.૬.૧ ઉદ્યોગનું સ્વરૂપ :

યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના કરવા માટે ઉદ્યોગનું સ્વરૂપ એ અસર કરતું એક પરિબલ છે. ઉદ્યોગના સ્વરૂપને કેન્દ્રમાં રાખ્યા સ્વાય જો મૂડી માળખાની રચના કરવામાં આવે તો મૂડી માળખાની યોગ્ય રચના થઈ શકતી નથી. જો ઉદ્યોગનાં વેચાણમાં મોટો ફેરફારો વારંવાર થતા હોય તેવી પરિસ્થિતિમાં નાણાકીય લિવરેજનો ઓછો ઉપયોગ કરવો વ્યાજબી છે. માની લો કે એકમમાં કાર્યકારી લિવરેજનો આંક વધુ આવતો હોય તો પણ નાણાકીય લિવરેજનો ઓછો ઉપયોગ કરવો જોઈએ કારણ કે આ પરિસ્થિતિમાં નાણાકીય લિવરેજનો વધુ ઉપયોગ કરવામાં આવે તો એકમ ઉપર કુલ કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓમાં વધારો થશે.

માની લો કે ઉદ્યોગમાં જીવન જરૂરીયાતની ચીજ વસ્તુનું ઉત્પાદન થતું હોય. અથવા ખાવા પીવાની ચીજ વસ્તુનું ઉત્પાદન થતું હોય તો અથવા ટેવ વાળી વસ્તુનું ઉત્પાદન થતું

હોય (ઉદાહરણ તરીકે બીડી) તો આવા ઉદ્યોગમાં માંગનું પ્રમાણ જળવાઈ રહે છે. પરિણામે તેઓ એ નાણાકીય લિવરેજનો વધુ ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

જ્યારે ઉદ્યોગની અંદર હરિફાઈની તીવ્ર હોય માંગ અસાધારણ શક્ય ન હોય તો આવા ઉદ્યોગમાં મૂડી માળખાની રચના કરતી વખતે ઈકવીટી કરવા દેવાનું પ્રમાણ ઓછું રાખવું જોઈએ. સરકાર હસ્તકની જુદી જુદી સેવાઓ જેમકે વાહન વ્યવહાર, ટેલીફોન, આવા ઉદ્યોગમાં માંગ સ્થિર રહે છે. જ્યાં માંગ સ્થિર રહેતી હોય ત્યાં દેવાનું પ્રમાણ રાખી શકાય. જ્યારે માંગ અસ્થિર રહેતી હોય ત્યાં દેવાનું પ્રમાણ રાખતી વખતે ધ્યાન રાખવું જોઈએ.

૨.૬.૨ એકમના લક્ષણો :

ધંધાકીય એકમની લાક્ષણિકતા મૂડીમાળખાને અસર કરતું એક અગત્યનું પરિબલ છે. આ લક્ષણ ઉપરથી જ એકમની નાણાં ઉછીના લેવાની શક્તિનો માપ આવે છે.

નાના એકમો અને મોટા એકમોના સંચાલકો નાણા એકત્રિત કરવાના સંદર્ભમાં એક સરખી રીતે સ્વતંત્ર હોતા નથી. જે એકમનું કદ નાનું હોય તો તે તેને પ્રમાણમાં ઓછી મૂડી જોઈશે અને સામાન્ય રીતે માલિકીના સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરીને મૂડી એકઠી કરે છે. તેના માટે નાણા એકઠા કરવા માટે લાંબા ગાળાના દેવાના સ્ત્રોત મારફત નાણા એકઠા કરવા મુશ્કેલ છે. રોકાણકારો એક એવું માનસ ધરાવે છે કે નાના એકમો મોટા એકમો કરતાં વધુ જોખમ ધરાવે છે. પરિણામે નાના એકમો વિવિધ નાણાકીય સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરી શકતી નથી આવી રીતે તેના ફંડ માટેના નાણાકીય સાધનો મર્યાદિત છે. આનાથી તદ્દન વિરુદ્ધ મોટા કદના એકમો પોતાની નાણાકીય જરૂરીયાત સંતોષવા વિવિધ નાણાકીય સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

માની લો કે એકમની શાખપાત્રતા બજારમાં સારી હોય તો જુદા જુદા નાણાકીય સાધનો દ્વારા નાણા એકઠા કરવાનું કાર્ય મુશ્કેલ નથી. જે શાખપાત્રતા નબળી હોય તો તે કાર્ય મુશ્કેલ બને છે.

આ ઉપરાંત એકમની સ્થાપનાને કેટલો સમયગાળો થયો છે. આ બાબત પણ વિચારવા લાયક છે. જે એકમનો શરૂઆતનો તબક્કો હોય ત્યારે ઈકવીટી શેર દ્વારા નાણાં ભેગા કરવા જોઈએ. નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ વધારે ન કરવો જોઈએ માટે એમ કહી શકાય કે એકમનું કદ એ એક અસર કરતું પરિબળ છે.

૨.૬.૩ રોકાણકારોના સૂચનો અને ઈન્વેસ્ટમેન્ટ બેંકર્સ :

ધંધાકીય એકમોમાં મૂડી માળખાની રચના એટલે કે દેવા-ઈકિવટી પ્રમાણ કેટલું રાખવું આ નક્કી કરવા માટે જુદી જુદી પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ પ્રમાણ કેટલું રાખવું તે એક અગત્યનો પ્રશ્ન છે. આ પ્રમાણ નક્કી કરવા માટે રોકાણ કરનાર રોકાણકારો, બેંકો, નાણાકીય સંસ્થાઓ સાથે ચર્ચા વિચારણા કરવામાં આવે છે. આ બધાનું માનસ અને સૂચનો દ્વારા યોગ્ય મૂડીમાળખાની ચર્ચા કરી શકાય.

રોકાણકારોના સૂચનો એકમ માટે ખૂબ જ ઉપયોગી થાય છે. કારણ કે આખરે નાણાનો તેણે જ રોકવાના છે. પરિણામે ક્યાં નાણાકીય સાધનો રોકાણકારો પસંદ કરે તે માહિતી પરથી નાણાકીય સંચાલક સાથે મૂડી માળખા અંગેનો નિર્ણયસરળતાથી લઈ શકાય. આવી રીતે નાણાકીય સંચાલક મૂડી માળખાની રચના કરતાં પહેલા જુદા જુદાં રોકાણકારો સાથે વિચાર વિમર્શ કરી યોગ્ય નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

૨.૬.૪ એકમની કમાણી :

ધંધાકીય એકમની કમાણી એક અસર કરતું પરિબળ છે. એકમની કમાણીનું યોગ્ય વિશ્લેષણ કરવું જોઈએ. મૂડી માળખાની રચના કરવા માટે નાણાકીય સંચાલકે જે દેવાનો ઉપયોગ કરવો હોય તો તે કરતાં પહેલાં કંપનીની વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણીને તપાસવી જોઈએ તેમજ તેમા થતા ફેરફારનો અંદાજ મૂકીને તેની શેરદીઠ કમાણીમાં કેવી અસર થાય છે. તેને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ. સ્થિર નાણાકીય જવાબદારીને ધ્યાનમાં રાખીને કંપનીને કેટલી આવકની જરૂર છે તે તપાસવી જોઈએ. જે તેટલી આવક થતી ન હોય તો

સ્થાયી નાણાકીય જવાબદારી ઘટાડવી જોઈએ. એનો મતલબ એવો થાય કે મૂડી માળખામાં નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ ઘટાડીને ઈકવીટી શેર મૂડીનો ઉપયોગ વધારવો જોઈએ.

૨.૬.૫ એકમની રોકડ પ્રવાહ અંગેની શક્તિ :

રોકડ પ્રવાહ અંગેની શક્તિ પણ મૂડી માળખાને અસર કરતું એક અગત્યનું પરિબળ છે. મૂડી માળખાનું એક અગત્યનું પરિબળ એ રૂઢિચુસ્તતા છે. રૂઢિચુસ્તતાનો મતલબ એવો નથી કે દેવાનો ઉપયોગ ન કરવો. રૂઢિચુસ્તતાનો અહીંયા એ અર્થ કરવામાં આવે છે કે કંપનીના રોકડ પ્રવાહને ધ્યાનમાં રાખીને કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ ઊભી કરવી. કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ જોવી કે ડિબેન્ચર પરનું વ્યાજ પ્રેફરન્સ શેરનું ડિવિડંડ, બોન્ડ્ઝ વગેરે ઊભી કરતા પહેલા રોકડ પ્રવાહની સ્થિતિ શું છે તેનો અભ્યાસ કરવો. જોઈએ રૂઢિચુસ્તતાને ધ્યાનમાં રાખીને જ્યારે મૂડી માળખાની રચના કરવામાં આવે તો તેને ખરાબ સ્થિતિનું સર્જન થવા છતાં પણ રોકડ અંગેની મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડતો નથી.

રોકડ પ્રવાહનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી વિવિધ નાણા માટેના સાધનોનો કેટલા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરવો તે અંગેનો નિર્ણય લઈ શકાય છે. કારણ કે કાયમી નાણાકીય બોજ ડિબેન્ચર, પ્રેફરન્સ શેર વગેરે દ્વારા ઊભો થાય છે. જે રોકડ પ્રવાહ અનિયમિત હોયછતાં પણ કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ ઊભી કરવામાં આવે તો કંપની આર્થિક મુશ્કેલી અનુભવશે. અને ધીમે ધીમે નાદારી તરફ આગળ વધશે. જ્યારે ભવિષ્યમાં આવક અને રોકડ પ્રવાહ સ્થિર રહેવાના અંદાજે મૂકી શકતા હોય અને અનુકૂળ પરિસ્થિતિ હોય તો નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ કરવાથી ઈકવીટી શેર હોલ્ડરોને સારા પ્રમાણમાં વળતર આપી શકાય. પરંતુ જે અંદાજ ચોક્કસ મૂકી શકાય તેમ ન હોય તો કાયમી નાણાકીય જવાબદારી ઊભી કરતા પહેલાં વિચારવું પડે.

આ તબક્કે રોકડ અંગેની માહિતી મેળવવા માટે યોજ્જો આવક રોકડ પ્રવાહ કાયમી નાણાકીય જવાબદારીનો ગુણોત્તર ખૂબ ઉપયોગી સાબિત થાય છે. આ ગુણોત્તરની મદદથી

આવક રોકડ પ્રવાહ કાયમી નાણાકીય જવાબદારી કરતાં કેટલા ગુણો છે. તે માહિતી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. માની લો કે આ ગુણોત્તર નીચો હોય તો કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ ઊભી કરતાં પહેલાં ધ્યાન રાખવું જોઈએ અહીંયા સરેરાશ રોકડ પ્રવાહને નહીં વાર્ષિક રોકડ પ્રવાહને કેન્દ્રમાં રાખવામાં આવે છે. કારણ કે જવાબદારી વાર્ષિક ચૂકવાય છે. સરેરાશ નહીં.^{૪૮} કંપનીમાં નાણાકીય લિવરેજનો કેટલો ઉપયોગ કરવો તેના માટે કંપનીમાં ખરાબમાં ખરાબ સ્થિતિ ઉદ્ભવે તેસમયનું આવક અને જવક રોકડ પ્રવાહનું પત્રક તૈયાર કરી તેને ધ્યાનમાં રાખી કાયમી નાણાકીય જવાબદારીનું પ્રમાણ નક્કી કરવું જોઈએ.^{૪૯}

આમ, ઉપરોક્ત રીતે એમ કહી શકાય કે કંપની પાસે કમાવવાની પૂરતા પ્રમાણમાં શક્તિ હોય ત્યારે જ દેવા દ્વારા નાણાં ઉભા કરવા જોઈએ. નાણાકીય જોખમને અહીંયા દેવા-ઈકિવટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નહીં પરંતુ કંપનીની રોકડ પ્રવાહની શક્તિના સંદર્ભમાં તપાસવામાં આવે છે. જેમ્સ વાન હોર્નના મંતવ્ય પ્રમાણે^{૫૦} પેઢી માટે યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના કરવા માટે માત્ર દેવા, ઈકિવટીના ગુણોત્તરને કેન્દ્રમાં લેવામાં આવે તો યોગ્ય નથી. તેથી પેઢીનાં રોકડ પ્રવાહના કદ અને સ્થિરતાને કાયમી નાણાકીય જવાબદારીના સંદર્ભમાં ધ્યાનમાં લેવું જરૂરી છે.

૨.૬.૬ અંકુશ :

અંકુશ એ મૂડી માળખાને અસર કરતું એક મહત્વનું પરિબળ છે. મૂડી માળખાની રચના કે ઘડતર કરતી વખતે સંચાલકોએ આ પરિબળને ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. સંચાલકો મૂડી માળખાનું ઘડતર કરતી વખતે અંકુશ રાખવાની બાબતમાં કેવું વલાણ ધરાવે છે તે તપાસવું જોઈએ. ઉછીની મૂડી આપનાર વ્યક્તિ સંચાલનમાં ભાગ લઈ શકતો નથી. તેઓ માત્ર નિયમિત સમયે વ્યાજ અને મૂળ રકમ પરત લેવાનો અધિકાર ધરાવે છે. જો કંપની આ બાબતમાં નિષ્ફળ નિવડે તો ઉછીના નાણા આપનાર કાયદાકીય પગલા લઈ શકે છે. જ્યારે ઈકિવટી શેર હોલ્ડરો કંપનીના સંચાલનમાં ભાગ લઈ શકે છે. તેમજ તેઓ સંચાલકોની નિમણૂંકમાં ભાગ લઈ શકે છે.

આવી રીતે સંચાલકો જોપોતાનો અંકુશ જાળવી રાખવા માંગતા હશે તો નાણાં ઈકિવટી શેર દ્વારા નહીં પરંતુ ડિબેન્ચર દ્વારા ભેગા કરશે અથવા ઉછીની મૂડી દ્વારા પ્રાપ્ત કરશે કારણ કે ઉછીની મૂડી અથવા ડિબેન્ચર શેર હોલ્ડરો સંચાલનમાં ભાગ લઈ શકતા નથી. પરંતુ આ સમય એ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે ડિબેન્ચર દ્વારા ભેગા કરવાથી નિશ્ચિત બોજો ઉભો થાય છે.^{૫૧} જો આવકની સ્થિરતા ન હોય તો દેવા મારફત નાણા ઉભા કરતા પહેલા વિચારવું જોઈએ. એનું કારણ એ છે કે લાંબા ગાળે નાદારી તરફ આગળ વધે છે. અને સંચાલકો પાસે રહેલો સંપૂર્ણ અંકુશ ગુમાવવો પડશે. પરિણામે વધારે નાણા ઈકિવટી શેર દ્વારા મેળવવા જોઈએ. પરિણામે જોખમ સામે રક્ષણ મેળવી શકાય. સંચાલકો આ બાબતનો વિચાર કરતાં પહેલાં કંપનીની નાણાકીય સદ્ધરતા અને નફાકારકતાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

૨.૬.૭ ઉદ્યોગ અન્ય કંપનીના લિવરેજ ગુણોત્તરો :

જ્યારે મૂડી માળખાનું ઘડતર થાય તે નિર્ણયમાં આવનાર મુશ્કેલીઓ ઓછી કરવાનો ઉપાય પોતાના જ ઉદ્યોગની પોતાના જેવાં જ સરખાં જોખમવાળી પેઢીઓ દેવાં ઈકિવટી ગુણોત્તર ધ્યાનમાં રાખીને નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ કરવો. દરેક ઉદ્યોગમાં દેવા-ઈકિવટી ગુણોત્તરના પ્રમાણોનક્કી થતા હોય છે. આ પ્રમાણોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો જોઈએ. મૂડી માળખાની રચના કરતી વખતે આ પ્રમાણે યોગ્ય જ હોય તેવું નથી કારણ કે ઘણી વખત એવું બને છે કે આ પ્રમાણો અતિ રૂઢિચુસ્ત પણ હોય અથવા તેનાથી વિરુદ્ધ અતિ જોખમવાળા પણ હોય છતાં પણ એમ કહી શકાય કે આ પ્રમાણો ચોક્કસ પણે લાલબત્તી ધરવે છે. આમ ઉપરોક્ત રીતે એમ કહી શકાય કે ઉદ્યોગમાં અન્ય કંપનીના લિવરેજ ગુણોત્તર અસર કરતું પરિબળ છે.

૨.૬.૮ વ્યાજ કમાણી ગુણોત્તર :

વ્યાજની સરખામણીમાં કમાણી કેટલાં ગણી થાય છે તે અંગેની માહિતી રજૂ કરતો ગુણોત્તર એ વ્યાજ - આવરણ ગુણોત્તર છે. અથવા તેને વ્યાજ કમાણી ગુણોત્તર એવું નામ આપવામાં આવે છે. સૂત્રાત્મક ભાષામાં કહીએ તો :

$$\text{વ્યાજની કમાણી ગુણોત્તર} = \frac{\text{કાચો નફો}}{\text{વ્યાજ}}$$

માની લો કે ગુણોત્તરી કરવામાં આવે અને આ ગુણોત્તર વધુ આવે તો કહી શકાય કે પેઢીની કમાવાની શક્તિ ચૂકવવામાં આવતા વ્યાજ કરતાં ઘણી વધારે છે. આવી સ્થિતિમાં જો તે ગુણોત્તર ખૂબ ઉંચો આવે તો એમ કહી શકાય કે કંપની નિશ્ચિત વ્યાજ/જવાબદારીવાળા દેવાને પૂરતો ઉપયોગ કર શકતી નથી. પરિણામે આ પરિસ્થિતિમાં એકમ નાણાકીય લિવરેજનો વધુ ઉપયોગ કરી શકે છે. પરંતુ જ્યારે આ ગુણોત્તર ઓછો આવતો હોય તો તેનો અર્થ એવો થાય છે કે કંપનીની કમાણીનું પ્રમાણ ખૂબ ઓછું છે. આવી સ્થિતિમાં નાણાકીય સંચાલકે મૂડી માળખામાં નાણાકીય લિવરેજનો ખૂબ જ ઓછો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૨.૬.૯ જમીનગીરીઓ બહાર પાડવા માટેનો સમયગાળો :

મૂડી માળખાના ઘડતર સમયે સમયના પરિબળને કેન્દ્રમાં રાખવામાં આવે છે. મૂડી માળખાના નિર્ણયમાં કયા નાણાકીય સાધનો દ્વારા નાણા ભેગા કરવા તે બાબતમાં સમયગાળા નામનું પરિબળ ખૂબ જ મહત્વ ધરાવતું પરિબળ છે. પેઢીની નાણાકીય જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે કયા સમયે નાણા માટે બજારમાં જવું અતે ભરાણુ બહાર પાડવું એ અગત્યનું છે. ભરાણાનો સમય એવો નક્કી થવો જોઈએ કે જે સમયમાં અર્થતંત્ર તેમ રાજકોષીય પરિબળો સ્થિર હોય અને ભરાણાના નાણા પૂરા ભરાઈ જાય. આ સંજોગોમાં રાજકોષીય નીતિ અને નાણાકીય નીતિનો પણ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. સરકાર મંદીની પરિસ્થિતિમાં સસ્તા નાણા અને તેજની પરિસ્થિતિમાં મોંઘા નાણાની નીતિ અખત્યાર કરે છે. સરકાર દ્વારા જે રાજકોષીય અને નાણાકીયનીતિ અપનાવવામાં આવે છે તેની જમીનગીરીઓની બજાર કિંમત અને તેના વ્યાજ પર અસર જોવા મળે છે. ઉદાહરણ તરીકે ડિબેનચર પરનું ઉંચું વળતર દેવા પ્રાપ્ત નાણાની અછત ઊભી કરતો નથી અને નીચો પી.આઈ. ગુણોત્તર ઈકિવટી ભંડોળની પ્રાપ્તાની સાપેક્ષતા દર્શાવે છે. પરિણામ સ્વરૂપે ઘણી વખત નક્કી કરવુંપડે છે કે શરૂઆતમાં ઈકિવટી

શેર ભંડોળ મારફત નાણાં એકઠા કરવા અને પછી દેવાનો ઉપયોગ કરવો.

નાણા એકઠા કરવા માટે જુદા જુદા ભંડોળનો ઉપયોગબજારની સ્થિતિ અને પેઢીની અપેક્ષા ઉપર આધાર રાખે છે. જો સંચાલકોને લાગે તો આગળ જતાં ઉછીના નાણા ભેટા કરવા ખર્ચાળ છે. અથવા અનિશ્ચિતતા હોય તો સંચાલકો અત્યારે જ નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ કરશે સામે એમ પણ કહી શકાય કે વ્યાજના દરમાં અપેક્ષિત ઘટાડોથવાની શક્યતા હોય તો તે અત્યારે લિવરેજને ઉપયોગ ઓછો કરશે.

આમ, ઉપરોક્ત રીકે એમ કહી શકાય કે મૂડી માળખાનું ઘડતર કરતી વખતે સમયના પરિબળને ધ્યાનમાં રાખવું ખૂબ જરૂરી છે. સાથે સાથે સમયના પરિબળ ઉપરથી ઉછીની મૂડીનો ઉપયોગ કેટલો અને ક્યારે કરવો તેની માહિતી મળે છે.

૨.૭ મૂડી માળખાનું મહત્વ

કેટલાક સંચાલન વિશારદો સંસ્થાના મૂડી માળખાને સંસ્થાનું હૃદય કહે છે. કારણ કે સંચાલકોએ માત્ર નાણા એકઠા કરવા માત્રથી પોતાનું કાર્ય પૂર્ણ થયેલ છે. એવો સંતોષ માનવાનો નથી. પણ જે નાણા એકઠા કર્યા છે તે શ્રેષ્ઠ મૂડીના મિશ્રણ દ્વારા ભેગા થવા જોઈએ. આ જરૂરી છે. સંસ્થાની સફળતાનો આધાર તેના સુયોજિત મૂડી માળખા પર છે. ખામી ભરેલું મૂડી માળખું સંસ્થાના વિકાસને રોકે છે. એટલું જ નહીં સંસ્થાનો વિનાશ નોતરે છે. માટે જ કહી શકાય કે સંસ્થાની સફળતા કે નિષ્ફળતાનો આધાર મહદ અંશે મૂડી માળખા પર રહેલો છે. એવું કહેવામાં કશું ખોટું નથી સંસ્થાનું મૂડી માળખું ઘણી બાબતો પર અસર કરે છે. જેવી કે સંસ્થાની નાણાકીય તરલતા, ભવિષ્યમાં નાણાં ઉભા કરવાની શક્તિ, ડિવિડન્ડનો દર, પરિણામે એમ કહી શકાય કે મૂડી માળખું મહત્વ ઘણું વધારે છે.

સંસ્થાની નાણાકીય જવાબદારી, શેરદીઠ ડિવિડન્ડ અને નાણા મેળવવાના ખર્ચ પર મૂડી માળખાની અસર જોવા મળે છે. પરિણામે તેની યોગ્ય વિચારણા થવી જરૂરી છે. કુનેહ પૂર્વક અને સાવચેતી પૂર્વક મૂડી માળખાના ઉપયોગથી યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના થઈ શકે

અને ઈક્રિવટી શેર પરના વળતરમાં વધારો કરી શકાય. વધારે ડિવિડન્ડ આપી શકાય. નાણાકીય સંચાલનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પેઢીની મૂડી પડતરમાં ઘટાડો કરી રોકાણ પર મળતા વળતરના દરમાં વધારો કરી પેઢીનું મુલ્ય વધારવાનો છે. એકમ મારફત લેવાતા નાણાકીય નિર્ણયો અને રોકાણના નિર્ણયો આ ઉદ્દેશની પૂર્તિ કરે છે.

આમ, ઉપરોક્ત રીતે મૂડી માળખાનું મહત્વ અને જુદી જુદીબાબતો અભ્યાસ કરતા ખબર પડે છે કે એકમમાં આદર્શ મૂડી માળખાની રચના થાય તે જરૂરી છે. આમ જોઈએ તો ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાની રચના કરવી મુશ્કેલ છે. આ અંગે ઘણા ખ્યાલો પ્રવર્તમાન છે. છતાં દરેક ખ્યાલના અંતે એટલું કહી શકાય કે જોટલું સૈદ્ધાંતિક રીતે મૂડી માળખું સમજવું સહેલું છે. એટલું વ્યવહારમાં સમજવું સહેલું નથી. છતાં એમ કહી શકાય કે જુદા જુદા ખ્યાલો દ્વારા ઈષ્ટત્તમ મૂડી માળખાની નજીક પહોંચી શકાય.

: संदर्भ :

1. Khan, M. Y. and Jain, P. K. : "Financial Management ", Tata McGraw Publishing Limited, New Delhi, Third Repring, 1983, P. 487.
2. Maheshwari, S. K. : "Management Accounting and Financial Control"
3. Khan. M. Y. and Jain P. K. : "Financial Management"
4. R. H. Wessel : "Principles of Financial Analysis"
- 5 Weston, J. F. and Brigham E. F. : "Managerial Finance "
6. I. M. Pandey : "Financial Management"
7. Brigham E. F. : "Financial Management"
8. Bogen J. I. : "Financial Handbook"
9. Khan. M. Y. and Jain P. K. : "Financial Management Test and problems"
10. T. K. Velayadham : "Debt Equity Ratio"
11. S. P. Vijay Saradhi : "Corporate Capital structure Tredns in India"
12. S. N. Maheshwari : "Management Accounting and Financial Control"
13. T. M. Pandey : "Financial Management"
14. Chandra Prasanna : "Financial Management"
15. Maheshwari S. N. : "Management Accounting in Financial Control"

16. J. C. Van Horne : "Financial Management and Policy"
17. Maheshwari S. N. : "Management Accounting Financial Control"
18. Khan. M. Y. and Jain P. K. : "Financial Management"
19. Gitman C. J. : "Principles of Managerial Financial Control"
20. S. N. Maheshwari : "Management Accounting Financial Control"
21. Kulkarni P. V. : "Financial Management"
22. S. N. Maheshwari : "Management Accounting Financial Control"
23. Gitman C. J. : "Principles of Managerial Financial Control"
24. Ibid
25. Kulkarni P. V. : "Financial Management"
26. Brigham E. F. : "Financial Management"
27. Ibid
28. Kulkarni P. V. : "Financial Management"
29. Khan. M. Y. and Jain P. K. : "Financial Management"
30. Maheshwari S. N. : "Management Accounting Financial Control"
31. Ibid
32. Ibid
33. Ibid
34. Gesternberg C. W. : "Financial Organisation and Management of Business"

35. Bonneville J. H. and Dewey L. W. : "Organising and Financial of Business"
36. H. G. Gutherman and Doubball : "Corporate Financial Policy"
37. Gesternberg C. W. : "Financial Organisation and Management of Business"
38. Hogland : "Corporate Finance"
39. Khan. M. Y. and Jain P. K. : "Financial Management"
40. Durand, D. : "The cost of Debt and Equity Funds for Business"
41. Durand, D. Op cit p. 91, 116
42. Brigham E. F. : "Financial Management"
43. Modigliani and Miller : "The cost of Capital Corporation Finance and the Theory of Investment"
44. S. N. Maheshwari : "Management Accounting Financial Control"
45. I. M. Pandey : "Financial Management"
46. S. N. Maheshwari : "Management Accounting Financial Control"
47. John F. Childs : "Long Term Financing"
48. Johnson R. L. : "Financial Decision Making"
49. Donaldson and Gordon : "Corporate Debt Capacity"
50. Van Horne J. c. : "Financial Management Policy"
51. R. W. Johnson : "Financial Management"

પ્રકરણ : ૩ મૂડીમાળખું અને તરલતા

- ૩.૧ પ્રસ્તાવના
- ૩.૨ કાર્યશીલ મૂડી માટેના માર્ગદર્શક અભિગમો
 - ૩.૨.૧ રૂઢિચૂસ્ત અભિગમ
 - ૩.૨.૨ સમાન અભિગમ
 - ૩.૨.૩ રૂઢિચૂસ્ત અભિગમ અને સમાન અભિગમ વચ્ચે ટ્રેડ ઓફ
- ૩.૩ રોકડ સંચાલન
- ૩.૪ નફાકારકતા વિ. તરલતા
- ૩.૫ મૂડીમાળખામાં તરલતાનું મહત્વ
- ૩.૬ તરલતાની સ્થિતિ જાણવા માટેના ગુણોત્તરો
 - ૩.૬.૧ ચાલુ ગુણોત્તર
 - ૩.૬.૨ સ્ટોક ગુણોત્તર અથવા ચલનદર
 - ૩.૬.૩ ચાલુ મિલકત/રોકડ ગુણોત્તર
 - ૩.૬.૪ રોકડ ચલન દર

પ્રકરણ : ૩

ખાંડ ઉદ્યોગમાં મૂડીમાળખું અને તરલતા

૩.૧ પ્રસ્તાવના

એકમમાં રોકડ એ ખૂબ જ તરલતા ધરાવતી ચાલુ મિલકત છે. એકમને કાયમી અને સતત ચાલુ રાખવા માટે રોકડ એ મૂળભૂત જરૂરિયાત છે. જુદીજુદી ચાલુ મિલકતોમાં રોકડ એ સૌથી વધુ મહત્વની ચાલુ મિલકત છે. ધંધાકીય એકમમાં રોકડ એટલી હોવી જોઈએ કે જેથી જરૂરી સમયે પેઠી પોતાની જરૂરિયાત સંતોષી શકે અથવા પૂરી કરી શકે.^૧

રોકડમાં બેંકસિલક, ચલાણ, સિક્કા અને તુરંતમાં રોકડમાં ફેરવી શકાય તેવી જમીનગીરીઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે.^૨ ધંધાકીય એકમને સતત, કાયમી અને વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવવામાં રોકડ ખૂબ જ ઉપયોગી સાબિત થાય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે ધંધાકીય એકમની એક પાણ પ્રવૃત્તિ એવી નથી કે જે રોકડ વિના ચાલી શકે. ધંધાકીય એકમે પોતાની જરૂરિયાત પ્રમાણે રોકડ રાખવી જોઈએ. જરૂરિયાત કરતા વધારે પ્રમાણમાં પાણ નહીં અને ઓછા પ્રમાણમાં પાણ નહીં. જરૂરિયાત કરતા ઓછા પ્રમાણમાં રોકડ રાખવામાં આવે તો તે ઉત્પાદન પ્રક્રિયાને ખરાબ અસર પહોંચાડે છે અને જરૂરિયાત કરતાં વધુ રોકડ એકમની નફાકારકતાને ઘટાડે છે. પરિણામે નાણાકીય સંચાલકે રોકડ પાણ સતત ધ્યાન આપવું જોઈએ.^૩

રોકડ સંચાલકના મુખ્ય પાસાઓ રોકડ આવક પ્રવાહ અને રોકડ જવક પ્રવાહ છે. રોકડ આવક પ્રવાહ અને રોકડ જવક પ્રવાહ વચ્ચે એકસૂત્રતા જાળવવી ખૂબ જરૂરી છે. જુદી જુદી ચાલુ મિલકતોમાં રોકડ અંગે વધારે ધ્યાન રાખવું પડે છે. કારણ કે ધંધાકીય એકમની દરેક પ્રવૃત્તિને આડકતરી કે સીધી રીતે રોકડની જરૂરિયાત ઊભી થાય છે. રોકડ દ્વારા નફાકારકતામાં વધારો કરી શકાય છે. પરિણામે રોકડ સંચાલકનું મુખ્ય કાર્ય તરલતા જાળવવાનું તેમજ વધારાની રોકડને યોગ્ય કે નફાકારક રીતે રોકાણ કરવાનું છે. જ્યારે રોકડને ધંધાકીય

એકમમાં રાખવામાં આવે ત્યારે પણ તેવી રોકડને એક પડતર હોય છે.^૪ સંચાલન વિશારદો આવી રોકડની પડતરને તક પડતર એવું નામ આપે છે. આ પડતર એકમની કામગીરી પર અસર પહોંચાડે છે માટે આ બાબતનું ચોક્કસ સંચાલન કરવામાં આવે છે.

ધંધાકીય એકમમાં સામાન્ય રીતે રોકડને નીચેના કેટલાક ઉદ્દેશો માટે રાખવામાં આવે છે.^૫

(અ) દરરોજના વ્યવહારોને પહોંચી વળવા.

(બ) આકસ્મિક રોકડ પ્રવાહની આવક-જવકની અનિશ્ચિતતા સામે રક્ષાણ

જ્યારે નાણાકીય સંચાલકે રોકડનું સંચાલન કરવાનું હોય ત્યારે તેના મુખ્ય બે ધ્યેયો હોય છે.

(અ) નફાકારકતા

(બ) તરલતા

શ્રી એસ. સી. કુચલનું એવું મંતવ્ય છે કે^૬ ધંધાકીય એકમમાં એટલી જ રોકડ રાખી શકાય જરૂરીયાત પ્રમાણે ચૂકવણી થઈ શકે અને વધારાની રોકડને યોગ્ય જગ્યાએ રોકાણ કરવું જોઈએ. ટૂંકાગાળાની જમીનગીરીમાં વધારાની રોકડને રોકાણ કરવાની એકમની નફાકારકતા પર અનુકૂળ અસર પડે છે. અને જો રોકડની અછત ઊભી થશે તો કાચા માલસામાનની ખરીદીમાં અન્ય ચૂકવણીમાં, રોકડ વટાવના લાભમાં અને શાખપાત્રતામાં અસર થશે. રોકડનું આયોજન કરતી વખતે રોકડ સંચાલક પોતાના ધંધાકીય એકમની રોકડની પરિસ્થિતિ અંગેનો અહેવાલ તૈયાર કરે છે અને સાથે સાથે હરિફાઈને પણ ચકાસે છે. આ ઉપરાંત રોકડ અંગેનો અંદાજ મૂકવા માટે વેચાણનાં પ્રમાણમાં રોકડની ટકાવારી, ચાલુ મિલ્કતના પ્રમાણમાં રોકડની ટકાવારી તથા ચાલુ જવાબદારીના પ્રમાણમાં રોકડની ટકાવારીને કેન્દ્રમાં રાખવામાં આવે છે.^૭

૩.૨ કાર્યશીલ મૂડી માટેના માર્ગદર્શક અભિગમો

રોકડ એ કાર્યશીલ મૂડીનું એક અભિન્ન અંગ છે. રોકડ સંચાલકે ધંધાકીય એકમના ચક્રને વ્યવસ્થિત ચાલુ રાખવા માટે કાર્યશીલ મૂડીનું વ્યવસ્થિત સંચાલન કરવું પડશે. કાર્યશીલ મૂડીના યોગ્ય સંચાલન દ્વારા તરલતા અને નફાકારકતા વચ્ચે સમતુલા જાળવવામાં આવે છે. આ બાબતના યોગ્ય નિર્ણય લેવા માટે જુદા જુદા અભિગમો મદદરૂપ સાબિત થાય છે.

ધંધાકીય એકમમાં સ્થિર મૂડીની સાથે કાર્યશીલ મૂડીનું પ્રમાણ કેટલું રાખવું એ નિર્ણય ખૂબ જ અગત્યનો નિર્ણય છે. કાર્યશીલ મૂડીનું પ્રમાણ વધારે રાખવામાં આવે તો તરલતામાં વધારો થશે. પણ નફાકારકતા પર ખરાબ અસર પડશે. નફાકારકતા ઘટશે આનાથી વિરુદ્ધ કાર્યશીલ મૂડીનું પ્રમાણ ઓછું રાખવામાં આવશે તો તરલતા ઘટશે અને નફાકારકતામાં વધારો થશે. પરિણામે આ બંને વચ્ચે યોગ્ય પ્રમાણ જરૂરી બને છે. આવી સ્થિતિને ટ્રેડ ઓફ કહેવામાં આવે છે. અહીંયા જોખમ તરલતા અને નફાકારકતા વચ્ચે યોગ્ય સમતુલા સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે.

આ માટે કેટલીક ધારણાઓ કરવામાં આવે છે.^૬

- (અ) લાંબાગાળાના ભંડોળો કરતાં ટૂંકાગાળાના ભંડોળો ઓછા ખર્ચાળ છે.
- (બ) ચાલુ મિલકતો કાયમી મિલકતો કરતાં ઓછી નફાકારકતાવાળી મિલકત છે.
- (ક) આપણો વ્યવહાર ઉત્પાદન કરતી પેઢીઓ સાથે છે.

ઉપરોક્ત અભ્યાસ બાદ હવે કાર્યશીલ મૂડીના સંદર્ભમાં વિવિધ અભિગમોનો અભ્યાસ કરીએ.

૩.૨.૧ રૂઢિચુસ્ત અભિગમ

રૂઢિચુસ્ત અભિગમ પ્રમાણે ધંધાકીય એકમની કુલ કાર્યશીલ મૂડીની જરૂરીયાતને લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનોની મદદથી સંતોષવામાં આવે છે. ટૂંકાગાળાના નાણાકીય

સાધનોનો મોટા ભાગે ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી. એટલું ચોક્કસ કે તાત્કાલિક નાણાની જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા ટૂંકાગાળાના નાણાકીય સાધનોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ અભિગમ પ્રમાણે ટૂંકાગાળાની અને લાંબાગાળાની નાણાની જરૂરિયાતને લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનોની મદદથી સંતોષવામાં આવે છે.

પડતરને કેન્દ્રમાં રાખી અને જે અભ્યાસ કરવામાં આવે તો આ અભિગમ પ્રમાણે પડતર ઊંચી આવે છે. કારણ કે આ અભિગમમાં ટૂંકાગાળાની અને લાંબાગાળાની નાણાકીય જરૂરિયાત લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનોની મદદથી સંતોષવામાં આવે છે. જે વધુ ખર્ચાળ છે. આની સાથે સાથે અહીંયા અમુક નાણા વધારાના રહે છે. અહીંયા કાર્યશીલ મૂડી વિધેયાત્મક હોય છે. પરિણામે નાણાંનો ચોક્કસ સમયગાળા દરમ્યાન મહત્તમ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. અહીંયા લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનો વડે ટૂંકાગાળાની નાણાકીય જરૂરિયાત સંતોષવામાં આવતી હોવાથી જોખમનું પ્રમાણ ઓછું જોવા મળે છે.

આમ, ઉપરોક્ત રીતે કહી શકાય કે રૂઢિચુસ્ત અભિગમ નીચું જોખમ, નીચી નફાકારકતા અને કાર્યશીલ મૂડીના અસ્તિત્વ સાથે સંકળાયેલ છે. આની વિરુદ્ધ સમાન અભિગમ જોવા મળે છે.

૩.૨.૨ સમાન અભિગમ

સમાન અભિગમમાં નાણાનું રોકાણ કે મિલકતમાં કરવાનું છે તે મિલકતના પ્રકારને રાખીને નાણા એકઠા કરવામાં આવે છે. આ અભિગમ પ્રમાણે નાણાની જરૂરિયાત કેટલા સમયગાળા માટે છે તે ચકાસવામાં આવે છે અને તેને બે વિભાગમાં વહેંચવામાં આવે છે.

(અ) ટૂંકાગાળાની જરૂરિયાત (જેમાં સમય પ્રમાણે પરિવર્તન થતું હોય)

(બ) લાંબાગાળાની જરૂરિયાત (જેમાં લાંબાગાળા સુધી પરિવર્તન ન આવતું હોય)

અહીંયા ટૂંકાગાળાની જરૂરિયાતને ટૂંકાગાળાના નાણાકીય સાધનો મારફત પૂરી કરવામાં આવે છે. જ્યારે લાંબાગાળાની જરૂરિયાત લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનો મારફત પૂરી

કરવામાં આવે છે. લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનોનો ઉપયોગ ટૂંકાગાળાની નાણાની જરૂરિયાત સંતોષવા માટે કરવામાં આવે છે.

સમાન અભિગમનો જોખમ અને પડતરની બાબતમાં અભ્યાસ કરતા પડતર અહીંયા બીજા અભિગમ કરતાં ખૂબ ઓછી આવે છે. અહીંયા જરૂરીયાત પ્રમાણે નાણાં ભેગા કરવામાં આવતા હોવાથી વધારાના નાણા રહેતા નથી એટલે પડતર ઓછી આવશે. આવી રીતે અહીંયા કાર્યશીલ મૂડીનું પ્રમાણ શૂન્ય રહે છે. જોખમની બાબતનો વિચાર કરીએ તો જોખમનું પ્રમાણ અન્ય અભિગમ કરતાં વધારે રહેશે કારણ કે લાંબાગાળાની નાણાની જરૂરિયાત માટે લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનો અને ટૂંકાગાળાની નાણાની જરૂરિયાત માટે ટૂંકાગાળાના નાણાકીય સાધનો દ્વારા સંતોષાતી હોવાથી કોઈ આકસ્મિક મોસમી જરૂરિયાત ઊભી થાય ત્યારે ધંધાકીય એકમમાં મુશ્કેલી ઊભી થશે.

આમ, છતાં એટલું ચોક્કસપણે કહી શકાય કે આ અભિગમ મુજબ નાણાનો મહત્તમ ઉપયોગ કરી શકાય.

૩.૨.૩ રૂઢિચૂસ્ત અભિગમ અને સમાન અભિગમ વચ્ચે ટ્રેડ ઓફ

રૂઢિચૂસ્તના અભ્યાસ ઉપરથી એટલું ચોક્કસ કહી શકાય કે રૂઢિચૂસ્ત અભિગમને નીચા નફા અને નીચા જોખમ સાથે સંબંધ છે. જ્યારે સમાન અભિગમ ઉંચા નફા અને ઉંચા જોખમ સાથે સંકળાયેલ છે. આ બંને અભિગમો વચ્ચે ટ્રેડ ઓફની મદદથી સમતુલા સ્થાપી શકાય અને નાણાકીય વ્યુહાત્મક આયોજન કરી શકાય ટ્રેડ ઓફનો હેતુ બે છેડાઓની વચ્ચે એકસૂત્રતા જાળવવાનું છે. પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જોખમ અને નફાકારકતાની માત્રાનું પ્રમાણ જુદુ જુદુ હોય છે. આ બંને વચ્ચે સમતુલા સ્થાપવા માટે જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેવાય છે.

જુદા જુદા સમયગાળાની જુદી જુદી માસિક જરૂરિયાતોને સમતુલા સ્થાપવા માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. તેમાં વધુમાં વધુ અને ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં

લઈને બંને વચ્ચે સરેરાશ કાઢવામાં આવે છે. આ સરેરાશ દ્વારા મળેલા આંકડાને લાંબાગાળાના નાણાકીય સાધનોની મદદથી સંતોષવામાં આવે છે. જ્યારે વધારાની નાણાકીય જરૂરિયાતને ટૂંકાગાળાના નાણાકીય સાધનોની મદદથી સંતોષાય છે.

આમ, ઉપરોક્ત અભિગમો દ્વારા એટલું ચોક્કસપાણે કહી શકાય કે તરલતા જાળવવા તેમજ કાર્યશીલ મૂડી માટે જરૂરી નાણાકીય સાધનોની વ્યવસ્થા સારી રીતે ગોઠવવા માટે ઉપરના અભિગમો જરૂરી માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે.

૩.૩ રોકડ સંચાલન

રોકડ એ તરલતા ધરાવતું કાર્યશીલ મૂડીનું એક મહત્વનું અંગ છે. રોકડ સંચાલનનો ઊંડાણપૂર્વકનો અભ્યાસ કરતા બેન્ક થાપણ, બેન્ક સિલક, ઝડપથી રોકડમાં પરિવર્તન પામી શકે તેવી જમીનગીરી, એક આ બધાના સંચાલનનો સમાવેશ રોકડ સંચાલનમાં થાય છે. રોકડ આવક તેમજ રોકડ જવકની બાબતમાં કોઈ ચોક્કસ આધારણ કરવું ખૂબ જ કઠિન છે. પરિણામે રોકડ સંચાલન અંગે કેટલીક અગત્યની બાબતો કે વ્યુહ રચનાઓનો વિકાસ થયો છે.^૯

- (અ) રોકડનું આયોજન
- (બ) રોકડ પ્રવાહનું સંચાલન
- (ક) રોકડની ઈષ્ટતમ સપાટી જાળવવી
- (ડ) વધારાની રોકડનો ઉપયોગ

ઉપરોક્ત બાબતોનો વિસ્તૃત અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

(અ) રોકડ આયોજન :

રોકડ એ ધંધાકીય એકમની ચાલુ અકસ્યામત છે. સાથે સાથે સૌથી તરલતા ધરાવતી એ અકસ્યામત છે. એકમને ચલાવવા માટે રોકડ અનિવાર્ય છે. રોકડ આવક અને જવક અંગે

એકસૂત્રતા જાળવવા માટે અથવા સમતુલા જાળવવા માટે રોકડ અંદાજપત્રની મદદથી અલગ અલગ સમયગાળા માટે આયોજન કરવામાં આવે છે. અને અંદાજપત્ર મારફત ખાદ્ય અંગેની જાણકારી મળે તો તે અંગે વ્યવસ્થા થઈ શકે છે. અને વધારાના નાણા રહેતા હોય તો તેનું ટૂંકાગાળા માટે રોકાણ કરવામાં આવે છે.

(બ) રોકડ પ્રવાહનું સંચાલન :

રોકડ પ્રવાહના મુખ્ય બે પાસાઓ છે. એક રોકડ આવક અને બીજો રોકડ જવક, આવક અને જવક વચ્ચે સંકલન કરી અંદાજપત્ર દ્વારા રોકડો વધારો અને ઘટાડો અંદાજવામાં આવે છે. રોકડ અંદાજપત્રની રચના કરી પછી તેમાં કરેલ આયોજન પ્રમાણે રોકડ પ્રવાહ ચાલે તેવું સંચાલન કરવામાં આવે છે. અહીંયા રોકડ અંગેનું અંદાજપત્ર તૈયાર થાય પછી નાણાકીય સંચાલકનું અગત્યનું કામ રોકડ આવક અને રોકડ જવકના પ્રવાહમાં વધારે વધઘટ ન થાય તે જોવાનું છે. રોકડની ચૂકવણી અને ઉધરાણી સમયસર થાય તેવી ગોઠવણી તેણે કરવાની હોય છે.

(ક) રોકડની ઈષ્ટત્તમ સપાટી જાળવવી :

નાણાકીય સંચાલકનું એક અગત્યનું કાર્ય રોકડની ઈષ્ટત્તમ સપાટી પ્રાપ્ત કરવી અને જાળવવી તે છે. નાણાકીય સંચાલકે એવી રીતે નાણાનું સંચાલન કરવું જોઈએ કે જરૂરીયાત જોટલી રોકડ હાથ ઉપર રહે આની સાથે તાત્કાલીક જરૂરીયાત ઊભી થાય તો એના માટે પણ યોગ્ય વ્યવસ્થા રાખવાની હોય છે. નાણાકીય સંચાલક જરૂર કરતાં વધારે રોકડ ધંધામાં રાખે તો રોકડની તરલતા વધે છે. પરંતુ સામે નફાકારકતામાં ઘટાડો થાય છે. અહીંયા નાણાકીય સંચાલકે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે નાણા મળી રહે તેવી રીતે રોકડનું સંચાલન કરવું જોઈએ.

ઈષ્ટત્તમ સપાટી નક્કી કરતી વખતે માની લો કે ધંધાકીય એકમમાં તરલતાનું વધુ પ્રમાણ હોય અથવા રોકડ વધારે પ્રમાણમાં હાથ પર રાખવામાં આવે ત્યારે એકમ પોતાની

જવાબદારીઓ સમયસર ચૂકવી શકે છે. આ જવાબદારીઓ ચૂકવવા માટે તેમણે જમીનગીરીઓનું વહેંચાણ કરવું પડતું નથી. જેથી તેમના પર વ્યાજની આવક જતી કરવી પડતી નથી. ધંધામાં નાણા વધુ હોવાથી તેની એક વૈકલ્પિક પડતર પણ હોય છે. આ પડતર જતી કરવી પડે છે. આવી રીતે અહીંયા ઈષ્ટત્તમ સપાટી નક્કી કરવા માટે આ બંને વચ્ચે ટ્રેડ ઓફ શોધવામાં આવે છે. આ ટ્રેડ ઓફને ઈષ્ટત્તમ સપાટી કહેવાય છે.

(૩) વધારાની રોકડનો ઉપયોગ :

ધંધાકીય એકમમાં વધારાની રોકડ એ નફાકારતા ઉપર ખરાબ અસર કરે છે. કારણ કે ધંધાકીય એકમમાં જે રોકડ રાખવામાં આવે છે તેમાં કેટલીક વખત જરૂર કરતાં વધારે રોકડ રાખવામાં આવે છે. આ વધારાની રોકડને નિષ્ક્રિય રોકડ એવું નામ પણ આપી શકાય. આ નિષ્ક્રિય પડી રહેતી રોકડ પર કોઈ વ્યાજ કે વળતર મળતું નથી. તે બિનઉત્પાદક છે. આ વધારાની રોકડને ઝડપથી રોકડમાં ફેરવી શકાય તેવી જમીનગીરીમાં રોકાણ કરવામાં આવે તો તાત્કાલિક જરૂરિયાત સમયે જમીનગીરીઓ વહેંચી અને નાણા મેળવી શકાય. આ વધારાની રોકડનું રોકાણ કરવામાં તેને અસર કરતાં કેટલીક બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. વ્યાજ, વળતર, સલામતી અને રોકાણની મુદત આ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખી ટૂંકાગાળા માટે ઝડપથી રોકાણમાં ફેરવી શકાય તેવી જમીનગીરીમાં રોકાણ કરવું જોઈએ.

૩.૪ નફાકારકતા વિ. તરલતા

કાર્યશીલ મૂડીના સંચાલનના ઉદ્દેશોનો અભ્યાસ કરતા જાણવા મળે છે કે નફાકારકતા અને તરલતા જળવવી એ કાર્યશીલ મૂડીના મુખ્ય બે ઉદ્દેશો છે. તરલતા એટલે ધંધાકીય એકમ લાંબા સમયગાળા સુધી ટૂંકા તથા લાંબાગાળાની જવાબદારીઓ ચૂકવવા સક્ષમ હોય તે એકમ સારી તરલતા ધરાવે છે. એમ કહી શકાય. ધંધાકીય એકમના સંચાલકો કાર્યશીલ મૂડી માટે ચોક્કસ આયોજન કરી શકે તો ચાલુ મિલકતો પૂરતું રોકાણ શક્ય બને. ધંધાકીય એકમમાં જે રોકડની ઈષ્ટત્તમ સપાટી જળવી રાખવામાં આવે તો એકમની તરલતા જળવી

શકાય છે. સાથે સાથે નફાકારકતાને પણ મહત્તમ બનાવી શકાય છે. કાર્યશીલ મૂડીનો અંદાજ ચોક્કસ બાંધવામાં આવ્યો હોય તો તરલતા અને નફાકારકતા જાળવી શકાય છે. મૂડીનો વધારે હિસ્સો ચાલુ મિલ્કતોમાં રોકાયેલ હોય તો તે કંપનીની નફાકારકતા ઉપર વિપરીત અસર ઊભી કરે છે. આવી સ્થિતિમાં રોકાણ પર વળતરના દરમાં ઘટાડો થાય છે. આવી રીતે જરૂર કરતાં વધારાના રોકાણથી મહત્તમ વળતર મેળવી શકાતું નથી. માની લો કે જરૂર કરતાં ઓછું રોકાણ થાય તો આવી સ્થિતિ પણ ધંધાકીય એકમ માટે સારી ન કહી શકાય. આ પરિસ્થિતિથી ધંધાકીય એકમની તપાસ તમામ પ્રવૃત્તિઓ ઉપર ખરાબ અસર પડે છે.

ખરેખર કાર્યશીલ મૂડી અંગે કોઈ ચોક્કસ અંદાજ મૂકવો મુશ્કેલ છે. કારણ કે આ મૂડીને અસર કરતા પરિબલો ઘણા છે.

ધંધાકીય એકમનું કદ, ઉત્પાદનનો સમયગાળો, ધંધાનું સામાન્ય સ્વરૂપ, ઉત્પાદન સ્થિતિ, શાખનીતિ, વ્યાપક ચક્ર, શાખ નીતિ, વિકાસ અને વિસ્તાર, નફાની સપાટી, વસ્તુની કિંમતમાં થતા ફેરફારો, સંચાલકોની કાર્યક્ષમતા, કાચા માલની પ્રાપ્તિની અનિશ્ચિતતા વગેરે ચાલુ મિલ્કતો ધંધામાં કેટલી રાખવી આ બાબત એકમની કાર્યશીલ મૂડીની નીતિ પર આધાર રાખે છે. આ નીતિમાં મહદ અંશે સમાન અભિગમ અને રૂઢિચૂસ્ત અભિગમ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે. રૂઢિચૂસ્ત અભિગમમાં જોખમ અને વળતરનું પ્રમાણ વધારે જોવા મળે છે. ટ્રેડ ઓફ બન્ને અભિગમો વચ્ચે સમતુલા રાખે છે.

ધંધાકીય એકમ સારી તરલતા ધરાવતું હોય ત્યારે તેની પાસે કાર્યશીલ મૂડી પૂરતા પ્રમાણમાં હોય છે. ઉત્પાદનની કામગીરી પણ સારી રીતે ચાલે છે. સારી તરલતા ધરાવતી પેઢીમાં ટેકનીકલ નાદારીનું જોખમ ખૂબ જ ઓછા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. કારણ કે કાર્યશીલ મૂડીની અછત રહેતી નથી અને પાક્યા તારીખે દેવા ચૂકવી શકાય છે. પણ જો મહત્તમ સાધનોનો જરૂર કરતાં વધારે ચાલુ મિલ્કતોમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તો ક્યારેક બિન ઉત્પાદક બને છે અને નફાકારકતા ઉપર તેની ખરાબ અસર પડે છે. આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

૩.૫ મૂડીમાળખામાં તરલતાનું મહત્વ

કાર્યશીલ મૂડીના સંદર્ભમાં તરલતાનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હવે મૂડીમાળખામાં તરલતાનું શું મહત્વ છે તેનો અભ્યાસ કરીએ તરલતાના પાસાને મૂડી માળખાની રચના સમયે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. મૂડી માળખાની રચના સમયે તરલતાની પરિસ્થિતિ શું છે તેની જાણકારી રાખવી જોઈએ. માની લો કે ધંધાકીય એકમમાં લાંબા ગાળા સુધી કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ વ્યાજ, પ્રેક્ષ. શેરનું ડિવિડન્ડ ચૂકવવા માટે પૂરતી તરલતા હોય તો જ મૂડી માળખામાં નાણાકીય લિવરેજનો સમાવેશ થઈ શકે. આવી રીતે તરલતાનો અભ્યાસ કરી અને નાણાકીય લિવરેજનો ઉપયોગ થઈ શકે અને ઈક્ટિવિટી પરના વેપારનો લાભ લઈ શકાય. ધંધાકીય એકમમાં કાયમી જવાબદારી વધારે પ્રમાણમાં હોય અને તે ચૂકવવા માટે પૂરતા પ્રમાણમાં રોકડ ન હોય તો ટેકનીકલ નાદારી તરફ એકમ આગળ વધશે. આવકનો પ્રવાહ લાંબા સમય સુધી સ્થિર રહેવાનો હોય ત્યારે જ કાયમી જવાબદારીઓ ઊભી કરવી અને જે આવકનો પ્રવાહ અસ્થિર હોય તો આ કાયમી જવાબદારીનું જોખમ ઉપાડવું યોગ્ય નથી.

રોકડ આવક પ્રવાહ વિ. સ્થિર બોજનો ગુણોત્તર મૂડી માળખાની રચના સમયે મહત્વનો સાબિત થાય છે.^{૧૦} મૂડી માળખાની રચના સમયે આ ગુણોત્તરને કેન્દ્રમાં રાખવામાં આવે છે. આ ગુણોત્તરની મદદથી નાણાકીય જવાબદારીઓ કરતાં કંપનીનો ચોખ્ખો રોકડ આવક પ્રવાહ કેટલા ગણો છે એ જાણી શકાય છે. જે મોટા પ્રમાણમાં આવરાણ આવી જતું હોય તો એકમ ચોક્કસ પ્રમાણમાં દેવાનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

આની સાથે સાથે ખૂબજ ખરાબ પરિસ્થિતિમાં રોકડ પ્રવાહનું પ્રમાણ કેવું રહેશે એ બાબતનો અભ્યાસ પણ કરવો^{૧૧} જોઈએ અને મૂડી માળખાની રચના સમયે આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ ચૂકવવા માટે મૂડી માળખાની રચના કરવા માટે કંપનીની રોકડની પરિસ્થિતિ જાણવા માટે રોકડ અંદાજપત્ર તૈયાર કરવું જોઈએ.^{૧૨} આ રોકડ અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાનો ઉદ્દેશ રોકડની પરિસ્થિતિ જાણવાનો છે. રોકડ અંદાજપત્ર જૂદા જૂદા સમયગાળા માટે તૈયાર થઈ શકે છે. એક વર્ષ, છ માસ,

માસિક, દૈનિક કે અઠવાડિક રોકડ અંદાજપત્ર બનાવવામાં આવે છે. આ અંદાજપત્ર તૈયાર કરતી વખતે ભવિષ્યની આવકો અને ભવિષ્યની જવકોનો અંદાજ મૂકીને રોકડ અંદાજપત્ર તૈયાર કરવામાં આવે છે. આ અંદાજપત્ર દ્વારા ટૂંકાગાળાની નાણાકીય જવાબદારીઓ મેળવવામાં માર્ગદર્શન મળે છે. જ્યારે લાંબાગાળાની જવાબદારીઓના અંદાજ માટે લાંબાગાળાના જુદા જુદા અપેક્ષિત રોકડ આવક પ્રવાહ અંવે વિચાર કરવો પડે છે. આ વ્યિરાણામાં સમાવવામાં આવતી બધી વિગતો અંગે જુદી જુદી સંભાવનાઓ પણ સાથે રજૂ કરવામાં આવતી હોવી જોઈએ. જેથી કરીને નિર્ણય વધુ તાર્કિક લઈ શકાય.

આમ, ઉપરોક્ત રીતે મૂડીમાળખાના ઘડતર સમયે ધંધાકીય એકમની તરલતાને ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી બને છે.

૩.૬ તરલતાની સ્થિતિ જાણવા માટેના ગુણોત્તરો

મૂડી માળખું એ તરલતાનો અભ્યાસ કરીએ ત્યારે તરલતાને લગતા અથવા પ્રવાહિતા માટેના જુદા જુદા ગુણોત્તરનો અભ્યાસ જરૂરી છે. એકમ સાથે સંકળાયેલ ગુણોત્તરોનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

- (અ) ચાલુ ગુણોત્તર (Current Ratio)
- (બ) એસિડ કસોટી ગુણોત્તર અથવા પ્રવાહી ગુણોત્તર
- (ક) સ્ટોક ગુણોત્તર અથવા ચલનદર
- (ડ) ચાલુ મિલ્કત/રોકડ ગુણોત્તર
- (ઈ) રોકડ ચલનદર

ધંધાકીય એકમની પ્રવાહિતા કે તરલતા માટે ઉપરોક્ત ગુણોત્તરોનો વિસ્તૃત અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે. દરેક ગુણોત્તરોની સમજૂતિ સૂત્રને આધારે આપવામાં આવેલ છે.

૩.૬.૧ ચાલુ ગુણોત્તર

ધંધાકીય એકમની કુલ ચાલુ મિલ્કતો અને ચાલુ દેવા વચ્ચેનો સંબંધ એટલે ચાલુ ગુણોત્તર પાકા સરવૈયાને લગતો ગુણોત્તર ગણાય છે. એકમની પ્રવાહિતા અથવા તરલતા અંગેની માહિતી જાણવા માટે આ ગુણોત્તર ખૂબ જ ઉપયોગી છે. આ ગુણોત્તરમાં ચાલુ મિલ્કતો અને ચાલુ દેવા ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. સૂત્રાત્મક ભાષામાં કહીએ તો

$$\text{ચાલુ ગુણોત્તર} = \frac{\text{ચાલુ મિલ્કતો}}{\text{ચાલુ દેવા}}$$

ધંધાકીય એકમની તરલતા માટેનું આ એક બેરોમીટર છે. અહીંયા ચાલુ મિલ્કતોમાં રોકડ સિલક, દેવાદારો, માલ સામગ્રી, બેંક સિલક અને ઝડપથી રોકડમાં ફેરવી શકાય તેવી મિલ્કતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે ચાલુ દેવામાં પરચુરણ લેણદારો, દેવી હુંડી, ટુંકાગાળાની લોન, કરવેરા જોગવાઈઓ, ચૂકવવા બાકી ખર્ચાઓ, બેંક ઓવરડ્રાફ્ટ અને અન્ય ચાલુ દેવાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ચાલુ ગુણોત્તરનું કોઈ ચોક્કસ માપદંડ નથી. આમ છતાં આ ગુણોત્તર ૨:૧ હોય તો પ્રવાહિતા સારી છે. એવું કહી શકાય. આ ગુણોત્તરના પ્રમાણનો આધાર હરિક્ષાઈની પરિસ્થિતિ, વેચાણની કાર્યક્ષમતા, ધંધાનો પ્રકાર, ધંધાની શાખનીતિ જેવી ઘણી બાબતો પર આધારિત છે. આની સાથે સાથે વિશ્લેષણ કરતાં પહેલા સ્ટોક ઉચું પ્રમાણ જો ચાલુ મિલ્કતોમાં હોય તો તે બાબતને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. આમ તો ગુણોત્તરનું પ્રમાણ ખૂબ ઉચું હોય તો પ્રવાહિતા કે તરલતા સારી છે. એમ કહી શકાય પરંતુ ખરેખર જોઈએ તો એકમના નાણા બિન ઉપયોગી રીતે ચાલુ મિલ્કતોમાં રોકાય છે. અને તેનો ઉપયોગ યોગ્ય થતો નથી. એમ પણ કહી શકાય છે. આ ગુણોત્તરને કાર્યશીલ મૂડી ગુણોત્તર પર કેટલાક સંચાલન વિશારદો કહે છે.

ટેબલ નંબર : ૩.૧

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો ચાલુ ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાયાણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૧.૧૪	૨.૫૮	૧.૫૧	૧.૧૫	૧.૬૯	૧.૩૧	૮.૦૭	૧.૩૫
૨૦૦૧-૦૨	૧.૧૯	૧.૪૩	૧.૩૫	૧.૧૭	૧.૩૦	૦.૯૭	૭.૪૧	૧.૨૪
૨૦૦૨-૦૩	૧.૫૨	૧.૩૨	૧.૬૯	૧.૨૭	૧.૦૦	૧.૨૮	૮.૦૮	૧.૩૫
૨૦૦૩-૦૪	૧.૫૪	૧.૫૨	૧.૬૨	૧.૨૯	૧.૮૦	૧.૪૨	૯.૧૯	૧.૫૩
૨૦૦૪-૦૫	૧.૬૦	૧.૮૭	૨.૫૫	૧.૬૪	૧.૨૨	૧.૩૬	૧૦૨૪	૧.૭૧
કુલ	૬.૯૯	૮.૭૨	૮.૭૨	૬.૫૨	૭.૦૧	૬.૩૪	૪૪.૩૦	૭.૩૮
સરેરાશ	૧.૪૦	૧.૭૪	૧.૭૪	૧.૩૦	૧.૪૦	૧.૨૭	૮.૮૬	૧.૪૮

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો ચાલુ ગુણોત્તર દર્શાવે છે. ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૧૪ છે. ત્યાર બાદ ક્રમશઃ ૨૦૦૪-૨૦૦૫ સુધી તેમાં વધારો થયેલો જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર વધીને ૧.૬૦ થયેલ છે. બધા વર્ષોનો કુલ ગુણોત્તર ૬.૯૯ જોવા મળે છે. સરેરાશ બધા ૪ વર્ષોનો ગુણોત્તર ૧.૪૦ જોવા મળે છે. પ્રથમ બે વર્ષોમાં સરેરાશ કરતા ઓછો ગુણોત્તર જોવા મળે છે. પ્રથમ બે વર્ષોમાં સરેરાશ કરતાં ઓછો ગુણોત્તર જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ત્રણ વર્ષોમાં સરેરાશ કરતાં વધુ ગુણોત્તર જોવા મળે છે.

સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૨.૫૮ જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ તેમાં સતત ૨૦૦૧-૨૦૦૨ અને ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં ઘટાડો થતો જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૩-૨૦૦૪ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તરમાં વધારો થયેલો જોવા મળે છે. કુલ સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ ગુણોત્તર ૮.૭૨ જોવા મળે છે.

સરેરાશ બધા જ વર્ષોનો ગુણોત્તર ૧.૭૪ જેવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતા વધુ ગુણોત્તર આવેલ છે. ત્યાર બાદના વર્ષોમાં ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ને બાદ કરતાં બધા જ વર્ષોમાં સરેરાશ ગુણોત્તર ઓછો જેવા મળે છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૫૧ જેવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ તે ઘટીને ૧.૩૫ થયેલ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં વધારો થયેલો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં ૦.૦૭ ઘટ્યો છે અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ૨.૫૫ થયેલ છે. જે વધારો બતાવે છે. બધા જ વર્ષોનો કુલ ચાલુ ગુણોત્તર ૮.૭૨ જેવા મળે છે. સરેરાશ ચાલુ ગુણોત્તર ૧.૭૪ છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષોમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં વધારે ગુણોત્તર જેવા મળે છે. બાકીના વર્ષોમાં સરેરાશ ચાલુ ગુણોત્તર કરતાં ઓછો ગુણોત્તર જેવા મળે છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૧૫ જેવા મળે છે. તેમાં સતત બાકીના વર્ષોમાં વધારો થયેલો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં વધીને ૧.૧૭ થયેલો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં માત્ર ૦.૦૨ વધારો થયેલો છે. સૌથી વધુ વધારો ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષમાં ૧.૨૮ થી વધીને ૧.૬૪ થયેલો છે. બધા જ વર્ષોનો કુલચાલુ ગુણોત્તર ૬.૫૨ જેવા મળે છે અને સરેરાશ ગુણોત્તર માત્ર ૧.૩૦ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ આ બંને વર્ષોમાં સરેરાશ કરતા વધુ ચાલુ ગુણોત્તર જેવા મળે છે. જ્યારે બાકીના વર્ષોમાં સરેરાશ કરતા ઓછો ગુણોત્તર જેઈ શકાય છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૬૮ જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ તે ઘટીને આ ગુણોત્તર ૧.૩૦ થયેલ છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૨-૨૦૦૩ આ ગુણોત્તર ૧.૦૦ થયેલો જેવા મળે છે. ત્યાર બાદ આ ગુણોત્તર ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં વધીને ૧.૮૦ થયેલો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર ૧.૨૨ જેવા મળે છે. કોડીનાર ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ ચાલુ ગુણોત્તર ૭.૦૧ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચાલુ ગુણોત્તર ૧.૪૦ જેવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ અને ૨૦૦૩-૨૦૦૪

ના વર્ષોમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતા વધુ ગુણોત્તર ના વર્ષોમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં વધારે ગુણોત્તર જોવા મળે છે. બાકીના વર્ષોમાં સરેરાશ ચાલુ ગુણોત્તર કરતાં ઓછો ગુણોત્તર જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચાલુ ગુણોત્તર ૧.૪૦ જોવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ અને ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષોમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં વધુ ગુણોત્તર આવેલ છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨, ૨૦૦૨-૨૦૦૩ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતા પાણ ઓછો ગુણોત્તર જોવા મળે છે.

તલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૩૧ જોવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ તે ઘટીને ૦.૯૭ થયેલ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં વધીને ૧.૨૮ થયેલ છે. જ્યારે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં ૧.૪૨ જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ઘટીને ૧.૩૬ થયેલ છે. તલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ ચાલુ ગુણોત્તર ૬.૩૪ જોવા મળે છે. સરેરાશ ચાલુ ગુણોત્તર ૧.૨૭ આવેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૦ ના વર્ષે સરેરાશ કરતા પાણ ઓછો ગુણોત્તર જોવા મળે છે. બાકીના બધા જ વર્ષોમાં સરેરાશ કરતા વધુ ગુણોત્તર જોઈ શકાય છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા છ એકમોની ચાલુ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે સાચા અને બારડોલીએકમોનો ચાલુ ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૧.૭૪ નેટલો જોવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ચાલુગુણોત્તર તાલાલા એકમનો ૧.૨૭ જોવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન એકમોના ચાલુ ગુણોત્તરની સરેરાશ ૧.૪૮ જોવા મળે છે. ૧.૪૮ ને પ્રમાણમાપ તરીકે લેતા તાલાલા મહુવાની કાર્યશીલ મૂડીની પરિસ્થિતિ સારી નથી એમ કહી શકાય.

પ્રસ્તુત સંશોધનકાર્ય ૨૦૦૦-૨૦૦૧ થી ૨૦૦૪-૨૦૦૫ સુધીના ૫ વર્ષનું છે. આ સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ ચાલુ ગુણોત્તર ૧.૪૮ જોવા મળે છે. આ ગુણોત્તર પ્રમાણમાપ ગણીએ તો ૨૦૦૩-૨૦૦૪ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ દરમ્યાન સ્થિતિ આદર્શ હતી તેવું કહી શકાય. આ સમયગાળા દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં સતત વધારો થયેલ જોવા મળે છે. જે ભવિષ્યની સારી પરિસ્થિતિનું સૂચન કરે છે.

ANOVA TEST : F ગુણોત્તર :

અભ્યાસ હેઠળના વિવિધ એકમોના જુદા જુદા ચલો વચ્ચે સાર્થકતાની ચકાસણી માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાની રચના કરીને ANOVA TEST ની મદદથી 5% LEVEL OF SIGNIFICANCE એ આ ઉત્કલ્પનાઓની ચકાસણી કરવામાં આવેલ છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના ચાલુ ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં ચાલુ ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.620

Degree of Freedom : 29

ટેબલ નંબર : ૩.૨

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	172497.2	5	34499.44	0.499	2.620
Within Groups	828329.2	24	34513.77		
Total	1000826	29			

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં જાણાય છે કે ગણેલ F ની કિંમત ૦.૫૯૯ છે. જે F ની ટેબલ કિંમત ૨.૬૨૦ કરતાં ઓછી છે તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના રીજેક્ટ થાય છે. જેથી એ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ

ઉત્પાદક એકમોના ચાલુ ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત જોવા મળતો નથી. આનો અર્થ એ કે બધા એકમોના ગુણોત્તરોમાં સામ્યતા છે.

૩.૬.૨ સ્ટોક ગુણોત્તર અથવા ચલનદર

સ્ટોક ચલનદર ધંધાકીય એકમની વેચાણની કાર્યક્ષમતા સૂચવતો ગુણોત્તર છે. આ ગુણોત્તર નફાનુકશાન ખાતાનો ગુણોત્તર છે. આખા વર્ષ દરમ્યાન સરેરાશ સ્ટોકનો ઉથલો કેટલીવાર થાય છે. તે તપાસવા માટે આ ગુણોત્તર ઉપયોગી સાબિત થાય છે. માલસામાન અથવા સ્ટોકમાં રોકાયેલી મૂડીનો ઉપયોગ કેટલી કાર્યક્ષમતાએ થાય છે તે તપાસવામાં આ ગુણોત્તર શોધવા માટેનું સૂત્ર નીચે પ્રમાણે છે.

$$\text{સ્ટોક ચલનદર} = \frac{\text{વેચાયેલ માલની પડતર}}{\text{સરેરાશ સ્ટોક}}$$

અહીંયા વેચાયેલ માલની પડતરમાં માલસામાનનો વપરાશ, પગાર અને મજૂરી તેમજ સીધા ઉત્પાદકીય ખર્ચાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. શરૂઆતનો સ્ટોક અને આખરના સ્ટોકની મદદથી સરેરાશ સ્ટોક શોધવામાં આવેલ છે. સરેરાશ સ્ટોકની કિંમત એ સામાન્ય રીતે ધંધામાં વર્ષ દરમ્યાન રાખવામાં આવતા સ્ટોકની સરેરાશ કિંમત બતાવે છે. ધંધાકીય એકમની વેચાણ કરવાની શક્તિ સ્ટોક ચલનદર બતાવે છે. સ્ટોક ચલનદર નીચો હોય તો તેને વેચવાની અશક્તિ, નફામાં થઈ ગયેલા સ્ટોકનો ભરાવો, બેદરકારી ભરેલી ખરીદી અથવા જરૂરીયાત કરતાં વધુ સ્ટોકનો ભરાવો કહી શકાય તેની સામેની બાજુ સ્ટોક ચલનદર ઉંચો હોય તો ખૂબ જ ઓછી કાર્યશીલ મૂડી દ્વારા એકમ ચાલી શકે કેટલાક પ્રકારના ધંધામાં સામાન્ય રીતે સ્ટોકનો ચલનદર ઉંચો હોય છે. ઉદાહરણ તરીકે ખાદ્ય પદાર્થનો ધંધો, ઉંચી કિંમતની મોજશોખની વસ્તુનો વસ્તુનો ચલનદર નીચે હોય છે.

કેટલાક સંજોગોમાં ખૂબ જ ઉંચો ચલનદર પણ ખરાબ સ્થિતિનું નિર્માણ કરે છે. કારણ કે ઘણી વખત એનો અર્થ એવો પણ થઈ શકે કે કંપની જરૂર કરતાં ખૂબ જ ઓછો

સ્ટોક રાખે છે. અથવા એમ પણ કહી શકાય કે સ્ટોકની ખરીદી ખૂબ ઓછા જથ્થામાં કરે છે. આના લીધે વટાવ જેવા લાભ ગુમાવવા પડે છે.

ટેબલ નંબર : ૩.૩

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો સ્ટોક ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાયણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૨.૮૫	૩.૧૮	૩.૦૫	-	-	૦.૯૬	૧૦.૦૪	૧.૬૭
૨૦૦૧-૦૨	૦.૯૬	૧.૧૫	૧.૦૨	૦.૯૧	-	-	૪.૦૪	૦.૬૭
૨૦૦૨-૦૩	૦.૯૧	૧.૦૨	૦.૯૩	૦.૭૮	૨.૪૫	૧.૮૨	૭.૯૧	૧.૩૨
૨૦૦૩-૦૪	૧.૧૧	૧.૨૨	૧.૧૬	૦.૮૬	-	-	૪.૩૫	૦.૭૩
૨૦૦૪-૦૫	૧.૨૧	૧.૧૧	૧.૨૦	૦.૮૧	૨.૩૪	૧.૧૭	૭.૮૪	૧.૩૧
કુલ	૭.૦૪	૭.૬૮	૭.૩૬	૩.૩૬	૪.૭૯	૩.૯૫	૩૪.૧૮	૫.૭૦
સરેરાશ	૧.૪૧	૧.૫૪	૧.૪૭	૦.૬૭	૦.૯૬	૦.૭૯	૬.૮૪	૧.૧૪

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો સ્ટોક ગુણોત્તર દર્શાવે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમિયાન વેંચાયેલ માલની પડતર અને સરેરાશ સ્ટોકને આધારે આ ગુણોત્તર શોધવામાં આવેલ છે. અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો સ્ટોક ગુણોત્તર નીચે પ્રમાણે છે.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સ્ટોક ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૨.૮૫ છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તરમાં ખૂબ જ ઘટાડો થયેલ જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં પણ આ ગુણોત્તર ઘટીને ૦.૯૧ થયેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર વધીને ૧.૧૧ થયેલો જેવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર ૧.૨૧ થયેલો છે. ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કુલ સ્ટોક ગુણોત્તર ૭.૦૪ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર ૧.૪૧ છે. માત્ર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં સરેરાશ ગુણોત્તર

કરતા વધુ ગુણોત્તર જોવા મળે છે. જ્યારે બાકીના બધા જ વર્ષોમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં ઓછો ગુણોત્તર આવેલ છે

સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સ્ટોક ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૩.૧૮ છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તરમાં ખૂબ જ ઘટાડો થયેલ જોવા મળે છે. ક્રમશઃ ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં પણ આ ગુણોત્તર ઘટીને ૧.૦૨ સુધી પહોંચ્યો છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તરમાં ઘટાડો થયેલો જોવા મળે છે. સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કુલ સ્ટોક ગુણોત્તર ૭.૬૮ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર ૧.૫૪ જેઈ શકાય છે. માત્ર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતા વધુ ગુણોત્તર ૩.૧૮ જોવા મળે છે. જ્યારે બાકીના બધા જ વર્ષોમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં ઓછો ગુણોત્તર આવેલ છે

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સ્ટોક ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૩.૦૫ છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તર ૧.૦૨ થયેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર વધીને ૧.૨૨ થયેલ છે. ફરી ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તરમાં ઘટાડો થયેલો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ સ્ટોક ગુણોત્તર ૭.૩૬ આવેલ છે અને સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર ૧.૪૭ જોવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં સ્ટોક ગુણોત્તર સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર કરતા વધુ જોવા મળે છે. બાકીના બધા જ વર્ષોમાં સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર ઓછો જેઈ શકાય છે.

મહુવા સહકારી ખાંડઉદ્યોગનો સ્ટોક ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં સ્ટોક ગુણોત્તરમાં ઘટાડો જોવા મળે છે. સ્ટોક ગુણોત્તર ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં ઘટીને ૦.૭૮ થઈ ગયેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં ફરી વધીને ૦.૮૬ થયેલ છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં તેમાં ઘટાડોજોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં સ્ટોક ગુણોત્તર ૦.૮૧ થયેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ સ્ટોક ગુણોત્તર ૩.૩૬ જોવા મળે છે. જે બધા જ એકમોના કુલ ગુણોત્તર કરતા ઓછો છે. સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર ૦.૬૭ જોવા મળે છે.

અભ્યાસના વર્ષોમાં સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર કરતા બધા જ વર્ષોમાં ગુણોત્તરનું પ્રમાણ ઊંચું જોવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના સ્ટોક ગુણોત્તરનો અભ્યાસ કરતા તેનો સરેરાશ સ્ટોક પ્રથમ બંને વર્ષે જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષે સ્ટોક ગુણોત્તર ૨.૪૫ જેઈ શકાય છે. જે સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર કરતા વધારે આવેલ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષે સ્ટોક ગુણોત્તર ૨.૪૫ જેઈ શકાય છે. જે સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર કરતા વધારે આવેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષે પણ સ્ટોક ગુણોત્તર જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ નો સ્ટોક ગુણોત્તર ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષ કરતા થોડા પ્રમાણમાં ઘટ્યો છે. આ વર્ષે સ્ટોક ગુણોત્તર ૨.૩૪ આવેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ સ્ટોક ગુણોત્તર ૪.૭૯ જોવા મળે છે. સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર ૦.૯૬ જેઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષોમાં બંને વર્ષે સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર કરતા વધુ સ્ટોક ગુણોત્તર આવેલ છે.

તલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સ્ટોક ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૯૬ જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં એકમ બંધ હોવાથી સ્ટોક ગુણોત્તર જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં સ્ટોક ગુણોત્તર ૧.૮૨ જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ઘટીને આ સ્ટોક ગુણોત્તર ૧.૧૭ થયેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ સ્ટોક ગુણોત્તર ૩.૯૫ જોવા મળે છે. સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર અભ્યાસના વર્ષોનો ૦.૭૯ જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોમાં બધા જ વર્ષો દરમ્યાન આવેલ સ્ટોક ગુણોત્તર સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર કરતા વધુ જેઈ શકાય છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા છ એકમોના સ્ટોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઢી તુલના કરતા જોવા મળે છે. કે સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સ્ટોક ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૧.૫૪ જોવા મળે છે. જ્યારે સૌથી નીચો સ્ટોક ગુણોત્તર મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૦.૬૭ જોવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન એકમોના સ્ટોક ગુણોત્તરની

સરેરાશ ૧.૧૪ જોવા મળે છે. ૧.૧૪ને આદર્શ માપ તરીકે લઈએ તો મહુવા, કોડીનાર અને તાલાલાની સ્થિતિ સારી ન કહી શકાય.

આ સંશોધન કાર્યનો સમયગાળો પાંચ વર્ષનો છે. આ સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર ૧.૧૪ જોવા મળે છે. આ સ્ટોક ગુણોત્તરને આદર્શ માપ ગણીએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧, ૨૦૦૨-૨૦૦૩ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫માં આદર્શ સ્થિતિ જોવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં વધારો-ઘટાડો જોવા મળે છે. ભવિષ્ય માટે આ બાબત નોંધનીય છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના સ્ટોક ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં સ્ટોક ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.772

Degree of Freedom : 23

ટેબલ નંબર : ૩.૪

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	3.3599	5	0.671997	1.2557	2.772
Within Groups	9.6327	18	0.535155		
Total	12.99278	23			

સ્ટોક ગુણોત્તરની ઉત્કલ્પનાને ચકાસવા માટે એનોવા ટેસ્ટની ગણતરી દર્શાવતું ટેબલ ઉપરોક્ત મુજબનું છે. આ ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં જાણાય છે કે ગાગેલ F ની કિંમત ૧.૨૨૫ છે. જ્યારે તેની ટેબલ કિંમત ૨.૭૭૨ છે. શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે અને અને એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના સ્ટોક ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત જોવા મળતો નથી.

૩.૬.૩ ચાલુ મિલ્કત/રોકડ ગુણોત્તર

ચાલુ મિલ્કતોમાં રોકાણનું પ્રમાણ કેટલું છે તે જાણવા માટે આ ગુણોત્તર ઉપયોગી સાબિત થાય છે. સુત્રાત્મક ભાષામાં કહીએ તો

$$\text{ચાલુ મિલ્કત/રોકડ ગુણોત્તર} = \frac{\text{રોકડ}}{\text{કુલ ચાલુ મિલ્કતો}}$$

આ ગુણોત્તરની મદદથી કુલ ચાલુ મિલ્કતોમાં રોકડ કેટલી છે તે જાણી શકાય છે. પ્રવાહિતા જાણવા માટે ધંધામાં પૂરતી રોકડ હોવી જોઈએ. રોકડનું પ્રમાણ જો વધુ હશે તો તે નફાકારકતા પર વિપરીત અસર પહોંચાડશે. પૂરતા પ્રમાણમાં એટલે કે જરૂરીયાત જેટલી રોકડ એકમમાં રાખવાથી નફાકારકતામાં વધારો થશે. પરંતુ તો વધારાની રોકડ એકમમાં રહેતી હોય તો એકમની કમાવવાની શક્તિ પાણ ખરાબ અસર પડે છે. જેથી એકમમાં એટલી રોકડ રાખવી જોઈએ કે નફાકારકતા પર વિપરીત અસર ન કરે. ઉપરાંત તરલતાને પાણ જાળવી રાખે. કુલ ચાલુ મિલ્કતોમાં કેટલા ટકા રોકડનો ભાગ છે. તેની માહિતી આ ગુણોત્તર દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ સમયસર ચૂકવવા માટે રોકડની સ્થિતિ સારી હોવી જોઈએ. આ બાબતની માહિતી પાણ આ ગુણોત્તર દ્વારા મળે છે.

ટેબલ નંબર : ૩.૫

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો ચાલુ મિલકત રોકડ ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાયાણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૦.૦૦૮	૦.૦૨૮	૦.૦૨૧	૦.૦૨૮	૦.૦૧૬	૦.૦૦૨	૦.૧૦૨૨	૦.૦૧૭૦
૨૦૦૧-૦૨	૦.૦૦૬	૦.૦૧૮	૦.૦૧૮	૦.૦૧૪	૦.૦૦૮	૦.૦૦૧૬	૦.૦૬૭૬	૦.૦૧૧૩
૨૦૦૨-૦૩	૦.૦૪૦	૦.૦૧૨	૦.૦૭૫	૦.૦૦૮	૦.૦૨૩	૦.૦૦૨૮	૦.૧૬૦૮	૦.૦૨૬૮
૨૦૦૩-૦૪	૦.૦૫૩	૦.૦૨૧	૦.૧૦૭	૦.૦૦૭	૦.૦૧૧	૦.૦૧૩૧	૦.૨૧૨૧	૦.૦૩૫૩
૨૦૦૪-૦૫	૦.૦૨૦	૦.૦૧૪	૦.૦૪૩	૦.૦૦૮	૦.૦૦૫	૦.૦૫૨૭	૦.૧૪૩૭	૦.૦૨૩૮
કુલ	૦.૧૨૮	૦.૦૮૩	૦.૨૬૫	૦.૦૬૬	૦.૦૬૪	૦.૦૭૦૫	૦.૬૮૬૫	૦.૧૧
સરેરાશ	૦.૦૨૫૬	૦.૦૧૮૬	૦.૦૫૩	૦.૦૧૩૨	૦.૦૧૨૮	૦.૦૧૪૧	૦.૧૩૭૩	૦.૦૨૮૮

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ગુણોત્તર પસંદ કરેલ એકમોનો અભ્યાસ દરમ્યાનના વર્ષોનો કુલ મિલકત/રોકડ ગુણોત્તર દર્શાવે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનની રોકડ સિલક અને ચાલુ મિલકતો અહીં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલ છે.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ મિલકત/રોકડ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૦૦૮ જેવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તરનું પ્રમાણ નીચું જેવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં આ ગુણોત્તરનું પ્રમાણ વધીને ૦.૦૪૦ થયેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં પણ આ ગુણોત્તરમાં વધારો થયેલ જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર વધીને ૦.૦૫૩ થયેલ છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર ઘટીને ૦.૦૨૦ થયેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ ચાલુ મિલકત રોકડ ગુણોત્તર ૦.૧૨૮ જેવા મળે છે. કુલ સરેરાશ ચાલુ મિલકત રોકડ ગુણોત્તર ૦.૦૨૫૬ જેવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતા ઓછો ગુણોત્તર આવેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં પણ આ તેનું

પ્રમાણ સરેરાશ કરતાં નીચું જોઈ શકાય છે. જ્યારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં તેનું પ્રમાણ ઊંચું જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં તેનું પ્રમાણ ઊંચું જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં સરેરાશ સ્ટોક ગુણોત્તર કરતાં આ ગુણોત્તર ઘણો નીચે રહ્યો છે.

સામાજિક સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ મિલ્કત/રોકડ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૦૨૮ જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ક્રમશઃ બે વર્ષ સુધી તે નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં ફરી વધીને ૦.૦૨૧ થયેલ છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ઘટીને ૦.૧૪ થયેલ છે. અભ્યાસનાં વર્ષોનો કુલ ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર ૦.૦૮૩ જોવા મળે છે. જ્યારે કુલ સરેરાશ ગુણોત્તર ૦.૦૧૮૬ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષનો ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર સરેરાશ કરતાં વધુ જોઈ શકાય છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ અને ૨૦૦૨-૨૦૦૩ના વર્ષોમાં સરેરાશ કરતાં આ ગુણોત્તર નીચો આવેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર સરેરાશ કરતાં ઊંચું જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં આ ગુણોત્તરનું પ્રમાણ નીચું જોવા મળે છે.

બારડોલી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૦૨૧ જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તર ઘટીને ૦.૦૧૮ થયેલ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં આ ગુણોત્તર ખૂબ જ ઊંચો ગયેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર ૦.૧૦૭ થયેલ છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર ઘટીને ૦.૦૪૩ થયેલ છે. સમગ્ર અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર ૦.૨૬૫ જોવા મળે છે. અને સરેરાશ ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ અને ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના બંને વર્ષોમાં સરેરાશ ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર કરતાં નીચો ગુણોત્તર રહ્યો છે.

મહુવા સરકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૦૨૮ જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તર ઘટીને ૦.૦૧૪ થયેલ

છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં આ ગુણોત્તર ૦.૦૦૮ રહ્યો છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર ૦.૦૦૭ નેટલો નીચો રહ્યો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર ૦.૦૦૮ રહ્યો છે. આમ બધા વર્ષોમાં આ ગુણોત્તરમાં ક્રમશઃ ઘટાડો જોવા મળ્યો છે. સમગ્ર અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તરનો અભ્યાસ કરતાં તે ૦.૦૬૬ જોવા મળે છે. સરેરાશ ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર ૦.૦૧૩૨ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ના વર્ષમાં અને ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં સરેરાશ ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર કરતાં ઊંચો ગુણોત્તર જોવા મળે છે. અને બાકીના વર્ષોમાં તેનું પ્રમાણ નીચું જોવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તરનો અભ્યાસ કરતાં જોવા મળે છે કે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૦૧૬ જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તર ઘટીને ૦.૦૦૮ થયેલ છે ત્યાર બાદ ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં આ ગુણોત્તર વધીને ૦.૦૨૩ થયેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર ૦.૧૧ થયેલ છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર અભ્યાસના તમામ વર્ષોમાં સૌથી નીચો ૦.૦૦૫ જોવા મળે છે. કુલ બધા જ વર્ષોને ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર ૦.૦૬૪ જોવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન સરેરાશ ચાલુ મિલ્કત સ્ટોક ગુણોત્તર ૦.૦૧૨૮ જોવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં ઉંચું ગુણોત્તરનું પ્રમાણ જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ અને ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં સરેરાશ કરતાં પણ આ ગુણોત્તર નીચો ગયેલ છે. જ્યારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં આ ગુણોત્તર સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં ઉંચો જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં પણ આ ગુણોત્તર નીચો જોવા મળે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તરનો અભ્યાસ કરતાં ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૦૦૨ જોવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તર ઘટીને ૦.૦૦૧૬ નેટલો ઓછો જોવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં આ ગુણોત્તર ૦.૦૦૨૮ જોવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં વધુ કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં

આ ગુણોત્તર ૦.૦૧૩૧ જેવા મળેલ છે. જ્યારે ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર ૦.૦૫૨૭ જેવા મળે છે. જે સમગ્ર વર્ષોમાં ઉચું પ્રમાણ આવેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોની કુલ ચાલુ મિલકત રોકડ ગુણોત્તરનો અભ્યાસ કરતાં તે ૦.૦૭૦૫ જેવા મળેલ છે. સરેરાશ ચાલુ મિલકત રોકડ ગુણોત્તર ૦.૦૧૪૧ જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ અને ૨૦૦૩-૨૦૦૪ના વર્ષોમાં સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં પણ ઓછો ગુણોત્તર જેવા મળે છે. જ્યારે જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં પણ આ ગુણોત્તર નીચો રહ્યો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ અને ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં પણ સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં આ ગુણોત્તરનું નીચું પ્રમાણ રહ્યું છે. જ્યારે એક માત્ર જ્યારે ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં આ ગુણોત્તર સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં ઉંચો આવ્યો છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા બધા એકમોની ચાલુ મિલકત-રોકડ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઠી તુલના કરતા જાણાય છે કે ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ મિલકત રોકડ ગુણોત્તર સૌથી વધારે ૦.૦૨૫૬ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ચાલુ મિલકત-રોકડ ગુણોત્તર ૦.૦૫૩ બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન એકમોના ચાલુ મિલકતો-રોકડ ગુણોત્તરની સરેરાશ ૦.૦૨૨૮૮ જેવા મળે છે. ચાલુ મિલકતો રોકડ ગુણોત્તરની સરેરાશ ૦.૦૨૨૮૮ને ધ્યાનમાં રાખીએ તો માત્ર ગણેશ સહકારી ખાંડ સહકારી મંડળી પરિસ્થિતિ સારી કહી શકાય.

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસનો સમય ગાળો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ થી ૨૦૦૪-૨૦૦૫ સુધીનો છે. આ સમય દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ ચાલુ મિલકત રોકડ ગુણોત્તર ૦.૦૨૨૮૮ જેવા મળે છે. આ ચાલુ મિલકત-રોકડ ગુણોત્તરને આદર્શ માપ ગણીએ તો ૨૦૦૨-૨૦૦૩, ૨૦૦૩-૨૦૦૪ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫માં આદર્શ સ્થિતિ જેવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં ૨૦૦૩-૨૦૦૪ સુધી વધારો જેવા મળે છે. ત્યારબાદ આ ગુણોત્તર થોડો ઘટ્યો છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.6206

Degree of Freedom : 29

ટેબલ નંબર : ૩.૬

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	0.005996	5	0.001199	2.9062	2.6206
Within Groups	0.009902	24	0.000413		
Total	0.015898	29			

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં જાણાય છે કે ગણેલ F ની કિંમત < F ના ટેબલ મૂલ્ય (૫% મહત્વના સ્તરે) તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે, અને આના આધારે એવું કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના ચાલુ મિલ્કત-રોકડ ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત જોવા મળતો નથી.

૩.૬.૪ રોકડ ચલન દર

વેણાણના સંદર્ભમાં રોકડનો કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે તેની જાણકારી આ ગુણોત્તર દ્વારા થાય છે. સૂત્રાત્મક ભાષામાં કહીએ તો

$$\text{રોકડ ચલનદર} = \frac{\text{વેચાણ}}{\text{વર્ષના અંતની રોકડ સિલક}}$$

રોકડ ચલનદર શોધવા માટે વેચાણને વર્ષના અંતની રોકડ સિલક વડે ભાંગવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. અહીંયા વર્ષના અંતે રોકડ સિલક અને બેન્ક સિલકનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. આ ગુણોત્તર મારફત રોકડનો વેચાણના સંદર્ભમાં કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે. તેની માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે. જે આ ગુણોત્તર ઉંચો આવે તો કહી શકાય કે રોકડનો વધુમાં વધુ ઉપયોગ કરેલ છે. આ ગુણોત્તર ઉંચો આવે તો એમ કહી શકાય કે ઓછી રોકડથી ધંધાની કામગીરી ચલાવવામાં આવેલ છે. અને આ બાબત નફાકારકતા પર અનુકૂળ અસર ઊભી કરશે. જે આ ગુણોત્તર બહુ નીચે આવે તો કહી શકાય કે ધંધામાં બિન ઉપયોગી રીતે રોકડનો ભરાવો થયેલ છે. જે નફાકારકતા ઉપર વિપરીત અસર પહોંચાડે છે.

ટેબલ નંબર : ૩.૭

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો રોકડ ચલનદર

વર્ષ	ગણેશ	સાયણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૨૨૮.૮૨	૧૨૧.૬૨	૮૩.૫૮	૫૮.૭૨	૨૨૮.૭૮	૩૦૬૩.૩૮	૩૭.૮૫	૬૩૦.૮૩
૨૦૦૧-૦૨	૧૪૭.૨૬	૪૬.૦૧	૪૩.૦૫	૫૧.૫૦	-	-	૨૮૭.૮૨	૪૭.૯૭
૨૦૦૨-૦૩	૨૧.૧૨	૭૮.૪૧	૧૧.૨૮	૭૯.૯૭	૫૨.૫૦	૨૯૮.૯૮	૫૪૨.૨૬	૯૦.૩૮
૨૦૦૩-૦૪	૧૮.૩૯	૪૧.૭૫	૭.૭૦	૧૦૮.૯૨	-	-	૧૭૬.૭૬	૨૯.૪૬
૨૦૦૪-૦૫	૬૩.૧૫	૭૫.૪૭	૨૪.૬૮	૧૦૨.૪૭	૧૨૫.૪૩	૧૩.૧૯	૪૦૪.૩૯	૬૭.૪૦
કુલ	૪૭૮.૮૪	૩૬૩.૨૬	૧૭૦.૨૯	૪૦૧.૫૮	૪૦૬.૭૧	૩૩૭૫.૫૫	૫૧૯૬.૨૬	૮૬૬.૦૪
સરેરાશ	૯૫.૭૬૮	૭૨.૬૫૨	૩૪.૦૫૮	૮૦.૩૧૬	૮૧.૩૪૨	૬૭૫.૧૧	૧૦૩૯.૨૫	૧૭૩.૨૧

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત રોકડ ચલનદર પસંદ કરેલા એકમોનો અભ્યાસ દરમ્યાનનાં વર્ષોનું વેંચાણ અને વર્ષના અંતની રોકડ સિલકને આધારે શોધવામાં આવેલ છે.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના રોકડ ચલનદરનો અભ્યાસ કરતા ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૨૨૮.૮૨ જેવા મળે છે તે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં ઘટીને ૧૪૭.૨૬ થયેલ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં તેનું પ્રમાણ ખૂબ જ ઘટ્યું છે અને તે ૨૧.૧૨ જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં પણ તેમાં ઘટાડો જેવા મળે છે. અને તે ૧૮.૩૯ થયેલ છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં તે વધીને ૬૩.૧૫ થયેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ રોકડ ચલનદર ૪૭૮.૮૪ જેવા મળેલ છે. જ્યારે સરેરાશ ચલનદર ૮૫.૭૬૮ જેવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં સરેરાશ ચલનદર કરતાં વર્ષનો ચલનદર ઉંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં પણ સરેરાશ ચલનદર કરતાં ઉંચો ચલનદર જેઈ શકાય છે. જ્યારે ૨૦૦૨ થી ૨૦૦૫ સુધીના બધા જ વર્ષોમાં સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં વર્ષનો રોકડ ચલનદર ખૂબ જ નીચો જેવા મળે છે.

સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના રોકડ ચલનદરનો અભ્યાસ કરતા ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૨૧૨.૬૨ જેવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં તે ઘટીને ૪૬.૦૧ થયેલ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં ૭૮.૪૧ જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં ૪૧.૭૫ છે જે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના પ્રમાણમાં ઘણો ઓછો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં તે વધીને ૭૫.૪૭ થયેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ રોકડ ચલનદર ૬૩૬.૨૬ જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષનો સરેરાશ રોકડ ચલનદર ૭૨.૬૫૨ જેવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં ઉંચો રોકડ ચલનદર જેઈ શકાય છે. જ્યારે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં ઘણો નીચો રોકડ ચલનદર જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં ઉંચો રોકડ ચલનદર જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં થોડો ઉંચો રોકડ ચલનદર જાણી શકાયો છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના રોકડ ચલનદરનો અભ્યાસ કરતા કહી શકાય કે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં રોકડ ચલનદર ૮૩.૫૮ જેવા મળેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં રોકડ ચલનદર ઘટીને ૮૩.૦૫ થયેલ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં રોકડ ચલનદર ૧૧.૨૮ જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં રોકડ ચલનદર ૭.૭૦ જેઈ શકાય છે. જે અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાનનો સૌથી ઓછો રોકડ ચલનદર છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં રોકડ ચલનદર ૨૪.૬૮ જેવા મળેલ છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાનનો કુલ રોકડ ચલનદર ૧૭૦.૨૯ જેવા મળે છે. અને સરેરાશ રોકડ ચલનદર ૩૪.૦૫૮ આવેલ છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૮૩.૫૮ જે સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતા વધુ જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં પણ સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં વધુ રોકડ ચલનદર જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩, ૨૦૦૩-૨૦૦૪ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ આ ત્રણેય વર્ષોમાં થયેલ રોકડ ચલનદર સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં ખૂબ જ નીચો જેવા મળે છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના રોકડ ચલનદરનો અભ્યાસ કરતા કહી શકાય કે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં રોકડ ચલનદર ૫૮.૭૨ જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં રોકડ ચલનદર રોકડ ચલનદર ૫૧.૫૦ જેવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના સંદર્ભમાં થોડો નીચો રહ્યો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં ૭૯.૯૭ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષોના સંદર્ભમાં ઉંચો રોકડ ચલનદર કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં ૧૦૮.૯૨ રોકડ ચલનદર જાણી શકાયેલ છે. જે અભ્યાસના વર્ષોમાં સૌથી ઉંચો રોકડ ચલનદર છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ૧૦૨.૪૭ જેઈ શકાય છે. જે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષના સંદર્ભમાં થોડો નીચો રહ્યો છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના રોકડ ચલનદરનો અભ્યાસ કરતા ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં રોકડ ચલનદર ૨૨૮.૭૮ જેવા મળેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં એકમ બંધ હોવાથી જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં રોકડ ચલનદર ૫૨.૫૦ જેવા મળે છે. જે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણી નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં એકમ બંધ હોવાથી રોકડ ચલનદર શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં રોકડ ચલનદર

૧૨૫.૪૩ જેવા મળેલ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના સંદર્ભમાં રોકડ ચલનદરમાં વધારો જેઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ રોકડ ચલનદર ૪૦૬.૭૧ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ રોકડ ચલનદર ૮૧.૩૪૨ જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં પણ ઉંચો રોકડ ચલનદર જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં રોકડ ચલનદર કરતાં નીચો રોકડ ચલનદર જેઈ શકાય છે. જ્યારે ૨૦૦૪-૨૦૦૫માં સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં ઉંચો રોકડ ચલનદર જેવા મળે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના રોકડ ચલનદરનો અભ્યાસ કરતા ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં રોકડ ચલનદર ૩૦૬૩.૩૮ જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં એકમ બંધ હોવાથી રોકડ ચલનદર શોધી શકાયેલ નથી. જ્યારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં રોકડ ચલનદર ૨૮૮.૮૮ જેવા મળે છે. જે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષના રોકડ ચલનદરના સંદર્ભમાં માત્ર ૧૦% ની આસપાસ રહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં રોકડ ચલનદર એકમ બંધ હોવાથી શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં રોકડ ચલનદર માત્ર ૧૩.૧૮ જેવા મળેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ રોકડ ચલનદર ૫૧૮૬.૨૩ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ રોકડ ચલનદર ૧૦૩૮.૨૫ જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષનો રોકડ ચલનદર સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં ખૂબ જ વધારે જેવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષનો રોકડ ચલનદર સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં ઓછો જેવા મળે છે. જ્યારે ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો ચલનદર સરેરાશ રોકડ ચલનદર કરતાં ખૂબ જ ઓછો જેઈ શકાય છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા બધા એકમોની રોકડ ચલનદરના સંદર્ભમાં આંતરપેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો રોકડ ચલન દર સૌથી વધારે ૬૭૫.૧૧ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો રોકડ ચલનદર ૩૪.૦૫૮ બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન એકમોની સરેરાશ રોકડ ચલનદર ૧૭૩.૨૧ જેવા મળે છે. સરેરાશ રોકડ ચલનદર ૧૭૩.૨૧ને આધારભૂત તરીકે જેઈએ તો સાયાગ બારડોલી, મહુવા અને કોડીનારની સ્થિતિ સારી નથી.

આ સંશોધન કાર્યનો સમયગાળો પાંચ વર્ષનો છે આ સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ રોકડ ચલનદર ૧૭૩.૨૧ જેવા મળે છે. આ રોકડ ચલનદરને આદર્શ તરીકે ધ્યાનમાં લઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ના વર્ષમાં આદર્શ સ્થિતિ જેવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં ઉતાર-ચઢાવ જેવા મળે છે. આવતા વર્ષો માટે આ બાબત નોંધનીય છે.

: संदर्भ :

1. Pandey I. M. - "Financial Management"
2. Ibid
3. Ibid
4. Chandra Prasanna : "Financial Management"
5. Ibid
6. Kuchhal S.C. "Financial Management"
7. Ibid
8. Khan. M. Y. and Jain P. K. : "Financial Management"
9. Pandey I. M. - "Financial Management"
10. Jonshon R.L. "Financial Decision Making"
11. Donaldson, Gordon "Corporate Debt Capacity"
12. Van Horne J.C. "Financial Management"

પ્રકરણ : ૪ મૂડી માળખું અને સધ્ધરતા

- ૪.૧ પ્રસ્તાવના
- ૪.૨ તરલતા અને સધ્ધરતા
- ૪.૩ નફાકારકતા અને સધ્ધરતા
- ૪.૪ ખાંડ ઉદ્યોગમાં સધ્ધરતાની સ્થિતિ
 - ૪.૪.૧ માલિકી ગુણોત્તર
 - ૪.૪.૨ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર
 - ૪.૪.૩ નેટવર્થ/નેટબ્લોક ગુણોત્તર
 - ૪.૪.૪ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર

પ્રકરણ : ૪

મૂડી માળખું અને સહરતા

૪.૧ પ્રસ્તાવના

આજના ગતિશીલ સમયગાળામાં અને હરિફાઈયુક્ત સમયમાં પેઢી જે કાર્યક્ષમતાથી કામગીરી ન કરે તો બજારમાં હરીફો સામે ટકી રહેવું ખૂબ જ મુશ્કેલ બને છે. દરેક નાના અને મોટા એકમોને ધંધો ચલાવવા પુષ્કળ નાણાંની જરૂર પડે છે. આ માટે જુદા જુદા પ્રકારના નાણાંકીય સ્ત્રોતમાંથી નાણા ભેગા કરવામાં આવે છે. અહીંયા પેઢી ચલાવનારા સંચાલકો સંપૂર્ણ ઈક્વિટી દ્વારા કે સંપૂર્ણ દેવા દ્વારા નાણા ભેગા કરતા નથી કારણ કે માત્ર ઈક્વિટી દ્વારા નાણાં ભેગા કરવામાં આવે તો ઈક્વિટી પરના વેપારનો લાભ એકમ લેતી નથી એવું થશે અને ઈક્વિટી શેર હોલ્ડરોને પૂરતો લાભ આપી શકશે નહીં. આવી રીતે માત્ર દેવા દ્વારા નાણા એકઠા કરવામાં આવશે તો પેઢી પરના નાણાકીય જોખમમાં ખૂબ જ વધારો થશે. અને ખરાબ પરિસ્થિતિમાં એકમ નાદારી તરફ ધકેલાઈ જશે.

પરિણામ સ્વરૂપે એમ કહી શકાય કે પેઢીએ માલિકોની મૂડી અને બાહ્ય દેવાનું એવું મિશ્રણ કરવું જેઈએ કે જેથી નિયમિત સમયના અંતરે પેઢી વ્યાજ અને ડિવિડંડ જેવી કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ પૂરી કરી શકે. મેકમીલન એમ. વાય.ના મંતવ્ય પ્રમાણે નાણાકીય સહરતા ધંધાની નીચે મુજબની ક્ષમતા દર્શાવે છે.^૧

માત્ર વર્તમાન ધંધાકીય અને આર્થિક સંજોગો જ નહીં પરંતુ ભવિષ્યના પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં પણ લેણદારોના દાવાઓને પૂરા કરવાની શક્તિ.

લાંબાગાળાની સહરતાથી પેઢી લાંબાગાળા સુધી કેટલી કાર્યક્ષમતાથી કામગીરી કરશે તેની જાણકારી મેળવી શકાય છે. જ્યારે ટૂંકાગાળાની સહરતાથી પેઢી નજીકના સમયગાળા માટે કેટલી સહર છે તેની જાણકારી મેળવી શકાય છે.

લાંબાગાળામાં લોગુદારો અને ડિબેન્ચર હોલ્ડરોને લાંબાગાળાની સદ્ધરતામાં રસ હોય છે. જ્યારે બેંકર અને ટૂંકાગાળાના લોગુદારોને પેઢીની ટૂંકાગાળાની દેવા ચૂકવવાની ક્ષમતા જાણવામાં રસ હોય છે.^૨ અન્ય નાણાકીય પત્રકો કરતા પાકુ સરવૈયું ધંધાકીય એકમની નાણાકીય સ્થિતિનું એક સાતત્ય ધરાવતું પત્રક છે. એકમની ટૂંકાગાળાની અને લાંબાગાળાની સદ્ધરતા તપાસવા તેનો અભ્યાસ જરૂરી બને છે.

એટલું ચોક્કસ કહી શકાય કે નાણાકીય સદ્ધરતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે મૂડીકરાણનો દર, મૂડી માળખું, મૂડીનો કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે તે અને મૂડી પડતર. આ બાબતોનું વિશ્લેષણ કરવું પડે છે.^૩ પેઢીની નાણાકીય સદ્ધરતાનો અભ્યાસ કરતા હોયએ ત્યારે મૂડીકરાણના દરને તપાસવામાં આવે છે. જેના પરથી લાંબાગાળાના ભંડોળોનો ઉપયોગ કરેલ છે કે નહીં તેની માહિતી મળે છે.

મૂડી માળખાની રચના કેવી રીતે થઈ છે તે જાણવાથી લાંબાગાળાના દેવાં અને માલિકીના ભંડોળોનો કઈ રીતે ઉપયોગ થયેલો છે તેની માહિતી મળી રહે છે. નાણાકીય સદ્ધરતાને અસર કરતું આ એક અગત્યનું પરિબળ છે.^૪

પેઢીમાં રોકેલ કુલ ભંડોળોનો કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થયેલ છે કે નહીં તે તપાસવામાં આવે છે. જે ભંડોળોનો ઉપયોગ પૂરતી કાર્યક્ષમતાથી થતો ન હોય તો તે એ લાંબા સમય સુધી નાણાકીય સદ્ધરતા જાવી શકાશે નહીં.

ધંધાકીય એકમને કેટલો કાયમી નાણાકીય બોજો ઉભો થયો છે તે જાણવા માટે મૂડી પડતરનો દર જાણવો જરૂરી બને છે. ખાસ કરીને મૂડી માળખાની રચના સમયે તેમાં સમાવવામાં આવતા નાણાકીય સાધનોને લીધે એકમ ઉપર કેટલા પ્રમાણમાં બોજો ઊભો થાય છે તેની માહિતી આ મૂડી પડતરના દર દ્વારા જાણી શકાય છે.

આવી રીતે નાણાકીય સદ્ધરતાનું મૂલ્યાંકન કરતા પહેલા જુદા જુદા પરિબળોની તપાસ કરવી જરૂરી બને છે.

૪.૨ તરલતા અને સઢ્ધરતા

તરલતાનો અભ્યાસ અગાઉ કર્યો તેના ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે કે સારી સઢ્ધરતા જાળવવા માટે પેઢીની તરલતાની પરિસ્થિતિ સારી હોવી જોઈએ કારણ કે સારી તરલતા ધરાવતી પેઢી જ નિયમિત રીતે ધંધો ચલાવવા માટે ખર્ચાઓ ચૂકવી શકશે અને નાણાકીય જવાબદારીઓ પૂરી કરી શકશે.

સઢ્ધરતા બે પ્રકારની હોય છે. એક તો ટૂંકાગાળાની અને બીજી લાંબાગાળાની ટૂંકાગાળાની સઢ્ધરતા ટૂંકાગાળાના લેણદારોને વ્યાજ અને ડિવિડન્ડ ચૂકવવા સાથે સંબંધ ધરાવે છે. જ્યારે લાંબાગાળાની સઢ્ધરતા નક્કી કરેલા સમયગાળાને અંતે જમીનગીરી પરત કરવાની શક્તિ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. આ બન્ને સ્થિતિ સારી હોય તો એમ કહી શકાય કે એકમની સઢ્ધરતા ખૂબ જ સારી છે. સારી સઢ્ધરતા જાળવવા માટે સારી તરલતા હોવી ખૂબ જ જરૂરી છે. જો તરલતા જાળવી ન શકાય તો પેઢી ટેકનીકલ નાદારીનો ભોગ બને છે.

૪.૩ નફાકારકતા અને સઢ્ધરતા

સારી સઢ્ધરતા માટે જરૂરી છે સારી નફાકારકતા એટલે નફાકારકતા સારી રીતે જાળવાય તે પ્રકારનું સંચાલન કરવું જોઈએ. જો સારી નફાકારકતા ન જાળવી શકાય તો તે લાંબા સમયગાળા સુધી ટકી શકતી નથી. લાંબાગાળાની અને ટૂંકાગાળાની સઢ્ધરતા જાળવવા માટે એકમને પૂરતા પ્રમાણમાં નફો થવો જોઈએ.

પેઢીની કમાણી કરવાની ક્ષમતા સારી હોય કાર્યક્ષમતાથી કાર્ય કરતી હોય તો તે પોતાની કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ અને ખર્ચાઓ ચૂકવી શકશે. પેઢીની તરલતાની અને સઢ્ધરતાની સ્થિતિ સારી હોય તો જ આ શક્ય બને છે.

આવી રીતે પેઢીની સઢ્ધરતા જાળવવા માટે તરલતા અને સારી નફાકારકતા ખૂબ જ જરૂરી છે. નફાકારકતા અને તરલતા પર સઢ્ધરતાનો આધાર રહેલો છે.

૪.૪ ખાંડ ઉદ્યોગમાં સધ્ધરતાની સ્થિતિ

ખાંડ ઉદ્યોગમાં સધ્ધરતાની સ્થિતિ તપાસવા માટે સધ્ધરતાના ગુણોત્તરોનો અભ્યાસ જરૂરી છે. કેટલાક ગુણોત્તરોનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે છે.

- માલિકી ગુણોત્તર
- દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર
- નેટવર્થ/નેટબ્લોક ગુણોત્તર
- વ્યાજ આવરાગ ગુણોત્તર

૪.૪.૧ માલિકી ગુણોત્તર

માલિકી ભંડોળોનો કુલ મિલ્કતોમાં ફાળો કેટલો છે તે જાણવા માટેનો આ ગુણોત્તર છે. ઈક્વિટી શેરહોલ્ડરોની કુલ રકમને કુલ મિલ્કતોથી ભાગવાથી આ ગુણોત્તર જાણી શકાય છે. જે નીચે પ્રમાણે શોધવામાં આવે છે.

$$\text{માલિકી ગુણોત્તર} = \frac{\text{માલિકી ભંડોળો}}{\text{કુલ મિલ્કતો}} \times 100$$

અહીંયા માલિકી ભંડોળોમાં શેરમૂડી, અનામતો અને નફા-નુકશાન, બીજી અનામતો તથા સિંકીંગ ફંડ, અન્ય અનામતો અને નફા નુકશાન ખાતાની બાકીઓનો સમાવેશ કરી શકાય. જ્યારે કુલ મિલ્કતોમાં ચાલુ મિલ્કતો, કાયમી મિલ્કતો (ઘસારા પછી) તેમજ અન્ય મિલ્કતોનો સમાવેશ કરી શકાય.

આ ગુણોત્તર ૧૦૦% થી વધુ હોઈ શકે નીં અને જો ૧૦૦% હોય તો બધી જ મિલ્કતો માલિકોના ભંડોળમાંથી ખરીદેલ છે. એવું સાબિત થાય છે. જેમ આ ગુણોત્તર ઊંચો તેમ કંપનીની આર્થિક સ્થિતિ વધુ સારી ગણાય.

કેટલીકવાર એવું પણ બને છે કે આ ગુણોત્તર ખૂબ ઊંચો હોય તો તેનો અર્થ એવો પણ થાય છે કે બહારના ધિરાણનો ઉપયોગ ઓછો કરવામાં આવેલ છે. ઈકિવિટી પરના વેપારનો લાભ પૂરતા પ્રમાણમાં લેવામાં આવ્યો નથી. નાણાકીય સંચાલકે માલિકી ભંડોળ અને બાહ્ય દેવા વચ્ચે સમતુલા જાળવવી જોઈએ. આ ગુણોત્તર જેમ ઊંચો તેમ શેરહોલ્ડરોનો વળતરનો દર નીચો રહેશે. આ ટકાવારી કેટલી યોગ્ય કહેવાય તેનો આધાર ધંધાના પ્રકાર પર રહેલો છે. ઊંચો માલિકી ગુણોત્તર એ ધંધાની સદ્ધરતાની સારી નિશાની છે. આ ગુણોત્તર જેમ જેમ ઘટે તેમ તેમ બાહ્ય નાણાકીય સાધનો પણ વધારે આધાર રાખવામાં આવે છે એવું કહી શકાય.

ટેબલ નંબર : ૪.૧

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો માલિકી ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાયણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૪.૭૩	૦.૫૭	૧.૧૮	૪.૬૩	૪.૬૯	૧૦.૬૩	૨૬.૪૩	૪.૪૧
૨૦૦૧-૦૨	૪.૨૯	૦.૩૬	૦.૨૭	૪.૦૪	૯.૫૨	૧૬.૫૨	૩૫.૦૦	૫.૮૩
૨૦૦૨-૦૩	૪.૨૪	૦.૪૩	૦.૩૭	૩.૮૫	૬.૨૩	૮.૧૮	૨૩.૩૦	૩.૮૮
૨૦૦૩-૦૪	૪.૧૫	૦.૩૬	૦.૩૮	૩.૩૭	૧૭.૫૨	૨૦.૭૭	૪૬.૫૫	૭.૭૬
૨૦૦૪-૦૫	૪.૧૬	૦.૪૨	૦.૪૪	૪.૩૫	૧૪.૦૬	૧૫.૨૨	૩૮.૬૫	૬.૪૪
કુલ	૨૧.૫૭	૨.૧૪	૨.૬૪	૨૮.૨૪	૫૨.૦૨	૭૧.૩૨	૧૭૭.૯૩	૨૯.૬૬
સરેરાશ	૪.૩૧	૦.૪૩	૦.૫૩	૪.૦૫	૧૦.૪૦	૧૪.૨૬	૩૫.૫૯	૫.૯૩

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો માલિકી ગુણોત્તર દર્શાવે છે. માલિકી ગુણોત્તર શોધવા માટે માલિકી ભંડોળ અને કુલ મિલકતો અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોની અભ્યાસના સમયગાળા દરમિયાનની ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલ છે. વિવિધ એકમોનો ઉપરોક્ત ટેબલમાં આપેલ માલિકી ગુણોત્તરનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

ગાગેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો માલિકી ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૪.૭૩ જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં તેમાં થોડો ઘટાડો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં ૪.૨૯ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં પણ ઘટીને આ ગુણોત્તર ૪.૨૪ થયેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં પણ આ ગુણોત્તર ઘટીને ૪.૧૫ થયેલ છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં ૪.૧૬ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ થી ૨૦૦૪-૨૦૦૫ સુધી આ ગુણોત્તર સતત નીચો જેવા મળે છે. ગાગેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ માલિકી ગુણોત્તર ૨૧.૫૭ જેવા મળેલ છે. સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૪.૨૩૧ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ઉંચો ગુણોત્તર જેવા મળે છે. ત્યાર બાદ ૨૦૦૧-૨૦૦૫ સધી સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં નીચું પ્રમાણ જેવા મળે છે.

સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો માલિકી ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૫૭ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તરના પ્રમાણમાં ઉંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં માલિકી ગુણોત્તર ૦.૩૬ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં નીચો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં માલિકી ગુણોત્તર ૦.૪૩ જોઈ શકાય છે. આ વર્ષમાં સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર અને માલિકી ગુણોત્તરનું પ્રમાણ સરખું જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં ૦.૩૬ માલિકી ગુણોત્તર જોઈ શકાય છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં નીચો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં માલિકી ગુણોત્તર ૦.૪૨ પ્રાપ્ત થયેલ છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં નીચો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં માલિકી ગુણોત્તર ૦.૪૨ પ્રાપ્ત થયેલ છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં થોડો નીચો જેવા મળે છે. સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કુલ માલિકી ગુણોત્તર ૨.૧૪ જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષનો સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૦.૪૩ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ અને ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં પ્રમાણ ઉંચું જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ અને ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ઉંચું પ્રમાણ જોઈ શકાય છે. જ્યારે બાકીના વર્ષોમાં સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં નીચું પ્રમાણ જેવા મળેલ છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો માલિકી ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૧૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ ઉંચો કહી શકાય. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં માલિકી ગુણોત્તર ૦.૨૭ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતા અડધો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં માલિકી ગુણોત્તર ૦.૩૭ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં માલિકી ગુણોત્તર ૦.૩૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં ઘણો ઓછો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો માલિકી ગુણોત્તર ૦.૪૪ જેઈ શકાય છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ માલિકી ગુણોત્તર ૨.૬૪ જેવા મળે છે અને સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૦.૫૩ જેઈ શકાય છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો માલિકી ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૪.૬૩ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ઉંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં આ ગુણોત્તર ઘટીને ૪.૦૪ થયો છે જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તરની આસપાસ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં માલિકી ગુણોત્તર ૩.૮૫ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના સંદર્ભમાં આ વર્ષમાં ઘણો ઘટાડોજેવા મળે છે. સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં આ વર્ષનો માલિકી ગુણોત્તર ખૂબ જ નીચો રહ્યો છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો માલિકી ગુણોત્તર ૩.૩૭ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં સૌથી નીચો માલિકી ગુણોત્તર છે. સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં આ વર્ષના માલિકી ગુણોત્તરનું પ્રમાણ ઘણું નીચું જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો માલિકી ગુણોત્તર ૪.૩૫ જેવા મળે છે જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ઊંચો છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ માલિકી ગુણોત્તર ૨૮.૨૪ જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૪.૦૫ જેઈ શકાય છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો માલિકી ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧માં ૪.૬૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં

ઘણો નીચો છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં માલિકી ગુણોત્તર ૯.૫૨ જાણવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તરથી નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં માલિકી ગુણોત્તર ૧૭.૫૨ જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો સૌથી ઊંચો માલિકી ગુણોત્તર આ વર્ષમાં જોઈ શકાયેલ છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ખૂબ જ ઉંચો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં માલિકી ગુણોત્તર ૧૪.૦૬ જોવા મળે છે. જે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જોવા મળે છે. પરંતુ સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં તેનું પ્રમાણ વધારે જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ માલિકી ગુણોત્તર ૫૨.૦૨ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૧૦.૪૦ જોવા મળેલ છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો માલિકી ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧૦.૬૩ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષનો માલિકી ગુણોત્તર ૧૬.૫૨ જોવા મળેલ છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ઊંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષનો માલિકી ગુણોત્તર ૧૬.૫૨ જોવા મળેલ છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ઊંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં માલિકી ગુણોત્તર ૮.૧૮ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ખૂબ જ નીચો કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સૌથી નીચો માલિકી ગુણોત્તર જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં ૨૦.૭૭ માલિકી ગુણોત્તર જોઈ શકાય છે જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો ઉંચો કહી શકાય. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષમાં માલિકી ગુણોત્તર ૧૫.૨૨ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર કરતાં ઉંચો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ માલિકી ગુણોત્તર ૧૭.૩૨ જાણવા મળે છે જ્યારે સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૧૪.૨૬ જોઈ શકાયેલ છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા બધા જ એકમોનો માલિકી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઠી તુલના કરવામાં આવતા જોવા મળે છે કે તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો માલિકી ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૧૪.૨૬ જોવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો માલિકી ગુણોત્તર

સાચા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જોવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન એકમોનો સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૫.૮૩ ને આધારભૂત તરીકે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો કોડીનાર અને તાલાલાની પરિસ્થિતિ સારી કહી કહી શકાય

આ સંશોધન કાર્યના સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૫.૮૩ જોવા મળે છે. આ સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તરને આદર્શ તરીકે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ૨૦૦૩-૨૦૦૪ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષોમાં સ્થિતિ ખૂબ જ સારી જોવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં વધઘટ જોવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં વધઘટ જોવા મળી છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના માલિકી ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં માલિકી ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.62

Degree of Freedom : 29

ટેબલ નંબર : ૪.૨

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	773.278	5	154.6557	17.252	2.6206
Within Groups	215.144	24	8.96434		
Total	988.4229	29			

માલિકી ગુણોત્તરના એફ ટેસ્ટની ગણતરી ઉપરોક્ત ટેબલમાં દર્શાવવામાં આવેલી છે. આ ટેબલ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એફની ગણેલ કિંમત (૧૭.૨૫૨) છે. જે એફની ટેબલ કિંમત (૨.૬૨) કરતાં વધારે છે. જેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. જેથી એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં માલિકી ગુણોત્તરોમાં મહત્વનો તફાવત જોવા મળે છે.

૪.૪.૨ દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર

માલિકી ભંડોળ અને દેવા વચ્ચેના પ્રમાણે દેવા-ઈક્રિવટી ગુણોત્તર કહેવામાં આવે છે. દેવા-ઈક્રિવટી ગુણોત્તરની મદદથી ધંધામાં માલિકોના ભંડોળના પ્રમાણમાં કુલ દેવાનું પ્રમાણ કેટલું છે તેની માહિતી મળે છે.

$$\text{દેવા-ઈક્રિવટી ગુણોત્તર} = \frac{\text{કુલ જવાબદારીઓ}}{\text{કુલ માલિકી ભંડોળ}}$$

અહીંયા કુલ જવાબદારીઓમાં લાંબાગાળાની અને ટૂંકાગાળાની બન્ને જવાબદારીઓનો સમાવેશ કરેલ છે. જ્યારે માલિકી ભંડોળમાં શેરમૂડી, અનામતો, નફા-નુકશાન, બીજી મૂડી અનામતો, સિકીંગ ફંડ તથા પરત અનામત તેમજ અન્ય અનામતો અને ન.નુ. ખાતાની બાકીનો સમાવેશ કરેલ છે.

આ ગુણોત્તર ઊંચો હોય તો તે બતાવે છે કે માલિકો કરતાં લાંબાગાળા અને ટૂંકાગાળાના લેણદારોનું પ્રમાણ વધારે છે. તેના પ્રમાણે લેણદારોની દખલગીરી ધંધામાં વધારે જોવા મળે છે. અને તેનું દબાણ વધારે રહે છે. વધારે દેવાવાળા એકમે ઊછીના નાણા લેતી વખતે આકરી શરતો પણ સ્વીકારવી પડે છે. જ્યારે મંદીની સ્થિતિ હોય તેવી સ્થિતિમાં આવા એકમે મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડે છે.

ટેબલ નંબર : ૪.૩

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો દેવા-ઈક્વિટી ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાયાણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૧૬.૦૬	૧૪૮.૦૧	૬૭.૪૮	૧૭.૮૪	૧૮.૦૮	૫.૨૧	૨૭૨.૬૮	૪૫.૪૫
૨૦૦૧-૦૨	૧૭.૮૦	૨૪૮.૨૬	૨૫૬.૨૭	૨૦.૪૮	૮.૬૨	૩.૧૮	૫૫૬.૭૧	૮૨.૭૮
૨૦૦૨-૦૩	૧૬.૮૬	૧૮૮.૦૮	૨૧૨.૮૮	૨૧.૫૪	૧૫.૮૮	૧૦.૩૨	૪૭૬.૬૮	૭૮.૪૫
૨૦૦૩-૦૪	૧૮.૨૧	૨૩૪.૪૩	૨૧૮.૦૮	૨૪.૮૩	૫.૭૮	૩.૭૮	૫૦૫.૨૩	૮૪.૨૧
૨૦૦૪-૦૫	૧૭.૭૮	૧૮૪.૭૫	૧૭૭.૪૮	૧૭.૮૮	૭.૨૫	૩.૮૧	૪૧૮.૦૮	૬૮.૮૫
કુલ	૮૬.૮૨	૧૦૨૫.૫૪	૮૩૨.૨૧	૧૦૨.૭૮	૫૬.૬૨	૨૬.૬૧	૨૨૩૦.૩૮	૩૭૧.૭૩
સરેરાશ	૧૭.૩૮	૨૦૫.૧૧	૧૮૬.૪૪૨	૨૦.૫૬	૧૧.૩૨	૨.૨૬	૪૪૬.૦૮	૭૪.૩૫

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર દર્શાવે છે. દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર શોધવા માટે કુલ જવાબદારીઓ અને કુલ માલિકી ભંડોળ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. જુદા જુદા એકમોનો ઉપરોક્ત ટેબલમાં આપેલ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમિયાન દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧૬.૦૬ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના પ્રમાણમાં નીચો છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરમાં વધારો જેવા મળ્યો છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં ૧૮.૮૦ જેઈ શકાય છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો કહી શકાય. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૬.૮૬ છે જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતાં નીચો છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં આ ગુણોત્તર વધ્યો છે. આ વર્ષમાં ૧૮.૨૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતાં ઊંચો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫

માં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૭.૭૯ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતા થોડો ઊંચો જેવા મળે છે. સમગ્ર અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૮૬.૯૨ જેવા મળે છે. જ્યારે સમગ્ર અભ્યાસના વર્ષોનો સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૭.૩૮ જેઈ શકાય છે.

સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૧૪૮.૦૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૨૪૯.૨૬ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતા વધુ જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૨૪૯.૨૬ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૨૩૪.૪૩ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતા ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૯૪.૭૫ જેવા મળે છે. સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતા આ ગુણોત્તર નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૦૨૫.૫૪ જેવા મળે છે. સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર અભ્યાસના વર્ષોનો ૨૦૫.૧૧ જેવા મળે છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૬૭.૪૮ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ઊંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં ૨૫૬.૨૭ જેઈ શકાય છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૨૧૨.૮૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૨૧૮.૦૯ જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના સંદર્ભમાં આ ગુણોત્તર ઊંચો જેઈ શકાય છે. સરેરાશ

દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતા પાણ તેનું પ્રમાણ ઊંચું જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૭૭.૪૯ જોવા મળે છે. જે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષના સંદર્ભમાં નીચો કહી શકાય. સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતા પાણ આ ગુણોત્તર નીચો કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૯૩૨.૨૧ જોવા મળે છે, જ્યારે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૮૬.૪૪ જોઈ શકાય છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૧૭.૮૪ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૨૦.૪૮ જોઈ શકાય છે, જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં તેમાં વધારો જોઈ શકાય છે. સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતા આ ગુણોત્તર થોડો નીચો રહ્યો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૨૪.૯૩ જોવા મળે છે. જે સમગ્ર અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો ઊંચોદેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર જોવા મળે છે. સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતાં ઘણો ઊંચો રહ્યો છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષમાં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૭.૯૯ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતાં નીચો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૦૨.૭૮ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૨૦.૫૬ જોઈ શકાય છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૧૮.૦૮ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો કહી શકાય. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના સંદર્ભમાં ૨૦૦૧-૨૦૦૨ નો દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર નીચો રહ્યો છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૯.૬૨ જોઈ શકાય છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૧૫.૮૯ જોઈ શકાય છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કરતાં ઊંચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો આ સૌથી ઊંચો દેવા ઈક્વિટી

ગુણોત્તર જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૫.૭૮ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર કરતા ઘણો નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષમાં દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૭.૨૫ જોવા મળે છે જે સરેરાશ દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર કરતા નીચો મળે છે. સમગ્ર અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૫૬.૬૨ જોવા મળે છે અને સરેરાશ દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૧૧.૩૨ જોવા મળે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગને અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૫.૨૧ જોવા મળે છે જે સરેરાશ દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તરના પ્રમાણમાં થોડે ઘણે અંશે ઓછું છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના સંદર્ભમાં ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ઘણો નીચો રહ્યો છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ માં તે ૩.૧૮ જાણવા મળે છે, જે સરેરાશ દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઓછું છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૧૦.૩૨ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણોવધારે જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૩.૭૮ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ ગુણોત્તરના સંદર્ભે ઘણો નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૩.૮૧ જોવા મળે છે જે સરેરાશ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ નીચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાનનો કુલ દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૨૬.૩૧ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ગુણોત્તર ૫.૨૬ જોવા મળે છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા બધા એકમોનો દેવા-ઈક્રિવટી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતર તુલના કરતા જાણાય છે કે સાચા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો દેવા ઈક્રિવટી ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૨૦૫.૧૧ જોવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો દેવા-ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૫.૨૬ જોવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સરેરાશ દેવા-ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૭૪.૩૫ જોવા મળે છે. સરેરાશ દેવા-ઈક્રિવટી ગુણોત્તર ૭૪.૩૫ને આધારભૂત ગણવામાં આવે તો સાચા અને બારડોલીની પરિસ્થિતિ ખૂબ સારી ગણાય.

આ સંશોધન કાર્યનો સમયગાળો પાંચ વર્ષનો છે. આ સમયગાળ દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ દેવા-ઈકિવટી ગુણોત્તર ૭૪.૩૫ જેવા મળેલ છે. આ સરેરાશ દેવા-ઈકિવટી ગુણોત્તરને પ્રમાણમાપ તરીકે જેવામાં આવે તો ૨૦૦૧-૦૨, ૨૦૦૨-૦૩ અને ૨૦૦૩-૦૪ના વર્ષોમાં સ્થિતિ પ્રમાણમાપ કરતા સારી જેવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં વધારો-ઘટાડો જેવા મળેલ છે. જે ધ્યાનમાં રાખવા જેવી બાબત છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના દેવા ઈકિવટી ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં દેવા ઈકિવટી ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.62

Degree of Freedom : 29

ટેબલ નંબર : ૪.૪

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	222733.1	5	44546.62	39.292	2.620
Within Groups	27209.51	24	1133.73		
Total	249942.6	29			

ઉપરોક્ત ટેબલના અભ્યાસથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે એફનું ગણેલ મૂલ્ય એફનાં ટેબલ મૂલ્ય (૫% લેવલ ઓફ સીગ્નિફિકન્સ) છે. જેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. જેથી એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં દેવા ઈકિવટી ગુણોત્તરોમાં ખૂબ જ તફાવત જેવા મળે છે.

૪.૪.૩ નેટવર્થ/નેટબ્લોક ગુણોત્તર

નેટવર્થ/નેટ બ્લોક ગુણોત્તરની મદદથી કાયમી મિલ્કતો માટે માલિકીની મૂડી કે લોન, ડિબેન્યર જેવી નાણાકીય જવાબદારીવાળા સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરેલ છે કે નહીં તે અંગેની માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે. જે નીચે પ્રમાણે શોધી શકાય.

$$\text{નેટ બ્લોક/નેટવર્થ ગુણોત્તર} = \frac{\text{નેટ બ્લોક}}{\text{નેટવર્થ}} \times 100$$

જ્યાં નેટવર્થમાં માલિકી ભંડોળોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. જ્યારે નેટબ્લોકમાં કાયમી મિલ્કતોમાંથી ઘસારાને બાદ કરવાની મળતી રકમનો સમાવેશ થાય છે. કાયમી મિલ્કતોની ખરીદી માલિકી ભંડોળ દ્વારા કરવામાં આવી છે કે નહીં તે જાણવા માટે આ ગુણોત્તરનો ઉપયોગ થાય છે. જો આ ગુણોત્તર ૧૦૦% કરતા વધારે આવે તો ખ્યાલ આવે છે કે કાયમી મિલ્કતો માલિકોના ભંડોળ કરતાં પણ વધારે છે. અથવા તેને બાહ્ય દેવાનો પણ ઉપયોગ કાયમી મિલ્કતો માલિકોના ભંડોળ કરતા પણ વધારે છે અથવા તેને બાહ્ય દેવાનો પણ ઉપયોગ કાયમી મિલ્કતો માટે કરેલ છે. આ ગુણોત્તર ૧૦૦% આવે તો કહી શકાય કે ઘસારા પછીની કાયમી મિલ્કતો માલિકી ભંડોળો જેટલી જ છે. જો માલિકીના ભંડોળમાંથી કાયમી મિલ્કતો ખરીદાયેલી હશે તો તે સદ્ધરતાની દૃષ્ટિએ સારી સ્થિતિ ગણાશે.

ટેબલ નંબર : ૪.૫

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાયણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૦૦-૦૧	૭૩૧.૮૩	૭૮૩૫.૮૪	૧૮૫૩.૮૬	૫૫૦.૮૪	૬૪૬.૬૬	૨૬૬.૩૭	૧૨૦૮૫.૩૦	૨૦૧૪.૨૮
૦૧-૦૨	૭૭૫.૮૬	૮૦૮૮.૮૧	૮૫૭૧.૧૩	૬૦૩.૪૪	૫૫૮.૩૮	-	૧૮૫૮૮.૬૩	૩૦૮૮.૮૪
૦૨-૦૩	૭૮૪.૫૬	૮૨૨૨.૨૨	૩૦૭૪.૮૨	૬૧૬.૨૦	૭૬૪.૮૨	૨૨૨.૩૪	૧૭૮૨૬.૬૭	૨૮૭૧.૧૬
૦૩-૦૪	૭૬૦.૨૦	૭૬૦૦.૨૮	૬૦૧૭.૬૫	૬૧૬.૬૬	૩૨૫.૦૪	-	૧૫૩૮૦.૧૪	૨૫૬૫.૦૨
૦૪-૦૫	૮૦૭.૮૦	૭૮૮૩.૬૧	૫૮૧૮.૮૦	૭૬૦.૦૮	૩૧૭.૦૮	૧૮૮.૧૪	૧૫૮૭૬.૫૨	૨૬૪૬.૦૮
કુલ	૭૭૮.૦૦	૭૬૬૬.૩૮	૫૮૮૦.૨૫	૬૩૦.૧૨	૫૩૬.૬૦	૧૫૭.૩૭	૧૫૮૫૫.૭૬	૨૫૫૮.૩૦
સરેરાશ	૧૭.૩૮	૨૦૫.૧૧	૧૮૬.૪૪૨	૨૦.૫૬	૧૧.૩૨	૨.૨૬	૪૪૬.૦૮	૭૪.૩૫

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર પસંદ કરેલ એકમોનો અભ્યાસ દરમ્યાનનાં વર્ષોનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર દર્શાવે છે. અહીંયા નેટવર્થ એટલે માલિકી ભંડોળ અને નેટબ્લોક એટલે ઘસારા બાદની કાયમી મિલકતો કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન તમામ સંસ્થાઓનો ગુણોત્તરનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૭૩૧.૮૩ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષે નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના સંદર્ભમાં થોડો ઊંચો ગયો છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૭૫.૮૬ જેવા મળે છે. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ ગુણોત્તર થોડો નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૮૪.૫૬ જેવા મળે છે જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં વધુ જોવા મળે

છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૯૦.૨૦ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં વધુ જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૮૦૭.૮૦ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના પ્રમાણમાં વધુ જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૩૮૯૦.૩૫ જેવા મળે છે. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૭૮.૦૭ જેવા મળે છે.

સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ વર્ષમાં ૧૯૫૩.૮૬ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો આ સૌથી નીચો ગુણોત્તર આવેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષે નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૮૫૭૧.૧૩ જેવા મળે છે. જે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સૌથી ઊંચો નેટવર્થ નેટબ્લોક ગુણોત્તર જેઈ શકાય છે. સરેરાશ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ ગુણોત્તર ઘણો ઉંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૦૭૪.૮૨ જેવા મળે છે જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઉંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ વર્ષમાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૬૦૧૭.૬૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ગુણોત્તરમાં ઉંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૫૮૧૮.૮૦ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૨૯૪૩૬.૨૬ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૫૮૮૭.૨૫ જેઈ શકાય છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧૯૫૩.૮૬ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનમાં આ સૌથી નીચો ગુણોત્તર આવેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૮૫૭૧.૧૩ જેવા મળે છે. જે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સૌથી ઊંચો નેટવર્થ-નેટબ્લોક

ગુણોત્તર જોઈ શકાય છે. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ ગુણોત્તર ઘણો ઉંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૦૭૪.૮૨ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઉંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ના વર્ષમાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૬૦૧૭.૬૫ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટવર્થ ગુણોત્તર ના સંદર્ભમાં ઊંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૫૮૧૮.૮૦ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના પ્રમાણમાં થોડો નીચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૩૮૪૩૬.૨૬ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૫૮૮૭.૨૫ કહી શકાય છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૫૫૦.૮૪ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઓછો જોવા છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષે નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર થોડો ઊંચો જોવા મળે છે. આ વર્ષમાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૬૦૩.૪૪ કહી શકાય છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષનો અભ્યાસ કરીએ તો આ ગુણોત્તર ૬૧૮.૨૦ જોવા મળે છે જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૬૧૬.૮૬ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૬૦.૦૮ જોવા મળે છે. જે અભ્યાસના વર્ષનો સૌથી ઊંચો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર કહી શકાય. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ ગુણોત્તર ઘણો ઊંચો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૩૧૫૦.૬૨ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૬૨૦.૬૧૨ જોઈ શકાય છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જોઈએ તો ૬૪૬.૬૬ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના

સંદર્ભમાં ઊંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૫૫૯.૩૯ જેવા મળે છે જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો કહી શકાય. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૯૪.૮૩ જેવા મળે છે જે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સૌથી ઊંચો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર કહી શકાય. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ગુણોત્તર ખૂબ ઊંચો જેવા મળેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૩૬૫.૦૪ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો આ ગુણોત્તર ૩૧૭.૦૯ જોઈ શકાય છે. જે અભ્યાસના વર્ષોનો સૌથી નીચો ગુણોત્તર જેવા મળે છે. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર કરતાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૨૬૮૩.૦૧ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૫૩૬.૬૦ જેવા મળે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૬૬.૩૭ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૩૩૧.૩૪ જેવા મળે છે. જે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સૌથી ઊંચો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર કહી શકાય. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ગુણોત્તર ખૂબ ઊંચો કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો આ ગુણોત્તર ૧૮૯.૧૪ જેવા મળેલ છે. જે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોકના સંદર્ભમાં થોડો ઊંચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૭૮૬.૮૫ જેવા મળે છે. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૧૫૭.૩૭ જેવા મળે છે.

અભ્યાસ હેઠળના નક્કી કરેલા બધા એકમોનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઠી તુલના કરતા જણાય છે કે સાચા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક

ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૭૮૬૬.૩૭ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ૧૫૭.૩૭ તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષોનો સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૨૬૫૮.૩૦ જેવા મળે છે. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરને પ્રમાણમાપ ગણવામાં આવે ત્યારે સાચા અને બારડોલીની પરિસ્થિતિ ખૂબ જ સારી ગણાય.

આ સંશોધન કાર્યના સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૨૬૫૮.૩૦ જેવા મળે છે. આ સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરને પ્રમાણપત્ર તરીકે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો ૨૦૦૧-૨૦૦૨, ૨૦૦૨-૨૦૦૩ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષોમાં પ્રમાણમાપ કરતા સારી સ્થિતિ જેવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં ઘણા ચડાવ ઉતાર જેવા મળે છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના નેટવર્થ નેટબ્લોક ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં નેટવર્થ નેટબ્લોક ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.66

Degree of Freedom : 27

ટેબલ નંબર : ૪.૬

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	269962396	5	53992479	48.44911	2.6612
Within Groups	24517161.07	22	1114416		
Total	294479557.1	27			

ઉપરોક્ત એનોવા ટેબલનો દર્શાવે છે કે એકમોની ગુણવત્તી કરેલ કિંમત ૪૮.૪૮ છે. જે એકમોની ટેબલ કિંમત ૨.૬૬ છે. એકમોની ગુણવત્તી કિંમત એકમોની ટેબલ કિંમત કરતાં વધુ હોવાથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. જેથી કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત જોવા મળે છે. જેથી એમ કહી શકાય કે બધા એકમોનાં ગુણોત્તરોમાં ખૂબ જ વધઘટ છે.

૪.૪.૪ વ્યાજ આવરાગ ગુણોત્તર

બાહ્ય દેવા ઉપર ચૂકવવામાં આવતા વ્યાજના પ્રમાણમાં આવક કેટલા ગણી થાય છે તે દર્શાવતો ગુણોત્તર એટલે વ્યાજ આવરાગ ગુણોત્તર, જે નીચે પ્રમાણે શોધી શકાય.

$$\text{વ્યાજ-આવરાગ ગુણોત્તર} = \frac{\text{કાયો નફો}}{\text{વ્યાજ}}$$

બાહ્ય દેવા પર વ્યાજ ચૂકવવા માટે જે રકમ મળે છે તે વ્યાજ કરતાં કેટલા ગણી છે તે જાણવા માટે આ ગુણોત્તરનો ઉપયોગ થાય છે.

આ ગુણોત્તર ખૂબ જ નીચો આવે તો એમ સૂચવે છે કે બાહ્ય દેવા વધારે પડતા છે અને ધંધાકીય એકમ પૂરતી કાર્યક્ષમતાથી કામગીરી કરતું નથી. આ ગુણોત્તર ખૂબ નીચો આવે તો કાયમી નાણાકીય જવાબદારી ઊભી કરતા દેવાનું પ્રમાણ ઘટાડવું જોઈએ.

આ ગુણોત્તર ખૂબ જ ઊંચો આવે તો એકમ માટે સારી સ્થિતિ ગણી શકાય કારણ કે અહીંયા એવું કહી શકાય કે બાહ્ય દેવા પર ચૂકવવાના વ્યાજ કરતાં વધારે કમાણી થાય છે. એકમની કમાણી કરવાની ક્ષમતા ખૂબ જ સારી છે. સાથે સાથે આ સ્થિતિ શેરહોલ્ડરો માટે બહુ સારી ન કહી શકાય કારણ કે બાહ્ય દેવાનો બાહ્ય ઉપયોગ ઓછા પ્રમાણમાં થાય છે. એટલે કે ઈક્વિટી પરના વેપારનો લાભ એકમ ખૂબ ઓછા પ્રમાણમાં લે છે. સાથે સાથે ખૂબ ઊંચો ગુણોત્તર એ બાબતનું પણ સૂચન કરે છે કે ભવિષ્યમાં નાણાં ઉછીના લેવાની જરૂર પડશે તો તે ઊભા કરવાની તક રહેલી છે.

ટેબલ નંબર : ૪.૭

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાયાણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૧.૮૧	૧.૦૦	૧.૫૮	૩.૦૭	૧.૫૫	૦.૩૮	૮.૪૮	૧.૫૮
૨૦૦૧-૦૨	૧.૫૧	૧.૬૨	૧.૨૧	૨.૪૮	-	-	૬.૮૩	૧.૧૪
૨૦૦૨-૦૩	૧.૪૧	૧.૪૪	૧.૫૨	૨.૩૬	૦.૭૩	૧.૬૧	૮.૦૭	૧.૫૧
૨૦૦૩-૦૪	૧.૭૮	૩.૪૮	૨.૭૨	૨.૩૫	-	-	૮.૮૫	૧.૬૬
૨૦૦૪-૦૫	૨.૫૧	૫.૫૫	૧.૫૨	૪.૩૪	૧.૮૬	-	૧૫.૭૮	૨.૬૩
કુલ	૮.૧૩	૧૩.૧૦	૮.૧૫	૧૪.૬૧	૪.૧૪	૧.૮૮	૫૧.૧૨	૮.૫૨
સરેરાશ	૧.૮૩	૨.૬૨	૧.૬૩	૨.૮૨	૦.૮૩	૦.૪૦	૧૦.૨૩	૧.૭૧

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો અભ્યાસ દરમ્યાનનો વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર શોધવા માટે ચૂકવવામાં આવતું વ્યાજ અને કાચો નફો ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. બુદ્ધા બુદ્ધા એકમોનો ઉપરોક્ત ટેબલમાં આપેલા વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૮૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષે વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૧.૫૧ જેવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના સંદર્ભમાં નીચો જેવા મળે છે. સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ ગુણોત્તર ઘણો ઉંચો રહ્યો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૧.૪૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના સંદર્ભમાં વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૧.૭૮ જેવા

મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરથી થોડા અંશે નીચે જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષનો વ્યાજ આવરણો ગુણોત્તર ૨.૫૧ જોવા મળે છે. જે અભ્યાસના વર્ષ દરમ્યાન સૌથી ઊંચો ગુણોત્તર જોઈ શકાય છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો ઊંચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૯.૧૩ જોવા મળે છે. સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૧.૮૩ જોઈ શકાય છે.

રાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૦ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષે વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૧.૬૨ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ ગુણોત્તર નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૧.૪૪ જોવા મળે છે. જે ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના પ્રમાણમાં નીચો જોવા મળે છે. સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં પણ ઘણો ગુણોત્તર નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના સંદર્ભમાં વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૩.૪૯ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર કરતાં ઉંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના સંદર્ભમાં પણ તેમાં વધારો જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષનો વ્યાજ આવરણો ગુણોત્તર ૫.૫૫ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર કરતાં ખૂબ ઊંચો કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષ દરમ્યાનનો આ સૌથી ઊંચો વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષને કુલ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૩૩.૧૦ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૨.૬૨ જોવા મળે છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૫૮ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષે વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર ૧.૨૧ જોવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષ કરતાં આ વર્ષમાં ઘટાડો જોઈ શકાય છે. સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર કરતાં પણ ઘણો ઉંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં

વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર ૧.૫૨ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ આવરાણના ગુણોત્તર કરતાં નીચો છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪માં વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર ૨.૩૨ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરાણ ગુણોત્તર કરતાં થોડો ઉંચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના કુલ વર્ષમાં સૌથી ઊંચો વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર આ વર્ષમાં જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષનો વ્યાજ આવરાણો ગુણોત્તર ૧.૫૨ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તરમાં નીચો કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષના કુલ વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર ૮.૧૫ જેવા મળે છે. જ્યારે વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર ૧.૬૩ જેઈ શકાય.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન વ્યાજ-આવરાણ ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૩.૦૭ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરાણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષે વ્યાજ-આવરાણ ગુણોત્તર ૨.૪૮ જેવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના સંદર્ભમાં આ ગુણોત્તર નીચો કહી શકાય. સરેરાશ વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનું વ્યાજ આવરાણનું ગુણોત્તર ૨.૩૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ આવરાણના ગુણોત્તરમાં ઘણો ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર ૪.૩૪ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તરમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષમાં વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર ૪.૩૪ જેવા મળે છે. જે અભ્યાસના વર્ષનો સૌથી ઉંચો ગુણોત્તર જેવા મળે છે. સરેરાશ વ્યાજ આવરાણના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો ઊંચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષના કુલ વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર ૧૪.૬૧ જેઈ શકાય છે. જ્યારે સરેરાશ વ્યાજ આવરાણ ગુણોત્તર ૨.૮૨ જેવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન વ્યાજ-આવરાણ ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧.૫૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરાણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થા બંધ હોવાથી માહિતી મળેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ૦.૭૩ જેવા મળેલ છે. જે સરેરાશ વ્યાજ આવરાણ

ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઊંચો કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ના વર્ષમાં સંસ્થા બંધ હોવાથી માહિતી મળેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ ના વર્ષનો ગુણોત્તર ૧.૮૬ મળેલ છે. જે સરેરાશ વ્યાજ આવરણના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો ઊંચો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષના કુલ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૪.૧૪ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૦.૮૩ જોઈ શકાય.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૩૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વ્યાજ-આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થા બંધ હોવાથી માહિતી મળેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ૧.૬૧ જેવા મળેલ છે. જે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણો ઉંચો જેવા મળેલ છે. સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં પણ આ ગુણોત્તર ઊંચો કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ના વર્ષમાં સંસ્થા બંધ હોવાથી માહિતી મળેલ નથી. જ્યારે ૨૦૦૪-૨૦૦૫ માં સંસ્થાના વ્યાજની માહિતી આપેલ ન હોવાથી ગુણોત્તર શોધી શકેલ નથી. અભ્યાસના વર્ષનો કુલ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૨૧.૮૮ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૦.૪૦ જોઈ શકાય.

અભ્યાસમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલા એકમોનો વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જણાય છે કે મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૨.૮૨ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ૦.૪૦ તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર જેવા મળેલ છે. જ્યારે અભ્યાસના પાંચ વર્ષો દરમ્યાન સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૧.૭૧ જેવા મળે છે. સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરને આધારભૂત ગણવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, સાયણ અને મહુવાની સ્થિતિ ખૂબ જ સારી ગણાય.

આ સંશોધન કાર્યનો સમયગાળો પાંચ વર્ષનો છે. આ સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૧.૭૧ જેવા મળેલ છે. આ સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરને પ્રમાણમાપ તરીકે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો ૨૦૦૩-૦૪ અને ૨૦૦૪-૦૫ ની સ્થિતિ સારી કહી શકાય જે ભવિષ્યની સારી પરિસ્થિતિનો નિર્દેશ કરે છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરમાં મહત્ત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.74

Degree of Freedom : 24

ટેબલ નંબર : ૪.૮

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	10.13137	5	2.02627	1.916	2.74
Within Groups	20.08745	19	1.05723		
Total	30.218824	24			

અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરોમાં કોઈ ફેરફાર છે કે નહીં ? તે ચકાસવા માટે એનોવા ટેસ્ટની ગણતરી કરવામાં આવેલ છે. આ ટેસ્ટની ગણતરીને ઉપરોક્ત ટેબલ સ્વરૂપે રજૂ કરવામાં આવેલ છે. આ ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં જણાય છે કે એફનું ટેબલ મૂલ્ય એ એફની ગણતરી કરેલ કિંમત કરતાં વધારે છે માટે શૂન્ય

ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. જેના આધારે એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરોમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત જોવા મળતો નથી.

: संदर्भ :

1. R.O. Kennedy and McMullen S.Y Financial Statement From Analysis and Terpretation.
2. I.M. Panday and P.K. Jain Financial Management
3. Sudha Nigam "Financial Efficiency."
4. P.K. Jain and M.Y. Khan Financial Management

પ્રકરણ : ૫ મૂડી માળખું અને નફાકારકતા

- ૫.૧ પ્રસ્તાવના
- ૫.૨ નફો
- ૫.૩ નફાકારકતા
- ૫.૪ મૂડી માળખું અને નફાકારકતા
- ૫.૫ ખાંડ ઉદ્યોગમાં નફાકારકતાની પરિસ્થિતિ
 - ૫.૫.૧ કાચા નફાનો ગુણોત્તર
 - ૫.૫.૨ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર
 - ૫.૫.૩ કુલ મિલકતોનો ચલનદર
 - ૫.૫.૪ કાયમી મિલકતોનો ચલનદર
 - ૫.૫.૫ કુલ મિલકતો પર વળતર
 - ૫.૫.૬ કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર

પ્રકરણ : ૫

મૂડી માળખું અને નફાકારકતા

૫.૧ પ્રસ્તાવના

ધંધાકીય એકમોમાં નફાકારકતાને બહુ મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે. ધંધાકીય એકમમાં ધરી સમાન જો કોઈ હોય તો તે નફો છે તેની આસપાસ બધી જ પ્રવૃત્તિ ફર્યા કરે છે. ધંધાકીય એકમની કાર્યક્ષમતા માપવા માટે તથા ધંધાનો જે વિકાસ થયો છે તે જાણવા માટે નફાકારકતા જાણવી ખૂબ જરૂરી છે.^૧ એકમે પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી રાખવા માટે મેળવવી તેમને ટકાવવી અને તેમાં સતત વધારો થાય છે કે નહીં તે જોવું પડે છે સાથે સાથે એમ પણ કહી શકાય કે રોકાણકારો રોકાણ કરતી વખતે, લોણદારો નાણાંનું ધિરાણ કરતી વખતે એકમની નફાકારકતા જરૂર ચકાસે છે.

એકમની પ્રગતિનો ખ્યાલ મેળવવા માટે વિવિધ પત્રકો જેવા કે વેપારખાતું, નફાનુકશાન ખાતુ, પાકુ સરવૈયુ વગેરે જે હિસાબી વર્ષના અંતે તૈયાર કરવામાં આવે છે તેનો ઉપયોગ થાય છે. આ પત્રકોમાં દર્શાવેલ વિવિધ આંકડાકીય માહિતી પરથી નફાકારકતા માપવા વિવિધ ગુણોત્તરો જાણવામાં આવે છે. આ ગુણોત્તરો દ્વારા એકમની પ્રગતિનો ખ્યાલ મેળવી શકાય છે.

ધંધાકીય એકમની કાર્યક્ષમતા, ઉત્પાદકતા તરલતા, શાખપાત્રતા, સરકારની નીતિ વગેરે પર ધંધાની નફાકારકતાનો આધાર રહેલો છે. સહકારી ક્ષેત્રના ખાંડના કારખાનાઓની ઉત્પાદકતા ઘણી સારી છે. સાથે સાથે એ પણ કહેવું પડશે કે સંચાલકીય ખર્ચાઓ વધારે પ્રમાણમાં થાય છે એટલે ઘણા એકમો નફો કરવાને બદલે ખોટમાં ચાલે છે. પરિણામે નફાકારકતાની સ્થિતિ સારી નથી.

૫.૨ નફો

નફાનો સામાન્ય અર્થ એવો થાય છે કે ધંધાકીય એકમમાં ચોક્કસ સમયગાળા દરમ્યાન ખર્ચ કરતા આવકનો વધારો. ઓકસફર્ડ ડિક્શનેરીના અર્થ પ્રમાણે નફાને ખર્ચ પરનો વધારો કહેવામાં આવે છે.^૨ આ નફાને બે રીતે રજૂ કરી શકાય.

(૧) હિસાબી નફો

(૨) અર્થશાસ્ત્રીય નફો^૩

અર્થશાસ્ત્રની પરિભાષામાં હિસાબી દષ્ટિકોણ બન્ને રીતે નફાનો અલગ અલગ અર્થ તારવી શકાય છે. હિસાબી નફો એ હિસાબી સિદ્ધાંતોના ઉપયોગને આધારે શોધી શકાય. હિસાબી વ્યવહારોમાં સમય મુજબ સંચાલકો અમુક અનુમાનોને ધ્યાનમાં રાખી પોતાને અનુકૂળ નિર્ણયો લેતા હોય છે. વેપારી હિસાબ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને ખર્ચાઓ અને આવકો બતાવવામાં આવે છે અને નફો શોધવામાં આવે છે.

હિસાબી નફાની મર્યાદાએ છે કે તે કાર્ય અંગેની સંપૂર્ણ માહિતી આપતો નથી અહીંયા માલસામાન મૂલ્યાંકન અંગે સંશોધન અને વિકાસ ખર્ચ અંગે, ઘસારા અંગે, પાઘડી અને પેટન્ટ અંગેના નિર્ણયો લેવા માટે ઘણા વિકલ્પો હોય છે. આ બધામાંથી એક વિકલ્પની પસંદગી કરવાની હોય છે. હિસાબી નફા ઉપર ભાવસપાટીમાં થતા ફેરફારની ઘણી અસર પડે છે. પરંતુ તેને ધ્યાનમાં લેવામાં આવતું નથી.

સંપત્તિમાં થયેલ વધારો અથવા તો રોકડ પ્રવાહ અને પેઢીની મિલકતોની કિંમતમાં થયેલ ફેરફારોને અર્થશાસ્ત્રની પરિભાષામાં નફો કહી શકાય. અહીંયા સમયનું પરિબળ કેન્દ્ર સ્થાને છે. હિસાબી નફો વેપારી પદ્ધતિએ શોધવામાં આવે છે. બિનરોકડ વ્યવહારોને સાથે રાખવામાં આવે છે. ઘસારો એ બિનરોકડ વ્યવહાર હોવા છતાં હિસાબો નફો શોધતી વખતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. પરિણામ સ્વરૂપે હિસાબી નફો અને અર્થશાસ્ત્રીય નફા વચ્ચે તફાવત ઊભો થાય છે.

હિસાબી નફો રોકડપ્રાવહ શોધવા માટે મદદરૂપ બને છે. આ ઉપરાંત કામગીરી અંગેનો માપદંડ પણ છે. પરંતુ તે નિર્ણય લેવા માટે નાણાકીય સંચાલકને ઉપયોગી સાબીત થતો નથી. નાણાકીય સંચાલક નિર્ણય લેવા માટે રોકડ પ્રવાહને ધ્યાનમાં રાખે છે. તેઓ હિસાબી નફાને આધારે નિર્ણય લે તો સંપત્તિનું મહત્તમીકરણ કરવું ખૂબ જ મુશ્કેલ બને છે.

૫.૩ નફાકારકતા

‘નફો અને કારકતા’ આ બે શબ્દોનો બનેલો શબ્દ એ ‘નફાકારકતા’ છે. નફો એટલે હિસાબી દષ્ટિએ નક્કી કરેલા સમયગાળા દરમ્યાન થયેલ કુલ આવકમાંથી કુલ ખર્ચને બાદ કરવાથી જે આવે છે તે. જ્યારે કારકતા એ કામગીરી કરવાની કાર્યક્ષમતા અથવા કમાણી અંગેની શક્તિ અથવા તેમ કહી શકાય કે કરેલા મૂડી રોકાણનો તેના ઉપયોગ દ્વારા વળતર પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિને નફાકારકતા કહી શકાય.^૪

નફો એ એક સ્વતંત્ર શબ્દ છે અને તેના દ્વારા પેઢીની સમગ્ર કામગીરી અંગેનું ચિત્ર મેળવી શકાય નહીં.^૫ નફો અને નફાકારકતા આ બંને શબ્દો એકબીજા સાથે સંકળાયેલા છે. પરંતુ અર્થની બાબતમાં બન્ને અલગ પડે છે. નફા પરથી નાણાકીય કાર્યક્ષમતામાં જે ફેરફાર થાય છે તેની માહિતી મળી શકતી નથી. ખૂબ નફો થાય તેવી પેઢીની નફાકારકતા સારી જ હોય તેવું કહી શકાય નહીં અને ઓછી નફો થતો હોય તેની નફાકારકતા ઓછી હોય તેમ ચોક્કસ કહી શકાય નહીં કેટલીક વખત વિકાસ અને વિસ્તરણના લીધે પણ ટૂંકા સમય માટે નફામાં ઘટાડો થતો જોવા મળે છે.^૬

આમ, ઉપરોક્ત રીતે કહી શકાય કે નફો એ થયેલા ખર્ચને બાદ કરવાથી મળતી બાકી છે. જ્યારે નફાકારકતાના ધોરણથી પેઢીની નફો કમાવવાની શક્તિ અંગેની માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે. આમ, નફાકારકતા અંગેના વિશ્લેષણથી પેઢીની બધી જ કામગીરી અંગેની માહિતી મેળવી શકાય છે. એટલું ચોક્કસ કહી શકાય કે ‘નફો’ અને ‘નફાકારકતા’ એ બંને અભિન્નપણે જોડાયેલ છે. કેટલીકવાર બે એકમમાં કુલ મિલકતોની રકમ અલગ-અલગ

હોવાને કારણે એક સરખો નફો થતો હોવા છતાં નફાકારકતા જુદી જુદી જોવા મળે છે.^૭ માટે જ કહી શકાય કે એકમની સમગ્ર પરિસ્થિતિ જાણવા માટે નફાકારકતા અગત્યનું સાધન છે.

આજના ગતિશીલ અને હરિક્ષાર્થયુક્ત સમયગાળામાં ટકી રહેવા માટે સારી નફાકારકતા જાળવવી પડે છે. જે સારી નફાકારકતા જાળવાશે નહીં તો ધંધો ચલાવવા માટે જે રોજબરોજના ખર્ચાઓ અને લાંબાગાળાની જવાબદારીઓ ચૂકવી શકાશે નહીં અને એકમ નાદારી રૂપે ઊંડી ખાણ તરફ ધકેલાઈ જશે. સારી નફાકારકતા એ એકમની પ્રતિષ્ઠા છે. એકમ કાર્યક્ષમતાથી ચાલે છે કે નહીં તેની જાણકારી નફાકારકતાના વિશ્લેષણ દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. આ વિશ્લેષણ દ્વારા એકમના બધા જ વિભાગોની કામગીરી નક્કી કરેલા પ્રમાણો કે ધોરણો મુજબ ચાલે છે કે નહીં તેની જાણકારી પ્રાપ્ત થાય છે એકમની કઈ કઈ પ્રવૃત્તિઓ નફાકારકતા પર ખરાબ અસર પહોંચાડે છે એ જાણ્યા બાદ જુદા જુદા સુધારાત્મક પગલાઓ લઈ શકાય છે.

એકમની કામગીરી અને નફાકારકતા એકબીજા સાથે સંકળાયેલા છે. બન્નેની અરસપરસ અસર પડે છે. ઉદાહરણ તરીકે મૂળી માળખાને લગતો નિર્ણય લેવાનો હોય ત્યારે નફાકારકતાનું વિશ્લેષણ કરવું જોઈએ જે એકમ સારી કમાણી કરી શકતું હોય તો જ બાહ્ય દેવાનો ઉપયોગ કરી શકાય. નફાકારકતાનું વિશ્લેષણ આવી રીતે મૂડી માળખા માટે ઉપયોગી થાય છે. દેવાનું પ્રમાણ કેટલું રાખવું તેની જાણકારી મળી શકે છે. આવી રીતે એકમની સમગ્ર કામગીરીનું પ્રતિબિંબ નફાકારકતા પર જોવા મળે છે.

નફાકારકતા અંગેનું વિશ્લેષણ મુખ્યત્વે બે અગત્યના નિર્ણયો લેવા માટે કરવામાં આવે છે.^૮

(અ) નફાકારકતાનો આધાર શું ?

(બ) નફાકારકતાનું માપ શું ?

કાર્યકારી નફો (વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની કમાણી) દ્વારા અને ચોખ્ખા નફા દ્વારા એમ બન્ને રીતે નફાકારકતાનું વિશ્લેષણ થઈ શકે છે.^૯

અહીંયા કાર્યકારી નફાની મદદથી થતું વિશ્લેષણ લાંબાગાળાના સંદર્ભમાં ઉપયોગી બને છે. કારણ કે કાર્યકારી નફો એ એકમની કામગીરીમાંથી ઊભો થયેલ હોય છે. તેમાં બિનધંધાકીય આવકો અથવા ખર્ચાઓ સમાવવામાં આવતા નથી.

જ્યારે ચોખ્ખા નફાની મદદથી થતું વિશ્લેષણ ટૂંકા ગાળાના સંદર્ભમાં ઉપયોગી બને છે.

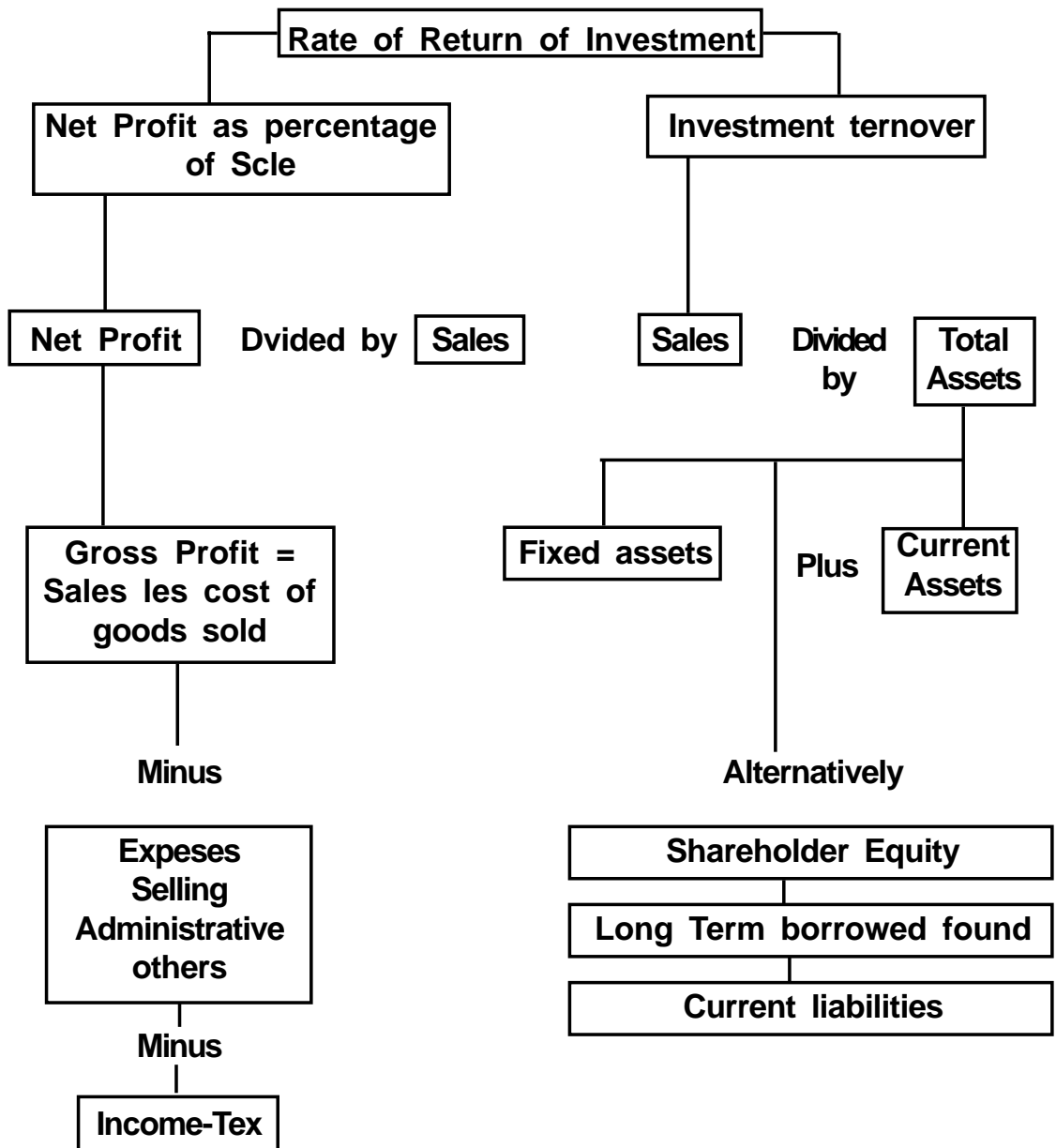
ગુણોત્તરની મદદ દ્વારા કુલ મિલ્કતોના ઉપયોગની બાબતમાં અને કાર્યકારી કાર્યક્ષમતાની બાબતમાં જુદી જુદી માહિતીને આધારે નફાકારકતાની ચકાસણી કરી શકાય છે. કુલ મિલ્કતોના ઉપયોગ અને કાર્યકારી કાર્યક્ષમતા આ બન્ને માહિતી દ્વારા ધંધાકીય એકમની સમગ્ર નફાકારકતા અંગેની માહિતી મેળવી શકાય છે. ધંધાકીય એકમમાં રહેલા જુદા જુદા સાધનોની કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે. તેની માહિતી કાર્યકારી કાર્યક્ષમતા જાણવાથી મળે છે. આ બાબતનો ખ્યાલ ચોખ્ખા નફાના ગાળા પરથી આવે છે. મિલ્કતોનો ઉપયોગ કેટલી કાર્યક્ષમતાથી થાય છે તેની માહિતી તેના ચલનદર પરથી આવે છે. મિલ્કતોનો ઉપયોગ કેટલી કાર્યક્ષમતાથી થાય છે તેની માહિતી તેના ચલનદર પરથી આવે છે. ‘કુલ કમાણીની શક્તિ’ને જાણવાથી પેઢીની સમગ્ર નફાકારકતા જાણી શકાય છે.^૯

કમાણીની શક્તિ = ચોખ્ખા નફાનો ગાળો × કુલ મિલ્કતનો ચલનદર

$$\text{જ્યાં ચોખ્ખા નફાનો ગાળો} = \frac{\text{ચોખ્ખો નફો}}{\text{વેચાણ}} \times ૧૦૦$$

$$\text{કુલ મિલ્કતનો ચલનદર} = \frac{\text{વેચાણ}}{\text{કુલ મિલ્કતો}}$$

जु पोनट थार्ट

Source : "Financial Management Text and problems", M.Y. Khan and P.K. Jain.

ઉપરની માહિતી પરથી કુલ મિલકતોના વળતરના દર ઉપર કઈ કઈ બાબતો અસર પહોંચાડે છે તેની જાણકારી મળે છે. ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર અને કુલ મિલકતોનો ચલનદર આ બે ભાગમાં કુલ મિલકતોનો વળતરનો દર વહેંચાયેલો છે.

ચોખ્ખો નફો મેળવવા માટે સૌ પ્રથમ વેપારખાતા દ્વારા કાચો નફો શોધવો પડે છે અને કાચો નફો શોધવા માટે વેંચાણમાંથી જુદા જુદા ખર્ચા એટલે કે વેંચાણમાલની પડતરને બાદ કરવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ તેમાંથી જુદા જુદા વેરાઓ બાદ કરવામાં આવે છે. ત્યારે ચોખ્ખો નફો પ્રાપ્ત થાય છે. આ ચોખ્ખા નફાને અસર કરતાં ઘણા બધા પરિબળો છે. આ અસર કરતાં પરિબળોમાં કોઈપણ જાતનો ફેરફાર થાય તો તેની સીધી અસર ચોખ્ખા નફા ઉપર પડે છે અને ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તર પર થાય છે અને સાથે સાથે કુલ મિલકતો પરના વળતરના દર પર પણ આની અસર થાય છે. ધંધાકીય એકમમાં ખર્ચ પર અંકુશનો પૂરતો અમલ કરવામાં આવે તો જરૂરથી ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરમાં વધારો કરી શકાય અને ધંધાકીય એકમની નફાકારકતામાં પણ વધારો થઈ શકે.

કુલ મિલકતો પર વળતરનો દર પર એકમની નફાકારકતા માટે અગત્યની બાબત છે. એકમની નફાકારકતા જાણવા માટે કુલ મિલકતોનો વેંચાણના સંદર્ભમાં કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે તેની તપાસ કરવી જોઈએ એકમમાં કરવામાં આવેલ રોકાણનો વેંચાણની બાબતમાં પૂરતો ઉપયોગ ન થાય તો વિપરીત અસર નફાકારકતા પર પડે છે. આમ ઉપરોક્ત રીતે પેઢીની નફાકારકતા જાણવા માટે ડુ પોન્ટ ચાર્ટ ખૂબ જ ઉપયોગી બને છે. આ ચાર્ટ દ્વારા ક્યાં પરિબળોની વિપરીત અસર નફાકારકતા પર પડે છે તેની જાણકારી પ્રાપ્ત થાય છે અને ભવિષ્યમાં પગલાઓ લેવા માટે આયોજન કરી શકાય છે.

૫.૪ મૂડી માળખું અને નફાકારકતા

આદર્શ કે યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના કરવી એ આજના ગતિશીલ અને હરિફાઈના યુગમાં ઘણી કઠિન બાબત છે. કારણ કે મૂડી માળખાને અસર કરતાં ઘણાં પરિબળો છે જેને

આંતરિક અને બાહ્ય પરિબળો કહી શકાય. આંતરિક એટલે ધંધાની અંદરના પરિબળો જેમાં પેઢીની તરલતા અને નાણા કમાવવાની શક્તિનો સમાવેશ કરી શકાય. આજના યુગમાં દિવસે ને દિવસે ઔદ્યોગિક બિમારીનું પ્રમાણ વધતું જાય છે. આ બિમારી માટે ઘણા બધા કારણો આપી શકાય. પરંતુ મહત્વનું કારણ જે કોઈ હોય તો તે અયોગ્ય રીતે થયેલ મૂડી માળખાની રચના કે ઘડતર છે. આરોગ્ય મૂડી માળખાની રચનામાં પેઢીની સમગ્ર મૂડી પડતર વધારે હોય અને પેઢીનું બજાર મૂલ્ય ઓછું હોય આવી સ્થિતિ ઊભી ન થાય એટલા માટે માટે મૂડી માળખાના ઘડતર કે રચના સમયે ધ્યાન રાખવું જોઈએ. તેથી કહેવામાં આવ્યું છે કે આદર્શ મૂડી માળખું ધંધાકીય એકમને આકાશની ઊંચાઈએ લઈ જાય છે. જ્યારે ખામી ભરેલું મૂડી માળખું ધંધાકીય એકમને ઊંડી ખાણ તરફ ધકેલે છે.

જ્યારે મૂડી માળખાની રચના થાય છે ત્યારે ઈક્વિટી સાથે દેવાનો ઉપયોગ કરવો કે નહીં કરવો જે કરવો હોય તો કેટલા પ્રમાણમાં કરવો તે નક્કી કરવું ખૂબ જ જરૂરી છે. જે ધંધાકીય એકમોમાં દેવાનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો હોય તો કાયમી નાણાકીય જવાબદારીઓ સમયસર ચૂકવવા માટે પેઢી પાસે પૂરતી રોકડ તેમજ કમાણીન જરૂર પડે છે. જે પેઢી માટે પૂરતી કમાણી થતી ન હોય તો પેઢી સારી નફાકારકતા જાળવી શકતી નથી અને કાયમી નાણાકીય જવાબદારી પૂરી કરવામાં તેને મુશ્કેલી ઊભી થાય છે. આવી સ્થિતિ લાંબોસમય ચાલે તો પેઢી ઘસાતી જાય છે. તેથી મૂડી માળખાની રચનાના સમયે પેઢીની નફાકારકતાને પણ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

કુલ મિલ્કતો પર વળતરના દરને પણ નફાકારકતા અંગેની સમગ્ર પરિસ્થિતિ જાણવા ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. ધંધાકીય એકમની સમગ્ર રીતે કમાવવાની શક્તિ અંગેનો ખ્યાલ આ ગુણોત્તર દ્વારા જાણવામાં આવે છે. આ ગુણોત્તર બે ગુણોત્તરોનું મિશ્રણ છે. ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર અને કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર આવી રીતે એકમની નફાકારકતા અંગેની પરિસ્થિતિનો આ ગુણોત્તર દ્વારા અંદાજ મળી શકે છે. વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાનો નફો અને શેરદીઠ કમાણીનું વિશ્લેષણ આ તબક્કે કરવું જરૂરી છે. તેના પરથી નફામાં થતા

ફેરફારની શેરદીઠ કમાણી પર કેવી અસર પહોંચે છે. તેની જાણકારી પ્રાપ્ત થાય છે. અને ભવિષ્યમાં દેવાનો કેટલો ઉપયોગ કરવો તેની માહિતી મળે છે. વિવિધ અંદાજપત્રો દ્વારા પણ નફાકારકતા અંગેનો ચોક્કસ અંદાજ મૂકી શકાય છે. આ અંદાજપત્રોની મદદથી પેઢીએ ભવિષ્યમાં કરવાની કામગીરીનું આયોજન થઈ શકે છે અને ભવિષ્યમાં કેવી નફાકારકતા જળવાશે તેનો ખ્યાલ આવી શકે છે.

આવી રીતે મૂડી માળખાના ઘડતર કે રચના કરતી વખતે પેઢીની નફાકારકતાને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. પેઢીની કમાણીની શક્તિને ધ્યાનમાં રાખીને મૂડી માળખામાં દેવાનો સમાવેશ કરવો જોઈએ તો જ યોગ્ય મૂડી માળખાની રચના થઈ શકે.

૫.૫ ખાંડ ઉદ્યોગમાં નફાકારકતાની પરિસ્થિતિ

આ સંશોધન અભ્યાસમાં ખાંડ ઉદ્યોગની નફાકારકતા અંગેની પરિસ્થિતિ જાણવા માટે વિવિધ ગુણોત્તરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. જે નીચે પ્રમાણે છે.

- કાચા નફાનો ગુણોત્તર
- ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર
- કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર
- કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર
- કુલ મિલ્કતો પર વળતર
- કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર

ઉપરોક્ત નફાકારકતાના ગુણોત્તરની સુત્રાત્મક રીતે સમજૂતિનો અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

૫.૫.૧ કાચા નફાનો ગુણોત્તર

ધંધાકીય એકમની નફાકારકતા માપવા માટેનો આ પ્રાથમિક માપદંડ છે. આ ગુણોત્તરને સુત્રાત્મક રીતે નીચે પ્રમાણે રજૂ કરી શકાય.

$$\text{કાચા નફાનો ગુણોત્તર} = \frac{\text{કાચો નફો}}{\text{ચોખ્ખું વેચાણ}} \times 100$$

અહીં કાચો નફો શોધવા માટે કુલ વેચાણમાંથી વેંચાયેલ માલની પડતર અને ખર્ચો બાદ કરવામાં આવે છે. વેંચાયેલ માલની પડતરમાં સ્ટોકનો વપરાશ, મજૂરી અને પગાર તથા સીધા ઉત્પાદકીય ખર્ચોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આ ગુણોત્તર ઊંચો આવે તો તે યોગ્ય રીતે સંચાલન થાય છે. તેની નિશાની છે. કાચા નફાના ગુણોત્તરમાં ઘણી બાબતોને લીધે વધારો થઈ શકે છે. જેમકે વેંચાણ કિંમતમાં વધારો થાય છે અને પડતરમાં કે ખરીદ કિંમતમાં વધારો ન થાય પડતર અને ખરીદ કિંમતમાં ઘટાડો થયેલો હોય પરંતુ વેંચાણ કિંમતમાં કોઈ ફેરફાર ન થયેલ હોય આખરનો સ્ટોક ઊંચી કિંમતે આંકેલ હોય. ઉપરોક્ત બાબતોને લીધે કાચા નફાના ગુણોત્તરમાં વધારો થઈ શકે છે.

આ ગુણોત્તર નીચે હોય તો તે વેંચાયેલ માલની પડતર ખૂબ વધારે છે. એવું બતાવે છે. અનુકૂળ રીતે ખરીદી ન થતી હોય સાધન સામગ્રીનો મહત્તમ ઉપયોગ ન થતો હોય જરૂર કરતાં વધારે નાણા રોકવામાં આવ્યા હોય આ બધાને લીધે વેંચાયેલ માલની પડતર વધુ આવે છે. આ ઉપરાંત આ ગુણોત્તર ઘટવાનું કારણ એ પણ છે કે વેંચાણ કિંમતમાં ઘટાડો કરવામાં આવેલ હોય અને સામે ઉત્પાદન ખર્ચમાં ઘટાડો થયેલ ન પણ હોય ઉત્પાદન ખર્ચમાં વધારો થયેલ હોય પરંતુ વેંચાણ કિંમતમાં કોઈ ફેરફાર થયો ન હોય. ઉપરોક્ત બાબતોને લીધે કાચા નફાના ગુણોત્તર નીચો આવે છે. નાણાકીય સંચાલકે ઓછા નફાના કારણોનો અભ્યાસ કરી અંકુશના પગલા લેવા જોઈએ. આમ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ધંધાકીય એકમ માટે શરૂઆતના તબક્કામાં ઉપયોગી છે. સારી નફાકારકતા જાળવવા માટે આ ગુણોત્તરનો ઉપયોગ થાય છે.

ટેબલ નંબર : ૫.૧

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કાચા નફાનો ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાયાણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૧૧.૩૫	૭.૯૭	૮.૩૭	૧૫.૪૪	૧૩.૮૮	૪.૭૪	૬૧.૭૫	૧૦.૨૯
૨૦૦૧-૦૨	૧૬.૬૨	૧૧.૨૮	૮.૩૪	૧૬.૮૧	-	-	૫૩.૪૫	૮.૯૧
૨૦૦૨-૦૩	૨૦.૩૮	૧૧.૬૫	૧૨.૪૫	૧૭.૯૨	૧૦.૮૫	૧૩.૩૯	૮૬.૬૪	૧૪.૪૪
૨૦૦૩-૦૪	૧૩.૩૦	૯.૪૯	૬.૮૬	૧૪.૨૦	-	-	૪૩.૮૫	૭.૩૧
૨૦૦૪-૦૫	૧૨.૫૦	૮.૩૮	૫.૮૬	૧૧.૧૧	૩૩.૬૩	૬.૧૭	૭૭.૬૫	૧૨.૯૪
કુલ	૭૪.૧૫	૪૮.૭૭	૪૨.૨૮	૭૫.૪૮	૫૮.૩૬	૨૪.૩૦	૩૨૩.૩૪	૫૩.૮૯
સરેરાશ	૧૪.૮૩	૯.૭૫	૮.૪૬	૧૫.૧૦	૧૧.૬૭	૪.૮૬	૬૪.૬૭	૧૦.૭૮

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો કાચા નફાનોગુણોત્તર દર્શાવે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કાચો નફો અને અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનની વેંચાણ અહીંયા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું છે. વેંચાણમાં ખાંડ વેંચાણ અને મોલાસીસ વેંચાણનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. પસંદ કરેલા એકમોનું કાચા નફાનું વલાણ નીચે પ્રમાણે જોઈ શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કાચા નફાનું ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં કાચા નફાનું વલાણ ૧૧.૩૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઓછું જેવા મળેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨માં કાચા નફાનું ગુણોત્તર ૧૬.૬૨ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં વધુ જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના સંદર્ભમાં તેમાં વધારો જોઈ શકાય છે, જ્યારે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૪.૮૩ કરતાં તે વધુ જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં ૨૦.૩૮ કાચા નફાનોગુણોત્તર જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૩.૩૦

જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણો ઘટાડો આ ગુણોત્તરમાં જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૨.૫૦ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર કરતાં નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોને કુલ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૭૪.૧૫ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૪.૮૩ જેઈ શકાય છે.

સાચા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કાચા નફાનું ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૭.૯૭ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચું જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ વર્ષમાં કાચા નફાનું ગુણોત્તર ૧૧.૨૮ જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષે ગુણોત્તર ઊંચો જેવા મળે છે. સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ગુણોત્તર ઊંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૧.૬૫ જેવા મળે છે જે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સૌથી ઊંચો કાચા નફાનો ગુણોત્તર જેવા મળે છે. સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો ઊંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૯.૪૯ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૮.૩૮ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૪૮.૭૭ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૯.૭૫ જેવા મળે છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કાચા નફાનું ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૮.૩૭ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ વર્ષમાં કાચા નફાનું ગુણોત્તર ૮.૩૪ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તર કરતા નીચો રહ્યો છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષે ગુણોત્તર થોડો નીચો રહ્યો છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૨.૪૫ જેવા મળે છે, જે અભ્યાસના વર્ષોમાં સૌથી ઊંચો કાચા નફાનો ગુણોત્તર

જેવા મળે છે. સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરના પાણ ઉંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૬.૮૬ જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં ૫૦% ની આસપાસ ઘટાડો જેવા મળે છે. સરેરાશ ગુણોત્તર કરતાં પાણ ઘણો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૫.૮૬ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર કરતાં ખૂબ જ નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ વર્ષો દરમ્યાનનો કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૪૨.૮૮ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૮.૪૬ જેવા મળેલ છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કાચા નફાનું ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૧૫.૪૪ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના થોડોડીયો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ વર્ષનો કાચા નફાનું ગુણોત્તર ૧૬.૮૧ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં થોડો ડીચો કહી શકાય. સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તર કરતા થોડો ડીચો ગુણોત્તર જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષનો કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૭.૮૨ જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો સૌથી ડીચો કાચા નફાનો આ ગુણોત્તર જેઈ શકાય છે. સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો ઉંચો આ વર્ષનો ગુણોત્તર જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૪.૨૦ જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ગુણોત્તર થોડો નીચો જેવા મળે છે. સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ગુણોત્તર થોડો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૧.૧૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના દરમ્યાનનો કુલ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૭૫.૪૮ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૫.૧૦ જેવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કાચા નફાનું ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૧૩.૮૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો ડીચો જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના

સંદર્ભમાં થોડો ઉંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન બંધ હોવાથી કાચા નફો શોધી શકાય નહીં. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૦.૮૫ જોવા મળે છે, જે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષના સંદર્ભમાં ઘટાડો જોઈ શકાય છે. સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ગુણોત્તર નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં પણ સંસ્થામાં ઉત્પાદન થયેલ ન હોય પરિણામે કાચો નફો શોધી શકાય નહીં. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કાચા નફાનું ગુણોત્તર ૩૩.૬૩ જોવા મળે છે, જે અભ્યાસના વર્ષ દરમ્યાનનો સૌથી ઊંચો કાચા નફાનો ગુણોત્તર જોવા મળે છે. સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં જોઈએ તો આ વર્ષનો ગુણોત્તર ઘણો ઉંચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૫૮.૩૬ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૧.૬૭ જોવા મળે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કાચા નફાનું ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૪.૭૪ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન બંધ હોવાથી કાચા નફો શોધી શકાય નહીં. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૩.૩૯ જોવા મળે છે, જે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણો ઊંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સંસ્થામાં ઉત્પાદન બંધ હોવાથી કાચા નફો જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૬.૧૭ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૨૪.૩૦ જોવા મળે છે. જ્યારે કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૪.૮૬ જોવા મળે છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરાયેલા બધા એકમોના કાચા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કાચા નફાનો ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૧૫.૧૦ જોવા મળેલ છે. જ્યારે સૌથી ઓછો તાલાલા સહકારી ખાંડ

ઉદ્યોગનો ૪.૮૬ જોવા મળેલ છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષના સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૦.૭૮ જોવા મળેલ છે. સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરને આધારરૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, મહુવા અને કોડીનારની સ્થિતિ ખૂબ સારી ગણાય.

આ સંશોધન કાર્યનો સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોને સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૦.૭૮ જોવા મળેલ છે. આ સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તરને આધારભૂત ગણવામાં આવે તો ૨૦૦૧-૦૨, ૨૦૦૨-૨૦૦૩ અને ૨૦૦૪-૦૫ ના વર્ષોમાં સ્થિતિ સારી કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન આ કાચા નફાના ગુણોત્તરમાં વધારો-ઘટાડો જોવા મળે છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના કાચા નફાનો ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્ત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં કાચા નફાનો ગુણોત્તરમાં મહત્ત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.710

Degree of Freedom : 25

ટેબલ નંબર : ૫.૨

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	386.54336	5	77.3087	3.3118	2.710
Within Groups	466.95583	20	23.3478		
Total	853.49918	25			

એક્ષની ગાગેલ કિંમત એક્ષના ટેબલ મૂલ્ય (૫% મહત્વના સ્તરે) તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે માટે એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનો કાચા નફાનો દર એકમે એકમે જુદો જુદો છે અને બધા એકમો વચ્ચે કોઈ સામ્યતા જાણાતી નથી.

૫.૫.૨ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર

ધંધાકીય એકમની નફાકારકતા માપવા માટે ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર મદદરૂપ સાબીત થાય છે. ધંધાકીય એકમ ચલાવવાની ખર્ચાની સ્થિતિ અંગેની માહિતી મેળવવા કાચા નફાનો અને ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ઉપયોગી થાય છે. આ ગુણોત્તર નીચેના સૂત્ર દ્વારા શોધી શકાય છે.

$$\text{ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર} = \frac{\text{ચોખ્ખો નફો}}{\text{ચોખ્ખું વેચાણ}} \times ૧૦૦$$

અહીંયા ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર શોધવા અંશમાં કરવેરા પછીનો ચોખ્ખો નફો અને છેદમાં ચોખ્ખા વેચાણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું છે.

ચોખ્ખો નફો અને વેચાણ વચ્ચેનો સંબંધ આ ગુણોત્તર દ્વારા જાણી શકાય છે. આ ગુણોત્તર દ્વારા વેચાણખર્ચ અને વહીવટી ખર્ચની બાબતમાં સંચાલકોને માહિતી મળી રહે છે. સમગ્ર એકમની કાર્યક્ષમતા જાણવા માટે આ ગુણોત્તર ઉપયોગી સાબિત થાય છે.

આ ગુણોત્તર ઊંચો આવે તો તે ધંધાકીય એકમની સારી સ્થિતિ બતાવે છે. જુદી જુદી પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિનો સામનો આ એકમ સારી રીતે કરી શકે છે. વેચાણ કિંમતમાં ઘટાડો, ઉત્પાદન પડતરમાં થતો વધારો, માંગમાં થતો ઘટાડો આ સ્થિતિમાં ધંધાકીય એકમ સારી રીતે ટકી શકે છે. આ ગુણોત્તર ઓછો આવે તો એકમની પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં ટકી રહેવા માટે મુશ્કેલી અનુભવાશે.

ટેબલ નંબર : ૫.૩

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર

વર્ષ	ગણેશ	સાચણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૦૦-૦૧	૦.૦૦૨	૦.૦૧૯	૦.૬૮૯	૨.૪૮૩	-૧.૦૫૮	-૧૨.૪૫૩	-૧૦.૩૧૮	-૧.૭૨૦
૦૧-૦૨	૦.૦૦૪	૦.૦૩૪	-૨.૬૫૭	૦.૦૭૯	-	-	-૨.૫૪૮	-૦.૪૨૫
૦૨-૦૩	૦.૦૦૯	૦.૦૧૪	૦.૧૩૫	૦.૦૦૯	-૧૧.૯૮૬	૦.૩૭૪	-૧૧.૪૪૫	-૧.૯૦૮
૦૩-૦૪	૦.૦૨૦	૦.૨૪૦	૦.૨૧૨	૦.૦૨૮	-	-	૦.૫૦૦	૦.૦૮૩
૦૪-૦૫	-૦.૦૨૩	૦.૦૧૬	૦.૨૨૩	૦.૦૦૫	-૧.૪૭૦	-૩૦.૫૫૦	-૩૧.૭૫૩	-૫.૨૯૨
કુલ	૦.૦૫૦	૦.૩૨૩	-૧.૩૯૮	૨.૬૦૪	-૧૪.૫૧૪	-૪૨.૬૨૯	-૫૫.૫૬૪	-૯.૨૬૧
સરેરાશ	૦.૦૧૦	૦.૦૬૪૬	-૦.૨૮૦	૦.૫૨૧	-૨.૯૦૩	-૮.૫૨૬	-૧૧.૧૧૩	-૧.૮૫

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર દર્શાવે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો ચોખ્ખા નફાનો અને અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનની ચોખ્ખું વેંચાણ અહીંયા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું છે. ચોખ્ખા વેંચાણમાં ખાંડ વેંચાણ અને મોલાસીસ વેંચાણનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. પસંદ કરેલા એકમોનું ચોખ્ખા નફાનું વલાણ નીચે પ્રમાણે જોઈ શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું ચોખ્ખા નફાનું ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૦૦૨ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ ઓછું અથવા નીચો જેવા મળેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં ખોટ જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના સંદર્ભમાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૦૯ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૨૦ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના

સંદર્ભમાં ઘણોવધુ જોઈ શકાય છે. સરેરાશ ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ગુણોત્તર ખૂબ જ ઊંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૨૩ જેવા મળે છે, જે પાછલા વર્ષોના સંદર્ભમાં સૌથી ઊંચો ગુણોત્તર જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષોને કુલ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૫૦ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૧૦ જેવા મળે છે.

સાચાગ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું ચોખ્ખા નફાનું ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૦૧૯ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષનો ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૩૪ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણોનીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ નો ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૧૪ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૨૪૦ જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષ દરમ્યાનનો સૌથી ઊંચો ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તર જેવા મળે છે. સરેરાશ ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં પણ આ વર્ષનો ગુણોત્તર ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૧૬ જેવા મળે છે, જે પાછલા વર્ષોના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જોઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષોને કુલ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૫૨૩ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૬૪૬ જેવા મળે છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું ચોખ્ખા નફાનું ગુણોત્તર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૦.૬૮૯ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તર કરતાં ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષ દરમ્યાન ચોખ્ખા નફાને બદલે ચોખ્ખી ખોટી જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૧૩૫ જેવા મળે છે, જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં સારી સ્થિતિ કહી શકાય. સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તરમાં ખોટ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર

૦.૨૧૨ જેવા મળે છે, જે સારી સ્થિતિ રજૂ કરે છે. સરેરાશ યોજ્ખા ખોટ હોવાથી સારી સ્થિતિ આ વર્ષે કહી શકાય. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૨૨૩ જેવા મળે છે, જે સારી સ્થિતિ બતાવે છે. અભ્યાસના વર્ષોમાં ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર -૨.૬૫૭ જેવો ઊંચો જેવા મળે છે. પરિણામે કુલ યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર -૧.૩૯૮ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર - ૦.૨૮૦ જેવા મળે છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું યોજ્ખા નફાનું ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં ૨.૪૮૩ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ યોજ્ખા નફાના ગુણોત્તર કરતાં ઘણો ઊંચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો આ વર્ષનું આ ગુણોત્તર સૌથી ઊંચો ગુણોત્તર જેવા મળે છે, જે સરેરાશ યોજ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ ઊંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષનો યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૭૯ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષોના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. સરેરાશ યોજ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૦૯ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૨૮ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ યોજ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં નીચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૦૦૫ જેવા મળે છે, સરેરાશ યોજ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૨.૬૦૪ જેવા મળે છે અને સરેરાશ યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર ૦.૫૨૧ જેવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું યોજ્ખા નફાનું ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં -૧.૦૫૮ ખોટ જેવા મળે છે. સંસ્થા બંધ હોવાથી યોજ્ખો નફો શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષનો યોજ્ખા નફાનો ગુણોત્તર -૧૧.૯૮૬

ખોટ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ ખોટ કરતાં ઘણી વધુ જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં યોજાના નફાનો ગુણોત્તર સંસ્થાનું ઉત્પાદન બંધ હોવાથી શોધી શકાય તેમ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં યોજાના નફાનો ગુણોત્તર -૧.૪૭૦ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ ખોટના સંદર્ભમાં થોડો ઓછો કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ યોજાના નફાનો ગુણોત્તર -૧૪.૫૧૪ જોવા મળે છે, જ્યારે સરેરાશ યોજાના નફાનો ગુણોત્તર -૨.૯૦૩ જેઈ શકાય છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું યોજાના નફાનું ગુણોત્તર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં -૧૨.૪૫૩ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ યોજાના નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં ઘણો ઊંચો કહી શકાય. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન બંધ હોવાથી યોજાનો નફો જાણી શકાય નહીં. જ્યારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં યોજાના નફાનો ગુણોત્તર ૦.૩૭૪ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ યોજાના નફાનો ગુણોત્તર કરતાં ઘણો ઊંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં યોજાની ખોટ જોવા મળે છે જેના સંદર્ભમાં ૨૦૦૨-૨૦૦૩ના વર્ષમાં સારી પરિસ્થિતિ કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪માં સંસ્થાનું ઉત્પાદન બંધ હોવાથી યોજાના નફાનું ગુણોત્તર જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં યોજાના નફાનો ગુણોત્તર -૩૦.૫૫૦ જોવા મળે છે, જે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનની સૌથી ઊંચી ખોટ રજૂ કરે છે. સરેરાશ ખોટ કરતાં પણ આ વર્ષની ખોટ ખૂબ જ વધુ જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ યોજાના નફાનો ગુણોત્તર -૪૨.૬૨૯ જોવા મળે છે, જ્યારે સરેરાશ યોજાના નફાનો ગુણોત્તર ૮.૫૨૬ જોવા મળે છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરાયેલા બધા એકમોને યોજાના નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો યોજાના નફાનો ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૦.૫૨૧ જોવા મળેલ છે. જ્યારે સૌથી ઓછો યોજાના નફાનો ગુણોત્તર તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો -૮.૫૨૬ જોવા મળેલ છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષના સરેરાશ યોજાના નફાનો ગુણોત્તર -૧.૮૫ જોવા મળેલ છે. સરેરાશ યોજાના નફાના ગુણોત્તરને પ્રમાણમાપ ગણવામાં આવે ત્યારે ગાગેશ, સાયાણ અને મહુવા પરિસ્થિતિ ખૂબ સારી ગણાય.

આ સંશોધન કાર્યનો સમયગાળો પાંચ વર્ષનો છે. આ સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર -૮.૫૨૬ જેવા મળેલ છે. આ સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તરને પ્રમાણમાપ કરવામાં આવે ત્યારે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ની પરિસ્થિતિ ખૂબ જ સારી કહી શકાય. બાકીના મોટાભાગના વર્ષોમાં ખોટ જેવા મળે છે. જે ૨૦૦૪-૦૫ માં સૌથી વધારે જોઈ શકાય છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.71089

Degree of Freedom : 25

ટેબલ નંબર : ૫.૪

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	558.9864	5	111.797	3.91164	2.71089
Within Groups	571.61331	20	28.5807		
Total	1130.5998	25			

ઉપરોક્ત ટેબલનો દર્શાવે છે કે એફની ગણતરી કરેલ કિંમત ૩.૯૧૧ છે. જે એફની ટેબલ કિંમત ૨.૧૭ કરતા વધારે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. માટે એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત જેવા મળે છે.

૫.૫.૩ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર

માલિકો કે સંચાલકો ધંધાકીય એકમમાં જે નાણું રોકાણ કરે છે તે નાણું મિલ્કતોમાં રોકાણ થાય છે. આ ગુણોત્તર વેંચાણ સાથે મિલ્કતોનું કેટલું પ્રમાણ છે તે જાણવા માટે શોધવામાં આવે છે. આ ગુણોત્તર નીચે પ્રમાણે શોધી શકાય.

$$\text{કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર} = \frac{\text{વેંચાણ}}{\text{કુલ મિલ્કતો}}$$

આ સૂત્રમાં વર્ષ દરમિયાન થયેલ વેંચાણને અંશમાં લેવામાં આવ્યું છે. જ્યારે કુલ મિલ્કતોને છેદમાં લેવામાં આવેલી છે. કુલ મિલ્કતો એટલે ચાલુ મિલ્કતો, ઘસારા બાદની કાયમી મિલ્કતો અને અન્ય મિલ્કતોનો સમાવેશ થઈ શકે છે. ધંધાકીય એકમની સમગ્ર કાર્યક્ષમતા જાણવા માટે આ ગુણોત્તર ઉપયોગી થાય છે.

આ ગુણોત્તર વધારે આવે ત્યારે એવું કહી શકાય કે કુલ મિલ્કતોમાં કરેલ રોકાણદીઠ વેંચાણ વધારે થયેલ છે. બીજી બાજુ એમ પણ કહી શકાય કે ધંધાકીય એકમની મિલ્કતમાં ઓછા રોકાણે પણ વધુ વેંચાણ કરવાની શક્તિ રહેલી છે. દરેક વખતે વેંચાણમાં વધારો થવાથી નફામાં વધારો થાય એવું ચોક્કસ ન કહી શકાય. કારણ કે નફામાં વધારો કરવા પડતરમાં ઘટાડો કરવો જરૂરી બને છે.

કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર તપાસ્યા બાદ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદરનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. કારણ કે કેટલીકવાર એવું બને છે કે કાયમી મિલ્કતો ખૂબ જ જુના સમયની હોય છે અને તેમાં ઘસારો પણ ખૂબ જ કપાયેલ હોય છે. તેવી પરિસ્થિતિમાં આ ગુણોત્તર અવળે રસ્તે દોરે છે. આ સ્થિતિમાં ઊંચો ચલનદર ઊંચી કાર્યક્ષમતા બતાવતો નથી. મિલ્કતોના ચલનદર તપાસતા હોઈએ ત્યારે નીચેની કેટલીક બાબતો પણ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. મિલ્કતોનો પ્રકાર, ધંધાનો પ્રકાર, ધંધાનો સમયગાળો, કાયમી મિલ્કતોનું પ્રમાણ, ઘસારાની પદ્ધતિ, ધંધાકીય એકમની કાર્યક્ષમતા વગેરે બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

ટેબલ નંબર : ૫.૫

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર

વર્ષ	ગણેશ	સાયાણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૧.૩૦	૧.૭૪	૧.૨૮	૧.૧૮	૨.૩૧	૦.૫૩	૮.૩૬	૧.૩૮
૨૦૦૧-૦૨	૦.૫૫	૦.૬૦	૦.૫૮	૦.૫૩	-	-	૨.૨૭	૦.૩૮
૨૦૦૨-૦૩	૦.૫૬	૦.૬૧	૦.૬૧	૦.૫૦	૦.૬૧	૦.૬૩	૩.૫૨	૦.૫૮
૨૦૦૩-૦૪	૦.૬૫	૦.૬૨	૦.૬૩	૦.૫૫	-	-	૨.૪૫	૦.૪૧
૨૦૦૪-૦૫	૦.૭૦	૦.૬૬	૦.૭૮	૦.૫૮	૦.૩૭	૦.૨૬	૩.૩૫	૦.૫૬
કુલ	૩.૭૬	૪.૨૩	૩.૮૦	૩.૩૫	૩.૨૮	૧.૪૨	૧૮.૮૫	૩.૩૩
સરેરાશ	૦.૭૫	૦.૮૫	૦.૭૮	૦.૬૭	૦.૬૬	૦.૨૮	૩.૮૮	૦.૬૭

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર દર્શાવે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો વેચાણ અને અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનની કુલ મિલ્કતોને આધારે આ ચલનદર શોધવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત ટેબલમાં આપેલ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદરનું વિશ્લેષણ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૧.૩૦ જેવા મળે છે. જે કુલ મિલ્કતોના સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં ઘણો ઉંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૫૫ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં તેમાં ઘણો ઘટાડો જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં પણ આ વર્ષનું ચલનદર ઓછો કહી શકાય. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૫૬ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદરના સંદર્ભમાં ઘણોનીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-

૨૦૦૪ ના વર્ષનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૭૦ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં થોડો ઓછો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૩.૭૬ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૭૫ જેઈ શકાય છે.

સાચાગ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૧.૭૪ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં ઘણો ઉંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૦ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં તેમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચલનદર કરતાં પાણ આ વર્ષનો ચલનદર નીચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદરના સંદર્ભમાં ઓછો કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૨ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદર કરતાં નીચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ થી કુલ મિલ્કતોના ચલનદરમાં ધીમો વધારો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૬ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૪.૨૩ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૮૫ જેઈ શકાય છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૧.૨૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદર કરતાં ઘણો ઉંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૫૮ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણો ઘટાડો જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચલનદર કરતાં પાણ આ વર્ષનો ચલનદર નીચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કુલ

મિલ્કતોનો ચલનદરના સંદર્ભમાં ઓછો કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૩ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદર કરતાં નીચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૭૮ જેવા મળે છે, પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં થોડો વધારે આ ચલનદરમાં જેવા મળે છે. સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ચલનદર એક સરખો જેવા મળેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૩.૮૦ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચલનદર ૦.૭૮ જેવા મળે છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૧.૧૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં ઘણો ઉંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૫૩ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં તેમાં ઘટાડો જેવા મળે છે. સરેરાશ ચલનદર કરતાં પણ આ વર્ષનો ચલનદર નીચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૫૦ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદરના સંદર્ભમાં નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૫૫ જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષના કુલ મિલ્કતો પરનો ચલનદર કરતાં આ વર્ષનો ચલનદરમાં વધારો જેવા મળેલ છે. છતાં સરેરાશ ચલનદર કરતાં નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષનો ચલનદર ૦.૫૮ જેવા મળેલ છે. જે સરેરાશ મિલ્કતો પરના ચલનદર કરતાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૩.૩૫ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૭ જેવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૨.૩૩ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં ઘણો ઉંચો જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી કુલ મિલ્કતો પરનું ચલનદર શોધી શકાય નહીં. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં

થોડો નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી કુલ મિલ્કતો પરનો ચલનદર શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૩૭ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૩.૨૮ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૬ જોઈ શકાય છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૫૩ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદરના ૦.૨૮ જોવા મળે છે. આમ, સરેરાશ ચલનદર કરતાં આ વર્ષનું ચલનદર ઊંચો કહી શકાય. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી કુલ મિલ્કતો પરનું ચલનદર શોધી શકાય નહીં. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૩ જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી કુલ મિલ્કતો પરનો ચલનદર શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૨૬ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૧.૪૨ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૨૮ જોઈ શકાય છે.

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરાયેલા બધા એકમોને ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જણાય છે કે સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગને કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર સૌથી વધુ ૦.૮૫ જોવા મળે છે જ્યારે તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સૌથી ઓછો કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૨૮ જોવા મળેલ છે. અભ્યાસના વર્ષોનો સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૭ જોવા મળે છે. સરેરાશ કુલ ચલનદરને આદર્શ માપ ગણવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, સાચાણ, બારડોલી, મહુવા અને કોડીનાર જેવી ખાંડ સહકારી મંડળીઓની પરિસ્થિતિ સારી કહી શકાય.

સંશોધન કાર્યનો સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોને સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૭ જોવા મળેલ છે. આ સરેરાશ કુલ મિલ્કતોના ચલનદરને આદર્શમાપ ગણવામાં આવે ત્યારે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં આદર્શમાપ કરતાં પણ ખૂબ જ સારી સ્થિતિ હતી તેવું જોઈ શકાય છે. બાકીના વર્ષો દરમ્યાન કુલ મિલ્કતોના ચલનદરમાં વધારો-ઘટાડો જોવા મળે છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના કુલ મિલ્કતોનો ચલનદરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં કુલ મિલ્કતોનો ચલનદરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.71089

Degree of Freedom : 25

ટેબલ નંબર : ૫.૬

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	0.6649782	5	0.133	0.60569	2.71089
Within Groups	4.3915333	20	0.21958		
Total	5.0565115				

ઉપરોક્ત ટેબલનો દર્શાવે છે કે એફની ગણતરી કરેલ કિંમત ૦.૬૦૫૬ છે. જે એફની ટેબલ કિંમત ૨૭૧૦ કરતા ઓછી છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. માટે એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદન એકમોમાં કુલ મિલ્કતોનાં ચલનદરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત જણાતો નથી.

૫.૫.૪ કાયમી મિલકતોનો ચલનદર

આ ગુણોત્તરના ઉપયોગ દ્વારા ધંધાકીય એકમમાં કાયમી મિલકતોનો કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે તે જાણી શકાય છે. આ ગુણોત્તરનું સૂત્ર નીચે પ્રમાણે છે.

$$\text{કાયમી મિલકતોનો ચલનદર} = \frac{\text{વેંચાણ}}{\text{કાયમી મિલકતો}}$$

અહીંયા અંશમાં વર્ષ દરમ્યાન કરવામાં આવેલું વેંચાણ અને છેદમાં ઘસારા પછીની કાયમી મિલકતો ધ્યાનમાં લેવાય છે. જો આ ગુણોત્તર સામાન્ય પ્રમાણ કરતાં વધારે હોય તો તે એકમ માટે સારી બાબત છે અને કાયમી મિલકતોનો મહત્તમ ઉપયોગ થાય છે. એવું કહી શકાય અને આ ગુણોત્તર નીચો આવે તો તે સારી બાબત નથી કાયમી મિલકતોમાં જરૂર કરતાં વધારે નાણાનું રોકાણ કરવામાં આવ્યું છે. તેમ બતાવે છે.

આ ગુણોત્તરને આધારે નિર્ણય લેતા પહેલા અમુક બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. જો એકમ હમણાં જ સ્થપાયેલ હોય, ઘસારો પણ ઓછો કપાયેલ હોય પરિણામે આ ગુણોત્તર નીચો પણ આવે. જ્યારે કાયમી મિલકતોમાં વધારે ઘસારો કપાયેલ હોય અને મિલકતો જુની થઈ હોય તો આ ગુણોત્તર ઊંચો આવે. આવી રીતે ધંધાનો પ્રકાર, સાધનોની પરિસ્થિતિ, સમયગાળો, ઘસારાની પદ્ધતિ, મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ આ બધી જ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

ટેબલ નંબર : ૫.૭

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કાયમી મિલકતોનો ચલનદર

વર્ષ	ગણેશ	સાયાણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૨૦૦૦-૦૧	૩.૫૧	૩.૬૫	૪.૯૭	૪.૨૦	૬.૫૨	૧.૮૩	૨૪.૬૮	૪.૧૧
૨૦૦૧-૦૨	૧.૫૮	૧.૯૯	૨.૪૬	૨.૧૩	-	-	૮.૧૬	૧.૩૬
૨૦૦૨-૦૩	૧.૫૮	૧.૭૦	૨.૧૮	૨.૦૨	૧.૨૦	૨.૨૭	૧૦.૯૫	૧.૮૩
૨૦૦૩-૦૪	૧.૯૦	૨.૧૦	૨.૭૬	૨.૫૩	-	-	૯.૨૯	૧.૫૫
૨૦૦૪-૦૫	૧.૯૯	૧.૮૮	૨.૯૭	૧.૭૦	૦.૮૪	૦.૮૬	૧૦.૨૪	૧.૭૧
કુલ	૧૦.૫૬	૧૧.૩૨	૧૫.૩૪	૧૨.૫૮	૩.૫૬	૫.૦૦	૬૩.૩૬	૧૦.૨૬
સરેરાશ	૨.૧૧	૨.૨૬	૩.૦૭	૨.૫૨	૧.૭૧	૧.૦૦	૧૨.૬૭	૨.૧૨

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો કાયમી મિલકતોનો ચલનદર દર્શાવે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો વેંચાણ અને અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનની કાયમી મિલકતોને આધારે આ ચલનદર શોધવામાં આવે છે.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કાયમી મિલકતોનો ચલનદર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં કાયમી મિલકતોનો ચલનદર ૩.૫૧ જેવા મળે છે. સરેરાશ કાયમી ચલનદર કરતાં આ વર્ષનો ચલનદર ઘણો ઉંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કાયમી મિલકત પરનો ચલનદર ૧.૫૮ જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષમાં ઘણો નીચો ચલનદર જેવા મળે છે. સરેરાશ ચલનદર કરતાં આ વર્ષનો ચલનદર થોડો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કાયમી મિલકતોનો ચલનદર ૧.૫૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાયમી મિલકતોનો ચલનદરના સંદર્ભમાં નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો કાયમી મિલકતોનો ચલનદર ૧.૯૦ જેવા મળે છે.

પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષે થોડો વધારો આ ગુણોત્તરમાં જોવા મળે છે. સરેરાશ કાયમી મિલ્કતોના ચલનદર કરતાં નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષે કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર ૧.૮૮ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ કાયમી મિલ્કતો પરનો ચલનદર કરતાં નીચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૧૦.૫૬ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચલનદર ૨.૧૧ જોવા મળે છે.

સાચા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૩.૬૫ જોવા મળે છે, સરેરાશ કાયમી ચલનદર કરતાં આ વર્ષનો ચલનદર ઘણો ઉંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષનો કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર ૧.૮૮ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ કાયમી મિલ્કતો પરના ચલનદર કરતાં નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૧.૭૦ જોવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષોના સંદર્ભમાં નીચો જોવા મળે છે. જે સરેરાશ મિલ્કતો પરના ચલનદર કરતાં ઘણો નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષને કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૨.૧૦ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષે કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર ૧.૮૮ જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૧૧.૩૨ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ ચલનદર ૨.૨૬ જોવા મળે છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૪.૮૭ જોવા મળે છે, જ્યારે સરેરાશ કાયમી ચલનદર ૩.૦૭ જોવા મળે છે. પરિણામે સરેરાશ કાયમી મિલ્કતોના ચલનદર કરતાં ઘણો ઉંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષનો કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર ૨.૪૬ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ કાયમી મિલ્કતો પરના ચલનદરના સંદર્ભમાં નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં મિલ્કતોનો ચલનદર ૨.૧૮ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ મિલ્કતો પરના ચલનદર કરતાં નીચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષને કાયમી મિલ્કતોનો

ચલનદર ૨.૭૬ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કાયમી મિલકતો પરનો ચલનદર કરતાં થોડો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષે કાયમી મિલકત પરનો ચલનદર ૨.૮૭ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાયમી મિલકતોના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જેઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષોનો કાયમી મિલકતોનો ચલનદર ૧૫.૩૪ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાયમી મિલકત પરનો ચલનદર ૩.૦૭ જેવા મળે છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કાયમી મિલકતોનો ચલનદર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૪.૨૦ જેવા મળે છે, જે કાયમી મિલકતો પરના ચલનદરના સંદર્ભમાં ઘણોવધારે જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષનો કાયમી મિલકત પરનો ચલનદર ૨.૧૩ જેવા મળે છે, ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષના ચલનદરમાં ઘણો ઘટાડો જેવા મળે છે. સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં પાણ આ વર્ષનો કાયમી મિલકતો પરનો ચલનદર નીચો કહી શકાય. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષનો ચલનદર ૨.૦૨ જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ચલનદર નીચો જેવા મળે છે. સરેરાશ ચલનદરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો કાયમી મિલકતો પરનો ચલનદર ઘણો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષને કાયમી મિલકતોનો ચલનદર ૨.૫૩ જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો કાયમી મિલકતો પરનો ચલનદરમાં વધારો જેવા મળે છે. સરેરાશ કાયમી મિલકતો પરના ચલનદર કરતાં થોડો ઊંચો ચલનદરે જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષે કાયમી મિલકત પરનો ચલનદર ૧.૭૦ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાયમી મિલકતો પરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ કાયમી મિલકતોનો ચલનદર ૧૨.૫૮ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાયમી મિલકત પરનો ચલનદર ૨.૫૨ જેવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કાયમી મિલકતોનો ચલનદર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૬.૫૨ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાયમી મિલકતો પરના ચલનદરના સંદર્ભમાં ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થાનું

ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર શોધી શકાય નહીં. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષનો ચલનદર ૧.૨૦ જેવા મળે છે. જે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણો ઓછો કહી શકાય. સરેરાશ કાયમી મિલ્કતો પરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ચલનદર નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સંસ્થા બંધ હોવાથી કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષનો કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર ૦.૮૪ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાયમી મિલ્કતો પરના ચલનદર કરતાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૮.૫૬ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર ૧.૭૧ જેવા મળે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૧.૮૩ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ કાયમી મિલ્કતો પરના ચલનદરના સંદર્ભમાં ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર શોધી શકાય નહીં. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં ચલનદર ૨.૨૭ જેવા મળે છે. જે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષના સંદર્ભમાં તેમાં વધારો જેવા મળે છે. જેમાં કાયમી મિલ્કતો પરના ચલનદરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ચલનદર ઘણો ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો કાયમી મિલ્કતો પરનો ચલનદર સંસ્થા બંધ હોવાથી કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષનો કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર ૦.૮૬ જેવા મળે છે, જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો કહી શકાય. સરેરાશ કાયમી મિલ્કતો પરનો ચલનદરના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો ચલનદર નીચો જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૫.૦૦ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કાયમી મિલ્કત પરનો ચલનદર ૧.૦૦ જેવા મળે છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરાયેલા બધા એકમોને કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરના સંદર્ભમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કાયમી મિલ્કતોનો

ચલનદર સૌથી વધુ ૩.૦૭ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના આ વર્ષોને સરેરાશ કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૨.૧૨ જેવા મળેલ છે. સરેરાશ કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરને પાયારૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, સાયાણ, બારડોલી અને મહુવા જેવી ખાંડ સહકારી મંડળીઓની પરિસ્થિતિ સારી કહી શકાય.

સંશોધન કાર્યનો સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરવામાં આવેલા એકમોને અભ્યાસના પાંચ વર્ષ દરમ્યાનનો સરેરાશ કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર ૨.૧૨ જેવા મળેલ છે. આ સરેરાશ ચલનદરને આધારરૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષની પરિસ્થિતિ સારી જેવા મળેલ છે. જ્યારે બાકીના વર્ષો કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરમાં ઘટાડો જેવા મળે છે. આ બાબત નોંધનીય છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.71089

Degree of Freedom : 25

ટેબલ નંબર : ૫.૮

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	5587.5225	5	1117.5	0.4681	2.71089
Within Groups	47746.556	20	2387.33		
Total	53334.079	25			

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં જણાય છે કે કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરની એનોવા ગણતરી દર્શાવેલ છે. ટેબલનો અભ્યાસ કરતા માલુમ પડ છે કે ગણેલ F ની ગણતરી કરેલ કિંમત ૦.૪૬૮૧ છે. જે F ની ટેબલ કિંમત ૨.૭૧૦ કરતાં ઓછી છે. માટે તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે, અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે. માટે કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળની સમગ્ર ખાંડ એકમોના કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરમાં સામ્યતા જોવા મળે છે.

૫.૫.૫ કુલ મિલ્કતો પર વળતર

લેણદારો અને માલિકો જે ભંડોળ આપે છે તેનો કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે તેની જાણકારી માટે આ ગુણોત્તરનો ઉપયોગ થાય છે.

$$\text{કુલ મિલ્કતો પર વળતર} = \frac{\text{ચોખ્ખો નફો}}{\text{કુલ મિલ્કતો}} \times 100$$

આ ગુણોત્તરની મદદથી કંપનીની બધી જ રીતે કમાણી કરવાની શક્તિનો ખ્યાલ આવે છે. આ ગુણોત્તરમાં બે ગુણોત્તરનું મિશ્રણ છે. સમગ્ર નફાકારકતા કેવી છે તેનું ચિત્ર આ ગુણોત્તર રજૂ કરે છે. અહીંયા અંશમાં વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાનો નફો અને છેદમાં કુલ મિલ્કતો દર્શાવવામાં આવેલ છે. કુલ મિલ્કતોમાં ચાલુ મિલ્કતો સ્થાયી મિલ્કતો અને અન્ય મિલ્કતોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

જે આ ગુણોત્તર ઊંચો આવે તો એકમની પરિસ્થિતિ સારી છે અને સારી રીતે કામગીરી કરે છે. તેમ કહી શકાય અને આ ગુણોત્તર નીચો આવે તો એમ કહી શકાય કે સંચાલકો કુલ મિલ્કતોનો પૂરતી રીતે ઉપયોગ કરી શકતા નથી અને પરિણામે નફો ઓછો થાય છે.

ટેબલ નંબર : ૫.૯

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કુલ મિલકતો પર વળતર

વર્ષ	ગણેશ	સાચણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૦૦-૦૧	૦.૦૦૩	૦.૦૩૩	૦.૮૮૮	૨.૯૬૨	-૨.૪૪૫	-૬.૫૭૨	-૫.૧૩૧	-૦.૮૫૫
૦૧-૦૨	-૦.૦૦૨	૦.૦૨૦	-૧.૫૮૦	૦.૦૪૨	-	-	-૧.૫૨	-૦.૨૫૩
૦૨-૦૩	૦.૦૦૫	૦.૦૦૮	૦.૦૮૨	૦.૦૦૪	-૭.૨૬૭	૦.૨૩૪	-૬.૯૩૩	-૧.૧૫૬
૦૩-૦૪	૦.૦૧૩	૦.૧૪૮	૦.૧૩૩	૦.૦૧૫	-	-	૦.૩૧૦	૦.૦૫૨
૦૪-૦૫	૦.૦૧૬	૦.૦૧૧	૦.૧૭૩	૦.૦૦૩	-૦.૫૪૮	-૭.૮૬૧	-૮.૨૦૭	-૧.૩૬૮
કુલ	૦.૦૩૫	૦.૨૨૨	-૦.૩૦૪	૩.૦૨૬	-૧૦.૨૬૧	-૧૪.૪૩૩	-૨૧.૪૮૧	-૩.૩૮૦
સરેરાશ	૦.૦૦૭	૦.૦૦૪	-૦.૦૬૧	૦.૬૦૫	-૨.૦૫૨	-૨.૮૮૭	-૪.૨૯૬	-૦.૭૧૬

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો કુલ મિલકતો પર વળતર દર્શાવે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમિયાનનો યોજાઓ નફો અને કુલ મિલકતો અહ્યાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલા છે. પસંદ કરેલા એકમોનું કુલ મિલકતો પર વળતર કેટલું છે તે નીચે પ્રમાણે જાણી શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમિયાન કુલ મિલકતો પર વળતર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૦.૦૦૩ જેવા મળે છે. કુલ મિલકતો પર વળતરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના કુલ મિલકતો પર વળતર -૦.૦૦૨ જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં ઘટાડો જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૦૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વળતરના સંદર્ભમાં થોડો નીચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૧૩ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કુલ મિલકતો પરના વળતરમાં સંદર્ભમાં ઘણો ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષે કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૧૬ જેવા મળે

છે. અભ્યાસના બંધા જ વર્ષો દરમ્યાન કુલ મિલકતો પર વળતરના સંદર્ભમાં સૌથી ઊંચો વળતર આ વર્ષમાં જોવા મળે છે. સરેરાશ મિલકતો પર વળતરના સંદર્ભમાં આ વર્ષે કુલ મિલકતો પર વળતર ઘણું ઊંચું જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૩૫ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ વળતર ૦.૦૦૭ જોવા મળે છે.

સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ મિલકતો પર વળતર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૦.૦૩૩ જોવા મળે છે. કુલ મિલકતો પર વળતરના સંદર્ભમાં નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૨૦ જોવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષે કુલ મિલકતો પરના વળતરમાં ઘણો ઘટાડો જોવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૦૮ જોવા મળે છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણો ઘટાડો થયેલ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ વળતરના સંદર્ભમાં આ વર્ષના વળતરનો દર ઘણો નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૧૪૮ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ કુલ મિલકતો પરના વળતરમાં સંદર્ભમાં ખૂબ જ ઊંચો જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સૌથી ઊંચો કુલ મિલકતો પર વળતરનો દર આ વર્ષોમાં જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષે કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૧૧ જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૨૨૨ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ વળતર ૦.૦૪૪ જોવા મળે છે.

સાયાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ મિલકતો પર વળતર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૦.૮૮૮ જોવા મળે છે. કુલ મિલકતો પર વળતર કરતાં ઘણો ઊંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ મિલકતો પર વળતર -૧.૫૮૦ જોવા મળે છે. આ વર્ષમાં ચોખ્ખી ખોટ આવેલ હોવાથી આવું બની શકે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૮૨ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ વળતરના સંદર્ભમાં ઊંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષમાં વળતરમાં ઘણો ઘટાડો થયેલો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૧૩૩ જોવા

મળે છે, જે સરેરાશ કુલ મિલકતો પરના વળતરમાં સંદર્ભમાં ખૂબ જ ઊંચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષે કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૧૭૩ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ વળતરના સંદર્ભમાં ઊંચું જોવા મળે છે. સમગ્ર અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કુલ મિલકતો પર વળતર - ૦.૩૦૪ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલકતો પરનું વળતર -૦.૬૧ જોવા મળે છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ મિલકતો પર વળતર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૨.૯૬૨ જોવા મળે છે. કુલ મિલકતો પર વળતર કરતાં ઘણો ઊંચો જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૪૨ જોવા મળે છે. જે સરેરાશ વળતર કરતાં ઘણો નીચો જોઈ શકાય છે. પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વર્ષનો કુલ મિલકત પરનો વળતર ખૂબ જ ઓછો જોવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષનો કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૦૪ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ વળતરના સંદર્ભમાં ખૂબ જ નીચો જોઈ શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષનો કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૧૫ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ કુલ મિલકતો પરના વળતરમાં સંદર્ભમાં ખૂબ જ નીચો જોવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષ કુલ મિલકતો પર વળતર ૦.૦૦૩ જોવા મળે છે, જે સરેરાશ વળતરના સંદર્ભમાં ઘણો નીચો કહી શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કુલ મિલકતો પર વળતર ૩.૦૨૬ જોવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલકતો પરનું વળતર ૦.૬૦૫ જોવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ મિલકતો પર વળતર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં -૨.૪૪૫ જોવા મળે છે. આ વર્ષમાં સંસ્થાને ખોટ ગયેલ હોવાનું જાણવા મળેલ છે. સરેરાશ મિલકત પર વળતર -૨.૫૨ જોવા મળેલ છે. સરેરાશ મિલકતો પર વળતર કરતાં પણ વધુ ખોટ જોઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના કુલ મિલકતો પર વળતર -૭.૨૬૭ જોવા મળે છે, આ વર્ષમાં સંસ્થાને નુકશાન ગયેલ હોવાનું જાણવા મળેલ છે. સરેરાશ મિલકત પર વળતર કરતાં પણ ઘણું ઊંચું નુકશાન

જેવા મળેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી મિલ્કતો પર વળતર શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષ કુલ મિલ્કતો પર વળતર - ૦.૫૪૯ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પર વળતરના સંદર્ભમાં ખુબ જ ઊંચું નુકશાન જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કુલ મિલ્કતો પર વળતર -૧૦.૨૬૧ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પરનું વળતર -૨.૦૫૨ જેવા મળે છે. ઉપરોક્ત બધા જ વર્ષોમાં ચોખ્ખા નફાને બદલે ચોખ્ખી ખોટ હોવાથી વળતર આ રીતે જેવામાં આવે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ મિલ્કતો પર વળતર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં -૬.૫૭૨ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વળતર કરતાં ઘણું ઓછું જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના કુલ મિલ્કતો પર વળતર ૦.૨૩૪ જેવા મળે છે, જે પાછલા વર્ષોની સ્થિતિ કરતાં સારી પરિસ્થિતિ રજૂ કરે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી મિલ્કતો પર વળતર શોધી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ મિલ્કતો પર વળતર -૭.૮૬૧ જેવા મળે છે. સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પર વળતરના સંદર્ભમાં ખુબ જ ઊંચું નુકશાન જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું કુલ મિલ્કતો પર વળતર -૧૪.૪૩૩ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પરનું વળતર -૨.૮૮૭ જેવા મળે છે.

અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરાયેલા બધા એકમોનો કુલ મિલ્કતો પર વળતરની બાબતમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કુલ મિલ્કતો પર વળતર સૌથી ઊંચું ૦.૬૦૫ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછું વળતર તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનું જેવા મળેલ છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષોનો સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પર વળતર -૦.૭૧૬ જેવા મળે છે. સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પર વળતરનો આધારરૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, સાયાણ અને મહુવાની પરિસ્થિતિ સારી કહી શકાય.

આ સંશોધન અભ્યાસનો સમયગાળો પાંચ વર્ષનો છે. સંશોધનકાર્યનાં સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોને સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પર વળતર -0.9૧૬ જેવા મળેલ છે. આ સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પર વળતરને પાયારૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પર વળતર કરતાં પણ વધુ સારી સ્થિતિ ગણી શકાય. બાકીના વર્ષોમાં આ ગુણોત્તરમાં વધારો-ઘટાડો થયેલો જેવા મળે છે. આ બાબત સંચાલકોએ ધ્યાનમાં રાખવી પડશે.

૫.૫.૬ કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર

રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ધંધાની નફાકારકતાની માહિતી મેળવવા માટે ઉપયોગી ગુણોત્તર છે. આ ગુણોત્તર નીચે પ્રમાણે શોધી શકાય છે.

$$\text{રોકાયેલી મૂડી પર વળતર} = \frac{\text{ચોખ્ખો નફો}}{\text{રોકાયેલી મૂડી}} \times ૧૦૦$$

અહીંયા વ્યાજ અને કરવેરા બાદનો ચોખ્ખો નફો અંશમાં લીધો છે. જ્યારે છેદમાં લાંબાગાળાના દેવા અને નેટવર્થ (રોકાયેલી મૂડી)ને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે.

લાંબાગાળાના ભંડોળ પરથી નફાકારકતા જાણવા માટે આ ગુણોત્તરનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. લોણદારો અને શેર હોલ્ડરોએ આપેલી મૂડીનો સંચાલકો કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ કરે છે તેની જાણકારી પ્રાપ્ત થાય છે. આ ગુણોત્તર જેમ વધારે આવે છે તેમ સંચાલકો ભંડોળનો યોગ્ય ઉપયોગ કરે છે. તેવું કહી શકાય આ ગુણોત્તર વ્યાજબી છે કે નહીં તેની માહિતી માટે અન્ય એકમોના ગુણોત્તરો સાથે સરખામણી પણ કરવી જોઈએ.

ટેબલ નંબર : ૫.૧૦

અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનો કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર

વર્ષ	ગણેશ	સાચણ	બારડોલી	મહુવા	કોડીનાર	તલાલા	કુલ	સરેરાશ
૦૦-૦૧	૦.૦૫૩	૦.૩૪૩	૭૫.૪૩૪	૬૩.૮૫૫	-૫૨.૦૮૭	-૬૧.૮૨૫	૨૫.૮૭૩	૪.૩૧૨
૦૧-૦૨	-૦.૦૪૫	૦.૧૯૮	-૧૭૮૬૩૫	૧.૦૩૮	-	-	-૧૭૭.૪૪૨	-૨૯.૫૭૪
૦૨-૦૩	૦.૧૧૧	૦.૧૨૩	૧૧.૫૫૧	૦.૧૧૫	-૧.૧૬૭	૨.૮૬૮	૧૩.૬૦૧	૨.૨૬૭
૦૩-૦૪	૦.૨૮૧	૩.૩૦૮	૩૫.૪૬૧	૦.૪૫૬	-	-	૩૯.૫૦૬	૬.૫૮૪
૦૪-૦૫	૦.૩૫૪	૦.૨૪૮	૩૮.૯૩૮	૦.૦૭૦	-૩.૯૦૪	-૫૧.૬૩૭	-૧૫.૮૩	-૨.૬૫૫
કુલ	૦.૭૫૪	૪.૨૨૨	-૧૭.૧૬૧	૬૫.૬૩૫	-૫૭.૧૫૮	-૧૧૦.૫૯૪	-૧૧૪.૩૦૨	૧૯.૦૫
સરેરાશ	૦.૧૫૧	૦.૮૪૪	-૩.૪૩૨	૧૩.૧૨૭	-૧૧.૪૩૨	-૨૨.૧૧૮	-૨૨.૮૬૦	-૩.૮૧

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સહકારી ખાંડ કારખાનાઓના વાર્ષિક અહેવાલમાંથી.

ઉપરોક્ત ટેબલ અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર દર્શાવે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો ચોખ્ખો નફો અને રોકાયેલી મૂડી અહ્યાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલા છે. ઉપરોક્ત ટેબલને આધારે દરેક સંસ્થાને કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર નીચે પ્રમાણે જોઈ શકાય.

ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર જોઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૦.૦૫૩ જેવા મળે છે. સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતરના જોઈએ તો તેના સંદર્ભમાં આ વર્ષનું વળતર ઓછું જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં -૦.૦૪૫ કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર જેવા મળે છે. આ વર્ષમાં સંસ્થાને ચોખ્ખી ખોટ જવાથી આ પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષ દરમ્યાન ૦.૧૧૧ કુલ રોકાયેલ મૂડી વળતર જેવા મળે છે. જે રોકાયેલ મૂડીના વળતરના સંદર્ભમાં નીચું વળતર કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી વળતર ૦.૨૮૧

જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં ઘણું ઊંચું જેવા મળે છે. સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પરના વળતરમાં સંદર્ભમાં ઘણો ઊંચો જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ૦.૩૫૪ જેવા મળે છે, જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભે ઘણું ઉંચું વળતર જેઈ શકાય છે. સરેરાશ કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ઘણું વળતર જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ૦.૭૫૪ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૦.૧૫૧ જેવા મળે છે.

સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૦.૩૪૩ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતરના સંદર્ભમાં ઘણું નીચું જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૦.૧૯૯ જેવા મળે છે. જે ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના સંદર્ભમાં ઘણું નીચું જેવા મળે છે. સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર કરતાં ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના વર્ષમાં નીચું વળતર જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૦.૧૨૩ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં નીચું જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ વળતરના સંદર્ભમાં પણ નીચું જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી વળતર ૩.૩૦૮ જેવા મળે છે. આ વર્ષનું રોકાયેલ મૂડી પર વળતર એ અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનું સૌથી ઊંચું વળતર જેવા મળે છે. સરેરાશ વળતર કરતાં પણ ઘણું ઉંચું જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ૦.૨૪૯ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર કરતાં ઘણું નીચું જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ૪.૨૨૨ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૦.૮૪૪ જેવા મળે છે.

બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૭૫.૪૩૪ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતરના સંદર્ભમાં ઘણું ઉંચું જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ

રોકાયેલી મૂડી પર વળતર -૧૭૮.૬૩૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ વળતર કરતાં ઘણું નીચું કહી શકાય. આ વર્ષમાં સંસ્થાને ખોટ ગયેલ હોવાથી આ પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૧૧.૩૫૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતરના સંદર્ભમાં ઘણું ઉંચું વળતર કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી વળતર ૩૫.૪૬૧ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતરના સંદર્ભમાં પણ ઘણું ઊંચું વળતર જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ૩૮.૮૩૮ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર કરતાં ઘણું ઉંચું જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર -૧૭.૧૬૧ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર -૩.૪૩૨ જેવા મળે છે.

મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં ૬૩.૮૫૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતરના સંદર્ભમાં ઘણું ઉંચું જેઈ શકાય છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૧.૦૩૮ જેવા મળે છે. જે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં ઓછું વળતર કહી શકાય. સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર કરતાં નીચું વળતર જેવા મળે છે. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૦.૧૧૫ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતરના સંદર્ભમાં નીચું કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી વળતર ૦.૪૫૬ જેવા મળે છે. જ્યારે પાછલા વર્ષના સંદર્ભમાં આ વડતરમાં વધારો જેઈ શકાય છે. જ્યારે સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર કરતાં નીચું વળતર જેવા મળે છે. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ૦.૦૭૦ જેવા મળે છે, જ્યારે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર ૧૩.૧૨૭ જેવા મળે છે. તેથી આ વખતે પણ સરેરાશ વળતર કરતાં નીચું જેવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર

૬૫.૬૩૫ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૧૩.૧૮૭ જેવા મળે છે.

કોડીનાર સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં -૫૨.૦૮૭ જેવા મળે છે. આ વર્ષમાં સંસ્થાને નુકશાન થયેલ છે. સરેરાશ વળતરના સંદર્ભમાં ખૂબ વધારે નુકશાન જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી ચોખ્ખો નફો/નુકશાન જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર -૧.૧૬૭ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતરના સંદર્ભમાં ઓછું નુકશાન જેવા મળે છે. પાછલા વર્ષ કરતાં નુકશાનનું પ્રમાણ ઘટેલ જેવા મળેલ છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી વળતર સંસ્થાનું ઉત્પાદનનું વેંચાણ ન થયેલ હોવાથી ચોખ્ખો નફો/નુકશાન જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર -૩.૮૦૪ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ વળતર કરતાં ઓછું નુકશાન જેઈ શકાય છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર -૫૭.૧૫૭ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર -૧૧.૪૩૨ જેવા મળે છે.

તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર જેઈએ તો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં -૬૧.૮૨૫ જેવા મળે છે. આ વર્ષમાં સંસ્થાને નુકશાન થયેલ છે. સંસ્થાને નુકશાન ગયેલ હોવાથી આ સ્થિતિ ઊભી થયેલ છે. ૨૦૦૧-૨૦૦૨ના વર્ષમાં સંસ્થાનું ઉત્પાદન અને વેંચાણ બંધ હોવાથી ચોખ્ખો નફો/નુકશાન જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ૨.૮૬૮ જેવા મળે છે. જે સરેરાશ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ઘણું વધારે છે. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી વળતર સંસ્થાનું ઉત્પાદનનું વેંચાણ ન થયેલ હોવાથી ચોખ્ખો નફો/નુકશાન જાણી શકાયેલ નથી. ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના વર્ષમાં કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર -૫૧.૬૩૭ જેવા મળે છે, જે સરેરાશ વળતર કરતાં ઘણું વધુ નુકશાન છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન

કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર -૧૧૦.૫૮૪ જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ વળતર - ૨૨.૮૬૦ જેવા મળે છે.

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરાયેલા બધા એકમોનો કુલ રોકાયેલી મૂડી પર મિલકતો પર વળતરના સંબંધમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે મલુવા ખાંડ ઉદ્યોગનો કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર સૌથી વધુ ૧૩.૧૨૭ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષોનો સરેરાશ કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર -૩.૮૧ જેવા મળે છે. સરેરાશ કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતરને આધારરૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે મલુવા, ગણેશ અને સાયાણ જેવી સહકારી મંડળીઓની સ્થિતિ ખૂબ સારી ગણાય.

પ્રસ્તુત અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન પસંદ કરેલા એકમોનો સરેરાશ કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર -૩.૮૧ જેવા મળે છે. આ સરેરાશ કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતરને આધારરૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે ૨૦૦૩-૨૦૦૪, ૨૦૦૧-૨૦૦૨ અને ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ના વર્ષોમાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતરની સ્થિતિ આદર્શ કરતાં પણ સારી હતી. જે ભવિષ્ય માટે નોંધનીય બાબત છે.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત નથી.

વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના : અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત છે.

Level of Significance : 5 %

F નું ટેબલ મૂલ્ય : 2.71089

Degree of Freedom : 25

ટેબલ નંબર : ૫.૧૧

Anova Table

Sources of Variation	ss	df	MS	F	F Critical
Between Groups	5587.5225	5	1117.5	0.4681	2.71089
Within Groups	47746.556	20	2387.33		
Total	53334.079	25			

ઉપરોક્ત ટેબલનો અભ્યાસ કરતાં જાણાય છે કે ગણેલ F ની ગણતરી કરેલ કિંમત 0.4681 છે. જે F ની ૫% સીગ્નિફિકન્સ લેવેલે ૨૫ ડિગ્રી ઓફ ફ્રીડમ ૨.૭૧ છે. જેથી ગણતરી કરેલ એકમોની કિંમત ટેબલ કિંમત કરતાં ઓછી છે. તેથી તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે, માટે એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળની સમગ્ર ખાંડ એકમોના કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત છે નહીં.

: संदर्भ :

1. Sudha Nigam Financial Efficiency Print Well Publishers, Jaipur.
2. Oxford Dictionary Oxford University Press, Delhi.
3. I.M. Pandy Financial Management Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
4. Harward and Upton "Introduction to Business Finance" McGraw Hill New York.
5. Choyal B.R. "Financial Management of State Enterprises"
6. Sudha Nigam "Financial Efficiency Print Well Publishers Jaipur.
7. Kulshmeshtha R.S. "Profitability in India's Steel Industry"
(A Thesis Submitted for the Degree of Ph.D.) University of Rajasthan. Jaipur.
8. Choyal B.R. "Financial management of State Enterprises" Pritwell Publishers, Jaipur.
9. Ibid, P. 173
10. Khan M.Y. and Jain P.K. "Financial Management Text and Problems" Tata McGraw Hill Publishing Coimpany Ltd. New Delhi.

પ્રકરણ-૬

સારાંશ, તારણો અને સૂચનો

- ૬.૧ પ્રસ્તાવના
- ૬.૨ પ્રથમ પ્રકરણનો સારાંશ, તારણો અને સૂચનો
- ૬.૩ દ્વિતીય પ્રકરણનો સારાંશ
- ૬.૪ તૃતીય પ્રકરણનો સારાંશ અને તારણો
- ૬.૫ ચતુર્થ પ્રકરણનો સારાંશ અને તારણો
- ૬.૬ પાંચમા પ્રકરણનો સારાંશ અને તારણો
- ૬.૭ સમગ્રલક્ષી સૂચનો

પ્રકરણ : ૬

સારાંશ, તારણો અને સૂચનો

૬.૧ પ્રસ્તાવના

સહકારી ક્ષેત્રને મજબૂત બતાવવા માટે સમાજના બધા જ વર્ગોની સક્રિય ભાગીદારી ખૂબ જ જરૂરી છે. સહકારની ભાવના પ્રજામાં વધુને વધુ જાગૃત થાય અને તેનો વધારેમાં વધારે પ્રચાર કરી સહકારી આંદોલનને પ્રજાનું આંદોલનનું રૂપ આપવાની જવાબદારી સમાજના આગળ પડતા સહકારી આગેવાનોની છે. આપણા જીવનમાં સહકારની ભાવના વાગાયેલી છે અને દરેક ક્ષણ આપણે તેની જરૂરીયાતોનો અનુભવ કરી રહ્યા છીએ. વીસમી સદીના અંતમાં અને એકવીસમી સદીની શરૂઆતમાં ભારતમાં બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓનું પ્રમાણ ખૂબ જ વધ્યું છે. તેવી પરિસ્થિતિમાં ગળાકાપ હરીફાઈમાં ટકવા માટે અને પડકારોનો સામનો કેવી રીતે કરવો એ એક વિચાર માગી લેતો પ્રશ્ન છે. આપણે સહકારની ભાવના રાખીને કાર્ય કરવું પડશે. “સલામતીની સાથે વિકાસ” તેવો સંદેશો ખેડુતો સુધી પહોંચાડવો પડશે. ખેડુતોના પ્રશ્નોની સમીક્ષા કરી તેના ઉકેલ માટે ખૂબ જ પ્રયત્નો કરવા પડશે. ખેડુતોને સમયે-સમયે તાલીમ આપી તેમાં જાગૃતિ લાવવાથી સામાજિક પરિવર્તન જોઈ શકાય તેમ છે. આજના સમયગાળામાં માનવીની મૂળભૂત જરૂરીયાત રોટી, કપડા અને મકાન આ ત્રણેય જરૂરીયાત સહકારી પ્રવૃત્તિથી પૂરી થઈ શકે તેમ છે. છેલ્લા ૧૫૦ વર્ષોની આસપાસ સહકારી ક્ષેત્રને આત્મનિર્ભર કરવા ખૂબ જ પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે. હજી ઘણી સમસ્યાઓ દેખાઈ રહી છે. તેને દૂર કરવા આપણે સાથે મળીને કાર્ય કરવું પડશે.

ભારત ખેતી પ્રધાન દેશ છે. કુલ વસ્તીના ૨/૩ ભાગની પ્રજાને ખેતી ક્ષેત્ર દ્વારા રોજગારી મળે છે. કુલ રાષ્ટ્રીય આવક ખેતી ક્ષેત્રમાંથી થાય છે. ટેક્સટાઈલ ઉદ્યોગ પછી રોજગારી આપવામાં ખાંડ ઉદ્યોગનો બીજો ક્રમ આવે છે. ભારત દેશમાં કુલ ખાંડ ઉત્પાદનમાં

ખાનગી ક્ષેત્રનો હિસ્સો લગભગ ૪૪% જેટલો જોવા મળે છે. જ્યારે સહકારી ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૬૬% જેટલો જોવા મળે છે. સાથે સાથે સહકારી ક્ષેત્રોની નફાકારકતા તરલતા અને સદ્ધરતા ખૂબ જ નીચી જોવા મળેલી છે. મહારાષ્ટ્ર અને ગુજરાતમાં ખાંડ ઉદ્યોગની સ્થિતિ પ્રમાણમાં થોડી સારી જોવા મળે છે. ગુજરાતમાં મોટે ભાગે ખાંડના કારખાના સહકારી ધોરણે જ ચાલે છે. સમગ્ર ભારતના ખુતોનો ઉલ્લેખ કરીએ તો ૪૫ મિલિયન ખેડુતો ખાંડ ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલા છે. સમગ્ર ભારતમાં લગભગ ૪૩૦ ની આસપાસ ખાંડ કારખાના આવેલા છે. આ પૈકી ૨૫૦ ની આસપાસ સહકારી ધોરણે ચાલતા કારખાના છે.^૧

કેન્દ્ર સરકારે ખાંડને ઓછાએલ નીચે નક્કી કર્યા બાદ પણ વિદેશમાંથી નિયમિત રીતે ખાંડનો જથ્થો આયાત કરવામાં આવે છે. બીજા દેશો ખાંડ નિકાસને સબસીડી આપે છે. જેને કારણે ત્યાંના ઉત્પાદકોને પ્રોત્સાહન મળે છે. આવી આયાતી ખાંડની અવકને અંકુશમાં રાખવા કેન્દ્ર સરકારે કસ્ટમ ડ્યુટીમાં સતત વધારો કરવો જોઈએ કેન્દ્ર સરકાર ૨૦૦૦ થી કસ્ટમ ડ્યુટી ૨૭.૫% માંથી વધારી ૪૦% સુધી લઈ ગઈ છે. વર્ષો વર્ષ તેમાં વધારો થયેલો જોવા મળેલ છે. આ ઉપરાંત આયાત કરવામાં આવતી ખાંડને કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી વિના ભારતના બજારમાં વેચાણ કરી શકાય નહીં તેવા હુકમો પણ કરેલા છે. ભારતમાં મોટા પ્રમાણમાં ખાંડનો જથ્થો હોવા છતાં પણ વર્ષોથી ખાંડની આયાત થાય છે. આપણે ભારત સરકાર પાસે એવી આશા રાખીએ કે આંતરિક વપરાશ પુરો થાય ત્યાર બાદ વધેલો જથ્થો ખૂબ જ સહેલાઈથી નિકાસ થઈ શકે તેવી નીતિ નક્કી કરી બીજા દેશો સાથે હરીફાઈ જાળવી રાખે અને સરકાર દેશના ખાંડ ઉદ્યોગને પ્રોત્સાહન મળી રહે તેવી નીતિઓ નક્કી કરે.

આ ઉપરાંત ખાંડ ઉદ્યોગની ખેતી પર આધારિત હોવાથી ઘણા કુદરતી પરિબળોનો સામનો આ ઉદ્યોગે કરવો પડે છે. સાથે સાથે ખાંડસરી અને ગોળ ઉદ્યોગની હરિફાઈ, સરકારની બેવડી કિંમત નીતિ, આડ પેદાશનો અયોગ્ય ઉપયોગ, સંચાલકોની ઓછી કાર્યક્ષમતા, જુની મશીનરી, કાચા માલની અછત, લાયસન્સ પ્રથા, ઉત્પાદનની વધારે પડતર ઓછી

સગવડો, રાજકીય દબલગીરી આવા ઘણા પ્રશ્નોનો સામનો પણ આ ઉદ્યોગે કરવો પડે છે.^૨

આ સંશોધનકાર્ય કુલ છ પ્રકરણોમાં વિભાજિત કરીને તૈયાર કરવાયમાં આવેલ છે. આ વિવિધ છ પ્રકરણોનો સારાંશ તારણો અને સૂચનો નીચે પ્રમાણે છે.

૬.૨ પ્રથમ પ્રકરણનો સારાંશ, તારણો અને સૂચનો

○ સારાંશ

પ્રથમ પ્રકરણ બે ભાગોમાં વહેંચવામાં આવેલ છે. ભાગ-૧ માં ખાંડ ઉદ્યોગનો ઉદ્ભવ અને વિકાસની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. ખાંડ ઉદ્યોગનો ઉદ્ભવ પ્રસ્તાવનામાં સમાવવામાં આવ્યો છે. રાજ્ય કક્ષાએ રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ અને આંતર રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ ખાંડ ઉદ્યોગના વિકાસની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. ગુજરાત રાજ્યના ખાંડ ઉદ્યોગના સહકારી ક્ષેત્ર કુલ છ એકમો પસંદ કરવામાં આવ્યા છે. આ પસંદ કરેલા છ એકમોનો ટુંકો ઇતિહાસ રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. વર્તમાન સમયમાં સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગની મુશ્કેલીઓ કેવા પ્રકારની છે તેની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. ભવિષ્યમાં સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના વિકાસની તકો કેવી છે તેની છણાવટ કરેલી છે. ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે સરકારની નીતિની ટૂંકમાં ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે.

આ પ્રકરણનો ભાગ-૨ સંશોધન કાર્ય પદ્ધતિનો છે. સંશોધન યોજના અને કાર્ય પદ્ધતિઓની ચર્ચા કરેલી છે. કોમર્સ અને મેનેજમેન્ટ ફેકલ્ટીમાં થયેલા સંશોધનોમાં આ સંશોધન મૌલિક પ્રદાન છે. આ સંશોધન અભ્યાસનું સમસ્યા કથન “ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડી માળખાનું વિશ્લેષણ” "Analysis of Capital Structure of Sugar Industry of Gujarat" રાખવામાં આવેલ છે. સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ અંગે થયેલ સંશોધનની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. સંશોધન અભ્યાસ ક્યાં હેતુસર કરવામાં આવેલ છે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ છે. આ સંશોધન માટે માહિતી પ્રાપ્તિ ક્યાંથી કરવામાં આવેલી છે.

માહિતીના સ્રોત જાણવામાં આવેલ છે. સંશોધનનો સમયગાળો પાંચ વર્ષનો રાખવામાં આવેલ છે. શુન્ય ઉત્કલ્પના અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાઓનો સમાવેશ કરાયેલ છે. અભ્યાસના હેતુસર ગુણોત્તર વિશ્લેષણ અને આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીઓનો ઉપયોગ કરેલ છે. સંશોધકે ખાંડના કારખાનાને ધ્યાનમાં રાખીને અભ્યાસ કરેલ છે. એટલે અન્ય કારખાનામાં આ અભ્યાસ લાગુ પાડી શકાય નહીં. કેટલીક મર્યાદાઓ સંશોધન અભ્યાસને લાગુ પડે છે.

ગુજરાતના છ સહકારી ખાંડના કારખાનાઓ ગાગેશ, સાયાણ, બારડોલી, મહુવા, કોડીનાર અને તાલાલાનો ટુંકો સારાંશ આપવામાં આવેલ છે.

○ તારણો :

સરકાર સહકારી ક્ષેત્રના એકમોને મદદ કરે છે. પરિણામ સ્વરૂપે વિકાસની શક્યતાઓ ખૂબ જ સારી જોવા મળે છે. એશિયા ખંડની પ્રથમ નંબરે આવતી ખાંડ કંપની ભારતમાં છે જે દેશ માટે ગૌરવની વાત છે. રોજગારીની દૃષ્ટિએ પણ ખાંડ ઉદ્યોગ મહત્વની ભુમિકા ભજવે છે.

ભારતમાં સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ખૂબ જ સારો વિકાસ થયેલો જોવા મળે છે. ભારતના કુલ ૪૩૦ ખાંડ ઉદ્યોગમાંથી ૨૫૦ ની આસપાસના ઉદ્યોગો સહકારી ક્ષેત્રના જોવા મળે છે. અત્યારે ગુજરાતમાં કુલ ૨૬ નવી સ્થપાયેલી કંપનીઓ સક્રિય છે. જેમાંથી ૧૭ કંપનીઓ કાર્યરત છે. મોટા ભાગની કંપનીઓ દક્ષિણ ગુજરાતમાં જોવા મળેલ છે. દૈનિક સ્થાપિત પિલાણ ક્ષમતા ૬૫૦૦૦ મે. ટન છે. આ એકમો એ ૭૪.૦૫ લાખ મે. ટન શેરડીનું પિલાણ કરી ૭.૮૬ લાખ મે. ટન ખાંડનું ઉત્પાદન કરેલ અને ૧૦.૭૬૦ ટકા રીકવરી મેળવેલ છે.

આ ઉપરાંત આ ઉદ્યોગો ખેતી પર આધારિત હોવાથી કુદરતી અસર કરતા પરિબળોને કારણે મોટું નુકશાન થાય છે. અપૂરતા વરસાદને કારણે રોગચાળાને કારણે અપુરતું શેરડીનું ઉત્પાદન થાય છે. જેથી કાચા માલની અછત પણ ભોગવવી પડે છે. ખેતી ક્ષેત્રે થયેલા

સંશોધનો ખેડુતો સુધી પહોંચે તેને માર્ગદર્શન મળતું રહે તે બાબત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે.

આમ પ્રથમ પ્રકરણમાં જેઈ શકાય છે કે મોટાભાગની કંપનીઓની નફાકારકતા ઘણી નીચી જેઈ શકાય છે. ઘણી કંપનીઓ તો ખોટમાં ચાલે છે.

○ સૂચનો :

સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના જુદા જુદા પ્રશ્નો કે શેરડીની અછત, ગળાકાપ હરિફાઈ સરકારની નીતિ, કાચા માલ અંગે મુશ્કેલી, આડપેદાશનો અપૂરતો ઉપયોગ, ગોડાઉનના પ્રશ્નો, વહીવટી બિનકાર્યક્ષમતા, બેવડી કિંમતી નીતિ આ તારણો અંગેના સૂચનો નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

- સરકાર દ્વારા લેવી અને મુક્ત બજારનાં ભાવ નક્કી થાય છે. પરિણામે એકમોએ આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી ખર્ચાઓનું પ્રમાણ નક્કી કરવું જેઈએ. આવક કરતાં ખર્ચ વધવો ન જેઈએ. નહીંતર નાણાંકીય પરિસ્થિતિ પર તેની અસર થશે અને નફાકારકતામાં ઘટાડો થશે.
- લાયસન્સ અંગેની નીતિ પારદર્શક બનાવવી જેઈએ. તેમા થયેલા ફેરફારોને આધારે નવા એકમોની સ્થાપના થવી જેઈએ.
- કર્મચારીઓ અંગેની સમસ્યાઓનો નિકાલ કર્મચારી સંચાલકે કરવો જેઈએ.
- ખેડુતોને યોગ્ય ભાવ મળે તેનું ધ્યાન રાખવું જેઈએ. જેથી ખેડુતો શેરડીનું યોગ્ય રીતે વાવેતર કરે.
- સંચાલકીય ખર્ચાઓ પર અંકુશ રાખવો જેઈએ. બધા એકમોમાં આ પ્રમાણ વધારે જેવા મળે છે. જે સંચાલકોની બિનકાર્યક્ષમતા રજૂ કરે છે.
- ઉત્પાદન ખર્ચ, વેંચાણ ખર્ચ અને વહીવટી ખર્ચ પર અંકુશ રાખી ચોખ્ખા નફાનો દર વધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જેઈએ.

- આધુનિક સમયગાળાને કેન્દ્રમાં રાખી જુની અનુ પૂરાણી સાધન સામગ્રીની જગ્યાએ આધુનિક ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ થવો જોઈએ. તેનાથી ઉત્પાદકતા, કાર્યક્ષમતા, તરલતા, નફાકારકતામાં વધારો થઈ શકે.
- ખાંડસરી અને ગોળ ઉદ્યોગોની હરીફાઈ ઘટાડવા શેરડીનું ઉત્પાદન કરતા ખેડુતોને પ્રોત્સાહન આપવું પડશે.
- ખેડુતોને કેન્દ્રમાં રાખી અને સરકારે શેરડીના ભાવો નક્કી કરવા જોઈએ.
- ખર્ચાઓ પર અંકુશ રાખી, રોકાયેલી મૂડી પર વળતરનો દર વધારવો જોઈએ અને મિલકતો તેમજ રોકાણોનો અસરકારક ઉપયોગ કરી નફાકારકતા વધારવી જોઈએ.
- શેરડીનું ઉત્પાદન કરનાર ખેડુતોને સંસ્થાઓ દ્વારા, સરકાર દ્વારા માર્ગદર્શન અને સહાય મળવી જોઈએ.
- મોલાસીસ અને પ્રેસમડ એ આડ પેદાશ છે. તેના યોગ્ય ભાવ મળે તે રીતે આયોજન કરવું જોઈએ.

હાલમાં મોલાસીસની ખરીદી ગુજરાતના પાડોશી રાજ્યો રાજસ્થાન, આંધ્રપ્રદેશ જેવા રાજ્યોની ડિસ્ટીલીયરી કંપનીઓ કે જેઓ દારૂનું ઉત્પાદન કરે છે. તે સિન્ડીકેટ બનાવીને નીચા ભાવે ખરીદી લે છે. ગુજરાતમાં ભલે દારૂબંધી અમલી બનેલીહોય પરંતુ ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગની આડપેદાશ એવી મોલાસીસ પાડોશી રાજ્યોને નીચા ભાવે વેંચવાને બદલે જે ખાંડ મિલોને દારૂના ઉત્પાદન માટે ડિસ્ટીલીરી કંપની સ્થાપવાની પરવાનગી આપવામાં આવે તો લીકરના ઉત્પાદન માટે અગત્યના એવા મોલાસીસનું ઉચું વળતર પ્રાપ્ત થઈ શકે જે ખાંડ મિલોની નફાકારકતામાં વધારો કરનારું પ્રેરક બળ બની રહે. આ ઉપરાંત આ રીતે સ્થાપીત થયેલી ડિસ્ટીલીરી કંપનીનો ઉત્પાદીત માલ લીકર- ગુજરાતમાં આવેલી સરકાર માન્ય લીકરની દુકાનો દ્વારા જ વેંચવામાં આવે એવી નીતિ નિર્ધારણ જે રાજ્ય

સરકાર કરે તો આવી સુચિત ડિસ્ટીલરી કંપનીનું ઉત્પાદન માટે સરળ સ્થાનિકમાં બજાર મળી રહે અને પ્રવર્તમાનમાં લીકરની સરકારી દુકાનો દ્વારા વેંચવામાં આવતા માલ પર અન્ય રાજ્યો દ્વારા વસુલવામાં આવતો વેટનો બચાવ થઈ શકે. બગાસનો પ્રવર્તમાનમાં સહકારી મિલો બળતાણ તરીકે ઉપયોગ કરે છે. તેના બદલે સરકારે એવી નીતિ નિર્ધારિણ કરવી જોઈએ કે બગાસનો ઉપયોગ પેપર (કાગળ)ના ઉત્પાદન માટે જ થવો જોઈએ જેથી કરીને પેપર ઉદ્યોગ માટે જરૂરી કાચો માલ મળી રહેશે અને સહકારી મિલોને બગાસનું ઉચું વળતર મળશે જે અંતે નફાકારકતા વધારવા માટેનું ઈજન પૂરું પાડશે.

૬.૩ દ્વિતીય પ્રકરણનો સારાંશ

○ સારાંશ

બીજા પ્રકરણમાં મૂડી માળખાનો અર્થ અને જુદા જુદા સંચાલન વિશારદોએ આપેલ વ્યાખ્યાઓનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે. લિવરેજ અને લિવરેજના પ્રકારોની ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. મૂડીકરણ, મૂડીકરણના સિદ્ધાંતો વિશે સમજાવવામાં આવેલ છે. અતિ મૂડીકરણ અને અલપમૂડીકરણની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. મૂડી માળખાના જુદા જુદા અભિગમો જેવા કે ચોખ્ખી આવકનો અભિગમ, ચોખ્ખી કામગીરી આવકનો અભિગમ, મોડિગ્લીયાની મિલર અભિગમની ચર્ચા કરેલ છે.

નાણાકીય સદ્ધરતા મેળવવા માટે અને જાળવવા માટે સંચાલકે ઈષ્ટતમ મૂડી માળખું તૈયાર કરવું જોઈએ. તેની ચર્ચા કરેલ છે. આદર્શ મૂડી માળખાની રચના માટે તેને અસર કરતા પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે. તેનો અભ્યાસ કરેલ છે. જે આ પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખવામાં ન આવે તો મૂડી માળખાનો કોઈ ઉદ્દેશ રહેતો નથી. અંતમાં આજના ગતિશીલ સમયગાળામાં મૂડી માળખાનું મહત્વ શું છે તેની ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે.

૬.૪ તૃતિય પ્રકરણનો સારાંશ અને તારણો

○ સારાંશ

પ્રકરણ નંબર - ૩ માં ખાંડ ઉદ્યોગમાં મૂડી માળખું અને તરલતા વિશે અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે. આદર્શ મૂડી માળખું તેને જ કહી શકાય કે જે તરલ હોવું જોઈએ. એકમમાં રોકડ એ ખૂબ જ તરલતા ધરાવતી ચાલુ મિલકત છે. એકમને સતત ચાલુ રાખવા માટે મુળભૂત જે કોઈ જરૂરીયાત હોય તો તે રોકડ છે. કાર્યશીલ મૂડીનું અગત્યનું ઘટક રોકડ છે. કાર્યશીલ મૂડી માટેના માર્ગદર્શક અભિગમો જેવા કે રૂઢિચુસ્ત અભિગમ, સમાન અભિગમની ચર્ચા પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં કરવામાં આવેલ છે. સાથે સાથે રોકડ અંગેનું સંચાલન કેવું હોવું જોઈએ તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે. નફાકારકતા વિરુદ્ધ તરલતા અને તરલતાનું મહત્વ મૂડી માળખામાં શું છે તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે.

તરલતાની સ્થિતિ જાણવા માટે ચાલુ ગુણોત્તર, સ્ટોક ગુણોત્તર, રોકડ ગુણોત્તર અને રોકડ ચલનદર જેવા ગુણોત્તરો ધ્યાનમાં લીધેલ છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન પસંદ કરવામાં આવેલ છ એકમોના ઉપરોક્ત ગુણોત્તરો શોધી અને Anova Test : F ગુણોત્તર જેવી આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિના ઉપયોગથી શુન્ય ઉત્કલ્પના અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના દ્વારા સંશોધનકાર્ય કરવામાં આવેલ છે અને તરલતાની સ્થિતિ જાણવાનો પ્રયાસ કરેલ છે.

○ તારણો

ધંધાકીય એકમની તરલતા જાણવા માટે સૌ પ્રથમ ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાને ધ્યાનમાં રાખી ચાલુ ગુણોત્તર શોધવામાં આવેલ છે. તરલતા જાણવા માટેનું આ એક બેરોમીટર છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા છ એકમોની ચાલુ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઠી તુલના કરતા જાણાય છે કે સાચાણ અને બારડોલી એકમોનો ચાલુ ગુણોત્તર સૌથી ૧.૭૪ વધુ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ચાલુ ગુણોત્તર ૧.૨૭ જેવા મળે છે. ચાલુ ગુણોત્તરની સરેરાશ ૧.૪૮ જેવા મળે છે. ૧.૪૮ ને પ્રમાણમાપ તરીકે ધ્યાનમાં રાખીએ તો

તાલાલા અને મહુવાની કાર્યશીલ મૂડીની પરિસ્થિતિ સારી નથી એમ કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ અને ૨૦૦૪-૨૦૦૫ દરમ્યાન સ્થિતિ આદર્શ જેવા મળે છે. આ ગુણોત્તરમાં સતત વધારો જેવા મળે છે. ચાલુ મિલ્કતોના Anova Test Table દ્વારા જાણી શકાય છે કે ત્યાં શુન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના અસ્વીકાર થાય છે. જેથી એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળના એકમોના ચાલુ ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત જેવા મળતો નથી.

સ્ટોક ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં જેઈએ તો પસંદ કરેલા છ એકમોની આંતરપેઠી તુલના કરતા જેવા મળે છે કે સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સ્ટોક ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૧.૫૪ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી નીચો સ્ટોક ગુણોત્તર મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૦.૬૭ જેવા મળે છે. અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાન એકમના સ્ટોક ગુણોત્તરની સરેરાશ ૧.૧૪ જેવા મળે છે. ૧.૧૪ ને આદર્શ માપ તરીકે લઈએ તો મહુવા, કોડીનાર અને તાલાલાની સ્થિતિ સારી ન કહી શકાય.

સ્ટોક ગુણોત્તરની ઉત્કલ્પનાને ચકાસવા માટે એનોવા ટેસ્ટની ગણતરી કરેલ છે. જેમાં શુન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે અને અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ મિલોમાં સ્ટોક ગુણોત્તરમાં કોઈ ફેરફાર જેવા મળતો નથી.

ચાલુ મિલ્કત/રોકડ ગુણોત્તર દ્વારા મિલ્કતોમાં રોકાણનું પ્રમાણ જાણવા માટે આ ગુણોત્તરનો ઉપયોગ કરેલ છે. પસંદ કરેલા છ એકમોમાં ચાલુ મિલ્કતોમાં રોકડ કેટલી છે તે જાણી શકાય છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા બધા એકમોની ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઠી તુલના કરતા જાણાય છે કે ગણેશ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચાલુ મિલ્કત રોકડ ગુણોત્તર સૌથી વધારે ૦.૦૨૫૬ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ૦.૦૫૩ બારડોલીનો જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન એકમોના ચાલુ મિલ્કતો રોકડ ગુણોત્તરની સરેરાશ ૦.૦૨૨૮૮ જેવા મળે છે. ચાલુ મિલ્કતો રોકડ ગુણોત્તરની સરેરાશને આદર્શ ગણીએ તો માત્ર ગણેશ સહકારી ખાંડ મંડળીની પરિસ્થિતિ જ સારી ગણાય.

ચાલુ મિલકતો અને રોકડ ગુણોત્તરની ઉત્કલ્પનાઓને ચકાસવા એનોવા ટેસ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. જેમાં શુન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે અને આના આધારે એવું કહી શકાયકે અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના ચાલુ મિલકત-રોકડ ગુણોત્તરમાં કોઈ તફાવત જોવા મળેલો નથી.

રોકડ ચલનદરના સંદર્ભમાં વિચારીએ તો રોકડનો વેંચાણના સંદર્ભમાં કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે તેની જાણકારી મળે છે. પસંદ કરેલા છ એકમોમાં રોકડ ચલનદરની આંતરપેઠી તુલના કરતા જાણાય છે કે તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો રોકડ ચલનદર સૌથી વધારે ૨૭૫.૧૧ જોવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ચલનદર ૩૪.૦૫૮ બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જોવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન એકમોનો સરેરાશ રોકડ ચલનદર ૧૭૩.૨૧ જોવા મળે છે. સરેરાશ રોકડચલનદરને આધારભૂત તરીકે જોઈએતો સાચાણ, બારડોલી, મહુવા અને કોડીનારની સ્થિતિ સારી નથી. ૨૦૦૦-૨૦૧ ના વર્ષમાં આદર્શ સ્થિતિ જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન આ ગુણોત્તરમાં ઉતાર-ચઢાવ જોઈ શકાય છે.

૬.૫ ચતુર્થ પ્રકરણનો સારાંશ અને તારાણો

○ સારાંશ

પ્રકરણ-૪ માં ખાંડ ઉદ્યોગમાં મૂડી માળખું અને સદ્ધરતા અંગે ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. આદર્શ મૂડી માળખું તેને જ કહી શકાય કે તે સદ્ધરતા જાળવી શકતું હોય. આજના હરિફાઈ યુક્ત અને ગતિશીલ સમયગાળામાં ટકી રહેવા માટે ધંધાકીય એકમ સદ્ધર હોવું જોઈએ. સદ્ધરતા વિના ટકી શકાતું નથી. નાણાકીય સદ્ધરતા માટે લાંબાગાળાની મૂડી અને ટૂંકા ગાળાની મૂડી જેવા નાણાકીય સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. માત્ર માલિકીની મૂડી દ્વારા નાણા પ્રાપ્ત કરવામાં આવે તો ઈક્વિટી પરના વેપારનો લાભ જતો કરવો પડે છે અને જો ઉછીની મૂડીનો ઉપયોગ યોગ્ય રીતે ન કરવામાં આવે તો નુકશાની ભોગવવી પડે છે. માટે

એમ કહી શકાય કે યોગ્ય રીતે માલિકીની મૂડી અને ઉછીની મૂડીનું મિશ્રણ કરવું જોઈએ.

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં તરલતા અને સદ્ધરતા આ બંને આદર્શ મૂડી માળખાના ઘટકો છે તેની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. નફાકારકતા અને સદ્ધરતા વિશે પણ ચર્ચા કરેલી છે. સારી નફાકારકતા માટે સદ્ધરતા જરૂરી છે. સદ્ધરતાની સ્થિતિ જાણવા માટે માલિકી ગુણોત્તર, દેવા ઈકિવિટી, નેટવર્થ/નેટબ્લોક ગુણોત્તર અને વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન પસંદ કરવામાં આવેલ છ એકમોના ઉપરોક્ત ગુણોત્તરો શોધી અને Anova Test : F ગુણોત્તર જેવી આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિના ઉપયોગથી શૂન્ય ઉત્કલ્પના અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના દ્વારા સંશોધન કરવામાં આવેલ છે અને સદ્ધરતાની સ્થિતિ જાણવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

○ તારણો :

ધંધાકીય એકમની સદ્ધરતા જાણવા માટે માલિકી ગુણોત્તર ધ્યાનમાં લીધેલ છે. માલિકી ભંડોળોનો કુલ મિલકતોમાં ફાળો કેટલો છે તે જાણવા માટે આ ગુણોત્તર ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા છ એકમોનો માલિકી ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઠી તુલના કરતા જાણાય છે કે તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો માલિકી ગુણોત્તર સૌથી ઉંચો ૧૪.૨૬ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો માલિકી ગુણોત્તર સાયણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જેવા મળેલ છે. સરેરાશ માલિકી ગુણોત્તર ૫.૯૩ ને આધારભૂત ગણીએ તો કોડીનાર અને તાલાલાની સ્થિતિ સારી ન કહી શકાય.

માલિકી ગુણોત્તરના Anova Test : F ની ગણતરી પરથી એમ કહી શકાય કે શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર કરવામાં આવે છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. પરિણામે એવું કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉદ્યોગના માલિકી ગુણોત્તરોમાં મહત્વનો તફાવત જોઈ શકાય છે.

દેવા ઈકિવિટી ગુણોત્તરને પણ સદ્ધરતા જાણવા માટે ઉપયોગમાં લીધેલ છે. માલિકી

ભંડોળ અને દેવા વચ્ચેના પ્રમાણને દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તર કહી શકાય. માલિકી ભંડોળના પ્રમાણમાં દેવાનું પ્રમાણ કેટલું છે તેની જાણકારી મળે છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા બધા એકમોનો દેવા-ઈક્વિટીના સંદર્ભમાં આંતર પેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો દેવા-ઈક્વિટી ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૨૦૫.૧૧ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો દેવા-ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૫.૨૬ જેવા મળે છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાનનો સરેરાશ દેવા-ઈક્વિટી ગુણોત્તર ૭૪.૩૫ જેવા મળે છે. સરેરાશ દેવા-ઈક્વિટી ગુણોત્તરને આધારરૂપ ગણવામાં આવે તો સાચાણ અને બારડોલીની પરિસ્થિતિ ખૂબ જ સારી ગણાય જ્યારે ૨૦૦૧-૦૨, ૨૦૦૨-૦૩ અને ૨૦૦૩-૦૪ ના વર્ષોમાં સ્થિતિ પ્રમાણમાપ કરતાં સારી જેવા મળે છે.

દેવા-ઈક્વિટી ગુણોત્તરના Anova Test : F ની ગણતરી પરથી એમ કહી શકાય કે શુન્ય ઉત્કલ્પનાનોસ્વીકાર થાય છે અને વૈકલિપક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. પરિણામ અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉદ્યોગોના દેવા ઈક્વિટી ગુણોત્તરમાં ખૂબ જ તફાવત જોઈ શકાય છે.

નેટવર્થ/નેટબ્લોક ગુણોત્તર દ્વારા પણ સઘ્વરતા જાણવાનો પ્રયાસ થયો છે. આ ગુણોત્તર દ્વારા કાયમી મિલ્કતો માટે માલિકીની મૂડી, લોન, ડિબેન્ટર જેવી નાણાકીય જવાબદારીવાળા સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરેલ છે કે નહીં તેની જાણકારી મળે છે. અભ્યાસ હેઠળના છ એકમોનો નેટવર્થ/નેટબ્લોકના સંદર્ભમાં આંતરપેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો નેટવર્થ/નેટબ્લોક ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૭૮૬૬.૩૭ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ૧૫૭.૩૭ તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જેવા મળે છે. જ્યારે સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તર ૨૬૫૮.૩૦ જેવા મળે છે. સરેરાશ નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરને પ્રમાણમાપ ગણવામાં આવે ત્યારે સાચાણ અને બારડોલીની પરિસ્થિતિ ખૂબ જ સારી ગણાય. ૨૦૦૧-૦૨, ૨૦૦૨-૦૩, ૨૦૦૪-૦૫ ના વર્ષોની સ્થિતિ સારી ગણી શકાય.

નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરનો Anova Test : F ની ગણતરી પરથી એમ કહી શકાય કે શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉદ્યોગોના નેટવર્થ-નેટબ્લોક ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત જોવા મળે છે.

વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર દ્વારા બાહ્ય દેવા ઉપર ચુકવવામાં આવતા વ્યાજના પ્રમાણમાં એકમની આવક કેટલાગણી છે તે જાણી શકાય છે. અભ્યાસ હેઠળના એકમોનો વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરની બાબતમાં આંતરપેઠી તુલના કરતા જણાય છે કે મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૨.૮૨ જોવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ૦.૪૦ તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર જોવા મળે છે. સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર ૧.૭૧ જોવા મળે છે. સરેરાશ વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરને પ્રમાણમાપ તરીકે ધ્યાનમાં રાખીએ તો ગણેશ, સાયણ અને મહુવાની ખૂબ જ સારી પરિસ્થિતિ ગણાય. ૨૦૦૩-૦૪ અને ૨૦૦૪-૦૫ ની સ્થિતિ સારી ગણી શકાય જે ભવિષ્યને સારી પરિસ્થિતિનો નિર્દેશ કરે છે.

વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરનો Anova Test : F ની ગણતરી પરથી એટલું કહી શકાય કે શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. તેના આધારે એવા તારણ પર આવી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળના ખાંડ ઉત્પાદક એકમોના વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તરોમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત જોવા મળતો નથી.

૬.૬ પાંચમા પ્રકરણનો સારાંશ અને તારણો

○ સારાંશ

પ્રકરણ-૫ માં ખાંડ ઉદ્યોગમાં મૂડી માળખું અને નફાકારતા અંગે ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. ધંધાકીય એકમમાં નફાકારકતાને ખૂબ જ મહત્વ આપવામાં આવે છે. નફો એ એકમમાં ધરી સમાન છે. જેની આસપાસ એકમની તમામ પ્રવૃત્તિઓ ફર્યા કરે છે. ધંધાની

કાર્યક્ષમતા માપવા માટે નફાકારકતા જાણવી ખૂબ જ જરૂરી છે. રોકાણકારો અને રોકાણ કરતી વખતે લેણદારો નાણાનું ધિરાણ કરતી વખતે એકમની નફાકારકતા જરૂર જોવે છે.³ આજના ગતિશીલ અને હરિફાઈયુક્ત સમયગાળામાં ટકી રહેવા માટે સારીનફાકારકતા જાળવવી પડે છે. ધંધાના રોજબરોજના ખર્ચાઓ ચૂકવવા અંગે લાંબાગાળાની જવાબદારી ચૂકવવા માટે સારી નફાકારકતા જરૂરી છે.

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં નફો કોને કહી શકાય, નફાને કઈ કઈ રીતે દર્શાવી શકાય તેની ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. નફો અને નફાકારકતા કઈ રીતે જુદી પડે છે તેનો અભ્યાસ કરેલ છે. નફાકારકતાનો આધાર અને તેનું માપ મુખ્યત્વે બે બાબતોનો અભ્યાસ કરેલ છે. મૂડી માળખું અને નફાકારકતા વિશે વિસ્તૃત અભ્યાસ કરેલ છે. નફાકારકતાની સ્થિતિ જાણવા માટે કાચા નફાનો ગુણોત્તર, ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર, કુલ મિલકતોનો ચલનદર, કાચમી મિલકતોનો ચલનદર, કુલ મિલકતો પર વળતર અને કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર જેવા વિવિધ ગુણોત્તરનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન પસંદ કરેલા છ એકમોના ઉપરોક્ત ગુણોત્તરો શોધી અને Anova Test : F ગુણોત્તર જેવી આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિના ઉપયોગથી શુન્ય ઉત્કલ્પના અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પના દ્વારા સંશોધન કરવામાં આવ્યું છે અને આને આધારે નફાકારકતાની સ્થિતિ જાણવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

○ તારણો :

ધંધાકીય એકમમાં નફાકારકતા જાણવા માટે કાચા નફાનો ગુણોત્તર ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. નફાકારકતા માપવા માટેનો આ પ્રાથમિક માપદંડ છે. અહીંયા કાચોનફો અને ચોખ્ખું વેંચાણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા એકમોનો કાચા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઢી તુલના કરતા જણાય છે કે મલુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કાચા નફાનો ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૧૫.૧૦ જેવા મળે છે. જ્યારે ઓછો તાલાલા

સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ૪.૮૬ જેવા મળેલ છે. સરેરાશ કાચા નફાનો ગુણોત્તર ૧૦.૭૮ જેવા મળેલ છે. સરેરાશ કાચા નફાના ગુણોત્તરને આધારરૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, મહુવા, અને કોડીનારની પરિસ્થિતિ ખૂબ સારી ગણાય. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન કાચા નફાના ગુણોત્તરમાં વધારો ઘટાડો જેવા મળે છે. ૨૦૦૧-૦૨, ૨૦૦૨-૦૩ અને ૨૦૦૪-૦૫ ના વર્ષોની સ્થિતિ સારી ગણી શકાય.

કાચા નફાના ગુણોત્તરના Anova Test : F ની ગણતરી પરથી એવું કહી શકાય કે શુન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે અને વૈકલિપક ઉત્કલ્પનાનો અહીંયા સ્વીકાર કરવામાં આવે છે. પરિણામે એવું કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદન કરતી પેઢીઓનો કાચા નફાનો દર પેઢીએ પેઢીએ જુદો જુદો છે અને બધા એકમો વચ્ચે કોઈ સામ્યતા જણાતી નથી.

ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરને પણ નફાકારકતા જાણવા માટે ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર મદદરૂપ સાબીત થાય છે. ચોખ્ખો નફો અને ચોખ્ખું વેંચાણ ઓ ગુણોત્તર શોધવા માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યા છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા બધા એકમોનો ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરના સંદર્ભમાં આંતરપેઢીની તુલના કરતા જણાય છે કે મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર સૌથી વધુ ૦.૫૨૧ જેવા મળેલ છે. જ્યારે સૌથી ઓછો ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો -૮.૫૨૬ જેવા મળેલ છે. જ્યારે અભ્યાસના વર્ષોના સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર -૧.૮૫ જેવા મળેલ છે. સરેરાશ ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર -૧.૮૫ જેવા મળેલ છે. ગણેશ, સાયાણ અને મહુવાની પરિસ્થિતિ ખુબ સારી ગણાય. ૨૦૦૨-૨૦૦૩ ની પરિસ્થિતિ ખૂબ જ સારી જેઈ શકાય છે. બાકીના વર્ષોમાં સતત ખોટ જેવા મળે છે. જે ભવિષ્ય માટે સારી સ્થિતિ નથી.

ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરના Anova Test : F ની ગણતરી પરથી એવું કહી શકાય કે અહીંયા શુન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે અને વૈકલિપક ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય

છે. માટે એમ કહી શકાય કે અભ્યાસ હેઠળનાં ખાંડ ઉત્પાદક એકમોનાં ચોખ્ખા નફાના ગુણોત્તરમાં મહત્વનો તફાવત જોવા મળે છે.

કુલ મિલ્કતો પર ચલનદરને પણ નફાકારકતા જાણવા માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે આ ગુણોત્તર શોધવા માટે કુલ વેંચાણ અને કુલ મિલ્કતો ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરેલા બધા એકમોનો કુલ મિલ્કતો પરના ચલનદરના સંદર્ભમાં આંતરપેઠી તુલના કરતા જાણાય છે કે સાચાણ સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગના કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર સૌથી વધુ ૦.૮૫ જોવા મળે છે. જ્યારે તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો સૌથી ઓછો ૦.૨૮ જોવા મળે છે. અભ્યાસના વર્ષોનો સરેરાશ કુલ મિલ્કતોનો ચલનદર ૦.૬૭ જોવા મળે છે. સરેરાશ કુલ ચલનદરને આદર્શ માપ ગણવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, સાચાણ, બારડોલી, મહુવા અને કોડીનાર જેવી ખાંડ સહકારી મંડળીઓની સ્થિતિ સારી ગણાય. ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષમાં આદર્શ માપ કરતા પણ સારી સ્થિતિ કહી શકાય. બાકીના વર્ષોમાં આ ચલનદરમાં વધારો-ઘટાડો જોવા મળે છે.

કુલ મિલ્કતો પરના ચલનદરના Anova Test : F ની ગણતરી પરથી એમ કહી શકાય કે અહીંયા શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. માટે અભ્યાસ હેઠળની ખાંડ ઉત્પાદન કરતી પેઠીઓમાં કુલ મિલ્કતોનાં ચલનદરમાં કોઈ મહત્વનો તફાવત જોવા મળતો નથી.

કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરને પણ અહીંયા ધ્યાનમાં લીધેલ છે. ધંધાકીય એકમમાં કાયમી મિલ્કતોનો કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે તે જાણી શકાય છે. વેંચાણ અને કાયમી મિલ્કતો અહીંયા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરાયેલા બધા એકમોને કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરના સંદર્ભમાં આંતરપેઠી તુલના કરતા જાણાય છે કે બારડોલી સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર સૌથી વધુ ૩.૦૭ જોવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો કાયમી મિલ્કતોનો ચલનદર તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જોવા મળેલ છે. સરેરાશ કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરને પાયારૂપ ગણવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, સાચાણ, બારડોલી અને મહુવા જેવી ખાંડ સહકારી મંડળીઓની પરિસ્થિતિ સારી

કહી શકાય. અભ્યાસના વર્ષો દરમ્યાન ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષની પરિસ્થિતિ સારી જેવા મળેલ છે. જ્યારે બાકીના વર્ષોમાં કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરમાં ઘટાડો જેવા મળે છે.

કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરનો Anova Test : F ની ગણતરી પરથી એવું કહી શકાય કે અહીંયા શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે અને વૈકલ્પિક ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે. માટે અભ્યાસ હેઠળની સમગ્ર ખાંડ પેઢીઓના કાયમી મિલ્કતોના ચલનદરમાં સામ્યતા જેવા મળે છે.

કુલ મિલ્કતો પર વળતરને પણ નફાકારકતા જાણવા માટે ધ્યાનમાં લીધેલ છે. નફાકારકતા જાણવા માટે કુલ મિલ્કતો પર વળતર ઉપયોગી સાબીત થાય છે. લોણદારો અને માલિકો દ્વારા એકઠું થયેલ ભંડોળ છે. તેનો કેટલી કાર્યક્ષમતાથી ઉપયોગ થાય છે તેની જાણકારી આ ગુણોત્તર દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. કુલ મિલ્કતો પર વળતર શોધવા માટે ચોખ્ખા નફો અને કુલ મિલ્કતો ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલ છે. અભ્યાસ હેઠળના પસંદ કરાયેલા બધા એકમોનો કુલ મિલ્કતો પર વળતરની બાબતમાં આંતરપેઢી તુલના કરતા જાણાય છે કે મહુવા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો કુલ મિલ્કતો પર વળતર સૌથી વધુ ૦.૬૦૫ જેવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછું વળતર તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનું જેવા મળેલ છે. સરેરાશ કુલમિલ્કતો પર વળતરને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે ત્યારે ગણેશ, સાયાણ અને મહુવાની પરિસ્થિતિ સારી કહી શકાય. ૨૦૦૩-૨૦૦૪ ના વર્ષમાં સરેરાશ કુલ મિલ્કતો પર વળતર કરતા પણ વધુ સારી સ્થિતિ ગણી શકાય.

કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતરને નફાકારકતા જાણવા માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. નફાકારકતા જાણવા માટે કુલ રોકાયેલ મૂડી પર વળતર ઉપયોગી સાબીત થાય છે. ચોખ્ખો નફો અને રોકાયેલી મૂડી પર વળતર આ ગુણોત્તર શોધવા માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. પસંદ કરાયેલા બધા એકમોનો કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતરની બાબતમાં આંતર પેઢી તુલના કરતાં જાણાય છે કે મહુવા ખાંડ સહકારી મંડળીના રોકાયેલી મૂડી પર વળતર સૌથી વધુ

૧૩.૧૨૭ જોવા મળે છે. જ્યારે સૌથી ઓછો તાલાલા સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગનો જોવા મળે છે. સરેરાશ વળતરદર -૩.૮૧ જોવા મળે છે. મહુવા ગાગેશ અને સાયાણ મંડળીઓની સ્થિતિ સારી જોવા મળે છે. ૨૦૦૧-૦૨, ૨૦૦૨-૦૩ અને ૨૦૦૩-૦૪ ના વર્ષોની રોકાયેલી મૂડીની સ્થિતિ સારી કહી શકાય.

Anova Test : F ટેસ્ટની ગાગતરી પરથી એવું કહી શકાય કે શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. અભ્યાસ હેઠળની સમગ્ર ખાંડ કંપનીની કુલ રોકાયેલી મૂડી પર વળતર ગુણોત્તરમાં કોઈ મહત્વનો ફેરફાર નથી.

૬.૭ સમગ્રલક્ષી સૂચનો

ગુજરાતના ખાંડ ઉદ્યોગના મૂડીમાળખાનું વિશ્લેષણના સંદર્ભમાં જે અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે. તેને આધારે તરલતા, સદ્ધરતા અને નફાકારકતાનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી નીચેના સૂચનો રજૂ કરી શકાય.

- ઉત્પાદકીય સાધનોનો મહત્તમપૂર્ણ અને કાર્યક્ષમ ઉપયોગ થવો જોઈએ.
- કાર્યશીલ મૂડી ઓછા વ્યાજના દરે પ્રાપ્ત થાય તે માટે ધ્યાન રાખવું જોઈએ.
- કાચો માલસામાન જેવો કે શેરડીમાં રોગચાળો દૂર કરવાતરફથી માર્ગદર્શન મળી રહે તેવું આયોજન થવું જોઈએ.
- સભાસદો પોતે જે શેરડી પૂરી પાડે છે તેને શેરડી વધારે ભાવે અન્ય ખાંડસરી ઉદ્યોગને આપે તેના પર નિયંત્રણ લાદવા જોઈએ.
- કર્મચારી તાલીમના કાર્યક્રમ ગોઠવવા જોઈએ.
- કુશળ વ્યવસ્થાપકની સારી સેવાનો લાભ લાંબા સમય સુધી મળી રહે તેવી જોગવાઈ કરવી જોઈએ.
- બઢતીના ધોરાણોમાં સિનિયોરીટીની સાથે સાથે યોગ્યતા જોવી જોઈએ.

- કેમીસ્ટ તરીકે કાર્ય કરતા વ્યક્તિઓની જરૂરીયાત ખૂબ હોવાથી યોગ્ય સ્થળે જાહેરાત આપી પૂરતા પ્રમાણમાં આ જગ્યા ભરાવવી જોઈએ.
- રાસાયણિક તેલ, અને છૂટા ઓજારોની યોગ્ય સમયે ખરીદી કરવી જોઈએ. જેથી મોસમના સમયમાં અછત ઉદ્ભવે નહીં.
- વેંચાણ વિભાગ અલગ ઊભો કરવો જોઈએ. સહકારી સંસ્થા હોવાથી ચોક્કસ રીતે અમલીકરણ કરવું જોઈએ.
- મજૂરોની અછતને કારણે શેરડીનો જથ્થો સમયસર મળતો નથી. આ મુશ્કેલી દૂર કરવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.
- સમય-સમયના અંતરે જમીનનું પૃથક્કરણ કરાવી જરૂરી પોષણ તત્ત્વો પૂરા પાડવા જોઈએ.
- શેરડીના પાકને જરૂર પૂરતું પાણી પૂરું પાડવું જોઈએ. વધારાના પાણીનો નિકાલ કરવાની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. આ પાણીનો બગાડ થવો ન જોઈએ.
- સંચાલકોએ કર્મચારીઓ, મજૂરો અને સભાસદોને પૂરતો કાર્યસંતોષ મળી રહે તેવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.
- શેરડીના વાવેતર સમયે ટ્રેક્ટરની મદદથી ઊભા ઊંડા, ચાસ પાડી સિંચાઈની સરળતા માટે થોડા થોડા અંતરે આડા ઉભા ચાસ પાડવા વાવેતર કુમળું જીવાત વગરનું શુદ્ધ બિયારણ પસંદ કરવું. શેરડીની આખોને નુકશાન ન થાય અને બન્ને છેડા ફાટી ન જાય તે રીતે ધ્યાન રાખવું. અને ૧ થી ૨ ઈંચ માટી રહે તે રીતે વાવેતર કરી સરખું પાણી આપવું.

संदर्भ

१. Co-Operative Sugar
२. इेकटरी संदरुु सलुदुतु
३. Business Organization and Management Prof. J.H. Dave.

ગણેશ ખાંડમંડળીનું અભ્યાસનાં વર્ષ દરમ્યાનનું આવક-ખર્ચનું પત્રક

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
(A)	આવક						
૧	ખાંડ વેચાણ	૭૨૧૧.૬૪	૫૧૪૫.૧૦	૬૨૯૬.૬૬	૭૫૫૭.૯૨	૮૦૩૩.૬૧	૩૪૨૪૪.૯૩
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૨૩૩૯.૫૧	- ૬૨૨૧.૬૧	- ૭૨૧૯.૪૯	- ૭૧૩૨.૬૩	- ૭૦૩૮.૫૧	- ૨૯૯૫૧.૭૫
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૪૧૪૭.૭૪	+ ૭૨૧૯.૪૯	+ ૭૧૩૨.૬૩	+ ૭૦૩૮.૫૧	+ ૬૮૦૫.૯૦	+ ૩૨૩૪૪.૨૭
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૯૦૧૯.૮૭	૬૧૪૨.૯૮	૬૨૦૯.૮૦	૭૪૬૩.૮૦	૭૮૦૧.૦૦	૩૬૬૩૭.૪૫
૨	મોલાસીસ વેચાણ	૨૪૬.૮૧	૩૦૯.૮૧	૩૬૭.૯૨	૩૬૦.૫૭	૮૬૨.૮૫	૨૧૪૭.૯૬
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૦.૨૦	- ૬૯.૦૦	- ૧૨૮.૨૧	- ૧૪૮.૫૧	- ૩૦૯.૯૩	૬૫૫.૮૫
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૪૫.૯૯	+ ૧૨૮.૨૧	+ ૧૪૮.૫૨	+ ૩૦૯.૯૩	+ ૨૨૮.૮૨	૮૬૧.૪૭
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૨૯૨.૬૦	૩૬૯.૦૨	૩૮૮.૨૩	૫૨૧.૯૯	૭૮૧.૭૪	૨૩૫૩.૫૮
૩	બગાસ વેચાણ આવક	૧૦૩.૩૪	૮૨.૮૫	૮૦.૨૭	૧૦૯.૬૯	૧૫૪.૮૮	૫૩૧.૦૩
૪	પ્રેસમઠ વેચાણ આવક	૩.૪૩	૨.૧૩	૨.૫૬	૫.૧૩	૫.૭૫	૧૯.૦૦
૫	ડીસ્ટીલરી આવક	-	-	-	-	-	-
૬	શેરડી ખરીદ વેરા માફી	-	-	-	-	-	-
૭	વ્યાજની આવક	૩૩.૯૭	૪૭.૯૬	૬૬.૮૧	૧૪૪.૨૫	૧૧૪.૭૨	૪૦૭.૭૧
૮	કુલ અન્ય આવક						
	(A) ફાર્મ આવક/ઇનપુટ સર્વિસ ક્રેડીટ	-	-	-	-	-	-
	(B) વાહન મશીનરી સ્ટોક વેચતા નફો	-	-	-	-	-	-
	(C) મિલકત વેચતા નફો/ સેનવેટ ક્રેડીટ	-	-	-	-	-	-
	(D) અન્ય આવક	૩૯.૦૭	૫૧.૯૦	૪૪.૧૮	૪૨.૧૬	૪૬.૪૬	૨૨૩.૭૭
	(A+B+C+D)	૩૯.૦૭	૫૧.૯૦	૪૪.૧૮	૪૨.૧૬	૪૬.૪૬	૨૨૩.૭૭
	કુલ આવક ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮	૯૪૯૨.૨૯	૬૬૯૬.૮૪	૬૭૯૧.૮૫	૮૨૮૭.૦૨	૮૯૦૪.૫૫	૪૦૧૭૨.૫૫
(B)	ખર્ચા						
૧	કાચા માલસામાનનો ખર્ચ	૭૪૪૧.૭૮	૪૬૭૩.૩૪	૪૫૫૮.૧૩	૬૨૭૬.૬૨	૬૯૪૦.૭૪	૨૯૮૯૦.૬૧
૨	ઉત્પાદન ખર્ચા	૯૨૦.૮૫	૮૪૧.૧૭	૭૭૭.૯૨	૭૬૧.૮૮	૭૨૩.૪૫	૪૦૨૫.૨૭
૩	વહીવટી ખર્ચા	૯૪૯.૫૩	૧૦૧૮.૪૦	૧૨૯૫.૦૯	૧૦૯૫.૫૩	૧૦૫૨.૯૩	૫૪૧૧.૪૮
૪	અન્ય ખર્ચા (ઘસારો + શકમંદલોના ફંડ + અન્ય જોગવાઈ)	૧૭૯.૯૫	૧૬૪.૧૬	૧૬૦.૧૪	૧૫૧.૪૨	૧૮૫.૪૫	૮૪૧.૧૨
	કુલ ખર્ચા / પડતર ૧ + ૨ + ૩ + ૪	૯૪૯૨.૧૧	૬૬૯૭.૦૭	૬૭૯૧.૨૮	૮૨૮૫.૪૫	૮૯૦૨.૫૭	૪૦૧૬૮.૪૮
(C)	નફો/ખોટ : A - B = C	૦.૧૮	(-)૦.૨૩	૦.૫૭	૧.૫૭	૧.૯૮	૪.૦૭

(૩૧ માર્ચના રોજ પુરા થતાં વર્ષનું) ગણેશ નું અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું પાકું સરવૈયું

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
»	મુડી દેવા						
(૧)	માલિકીનાં ભંડોળો						
	(A) ભરપાઈ થયેલ શેર કેપીટલ	૩૧૮.૯૭	૪૭૯.૩૪	૪૭૯.૩૪	૪૭૯.૩૮	૪૭૯.૩૦	૨૨૩૬.૩૩
	(B) સરકારશ્રીનું શેર ભંડોળ	-	-	-	-	-	-
	(C) રીવેલ્યુએશન રીઝર્વ	-	-	-	-	-	-
	(D) રીઝર્વ ફંડ	૨૧.૦૪	૩૧.૭૧	૩૧.૮૦	૩૧.૮૮	૩૧.૯૯	૧૪૮.૪૨
	(E) એન.આર.ડી.	-	-	-	-	-	-
		૩૪૦.૦૧	૫૧૧.૦૫	૫૧૧.૧૪	૫૧૧.૨૨	૫૧૧.૩૭	૨૩૮૪.૭૫
(૨)	ઘસારા ફંડ	૧૩૧૮.૧૭	૨૧૨૯.૯૧	૨૨૮૦.૫૫	૨૪૨૧.૯૭	૨૫૯૨.૪૨	૧૦૭૪૩.૦૨
(૩)	અન્ય ફંડ						
	(A) લેવી ખાંડ પ્રોવિઝન	-	-	-	-	-	-
	(B) કન્ટ્રીઝન્સી અનામત/શેર ફાળા અનામત	-	-	-	-	-	-
	(C) શકમંદ લેણા અનામત	૨.૬૭	૫.૫૦	-	૫.૫૦	૫.૫૦	૧૯.૧૭
	(D) અન્ય ફંડ	૬૮.૮૯	૧૧૨.૦૦	૯૦.૨૨	૮૯.૦૦	૮૩.૨૮	૪૪૩.૩૯
		૭૧.૫૬	૧૧૭.૫૦	૯૦.૨૨	૯૪.૫૦	૮૮.૭૮	૪૬૨.૫૬
(૪)	સભાસદનાં થાપણો	૧૫૧૦.૪૬	૨૬૪૩.૬૨	૨૫૬૭.૧૦	૩૧૨૭.૧૮	૩૪૧૮.૫૭	૧૩૨૬૬.૯૩
(૫)	ઉછીના નાણાં, લોન						
	(A) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ, ખાંત માલ તારણ સામે	૧૯૦૦.૬૫	૩૪૯૩.૬૯	૩૫૬૨.૨૫	૨૧૯૩.૪૪	૨૧૮૬.૭૫	૧૩૩૩૬.૭૮
	(B) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ સ્ટોર માલ તારણ સામે	૦.૦૭	૦.૧૨	-	-	-	૦.૧૯
	(C) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન	-	-	-	-	-	-
	(D) ખેડૂતોને શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(E) એસ.ડી.એફ. લોન	-	-	-	૪૬.૫૮	૪૬.૫૭	૯૩.૧૫
	(F) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ.એન્ડ લી. ટર્મ લોન	-	-	-	-	-	-
	(G) એન.એસ.ડી.સી. લોન	-	-	-	-	-	-
	(H) અન્ય લોન	-	-	૯૦૩.૭૬	૮૭૪.૩૭	૬૫૬.૭૦	૨૪૩૪.૮૩
		૧૯૦૦.૭૨	૩૪૯૩.૮૧	૪૪૬૬.૦૧	૩૧૧૪.૩૯	૨૮૯૦.૦૨	૧૫૮૬૪.૯૫
(૬)	ચાલુ દેવા						
	(A) સભાસદનાં શેરડી અંગેના દેવા	૧૬૭૦.૮૯	૨૦૫૯.૦૬	૧૫૧૭.૫૪	૨૯૬૮.૮૫	૨૮૨૧.૬૧	૧૧૦૩૭.૯૫
	(B) ખર્ચ તથા માલ ખરીદી અંગેના દેવા	-	-	૬૪૨.૪૧	૧૨૭.૫૩	-	૭૬૯.૯૪
	(C) અન્ય દેવા	૩૭૮.૯૬	૯૪૮.૫૧	-	-	-	૧૩૨૭.૪૭
		૨૦૪૯.૮૫	૩૦૦૭.૫૭	૧૬૪૫.૦૭	૩૦૯૬.૩૮	૨૮૨૧.૬૧	૧૩૧૩૫.૩૬
(૭)	એકત્રિત નફો	-	-	-	૧.૨૬	૩.૨૪	૪.૫૦
		૭૧૯૦.૭૭	૧૧૯૦૩.૪૬	૧૨૦૭૪.૯૭	૧૨૩૬૬.૯૪	૧૨૩૨૫.૯૩	૫૫૮૬૨.૦૭

»	મિલકત - લેણાં						
(૧)	સ્થાયી મિલકતો						
	(A) જમીન	૫.૨૧	૭.૮૧	૭.૮૧	૭.૮૧	૧૧.૦૭	૩૯.૭૧
	(B) બાંધકામ	૫૫૨.૭૬	૮૪૨.૦૬	૮૮૭.૦૮	૮૮૭.૦૮	૮૮૭.૦૮	૪૦૫૬.૦૬
	(C) સુગર પ્લાન્ટ મશીનરી	૧૯૫૬.૬૫	૩૦૩૭.૫૧	૩૧૩૪.૬૫	૩૨૦૪.૬૭	૩૩૧૯.૬૯	૧૪૬૫૩.૧૭
	(D) રીવેલ્યુએશન ઓફ એસ્ટ્રેસ	-	-	-	-	-	-
	(E) ડીરટીલરી યુનિટ રોકાણ	-	-	-	-	-	૬૯૯.૧૧
	(F) અન્ય	૧૪૦.૬૬	૨૨૯.૨૫	૧૩૫.૭૮	૯૩.૯૫	૯૯.૪૭	૬૯૯.૧૧
		૨૬૫૫.૨૮	૪૧૧૬.૬૩	૪૧૬૫.૩૨	૪૧૯૩.૫૧	૪૩૧૭.૩૧	૨૦૧૪૭.૧૬
(૨)	ચાલુ મિલકતો						
	(A) સ્પેર્સ	૧૮૦.૯૦	૨૭૪.૪૪	૨૩૬.૮૮	૨૭૦.૨૦	-	૯૬૨.૪૨
	(B) સ્ટોર્સ	-	૭૨૧૯.૪૯	-	-	૨૮૨.૮૧	૭૫૦૨.૩૦
	(C) ખાંડ સ્ટોક	૪૧૪૭.૭૪	૧૨૮.૨૧	૭૧૩૨.૬૩	૭૦૩૮.૫૧	૬૮૦૫.૯૦	૨૫૨૫૨.૯૯
	(D) મોલાસીસ સ્ટોક	૪૬.૦૦	૮.૦૪	૧૪૮.૫૧	૩૦૯.૯૩	૨૨૮.૮૨	૭૪૧.૩૦
	(E) રોકડ/બેન્ક સિલક	૪૦.૬૮	૪૪.૨૨	૩૧૨.૩૧	૪૩૪.૩૪	૧૩૫.૯૨	૯૬૭.૪૭
	(F) અન્ય લેણાં/ડિપોઝીટ	૮૬.૮૩	૫૮.૦૭	-	-	-	૧૪૪.૯૦
	(G) લોન અને એડવાન્સીસ	-	-	૫૯.૫૬	૮૭.૯૪	૫૨૦.૪૨	૬૬૭.૯૨
	(H) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન/ સભાસદ શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(I) પ્રોજેક્ટ ખર્ચ અનામત	-	-	-	-	-	-
	(J) અન્ય	૫.૪૯	-	૯.૯૪	૪.૦૧	૧૫.૨૫	૩૪.૬૯
		૪૫૦૭.૬૪	૭૭૩૨.૪૭	૭૮૯૯.૮૩	૮૧૪૪.૯૩	૭૯૮૯.૧૨	૩૬૨૭૩.૯૯
(૩)	રોકાણો						
	(A) એન.એચ.ઈ.સી.	-	-	-	-	-	-
	(B) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ. બેન્ક લી.	૧૫.૦૮	૧૭.૬૨	-	-	-	૩૨.૭૦
	(C) સરદાર સરોવર નિગમ	૬.૬૭	-	-	-	-	૬.૬૭
	(D) એન.એસ.સી. સર્ટીફિકેટ	-	-	-	-	-	-
	(E) અન્ય રોકાણો	૫.૬૭	૩૫.૮૫	૯.૫૦	૧૯.૫૦	૧૯.૫૦	૯૦.૦૨
		૨૭.૪૨	૫૩.૪૭	૯.૫૦	૧૯.૫૦	૧૯.૫૦	૧૨૯.૩૯
(૪)	ખોટ / ગુકસાન	૦.૪૪	૦.૮૯	૦.૩૨	-	-	૧.૬૫
		૭૧૯૦.૭૭	૧૧૯૦૩.૪૬	૧૨૦૭૪.૯૭	૧૨૩૬૬.૯૪	૧૨૩૨૫.૯૩	૫૫૮૬૨.૦૭

સાચાણ ખાંડમંડળીનું અભ્યાસનાં વર્ષ દરમ્યાનનું આવક-ખર્ચનું પત્રક

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયાગાળા દરમ્યાનનું કુલ
(A)	આવક						
૧	ખાંડ વેચાણ	૧૨૧૯૮.૪૭	૧૦૧૦૮.૯૬	૧૫૪૪૫.૨૬	૧૦૪૨૨.૫૯	૧૪૭૮૪.૪૯	૬૨૯૫૯.૭૭
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૩૩૨૦.૧૦	- ૧૦૭૯૧.૬૪	- ૧૩૯૪૫.૪૫	- ૯૭૯૨.૦૬	- ૧૩૦૦૪.૯૭	- ૫૦૮૫૪.૨૨
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૭૧૯૪.૪૩	+ ૧૩૯૪૫.૪૫	+ ૯૭૯૨.૦૬	+ ૧૩૦૦૪.૯૭	+ ૧૦૮૪૮.૩૨	+ ૫૪૭૮૫.૨૩
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૧૬૦૭૨.૮૦	૧૩૨૬૨.૭૭	૧૧૨૯૧.૮૭	૧૩૬૩૫.૫૦	૧૨૬૨૭.૮૪	૬૬૮૯૦.૭૮
૨	મોલાસીસ વેચાણ	૩૮૯.૪૧	૭૧૨.૧૧	૬૫૫.૯૯	૫૧૬.૭૬	૧૩૯૪.૩૭	૩૬૬૮.૬૪
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૩૧.૬૯	- ૧૨૩.૧૨	- ૨૦૩.૫૦	- ૨૯૭.૨૧	- ૬૫૩.૫૬	- ૧૩૦૯.૦૮
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૮૨.૦૮	+ ૨૦૩.૪૯	+ ૨૯૭.૨૧	+ ૬૫૩.૫૬	+ ૩૯૦.૩૫	+ ૧૬૨૬.૬૯
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૪૩૯.૮૦	૭૯૨.૪૮	૭૪૯.૭૦	૮૭૩.૧૧	૧૧૩૧.૧૬	૩૯૮૬.૨૫
૩	બગાસ વેચાણ આવક	૮૭.૩૭	૮૬.૦૨	૧૦૦.૭૩	૧૧૭.૪૬	૧૨૭.૯૯	૫૧૯.૫૭
૪	પ્રેસમંડ વેચાણ આવક	૧૩.૪૫	૧૬.૩૧	૧૯.૯૬	૧૯.૪૨	૨૪.૫૮	૯૩.૭૨
૫	ડીસ્ટીલરી આવક	૪૬૫.૧૩	૩૧૩.૪૭	૧૫૬.૧૫	૨૫૧.૧૮	૯૯.૦૫	૧૨૮૪.૯૮
૬	શેરડી ખરીદ વેરા માફી	-	-	-	-	-	-
૭	વ્યાજની આવક	૩૬.૦૬	૮૨.૨૫	૧૩૮.૬૩	૨૮.૯૧	૭૭.૭૮	૩૬૩.૬૩
૮	કુલ અન્ય આવક						
	(A) ફાર્મ આવક/ઇનપુટ સર્વિસ ક્રેડીટ	૨.૪૭	૦.૯૬	૦.૧૧	૦.૯૩	૦.૪૮	૪.૯૫
	(B) વાહન મશીનરી સ્ટોક વેચતા નફો	-	-	૧.૨૫	૧.૩૮	૧.૩૨	૩.૯૫
	(C) મિલકત વેચતા નફો/ સેનવેટ ક્રેડીટ	-	-	-	-	-	-
	(D) અન્ય આવક	-	૮૨.૨૫	૯૦.૨૬	૭૮.૪૮	૧૦૧.૨૫	૩૫૨.૨૪
	(A+B+C+D)	૨.૪૭	૮૩.૨૧	૯૧.૬૨	૮૦.૭૯	૧૦૩.૦૫	૩૬૧.૧૪
	કુલ આવક ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮	૧૭૧૧૭.૦૬	૧૪૬૨૦.૩૯	૧૨૫૪૮.૬૬	૧૫૦૦૬.૩૭	૧૪૧૯૧.૪૫	૭૩૪૮૩.૯૩
(B)	ખર્ચા						
૧	કાચા માલસામાનનો ખર્ચ	૧૩૧૨૯.૩૫	૧૦૪૯૧.૪૯	૮૮૫૪.૧૪	૧૧૩૬૬.૮૪	૧૦૯૫૨.૪૭	૫૪૭૯૪.૨૯
૨	ઉત્પાદન ખર્ચા	૨૧૬૮.૩૩	૨૦૮૦.૭૧	૧૯૦૫.૦૧	૧૯૦૨.૨૭	૧૮૦૫.૯૨	૯૮૬૨.૨૪
૩	વહીવટી ખર્ચા	૧૬૨૦.૨૯	૧૭૮૧.૧૬	૧૫૮૦.૦૫	૧૧૮૧.૬૩	૧૦૫૦.૯૮	૭૨૧૪.૧૧
૪	અન્ય ખર્ચા (ઘસારો + શકમંદલોના ફંડ + અન્ય જોગવાઈ)	૧૯૫.૯૭	૨૬૨.૨૦	૨૦૭.૭૫	૫૨૦.૮૭	૩૭૯.૮૬	૧૫૬૬.૬૫
	કુલ ખર્ચા / પડતર ૧ + ૨ + ૩ + ૪	૧૭૧૧૩.૯૪	૧૪૬૬૫.૫૬	૧૨૫૪૬.૯૫	૧૪૯૭૧.૬૧	૧૪૧૮૯.૨૩	૭૩૪૩૭.૨૯
(C)	નફો/ખોટ : A - B = C	૩.૧૩	૪.૮૩	૧.૭૧	૩૪.૭૬	૨.૨૨	૪૬.૬૫

(૩૧ માર્ચના રોજ પુરા થતાં વર્ષનું) સાચણ નું અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું પાકું સરવૈયું

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
»	મુડી દેવા						
(૧)	માલિકીનાં ભંડોળો						
	(A) ભરપાઈ થયેલ શેર કેપીટલ	૪૮.૩૩	૭૨.૫૦	૭૨.૫૦	૭૨.૫૦	૭૨.૫૦	૩૩૮.૩૩
	(B) સરકારશ્રીનું શેર ભંડોળ	-	-	-	-	-	-
	(C) રીવેલ્યુએશન રીઝર્વ	-	-	-	-	-	-
	(D) રીઝર્વ ફંડ	૬.૨૫	૧૧.૩૧	૧૧.૪૮	૧૧.૭૫	૧૨.૦૩	૫૨.૮૨
	(E) એન.આર.ડી.	-	-	-	-	-	-
		૫૪.૫૮	૮૩.૮૧	૮૩.૯૮	૮૪.૨૫	૮૪.૫૩	૩૯૧.૧૫
(૨)	ઘસારા ફંડ	૧૨૩૮.૪૮	૨૪૦૧.૧૭	૨૫૯૫.૮૮	૩૦૬૫.૪૨	૩૪૦૪.૪૩	૧૨૭૦૫.૩૮
(૩)	અન્ય ફંડ						
	(A) લેવી ખાંડ પ્રોવિઝન	-	-	-	-	-	-
	(B) કન્ટ્રીઝન્સી અનામત/શેર ફાળા અનામત	-	-	-	-	-	-
	(C) શકમંદ લેણા અનામત	૩.૨૨	૪.૪૫	૪.૭૪	૭.૭૫	૧૦.૭૫	૩૦.૯૧
	(D) અન્ય ફંડ	૧૭૨.૯૯	૨૫૩.૫૩	૨૯૬.૪૮	૩૦૫.૬૪	૨૭૦.૭૧	૧૨૯૯.૩૫
		૧૭૬.૨૧	૨૫૭.૯૮	૩૦૧.૨૨	૩૧૩.૩૯	૨૮૧.૪૬	૧૩૩૦.૨૬
(૪)	સભાસદનાં થાપણો	૫૩૧૫.૬૩	૭૦૧૪.૪૨	૫૯૨૬.૭૦	૮૦૭૯.૦૪	૮૯૯૭.૮૪	૩૫૩૩૩.૬૩
(૫)	ઉછીના નાણાં, લોન						
	(A) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ, ખાંત માલ તારણ સામે	૬૮૦.૩૫	૫૧૧૬.૨૨	૧૯૭૮.૧૦	૨૦૮૦.૬૮	૨૩૩૪.૬૫	૧૨૧૯૦.૦૦
	(B) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ સ્ટોર માલ તારણ સામે	-	-	-	-	-	-
	(C) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન	૭૯૫.૬૭	૧૫૩૮.૫૭	૧૩૦૪.૫૧	૯૬૬.૨૩	૭૬૧.૯૭	૫૩૬૬.૯૫
	(D) ખેડૂતોને શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(E) એસ.ડી.એફ. લોન	૬૨.૯૩	-	-	-	-	૬૨.૯૩
	(F) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ.એન્ડ લી. ટર્મ લોન	-	-	-	-	-	-
	(G) એન.એસ.ડી.સી. લોન	-	-	-	-	-	-
	(H) અન્ય લોન	-	૮૦૬.૦૬	-	-	૪૨.૫૫	૮૪૮.૬૧
		૧૫૩૮.૯૫	૭૪૬૦.૮૫	૩૨૮૨.૬૧	૩૦૪૬.૯૧	૩૧૩૮.૮૫	૧૮૪૬૮.૪૯
(૬)	ચાલુ દેવા						
	(A) સભાસદનાં શેરડી અંગેના દેવા	૯૪૦.૩૮	૫૮૮૧.૧૯	૪૩૦૭.૧૫	૭૧૧૯.૮૪	૩૯૩૭.૪૧	૨૨૧૮૫.૯૭
	(B) ખર્ચ તથા માલ ખરીદી અંગેના દેવા	૨૮૦.૯૨	૫૩૪.૩૭	૧૪૩૪.૯૮	૧૫૮૬.૫૧	૮૮૮.૧૫	૪૭૨૪.૯૩
	(C) અન્ય દેવા	૨.૫૯	-	૧૭૬૮.૦૯	૨.૬૯	૨.૬૮	૧૭૭૫.૯૭
		૧૨૨૩.૮૯	૬૪૧૫.૫૬	૭૫૧૦.૨૨	૮૭૦૯.૦૪	૪૮૨૮.૨૪	૨૮૬૮૬.૮૭
(૭)	એકત્રિત નફો	-	-	-	૦.૩૬	૨.૫૮	૨.૯૪
		૯૫૪૭.૭૫	૨૩૬૩૩.૭૯	૧૯૭૦૦.૬૧	૨૩૨૯૮.૪૧	૨૦૭૩૮.૨૫	૯૬૯૧૮.૮૧

»	મિલકત - લેણાં						
(૧)	સ્થાયી મિલકતો						
	(A) જમીન	૬.૦૦	૬.૦૦	૬.૦૦	૬.૦૦	૬.૦૦	૪૨.૦૦
	(B) બાંધકામ	૯૪૭.૪૮	૧૪૭૩.૬૭	૧૫૦૯.૧૨	૧૫૦૯.૧૨	૧૫૨૮.૨૭	૬૯૬૭.૬૬
	(C) સુગર પ્લાન્ટ મશીનરી	૨૯૭૯.૫૦	૪૬૪૦.૮૩	૪૬૮૪.૦૦	૪૬૮૫.૦૬	૪૮૩૧.૨૧	૨૧૮૨૦.૬૦
	(D) રીવેલ્યુએશન ઓફ એસ્ટ્રેસ	-	-	-	-	-	-
	(E) ડીસ્ટીલરી યુનિટ રોકાણ	-	૧૭૪.૮૪	૭૫૨.૬૫	૫૪૯.૧૪	૭૯૭.૬૫	-
	(F) અન્ય	૫૯૪.૨૩	૭૪૩.૩૧	૧૫૭.૭૦	૧૫૨.૭૩	૧૪૯.૨૩	-
		૪૫૨૭.૨૧	૭૦૪૧.૬૫	૭૧૧૨.૪૭	૬૯૦૫.૦૫	૭૩૧૫.૩૬	૨૮૮૩૦.૨૬
(૨)	ચાલુ મિલકતો						
	(A) સ્પેર્સ	૬૭.૭૬	૧૪૪.૦૪	૨૬૨.૮૯	૧૦૯.૨૨	૧૦૮.૫૩	૬૯૨.૪૪
	(B) સ્ટોર્સ	૧૯૫.૯૫	૧૯૨.૧૫	૯૭૯૨.૦૬	૧૫૯.૨૩	૧૪૦.૩૭	૧૦૪૭૯.૭૬
	(C) ખાંડ સ્ટોક	૩૩૨૦.૦૦	૧૩૯૪૫.૪૫	૩૦૫.૨૧	૧૩૦૦૪.૯૭	૧૦૮૪૮.૩૨	૪૧૪૨૩.૯૫
	(D) મોલાસીસ સ્ટોક	૩૧.૬૯	૨૦૩.૫૦	-	૬૬૨.૯૪	૩૯૭.૮૫	૧૨૯૫.૯૮
	(E) રોકડ/બેન્ક સિલક	૧૩૫.૭૭	૩૦૫.૫૦	૧૫૩.૭૩	૩૪૭.૫૨	૧૮૨.૩૨	૧૧૨૪.૮૪
	(F) અન્ય લેણાં/ડિપોઝીટ	-	૦.૯૪	૦.૬૦	૦.૦૨	૦.૦૭	૧.૬૩
	(G) લોન અને એડવાન્સીસ	-	૧૭૨૯.૩૯	૨૦૦૩.૩૮	૨૦૭૩.૬૬	૧૭૧૫.૯૮	૭૫૨૨.૪૧
	(H) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન/ સભાસદ શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(I) પ્રોજેક્ટ ખર્ચ અનામત	-	-	-	-	-	-
	(J) અન્ય	૧૧૬૩.૪૮	૧૭.૯૮	૧૮.૭૯	૧૮.૭૨	૧૨.૩૫	૧૨૩૧.૩૨
		૪૯૧૪.૬૫	૧૬૫૩૮.૯૫	૧૨૫૩૬.૬૬	૧૬૩૫૭.૫૬	૧૩૪૦૫.૭૯	૬૩૭૭૨.૩૩
(૩)	રોકાણો						
	(A) એન.એચ.ઈ.સી.	-	-	૩.૦૦	-	-	૩.૦૦
	(B) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ. બેન્ક લી.	-	-	૦.૫૦	-	-	૦.૫૦
	(C) સરદાર સરોવર નિગમ	૭૦.૦૦	-	-	-	-	૭૦.૦૦
	(D) એન.એસ.સી. સર્ટીફિકેટ	-	-	-	-	-	-
	(E) અન્ય રોકાણો	૫.૩૯	૧૭.૦૮	૧૩.૫૮	૧૭.૦૮	૧૭.૧૦	૭૦.૨૩
		૭૫.૩૯	૧૭.૦૮	૧૭.૦૮	૧૭.૦૮	૧૭.૧૦	૧૪૩.૭૩
(૪)	ખોટ / ગુડસાન	૩૦.૪૨	૩૬.૧૧	૩૪.૪૦	-	-	૧૦૦.૯૩
		૯૫૪૭.૭૫	૨૩૬૩૩.૭૯	૧૯૭૦૦.૬૧	૨૩૨૯૮.૪૧	૨૦૭૩૮.૨૫	૯૬૯૧૮.૮૧

બારડોલી ખાંડમંડળીનું અભ્યાસનાં વર્ષ દરમ્યાનનું આવક-ખર્ચનું પત્રક

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
(A)	આવક						
૧	ખાંડ વેચાણ	૨૨૦૨૬.૮૩	૧૮૭૪૮.૫૪	૨૫૦૫૩.૭૧	૨૦૬૩૪.૨૨	૩૧૦૫૦.૦૮	૧૧૭૫૧૩.૩૮
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૫૯૧૦.૭૭	- ૨૧૬૪૧.૦૬	- ૨૫૦૮૧.૪૮	- ૨૦૬૭૨.૪૮	- ૨૬૭૫૯.૭૭	- ૧૦૦૦૬૫.૫૬
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૧૪૪૨૭.૩૭	+ ૨૫૦૮૧.૪૮	+ ૨૦૬૭૨.૪૭	+ ૨૬૭૫૯.૭૭	+ ૨૩૨૯૯.૭૮	+ ૧૧૦૨૪૦.૮૭
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૩૦૫૪૩.૪૩	૨૨૧૮૮.૯૬	૨૦૬૪૪.૭૦	૨૬૭૨૧.૫૧	૨૭૫૯૦.૦૯	૧૨૭૬૮૮.૬૯
૨	મોલાસીસ વેચાણ	૭૦૫.૪૯	૧૦૭૫.૫૯	૧૩૬૭.૫૩	૧૦૦૫.૯૬	૨૩૩૪.૧૩	૬૪૮૮.૭૦
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૩૨.૦૫	- ૧૫૫.૫૯	- ૪૧૬.૦૩	- ૪૦૦.૦૯	- ૪૧૯.૩૬	- ૧૪૨૩.૧૨
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૧૦૩.૭૨	+ ૪૧૬.૦૩	+ ૪૦૦.૦૯	+ ૪૧૯.૩૬	+ ૧૦૫૮.૭૧	+ ૨૩૯૭.૯૧
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૭૭૭.૧૬	૧૩૩૬.૦૩	૧૩૫૧.૫૯	૧૦૨૫.૨૩	૨૯૭૩.૪૮	૭૪૬૩.૪૯
૩	બગાસ વેચાણ આવક	૨૫૦.૮૨	૧૪૧.૦૫	૨૧૫.૧૧	૨૯૭.૮૩	૩૨૪.૮૩	૧૨૨૯.૬૪
૪	પ્રેસમડ વેચાણ આવક	૩૬.૮૩	૨૬.૯૪	૩૫.૪૨	-	૬૦.૬૬	૧૫૯.૮૫
૫	ડીસ્ટીલરી આવક	-	-	-	-	-	-
૬	શેરડી ખરીદ વેરા માફી	-	-	-	-	-	-
૭	વ્યાજની આવક	૪૦૫.૧૬	૨૭૬.૯૪	૧૦૭.૮૮	૧૪૫.૮૯	૩૪૧.૮૩	૧૩૪૬.૭૦
૮	કુલ અન્ય આવક						
	(A) ફાર્મ આવક/ઇનપુટ સર્વિસ ક્રેડીટ	૦.૬૩	૦.૫૮	-	-	૧.૦૭	૨.૨૮
	(B) વાહન મશીનરી સ્ટોક વેચતા નફો	-	૩.૪૪	૩.૬૧	૧૫.૩૧	૧૦.૫૫	૩૨.૯૧
	(C) ભિલકત વેચતા નફો/ સેનવેટ ક્રેડીટ	૦.૫૧	-	-	-	૪૬.૦૮	૪૬.૫૯
	(D) અન્ય આવક	૯૬.૪૩	૯૫.૪૮	૧૩૫.૮૧	૧૩૭.૪૮	૯૦.૩૪	૫૫૫.૫૪
	(A+B+C+D)	૯૭.૫૭	૯૯.૫૦	૧૩૯.૪૨	૧૫૨.૭૯	૧૪૮.૦૪	૬૩૭.૩૨
	કુલ આવક ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮	૩૨૧૧૦.૯૭	૨૪૦૬૯.૪૨	૨૨૪૯૪.૧૨	૨૮૩૪૩.૨૫	૩૧૪૩૮.૯૩	૧૩૮૪૫૬.૬૯
(B)	ખર્ચા						
૧	કાચા માલસામાનનો ખર્ચ	૨૫૮૯૫.૬૪	૧૮૪૬૫.૩૩	૧૬૩૩૮.૭૫	૨૨૮૭૭.૭૯	૨૫૬૧૭.૮૧	૧૦૯૧૯૫.૩૨
૨	ઉત્પાદન ખર્ચા	૩૦૯૧.૭૨	૩૧૭૨.૬૮	૩૧૬૮.૭૦	૩૨૬૪.૦૪	૩૫૪૦.૩૧	૧૬૨૩૭.૪૫
૩	વહીવટી ખર્ચા	૨૨૦૦.૧૫	૨૫૬૮.૦૫	૨૪૭૦.૭૭	૧૭૨૪.૪૯	૧૮૪૮.૪૭	૧૦૮૧૧.૯૩
૪	અન્ય ખર્ચા (ઘસારો+શકમંદલોના ફંડ+અન્ય જોગવાઈ)	૭૦૭.૬૯	૪૮૯.૨૮	૪૮૬.૧૨	૪૧૮.૨૨	૩૬૪.૧૪	૨૪૬૫.૪૫
	કુલ ખર્ચા / પડતર ૧ + ૨ + ૩ + ૪	૩૧૮૯૫.૨૦	૨૪૬૯૫.૩૪	૨૨૪૬૬.૩૪	૨૮૮૮૪.૫૪	૩૧૩૭૦.૭૩	૧૩૮૭૧૦.૧૪
(C)	નફો/ખોટ : A - B = C	૨૧૫.૭૮	(-)૬૨૫.૯૨	૨૯.૭૮	૫૮.૭૧	૬૮.૨૦	(-૨૫૩.૪૫)

(૩૧ માર્ચના રોજ પુરા થતાં વર્ષનું) બારડોલી નું અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું પાકું સરવૈયું

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
»	મુડી દેવા						
(૧)	માલિકીનાં ભંડોળો						
	(A) ભરપાઈ થયેલ શેર કેપીટલ	૧૯.૬૬	૨૯.૪૯	૨૯.૪૯	૨૯.૪૯	૨૯.૪૯	૧૩૭.૬૨
	(B) સરકારશ્રીનું શેર ભંડોળ	-	-	-	-	-	-
	(C) રીવેલ્યુએશન રીઝર્વ	-	-	-	-	-	-
	(D) રીઝર્વ ફંડ	૫૦.૬૧	૭૬.૧૯	૭૬.૬૯	૭૭.૩૬	૭૭.૪૬	૩૫૮.૩૧
	(E) એન.આર.ડી.	-	-	-	-	-	-
		૭૦.૨૭	૧૦૫.૬૮	૧૦૫.૬૮	૧૦૬.૮૫	૧૦૬.૯૫	૪૯૫.૯૩
(૨)	ઘસારા ફંડ	૪૪૨૧.૮૩	૭૧૧૦.૨૯	૭૫૭૨.૨૩	૭૯૫૪.૬૭	૮૨૮૨.૮૨	૩૫૩૪૧.૪૧
(૩)	અન્ય ફંડ						
	(A) લેવી ખાંડ પ્રોવિઝન	-	-	-	-	-	-
	(B) કન્ટીનન્સી અનામત/શેર ફાળા અનામત	-	-	-	-	-	-
	(C) શકમંદ લેણા અનામત	-	-	-	-	-	-
	(D) અન્ય ફંડ	૨૩.૩૩	૩૫.૦૦	૩૫.૦૦	૩૫.૦૦	૩૫.૦૦	૧૬૩.૩૩
		૪૪૪૫.૧૬	૭૧૪૫.૨૯	૭૬૦૭.૨૩	૭૯૮૯.૬૭	૮૩૧૭.૮૨	૩૫૫૦૪.૭૪
(૪)	સભાસદનાં થાપણો	૬૬૩૫.૨૪	૪૪૨૬.૧૯	૧૩૨૫૩.૧૫	૧૫૧૩૦.૬૨	૧૯૧૮૭.૩૦	૫૮૬૩૨.૫૦
(૫)	ઉછીના નાણાં, લોન						
	(A) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ, ખાંત માલ તારણ સામે	૧૧૩૩.૩૩	૬૧૦.૦૦	૨૬૯૭.૦૦	૩૦૭૨.૦૦	૧૦૦૦.૦૦	૮૫૧૨.૩૩
	(B) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ સ્ટોર માલ તારણ સામે	-	-	૧૦૪૮.૮૩	-	-	૧૦૪૮.૮૩
	(C) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન	૮૪૫.૩૫	૧૩૧૩.૭૯	-	૧૪૩.૩૪	૫૫૦.૯૫	૨૮૫૩.૪૩
	(D) ખેડૂતોને શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(E) એસ.ડી.એફ. લોન	-	૨૪૪.૭૧	૧૨૨.૩૬	-	-	૩૬૭.૦૭
	(F) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ.એન્ડ લી. ટર્મ લોન	-	-	-	-	-	-
	(G) એન.એસ.ડી.સી. લોન	-	-	-	-	-	-
	(H) અન્ય લોન	-	-	-	-	-	-
		૧૯૭૮.૬૮	૨૧૬૮.૫૦	૩૮૬૮.૧૯	૩૨૧૫.૩૪	૧૫૫૦.૯૫	૧૨૭૮૧.૬૬
(૬)	ચાલુ દેવા						
	(A) સભાસદનાં શેરડી અંગેના દેવા	૮૫૨૧.૮૩	૧૦૯૩૧.૬૬	૯૩૬૦.૦૪	૧૫૩૬૫.૮૮	૮૩૩૨.૩૬	૫૨૫૧૧.૭૭
	(B) ખર્ચ તથા માલ ખરીદી અંગેના દેવા	૨૧૬૬.૮૧	૨૨૯૯.૬૭	૧૭૯૫.૦૦	૧૭૮૧.૪૦	૧૫૫૬.૯૩	૯૫૯૯.૮૧
	(C) અન્ય દેવા	-	૭૨૫૬.૬૦	૫૬૧.૬૨	૬૧૪.૦૩	૪૫૯.૬૯	૮૮૯૧.૯૪
		૧૦૬૮૮.૬૪	૨૦૪૮૭.૯૩	૧૧૭૧૬.૬૬	૧૭૭૬૧.૩૧	૧૦૩૪૮.૯૮	૭૧૦૦૩.૫૨
(૭)	એકત્રિત નફો	૨૩૭.૫૨	-	-	-	-	૨૩૭.૫૨
		૨૪૩૦૦.૨૨	૩૯૮૨૩.૫૯	૩૬૫૫૧.૪૧	૪૪૨૦૩.૭૯	૩૯૫૧૨.૦૦	૧૮૪૩૯૧.૦૧

»	મિલકત - લેણાં						
(૧)	સ્થાયી મિલકતો						
	(A) જમીન	૧૬૮.૬૦	૨૫૨.૯૦	૨૫૨.૯૦	૨૫૨.૯૦	૨૫૨.૯૦	૧૧૮૦.૨૦
	(B) બાંધકામ	૮૯૧.૫૫	૧૪૦૦.૭૪	૧૪૫૫.૦૮	૧૪૭૩.૯૬	૧૪૯૪.૩૪	૬૭૧૫.૬૭
	(C) સુગર પ્લાન્ટ મશીનરી	૪૭૫૩.૧૦	૭૧૪૬.૨૯	૭૬૧૩.૬૫	૭૮૨૯.૩૮	૭૮૭૮.૧૮	૩૫૨૨૦.૬૦
	(D) રીવેલ્યુએશન ઓફ એસ્ટ્રેસ	-	-	-	-	-	-
	(E) ડીરટીલરી યુનિટ રોકાણ	-	-	-	-	-	૩૪૬૫.૬૨
	(F) અન્ય	૪૮૩.૪૫	૭૪૭.૩૩	૭૪૮.૦૪	૭૪૨.૬૩	૭૪૪.૧૭	૩૪૬૫.૬૨
		૬૨૯૬.૭૦	૯૫૪૭.૨૬	૧૦૦૬૯.૬૭	૧૦૦૬૯.૬૭	૧૦૨૯૮.૮૭	૧૦૩૬૯.૫૯
(૨)	ચાલુ મિલકતો						
	(A) સ્પેર્સ	૨૨૪.૧૪	૨૮૪.૨૦	૨૮૭.૧૯	૨૫૦.૦૭	૩૦૨.૩૧	૧૩૪૭.૯૧
	(B) સ્ટોર્સ	૩૪૭.૭૩	૫૫૨.૩૪	૫૭૬.૦૮	૬૦૮.૧૯	૫૮૫.૧૪	૨૬૬૯.૪૮
	(C) ખાંડ સ્ટોક	૧૪૪૨૭.૩૭	૨૫૦૮૧.૪૮	૨૦૬૭૨.૪૮	૨૬૭૫૯.૭૭	૨૩૨૯૯.૭૮	૧૧૦૨૪૦.૮૮
	(D) મોલાસીસ સ્ટોક	૧૦૩.૭૩	૪૧૬.૦૩	૪૦૦.૦૯	૪૧૯.૩૬	૧૦૫૮.૭૧	૨૩૯૭.૯૨
	(E) રોકડ/બેન્ક સિલક	૩૭૪.૭૨	૫૪૬.૫૧	૧૯૪૯.૬૬	૩૬૦૧.૨૨	૧૨૩૮.૨૦	૭૭૧૦.૩૧
	(F) અન્ય લેણાં/ડિપોઝીટ	-	-	૮૬૫.૫૩	૯૯૨.૪૫	૧૮૧૩.૬૮	૩૬૭૧.૬૬
	(G) લોન અને એડવાન્સીસ	-	-	૧૪૧૭.૩૩	૧૦૫૫.૧૯	૬૯૩.૭૯	૩૧૬૬.૩૧
	(H) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન/ સભાસદ શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(I) પ્રોજેક્ટ ખર્ચ અનામત	-	-	-	-	-	-
	(J) અન્ય	૨૩૫૮.૮૩	૧૫૩૮.૮૩	-	૩.૮૦	૪.૧૩	૩૯૦૫.૨૯
		૧૭૮૩૬.૫૨	૨૮૪૧૯.૩૯	૨૬૧૬૮.૩૬	૩૩૬૯૦.૦૫	૨૮૯૯૫.૭૪	૧૩૫૧૦૯.૭૬
(૩)	રોકાણો						
	(A) એન.એચ.ઈ.સી.	૨.૦૦	-	૩.૦૦	-	-	૫.૦૦
	(B) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ. બેન્ક લી.	૦.૧૭	૦.૨૫	૦.૨૫	૦.૨૫	૦.૨૫	૧.૧૭
	(C) સરદાર સરોવર નિગમ	૧૦૦.૦૦	૨૫.૦૦	-	-	-	૧૨૫.૦૦
	(D) એન.એસ.સી. સર્ટીફિકેટ	-	-	-	-	-	-
	(E) અન્ય રોકાણો	૬૪.૮૩	૯૯.૯૩	૭૦.૨૭	૩૩.૪૭	૩૩.૪૭	૩૦૧.૯૭
		૧૬૭.૦૦	૧૨૫.૧૮	૭૩.૫૨	૩૩.૭૨	૩૩.૭૨	૪૩૩.૧૪
(૪)	ખોટ / ગુકસાન	-	૨૬૯.૬૪	૨૩૯.૮૬	૧૮૧.૧૫	૧૧૨.૯૫	૮૦૩.૬૦
		૨૪૩૦૦.૨૨	૩૯૮૨૩.૫૯	૩૬૫૫૧.૪૧	૪૪૨૦૩.૭૯	૩૯૫૧૨.૦૦	૧૮૪૩૯૧.૦૧

મહુવા ખાંડમંડળીનું અભ્યાસનાં વર્ષ દરમ્યાનનું આવક-ખર્ચનું પત્રક

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
(A)	આવક						
૧	ખાંડ વેચાણ	૧૦૫૮૩.૩૮	૬૨૯૩.૪૪	૭૩૪૬.૩૫	૭૨૧૬.૧૩	૧૪૨૧૦.૩૮	૪૫૬૪૯.૬૮
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	-	- ૮૨૫૪.૪૭	- ૧૦૦૦૫.૮૯	- ૧૦૫૩૮.૦૨	- ૧૩૫૭૦.૯૭	- ૪૨૩૬૯.૩૫
	+ આખરનો સ્ટોક	-	+ ૧૦૦૦૫.૯૦	+ ૧૦૫૩૮.૦૨	+ ૧૩૫૭૦.૯૭	+ ૭૬૦૯.૧૪	+ ૪૧૭૨૪.૦૩
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૧૦૫૮૩.૩૮	૮૦૪૪.૮૭	૭૮૭૮.૪૮	૧૦૨૪૯.૦૮	૮૨૪૮.૫૫	૪૫૦૦૪.૩૬
૨	મોલાસીસ વેચાણ	૨૬૮.૭૧	૨૫૩.૯૬	૪૦૫.૨૩	૪૮૩.૭૦	૫૬૦.૪૦	૧૯૭૨.૦૦
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	-	- ૩૩.૨૨	- ૨૨૫.૩૮	- ૨૫૨.૪૧	- ૨૫૦.૯૦	૭૬૧.૯૧
	+ આખરનો સ્ટોક	-	+ ૨૨૫.૩૮	+ ૨૫૨.૪૧	+ ૨૫૦.૯૦	+ ૨૬૮.૪૪	૯૯૭.૧૩
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૨૬૮.૭૧	૪૪૬.૧૨	૪૩૨.૨૬	૪૮૨.૧૯	૫૭૭.૯૪	૨૨૦૭.૨૨
૩	બગાસ વેચાણ આવક	૨૨.૦૯	૪૦.૭૩	૨૧.૧૯	૨૩.૪૪	૫૩.૨૫	૧૬૦.૭૦
૪	પ્રેસમડ વેચાણ આવક	૬.૧૩	૫.૩૫	૫.૦૫	૧૩.૦૪	૧.૭૬	૩૧.૩૩
૫	ડીસ્ટીલરી આવક	-	-	-	-	૬૭.૦૪	૬૭.૦૪
૬	શેરડી ખરીદ વેરા માફી	-	-	-	-	-	-
૭	વ્યાજની આવક	-	-	૨૮.૮૭	-	-	૨૮.૮૭
૮	કુલ અન્ય આવક						
	(A) ફાર્મ આવક/ઇનપુટ સર્વિસ ક્રેડીટ	૦.૧૨	-	-	૦.૩૬	-	૦.૪૮
	(B) વાહન મશીનરી સ્ટોક વેચતા નફો	-	-	-	૧.૭૦	-	૧.૭૦
	(C) મિલકત વેચતા નફો/ સેનવેટ ક્રેડીટ	-	-	-	-	-	-
	(D) અન્ય આવક	૧૬.૪૪	૧૭.૩૮	-	૨૬.૦૬	૩૬.૨૭	૯૬.૧૫
	(A+B+C+D)	૧૬.૫૬	૧૭.૩૮	-	૨૮.૧૨	૩૬.૨૭	૯૮.૩૩
	કુલ આવક ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮	૧૦૮૯૬.૮૬	૮૫૫૪.૪૫	૮૩૬૫.૮૫	૧૦૭૯૫.૮૭	૮૯૮૪.૮૧	૪૭૫૯૭.૮૪
(B)	ખર્ચા						
૧	કાચા માલસામાનનો ખર્ચ	૮૦૦૨.૮૫	૫૯૨૭.૫૭	૫૭૦૧.૮૩	૮૦૬૩.૧૫	૬૮૭૬.૩૪	૩૪૫૭૧.૭૪
૨	ઉત્પાદન ખર્ચા	૧૨૦૨.૦૩	૧૧૮૨.૨૦	૧૧૪૫.૮૧	૧૧૮૦.૭૬	૧૦૯૧.૪૫	૫૮૦૨.૨૫
૩	વહીવટી ખર્ચા	૧૧૪૧.૩૭	૧૩૩૧.૪૮	૧૩૯૬.૮૮	૧૩૨૪.૩૪	૮૧૯.૪૧	૬૦૧૩.૪૮
૪	અન્ય ખર્ચા (ઘસારો + શકમંદલોના ફંડ + અન્ય જોગવાઈ)	૨૮૧.૧૨	૧૦૬.૫૧	૧૨૦.૫૯	૨૨૪.૬૫	૧૯૭.૧૫	૯૩૦.૦૨
	કુલ ખર્ચા / પડતર ૧ + ૨ + ૩ + ૪	૧૦૬૨૭.૩૭	૮૫૪૭.૭૬	૮૩૬૫.૧૧	૧૦૭૯૨.૯૦	૮૯૮૪.૩૫	૪૭૩૧૭.૪૯
(C)	નફો/ખોટ : A - B = C	૨૬૯.૪૯	૬.૬૯	૦.૭૪	૨.૯૭	૦.૪૬	૨૮૦.૩૫

(૩૧ માર્ચના રોજ પુરા થતાં વર્ષનું) મહુવા નું અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું પાકું સરવૈયું

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
»	મુડી દેવા						
(૧)	માલિકીનાં ભંડોળો						
	(A) ભરપાઈ થયેલ શેર કેપીટલ	૩૯૬.૩૬	૫૯૯.૫૨	૫૯૯.૬૦	૬૦૨.૯૦	૬૦૭.૭૮	૨૮૦૬.૧૬
	(B) સરકારશ્રીનું શેર ભંડોળ	-	-	-	-	-	-
	(C) રીવેલ્યુએશન રીઝર્વ	-	-	-	-	-	-
	(D) રીઝર્વ ફંડ	૨૪.૪૨	૩૬.૯૫	૩૭.૨૫	૩૭.૭૧	૩૮.૩૨	૧૭૪.૬૫
	(E) એન.આર.ડી.	-	-	-	-	-	-
		૪૨૦.૭૮	૬૩૬.૪૭	૬૩૬.૮૫	૬૪૦.૧૫	૬૪૬.૧૦	૨૯૮૦.૮૧
(૨)	ઘસારા ફંડ	૧૨૭૩.૫૫	૨૦૦૭.૯૪	૨૧૧૩.૦૦	૨૩૩૨.૧૨	૨૫૦૮.૫૧	૧૦૨૩૫.૧૨
(૩)	અન્ય ફંડ						
	(A) લેવી ખાંડ પ્રોવિઝન	-	-	-	-	-	-
	(B) કન્ટ્રીઝન્સી અનામત/શેર ફાળા અનામત	-	-	-	-	-	-
	(C) શકમંદ લેણા અનામત	૦.૪૩	૦.૬૫	૦.૬૫	-	૦.૬૫	૨.૩૮
	(D) અન્ય ફંડ	૭૦.૦૩	૧૦૫.૩૯	૧૦૬.૧૦	૧૨૦.૭૫	૧૩૮.૫૦	૫૪૦.૭૭
		૭૦.૪૬	૧૦૬.૦૪	૧૦૬.૭૫	૧૨૦.૭૫	૧૩૯.૧૫	૫૪૩.૧૫
(૪)	સભાસદનાં થાપણો	૪૮૭.૩૩	૭૧૬.૭૦	૭૧૨.૭૦	૩૫૧૪.૩૮	૫૧૪૩.૫૬	૧૦૫૭૪.૬૭
(૫)	ઉછીના નાણાં, લોન						
	(A) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ, ખાંત માલ તારણ સામે	૨૭૭૨.૦૦	૫૩૬૦.૦૦	૫૭૩૪.૭૭	૬૨૨૮.૧૫	૨૭૪૮.૭૫	૨૨૮૪૩.૬૭
	(B) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ સ્ટોર માલ તારણ સામે	૦.૬૭	૧૪૦.૦૦	૧૪૫.૦૦	૧.૦૦	૧૪૫.૪૭	૧૪૩૧.૧૪
	(C) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન	૩૯૨.૧૫	૭૫૭.૯૪	૭૨૭.૩૦	૪૬૭.૪૭	૩૭૩.૮૧	૨૭૧૮.૬૭
	(D) ખેડૂતોને શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(E) એસ.ડી.એફ. લોન	-	-	-	૯૫.૩૨	૬૫.૭૮	૧૬૧.૧૦
	(F) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ.એન્ડ લી. ટર્મ લોન	-	-	-	-	-	-
	(G) એન.એસ.ડી.સી. લોન	-	-	-	-	-	-
	(H) અન્ય લોન	૮૫૧.૮૪	૧૫૫૧.૮૯	૫૧૯.૨૧	૫૦૨.૫૩	૨૧૩.૯૪	૩૬૩૯.૪૧
	(I) ગોડાઉન બાંધકામ, મશીનરી ખરીદી	-	-	૧૧૫.૭૮	-	-	૧૧૫.૭૮
	(J) મુદતી થાપણો	-	-	૧૮૭૫.૨૫	-	-	૧૮૭૫.૨૫
		૪૦૧૬.૬૬	૭૮૦૯.૮૩	૯૧૧૭.૩૧	૭૨૯૪.૪૭	૩૫૪૭.૭૫	૩૨૭૮૫.૦૨
(૬)	ચાલુ દેવા						
	(A) સભાસદનાં શેરડી અંગેના દેવા	૨૩૭૨.૯૧	૩૪૯૩.૬૭	૩૩૫૧.૪૮	૫૦૬૪.૨૭	૨૬૩૯.૨૯	૧૬૯૨૧.૬૨
	(B) ખર્ચ તથા માલ ખરીદી અંગેના દેવા	૬૪૦.૫૩	૧૧૭૦.૫૮	૫૨૨.૨૦	૩૬૭.૯૮	૫૦૦.૫૧	૩૨૦૧.૮૦
	(C) અન્ય દેવા	-	-	૧૯૩.૪૭	-	-	૧૯૩.૪૭
		૩૦૧૩.૪૪	૪૬૬૪.૨૫	૪૦૬૭.૧૫	૫૪૩૨.૨૫	૩૧૩૯.૮૦	૨૦૩૧૬.૮૯

(૭)	એકત્રિત નફો	૦.૫૯	૭.૫૬	૮.૩૧	૧૧.૨૮	૧૧.૭૩	૩૯.૪૭
		૯૨૮૨.૮૨	૧૫૯૪૮.૭૯	૧૬૭૬૨.૦૭	૧૯૩૪૫.૮૬	૧૫૧૩૨.૬૦	૭૬૪૭૨.૧૪
»	મિલકત - લેણાં						
(૧)	સ્થાયી મિલકતો						
	(A) જમીન	૫.૬૨	૮.૪૩	૮.૪૩	૮.૪૩	૯.૦૨	૩૯.૯૩
	(B) બાંધકામ	૫૬૮.૪૧	૮૯૬.૪૪	૯૫૪.૨૫	૯૭૪.૧૩	૯૭૮.૩૯	૪૩૭૧.૬૨
	(C) સુગર પ્લાન્ટ મશીનરી	૧૮૪૭.૮૩	૨૭૮૧.૫૮	૨૮૬૧.૯૩	૨૯૦૩.૨૦	૩૦૯૩.૫૬	૧૩૪૮૮.૧૦
	(D) રીવેલ્યુએશન ઓફ એસ્ટ્રેસ	-	-	-	-	-	-
	(E) ડીસ્ટીલરી યુનિટ રોકાણ	-	-	૧.૭૪	૭૪.૫૩	૮૩૧.૩૪	
	(F) અન્ય	૧૮૦.૭૫	૩૦૬.૩૯	૨૮૯.૦૬	૨૮૩.૪૫	૨૮૪.૮૯	
		૨૬૦૨.૬૧	૩૯૯૨.૮૪	૪૧૧૫.૪૧	૪૨૪૩.૭૪	૫૧૯૭.૨૦	૧૭૮૯૯.૬૫
(૨)	ચાલુ મિલકતો						
	(A) સ્પેર્સ	૨૧૯.૫૮	૨૯૭.૮૭	-	-	-	૫૧૭.૪૫
	(B) સ્ટોર્સ	-	-	૩૧૨.૦૬	૨૮૬.૬૯	૨૯૨.૪૧	૮૯૧.૧૬
	(C) ખાંડ સ્ટોક	૫૫૦૨.૯૮	૧૦૦૦૫.૮૯	૧૦૫૩૮.૦૨	૧૩૫૭૦.૯૭	૭૬૦૯.૧૪	૪૭૨૨૬.૨૦
	(D) મોલાસીસ સ્ટોક	૨૨.૨૧	૨૨૫.૩૮	૨૫૨.૪૧	૨૫૦.૯૦	૨૬૮.૪૪	૧૦૧૯.૩૪
	(E) રોકડ/બેન્ક સિલક	૧૮૪.૮૨	૧૬૪.૮૮	૧૦૩.૯૨	૯૮.૫૨	૮૬.૧૩	૬૩૮.૨૭
	(F) અન્ય લેણાં/ડિપોઝીટ	-	૩૩.૫૮	૭૦.૨૭	૧૩૭.૨૦	૨૭૩.૫૬	૫૧૪.૬૧
	(G) લોન અને એડવાન્સીસ	-	૧૨૦૯.૮૩	૧૩૫૩.૬૮	૭૪૨.૧૭	૧૩૯૦.૮૬	૪૬૯૬.૫૪
	(H) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન/ સભાસદ શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(I) પ્રોજેક્ટ ખર્ચ અનામત	-	-	-	-	-	-
	(J) અન્ય	૭૨૩.૭૩	૪.૦૮	૧.૮૬	૧.૨૩	૦.૪૨	૭૩૧.૩૨
		૬૬૫૩.૩૨	૧૧૯૪૧.૫૧	૧૨૬૩૨.૨૨	૧૫૦૮૭.૬૮	૯૯૨૦.૯૬	૫૬૨૩૪.૯૯
(૩)	રોકાણો						
	(A) એન.એચ.ઈ.સી.	-	-	-	-	-	-
	(B) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ. બેન્ક લી.	૦.૦૩	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૨૩
	(C) સરદાર સરોવર ભિગમ	૧૬.૬૭	-	-	-	-	૧૬.૬૭
	(D) એન.એસ.સી. સર્ટીફિકેટ	૦.૦૫	૦.૦૮	૦.૦૮	૦.૦૮	૦.૦૮	૦.૩૭
	(E) અન્ય રોકાણો	૧૦.૨૧	૧૪.૩૧	૧૪.૩૧	૧૪.૩૧	૧૪.૩૧	૬૭.૪૫
		૨૬.૯૬	૧૪.૪૪	૧૪.૪૪	૧૪.૪૪	૧૪.૪૪	૮૪.૭૨
(૪)	ખોટ / ભુક્કસાન	૧૮૪.૮૨	-	-	-	-	૧૮૪.૮૨
		૯૨૮૨.૮૨	૧૫૯૪૮.૭૯	૧૬૭૬૨.૦૭	૧૯૩૪૫.૮૬	૧૫૧૩૨.૬૦	૭૬૪૭૨.૧૪

કોડીનાર ખાંડમંડળીનું અભ્યાસનાં વર્ષ દરમ્યાનનું આવક-ખર્ચનું પત્રક

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
(A)	આવક		બંધ છે		બંધ છે		
૧	ખાંડ વેચાણ	૭૨૫૯.૮૫		-		૮૧૧.૯૮	૮૦૭૧.૮૩
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	-		-		- ૩૩૭.૬૧	- ૩૩૭.૬૧
	+ આખરનો સ્ટોક	-		૨૮૦૨.૫૭		+ ૧૦૭૯.૭૮	+ ૩૮૮૨.૩૫
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૭૨૫૯.૮૫		૨૮૦૨.૫૭		૧૫૫૪.૧૫	૧૧૬૧૬.૫૭
૨	મોલાસીસ વેચાણ	૩૧૫.૦૩		૨૨૬.૫૧		૯૫.૩૩	૬૩૬.૮૭
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	-		-		- ૪૭.૬૧	- ૪૭.૬૧
	+ આખરનો સ્ટોક	-		-		+ ૧૯૮.૦૪	૧૯૮.૦૪
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૩૧૫.૦૩		૨૨૬.૫૧		૨૪૫.૭૬	૭૮૭.૩૦
૩	બગાસ વેચાણ આવક	-		-		-	-
૪	પ્રેસમડ વેચાણ આવક	૨૭.૫૪		૧૧.૮૨		૭.૫૨	૪૬.૮૮
૫	ડીસ્ટીલરી આવક	-		-		-	-
૬	શેરડી ખરીદ વેરા માફી	-		-		-	-
૭	વ્યાજની આવક	૦.૮૩		૭.૦૮		૬.૮૮	૧૪.૭૯
૮	કુલ અન્ય આવક						
	(A) ફાર્મ આવક/ઇનપુટ સર્વિસ ક્રેડીટ	-		-		-	-
	(B) વાહન મશીનરી સ્ટોક વેચતા નફો	-		-		-	-
	(C) મિલકત વેચતા નફો/ સેનવેટ ક્રેડીટ	-		-		-	-
	(D) અન્ય આવક	૭૨.૨૯		૬૨.૭૫		૧૦૮.૧૭	૨૪૩.૨૧
	(A+B+C+D)	૭૨.૨૯		૬૨.૭૫		૧૦૮.૧૭	૨૪૩.૨૧
	કુલ આવક ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮	૭૬૭૫.૫૪		૩૧૧૦.૭૩		૧૯૨૨.૪૮	૧૨૭૦૯.૭૫
(B)	ખર્ચા						
૧	કાચા માલસામાનનો ખર્ચ	૫૦૭૩.૫૯		૨૦૦૧.૬૫		૯૪૫.૦૨	૮૦૨૦.૨૬
૨	ઉત્પાદન ખર્ચા	૧૪૭૭.૨૫		૭૧૦.૭૧		૩૩૯.૭૮	૨૫૨૭.૭૪
૩	વહીવટી ખર્ચા	૧૦૩૭.૫૯		૭૧૫.૬૮		૬૬૪.૧૩	૨૪૧૭.૪૦
૪	અન્ય ખર્ચા (ઘસારો + શકમંદલોના ફંડ + અન્ય જોગવાઈ)	૧૬૭.૨૨		૪૫.૭૬		-	૨૧૨.૯૮
	કુલ ખર્ચા / પડતર ૧ + ૨ + ૩ + ૪	૭૭૫૫.૬૫		૩૪૭૩.૮૦		૧૯૪૮.૯૩	૧૩૧૭૮.૩૮
(C)	નફો/ખોટ : A - B = C	(-)૮૦.૧૧		(-)૩૬૩.૦૭		(-)૨૬.૪૫	(-)૪૬૯.૬૩

(૩૧ માર્ચના રોજ પુરા થતાં વર્ષનું) કોડિનાર નું અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું પાકું સરવૈયું

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
»	મુડી દેવા						
(૧)	માલિકીનાં ભંડોળો						
	(A) ભરપાઈ થયેલ શેર કેપીટલ	૭૪.૬૭	૧૬૮.૦૦	૧૬૮.૦૦	૫૩૨.૦૦	૫૩૨.૦૦	૧૪૭૪.૬૭
	(B) સરકારશ્રીનું શેર ભંડોળ	-	-	-	-	-	-
	(C) રીવેલ્યુએશન રીઝર્વ	-	-	-	-	-	-
	(D) રીઝર્વ ફંડ	૭૯.૧૩	૩૨૧.૭૩	૧૪૩.૦૪	૧૪૩.૧૯	૧૪૫.૬૭	૮૩૨.૭૬
	(E) એન.આર.ડી.	-	-	-	-	-	-
		૧૫૩.૮૦	૪૮૯.૭૩	૩૧૧.૦૪	૬૭૫.૧૯	૬૭૭.૬૭	૨૩૦૭.૪૩
(૨)	ઘસારા ફંડ	૬૯૧.૮૬	૧૨૮૧.૧૧	૧૩૨૬.૮૭	૧૩૩૯.૯૧	૧૩૩૯.૯૧	૫૦૧૪.૬૨
(૩)	અન્ય ફંડ						
	(A) લેવી ખાંડ પ્રોવિઝન	૧૭.૧૮	૨૫.૭૭	-	૨૫.૭૭	૨૫.૭૭	૯૪.૪૯
	(B) કન્ટ્રીઝન્સી અનામત/શેર ફાળા અનામત	-	-	-	-	-	-
	(C) શકમંદ લેણા અનામત	૦.૭૪	-	-	-	-	૦.૭૪
	(D) અન્ય ફંડ	૧૫૬.૦૯	૧.૦૧	૧૪૪.૪૪	૧૩૨.૯૪	૧૧૮.૦૯	૫૫૨.૫૭
		૧૭૪.૦૧	૨૬.૭૮	૧૪૪.૪૪	૧૫૮.૭૧	૧૪૩.૮૬	૬૪૭.૮૦
(૪)	સભાસદનાં થાપણો	૧૩૩૬.૬૨	૨૩૫૭.૨૪	૨૪૬૩.૭૩	૨૨૯૪.૯૮	૧૯૩૨.૩૨	૧૦૩૮૪.૮૯
(૫)	ઉછીના નાણાં, લોન						
	(A) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ, ખાંત માલ તારણ સામે	૧૧૨૫.૩૯	૧૩૬૪.૦૦	૧૮૮૧.૦૬	૩૩૯.૬૧	૯૫૧.૧૨	૫૬૬૧.૧૮
	(B) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ સ્ટોર માલ તારણ સામે	-	૨૦૦.૦૦	૨૧૪.૬૩	૨૦૦.૦૦	૧૯૫.૦૦	૮૦૯.૬૩
	(C) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન	-	-	-	-	-	-
	(D) ખેડૂતોને શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(E) એસ.ડી.એફ. લોન	-	-	-	-	-	-
	(F) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ.એન્ડ લી. ટર્મ લોન	-	-	-	-	-	-
	(G) એન.એસ.ડી.સી. લોન	-	-	-	-	-	-
	(H) અન્ય લોન	૧૯૮.૧૭	૫૦૯.૦૨	-	૯૦૦.૦૦	૮૦૨.૬૫	૨૪૦૯.૮૪
		૧૩૨૩.૫૬	૨૦૭૩.૦૨	૨૦૯૫.૬૯	૧૪૩૯.૬૧	૧૯૪૮.૭૭	૮૮૮૦.૬૫
(૬)	ચાલુ દેવા						
	(A) સભાસદનાં શેરડી અંગેના દેવા	૧૦.૬૧	૩૨.૭૩	૧૫૪.૭૧	૩૨.૪૭	૧૮૯.૧૩	૪૧૯.૬૫
	(B) ખર્ચ તથા માલ ખરીદી અંગેના દેવા	૫૮.૫૫	૨૮.૭૬	૪૫.૩૯	૧૩૬.૬૫	૩૪૯.૫૦	૬૧૮.૮૫
	(C) અન્ય દેવા	૫૧.૬૮	૨૨૦.૦૧	૧૮૨.૭૯	૧.૮૭	૪૯૨.૦૪	૯૪૮.૩૯
		૧૨૦.૮૪	૨૮૧.૫૦	૩૮૨.૮૯	૧૭૦.૯૯	૧૦૩૦.૬૭	૧૯૮૬.૮૯
(૭)	એકત્રિત નફો	-	-	-	-	-	-
		૩૮૦૦.૬૯	૬૫૦૯.૩૮	૬૭૨૪.૬૬	૬૦૭૯.૩૯	૭૦૭૩.૨૦	૩૦૮૧૭.૩૨

»	મિલકત - લેણાં						
(૧)	સ્થાયી મિલકતો						
	(A) જમીન	૦.૪૧	૦.૬૧	૦.૬૧	૦.૬૧	૦.૬૧	૨.૮૫
	(B) બાંધકામ	૧૨૯.૦૫	૨૯૭.૭૮	૩૪૬.૧૪	૩૦૮.૨૪	૩૧૨.૨૯	૧૩૯૩.૫૦
	(C) સુગર પ્લાન્ટ મશીનરી	૧૦૦૪.૧૮	૨૧૮૪.૨૦	૨૧૩૪.૨૦	૨૨૧૭.૬૯	૧૭૪૪.૯૬	૯૨૮૫.૨૩
	(D) રીવેલ્યુએશન ઓફ એસ્ટ્રેસ	-	-	-	-	-	-
	(E) ડીરટીલરી યુનિટ રોકાણ	-	૨૨૦.૦૧	-	-	-	-
	(F) અન્ય	૨૮.૧૫	૩૬.૯૧	૩૭.૦૫	૩૮.૧૯	૯૦.૯૮	-
		૧૧૬૧.૭૯	૨૭૩૯.૫૧	૨૫૧૮.૦૦	૨૪૬૪.૭૩	૨૧૪૮.૮૪	૧૦૬૮૧.૫૮
(૨)	ચાલુ મિલકતો						
	(A) સ્પેર્સ	૧૩૬.૧૧	૪૩૯.૪૨	-	૩૯૪.૧૦	૦.૦૬	૯૬૯.૬૯
	(B) સ્ટોર્સ	૧૨૧.૬૪	-	૪૦૩.૫૨	-	૩૭૯.૧૦	૯૦૪.૨૬
	(C) ખાંડ સ્ટોક	૧૫૨૨.૮૦	૧૨૮૫.૮૮	૧૪૮૭.૨૨	૩૩૭.૬૨	૧૦૭૯.૭૮	૫૬૫૩.૩૦
	(D) મોલાસીસ સ્ટોક	૨૩.૨૪	૫૨.૯૫	૮૩.૨૨	૪૭.૬૧	૧૯૮.૦૪	૪૦૫.૦૬
	(E) રોકડ/બેન્ક સિલક	૩૩.૧૧	૨૨.૩૩	૫૭.૭૦	૧૩.૪૯	૧૪.૩૫	૧૪૦.૯૮
	(F) અન્ય લેણાં/ડિપોઝીટ	-	૫૧૯.૫૨	૩૫૮.૮૩	૪૫૧.૦૮	૫૦૬.૭૨	૧૦૩૬.૧૫
	(G) લોન અને એડવાન્સીસ	-	૭૫.૩૩	૭૮.૬૭	૩૫.૬૨	૧૮.૦૨	૨૦૭.૬૪
	(H) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન/ સભાસદ શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(I) પ્રોજેક્ટ ખર્ચ અનામત	-	-	-	-	-	-
	(J) અન્ય	૨૭૨.૩૪	-	-	-	૪૬૬.૭૦	૭૩૯.૦૪
		૨૧૦૯.૨૪	૨૩૯૫.૪૩	૨૪૬૯.૧૬	૧૨૭૯.૫૨	૨૬૬૨.૭૭	૧૦૦૫૬.૧૨
(૩)	રોકાણો						
	(A) એન.એચ.ઈ.સી.	૦.૬૭	-	૧.૦૦	૧.૦૦	૧.૦૦	૩.૬૭
	(B) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ. બેન્ક લી.	૦.૦૩	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૨૩
	(C) સરદાર સરોવર નિગમ	-	-	-	૦.૪૦	-	૦.૪૦
	(D) એન.એસ.સી. સર્ટીફિકેટ	૦.૦૭	૦.૪૦	૦.૪૦	-	૦.૪૦	૧.૨૭
	(E) અન્ય રોકાણો	૪.૪૧	૮.૧૧	૭.૧૧	૭.૧૧	૭.૧૧	૩૩.૮૫
		૫.૧૮	૮.૫૬	૮.૫૬	૮.૫૬	૮.૫૬	૩૯.૪૨
(૪)	ખોટ / ગુકસાન	૫૨૪.૪૭	૧૩૬૫.૮૮	૧૭૨૮.૯૪	૨૨૨૬.૫૮	૨૨૫૩.૦૩	૮૦૯૮.૯૦
		૩૮૦૦.૬૯	૬૫૦૯.૩૮	૬૭૨૪.૬૬	૬૦૭૯.૩૯	૭૦૭૩.૨૦	૩૦૮૧૭.૩૨

તાલાલા ખાંડમંડળીનું અભ્યાસનાં વર્ષ દરમ્યાનનું આવક-ખર્ચનું પત્રક

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
(A)	આવક		બંધ છે		બંધ છે		
૧	ખાંડ વેચાણ	૨૦૪૮.૫૪	॥	૪૨૪.૭૮	॥	૧૪૨૭.૦૨	૩૯૦૦.૩૪
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૧૯૧૯.૨૧	॥	- ૩૫૯.૮૯	॥	- ૧૩૮૬.૭૧	- ૩૬૬૫.૮૧
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૧૧૬૮.૩૪	॥	+ ૨૫૨૮.૦૮	॥	+ ૧૦૫૨.૦૭	+ ૪૭૪૮.૪૯
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૧૨૯૭.૬૭	॥	૨૫૯૨.૯૭	॥	૧૦૯૨.૩૮	૪૯૮૩.૦૨
			॥		॥		
૨	મોલાસીસ વેચાણ	૪૯.૮૭	॥	૪૬.૨૫	॥	૧.૫૭	૯૭.૬૯
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૨૩.૮૪	॥	- ૨.૩૪	॥	- ૪.૧૨	- ૩૦.૩૦
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૨૪.૧૯	॥	+ ૭૭.૮૬	॥	+ ૬૨.૦૭	+ ૧૬૪.૧૨
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૫૦.૨૨	॥	૧૨૧.૭૭	॥	૫૯.૫૨	૨૩૧.૫૧
			॥		॥		
૩	બગાસ વેચાણ આવક	૨.૦૧	॥	૦.૩૫	॥	-	૨.૩૬
૪	પ્રેસમંડ વેચાણ આવક	૨.૭૩	॥	૫.૦૮	॥	૨.૩૬	૧૦.૧૭
૫	ડીસ્ટીલરી આવક	-	॥	-	॥	-	-
૬	શેરડી ખરીદ વેરા માફી	-	॥	-	॥	-	-
૭	વ્યાજની આવક	-	॥	-	॥	-	-
૮	કુલ અન્ય આવક		॥		॥		
	(A) ફાર્મ આવક/ઈનપુટ સર્પિસ ક્રેડીટ	-	॥	-	॥	-	-
	(B) વાહન મશીનરી સ્ટોક વેચતા નફો	-	॥	-	॥	-	-
	(C) મિલકત વેચતા નફો/ સેનવેટ ક્રેડીટ	-	॥	-	॥	-	-
	(D) અન્ય આવક	૧.૭૫	॥	૪.૬૭	॥	૫.૮૨	૧૨.૨૪
	(A+B+C+D)	૧.૭૫	॥	૪.૬૭	॥	૫.૮૨	૧૨.૨૪
			॥		॥		
	કુલ આવક ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮	૧૩૫૪.૩૭	॥	૨૭૨૪.૮૪	॥	૧૧૬૦.૦૮	૫૨૫૧.૫૩
(B)	ખર્ચા		॥		॥		
૧	કાચા માલસામાનનો ખર્ચ	૮૯૦.૬૭	॥	૧૮૦૬.૫૭	॥	૭૩૨.૭૭	૩૪૩૦.૦૧
૨	ઉત્પાદન ખર્ચા	૩૯૮.૦૬	॥	૫૫૦.૦૪	॥	૩૫૦.૪૭	૧૨૯૮.૫૭
૩	વહીવટી ખર્ચા	૨૧૮.૬૯	॥	૩૩૯.૫૪	॥	૩૮૫.૧૮	૯૪૩.૪૧
૪	અન્ય ખર્ચા (ઘસારો + શકમંદલોના ફંડ + અન્ય જોગવાઈ)	૧૪.૮૧	॥	૧૮.૫૨	॥	૪૩.૫૭	૭૬.૯૦
	કુલ ખર્ચા / પડતર ૧ + ૨ + ૩ + ૪	૧૫૨૨.૨૩	॥	૨૭૧૪.૬૭	॥	૧૫૧૧.૯૯	૫૭૪૮.૮૯
			॥		॥		
(C)	નફો/ખોટ : A - B = C	(-)૧૬૭.૮૫	॥	૧૦.૧૭	॥	(-)૩૫૧.૯૧	(-)૫૦૯.૫૯

(૩૧ માર્ચના રોજ પુરા થતાં વર્ષનું) તાલાલા નું અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું પાકું સરવૈયું

ક્રમ	વિગત	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૨૦૦૪-૨૦૦૫	અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ
»	મુડી દેવા						
(૧)	માલિકીનાં ભંડોળો						
	(A) ભરપાઈ થયેલ શેર કેપીટલ	૧૫૦.૦૦	૧૯૩.૦૦	૧૯૩.૦૦	૨૨૫.૦૦	૨૨૫.૦૦	૯૮૬.૦૦
	(B) સરકારશ્રીનું શેર ભંડોળ	-	-	-	-	-	-
	(C) રીવેલ્યુએશન રીઝર્વ	-	-	-	-	-	-
	(D) રીઝર્વ ફંડ	૧૦૮.૦૮	૧૬૧.૫૬	૧૬૧.૫૭	૧૬૧.૬૨	૧૬૧.૬૩	૭૫૪.૪૬
	(E) એન.આર.ડી.	-	-	-	૨૮૮.૭૪	૨૯૪.૮૭	૫૮૩.૬૧
		૨૫૮.૦૮	૩૫૪.૫૬	૩૫૪.૫૭	૬૭૫.૩૬	૬૮૧.૫૦	૨૩૨૪.૦૭
(૨)	ઘસારા ફંડ	૬૧૭.૭૧	૯૭૪.૩૪	૯૯૨.૮૬	૯૮૬.૧૮	૧૦૨૯.૬૩	૪૬૦૦.૭૨
(૩)	અન્ય ફંડ						
	(A) લેવી ખાંડ પ્રોવિઝન	-	-	-	-	-	-
	(B) કન્ટ્રીક્લેસી અનામત/શેર ફાળા અનામત	૨૦૩.૬૬	૩૪૯.૧૭	૩૭૦.૭૪	-	-	૯૨૩.૫૭
	(C) શકમંદ લેણા અનામત	૦.૩૩	૦.૫૦	૦.૫૦	૦.૫૦	૦.૫૦	૨.૩૩
	(D) અન્ય ફંડ	૪૭.૬૩	૨૦૩.૯૨	૧૯૭.૪૮	૨૪૧.૪૯	૨૫૬.૦૫	૯૪૬.૫૭
		૨૫૧.૬૨	૫૫૩.૫૯	૫૬૮.૭૨	૨૪૧.૯૯	૨૫૬.૫૫	૧૮૭૨.૪૭
(૪)	સભાસદનાં થાપણો	૨૩.૫૪	૧૩.૭૫	૯.૨૧	૩.૫૭	૫.૮૦	૫૫.૮૭
(૫)	ઉછીના નાણાં, લોન						
	(A) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ, ખાંત માલ તારણ સામે	૭૧૯.૮૯	૨૫૦.૩૯	૧૫૦૯.૯૯	૮૨૮.૫૫	૭૯૫.૫૨	૪૧૦૪.૩૪
	(B) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ સ્ટોર માલ તારણ સામે	૦.૭૬	૧૫૮.૦૦	૧૮૦.૦૦	૧૮૦.૦૦	૧૮૦.૦૦	૬૯૮.૭૬
	(C) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન	-	-	-	-	-	-
	(D) ખેડૂતોને શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(E) એસ.ડી.એફ. લોન	-	-	-	-	-	-
	(F) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ.એન્ડ લી. ટર્મ લોન	-	-	-	-	-	-
	(G) એન.એસ.ડી.સી. લોન	-	-	-	-	-	-
	(H) અન્ય લોન	૭.૩૧	૧૪૪.૫૨	૮૨૧.૫૯	૧૨૦૭.૭૨	૧૩૬૯.૧૨	૩૫૫૦.૨૬
		૭૨૭.૯૬	૫૫૨.૯૧	૨૮૯૭.૭૧	૨૨૧૬.૨૭	૨૩૪૪.૬૪	૮૩૫૩.૩૬
(૬)	ચાલુ દેવા						
	(A) સભાસદનાં શેરડી અંગેના દેવા	૩૭૬.૧૫	૭.૬૮	૪૨૦.૩૮	૭૧.૯૫	૧૨૩.૧૪	૯૯૯.૩૦
	(B) ખર્ચ તથા માલ ખરીદી અંગેના દેવા	૨૭૫.૪૧	૭૯.૯૩	-	૨૩૯.૦૮	૧૨.૩૦	૬૦૬.૭૨
	(C) અન્ય દેવા	૧૧.૦૭	૪૭૧.૭૪	૩૩૧.૭૨	૨૭.૧૭	૧૧૦.૪૫	૯૫૨.૧૫
		૬૬૨.૬૩	૫૫૯.૩૫	૭૫૨.૧૦	૩૩૮.૨૦	૨૪૫.૮૯	૨૫૫૮.૧૭
(૭)	એકત્રિત નફો	૧૩.૪૧	-	-	-	-	૧૩.૪૧
		૨૫૫૩.૯૫	૩૦૦૮.૫૦	૫૧૮૯.૦૪	૪૪૬૧.૫૭	૪૫૬૪.૦૧	૧૯૭૭૭.૦૭

»	મિલકત - લેણાં						
(૧)	સ્થાયી મિલકતો						
	(A) જમીન	૨.૫૬	૩.૮૪	૩.૮૪	૩.૮૫	૩.૮૪	૧૭.૯૩
	(B) બાંધકામ	૯૧.૭૯	૧૫૪.૪૬	૧૪૦.૭૧	૧૪૦.૭૧	૧૫૪.૭૫	૬૮૨.૪૨
	(C) સુગર પ્લાન્ટ મશીનરી	૫૯૧.૫૯	૯૪૮.૨૬	૯૧૨.૧૬	૧૧૦૦.૩૩	૧૧૦૦.૩૩	૪૬૫૨.૬૭
	(D) રીવેલ્યુએશન ઓફ એસ્ટ્રેસ	-	-	-	-	-	-
	(E) ડીરટીલરી યુનિટ રોકાણ	-	-	-	-	-	૪૩૬.૧૫
	(F) અન્ય	૫૨.૦૪	૮૬.૦૧	૧૩૬.૬૪	૮૭.૮૧	૭૩.૬૫	૪૩૬.૧૫
		૭૩૭.૯૮	૧૧૯૨.૫૭	૧૧૯૩.૩૫	૧૩૩૨.૭૦	૧૩૩૨.૫૭	૬૨૨૫.૩૨
(૨)	ચાલુ મિલકતો						
	(A) સ્પેર્સ	-	૩૮૬.૧૬	-	૪૩૮.૨૧	-	૮૨૪.૩૭
	(B) સ્ટોર્સ	૨૨૧.૪૩	૩૫૯.૮૯	૪૪૨.૮૨	-	૪૦૨.૫૦	૧૪૨૬.૬૪
	(C) ખાંડ સ્ટોક	૧૪૭૩.૧૨	૨.૩૪	૨૫૨૮.૦૮	૧૩૮૬.૭૧	૧૦૫૨.૦૭	૬૪૪૨.૩૨
	(D) મોલાસીસ સ્ટોક	૪૭.૩૫	૩.૭૫	૭૭.૮૬	૪.૧૨	૬૨.૦૭	૧૯૫.૧૫
	(E) રોકડ/બેન્ક સિલક	૦.૪૪	૧.૫૨	૯.૦૮	૨૪.૯૮	૮૭.૩૩	૧૨૩.૩૫
	(F) અન્ય લેણાં/ડિપોઝીટ	૬૧.૫૫	૧૬૬.૧૭	૩૯.૨૮	-	૨૫.૪૫	૨૯૨.૪૫
	(G) લોન અને એડવાન્સીસ	-	૨૧.૬૩	૩૦.૦૫	૫૧.૮૪	૧૯.૨૮	૧૨૨.૮૦
	(H) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન/ સભાસદ શેર લોન	-	-	-	-	-	-
	(I) પ્રોજેક્ટ ખર્ચ અનામત	-	-	-	-	-	-
	(J) અન્ય	૪.૬૩	-	૪.૦૪	૦.૫૪	૮.૩૬	૧૭.૫૭
		૧૮૦૮.૫૨	૯૪૧.૪૬	૩૧૩૦.૨૧	૧૯૦૬.૪૦	૧૬૫૭.૦૬	૯૪૪૪.૬૫
ક૩)	રોકાણો						
	(A) એન.એચ.ઈ.સી.	૧.૩૩	૨.૦૦	૨.૦૦	૨.૦૦	૨.૦૦	૯.૩૩
	(B) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ. બેન્ક લી.	૦.૦૩	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૦૫	૦.૨૩
	(C) સરદાર સરોવર નિગમ	-	-	-	-	-	-
	(D) એન.એસ.સી. સર્ટીફિકેટ	૦.૦૩	૦.૦૨	૦.૦૨	૦.૦૧	૦.૦૧	૦.૦૯
	(E) અન્ય રોકાણો	૬.૦૪	૯.૯૯	૧૦.૧૭	૧૦.૦૦	૧૦.૦૦	૪૬.૨૦
		૭.૪૩	૧૨.૦૬	૧૨.૨૪	૧૨.૦૬	૧૨.૦૬	૫૫.૮૫
ક૪)	ખોટ / ગુડસાન	-	૮૬૨.૪૧	૮૫૨.૨૪	૧૨૧૦.૪૧	૮૭.૩૩	૩૦૧૨.૩૯
		૨૫૫૩.૯૫	૩૦૦૮.૫૦	૫૧૮૯.૦૪	૪૪૬૧.૫૭	૪૫૬૪.૦૧	૧૯૭૭૭.૦૭

અભ્યાસ હેઠળના એકમોનું અભ્યાસના સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ આવક-જાવકનું પત્રક

ક્રમ	વિગત	બારડોલી	ગણેશ	મહુવા	સાચણ	કોઠિનાર	તાલાલા	કુલ
(A)	આવક							
૧	ખાંડ વેચાણ	૧૧૭૫૧૩.૩૮	૩૪૨૪૪.૯૩	૪૫૬૪૯.૬૮	૬૨૯૫૯.૭૭	૮૦૭૧.૮૩	૩૯૦૦.૩૪	૨૭૨૩૩૯.૯૩
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	-૧૦૦૦૬૫.૫૬	-૨૯૯૫૧.૭૫	- ૪૨૩૬૯.૩૫	- ૫૦૮૫૪.૨૨	- ૩૩૭.૬૧	- ૩૬૬૫.૮૧	-૨૨૭૨૪૪.૩૦
	+ આખરનો સ્ટોક	+૧૧૦૨૪૦.૮૭	+૩૨૩૪૪.૨૭	+ ૪૧૭૨૪.૦૩	+ ૫૪૭૮૫.૨૩	+ ૩૮૮૨.૩૫	+ ૪૭૪૮.૪૯	+૨૪૭૭૨૫.૨૪
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૧૨૭૬૮૮.૬૯	૩૬૬૩૭.૪૫	૪૫૦૦૪.૩૬	૬૬૮૯૦.૭૮	૧૧૬૧૬.૫૭	૪૯૮૩.૦૨	૨૯૨૮૨૦.૮૭
૨	મોલાસીસ વેચાણ	૬૪૮૮.૭૦	૨૧૪૭.૯૬	૧૯૭૨.૦૦	૩૬૬૮.૬૪	૬૩૬.૮૭	૯૭.૬૯	૧૫૦૧૧.૮૬
	- શરૂઆતનો સ્ટોક	- ૧૪૨૩.૧૨	- ૬૫૫.૮૫	- ૭૬૧.૯૧	- ૧૩૦૯.૦૮	- ૪૭.૬૧	- ૩૦.૩૦	- ૪૨૨૭.૮૭
	+ આખરનો સ્ટોક	+ ૨૩૯૭.૯૧	+ ૮૬૧.૪૭	+ ૯૯૭.૧૩	+ ૧૬૨૬.૬૯	+ ૧૯૮.૦૪	+ ૧૬૪.૧૨	+ ૬૨૪૫.૩૬
	ચોખ્ખુ વેચાણ	૭૪૬૩.૪૯	૨૩૫૩.૫૮	૨૨૦૭.૨૨	૩૯૮૬.૨૫	૭૮૭.૩૦	૨૩૧.૫૧	૧૭૦૨૯.૩૫
૩	બગાસ વેચાણ આવક	૧૨૨૯.૬૪	૫૩૧.૦૩	૧૬૦.૭૦	૫૧૯.૫૭	-	૨.૩૬	૨૪૪૩.૩૦
૪	પ્રેસમડ વેચાણ આવક	૧૫૯.૮૫	૧૯.૦૦	૩૧.૩૩	૯૩.૭૨	૪૬.૮૮	૧૦.૧૭	૩૬૦.૯૫
૫	ડીસ્ટીલરી આવક	-	-	૬૭.૦૪	૧૨૮૪.૯૮	-	-	૧૩૫૨.૦૨
૬	શેરડી ખરીદ વેરા માફી	-	-	-	-	-	-	-
૭	વ્યાજની આવક	૧૩૪૬.૭૦	૪૦૭.૭૧	૨૮.૮૭	૩૬૩.૬૩	૧૪.૭૯	-	૨૧૬૧.૭૦
૮	કુલ અન્ય આવક							
	(A) ફાર્મ આવક/ઇનપુટ સર્વિસ ક્રેડીટ	૨.૨૮	-	૦.૪૮	૪.૯૫	-	-	૭.૭૧
	(B) વાહન મશીનરી સ્ટોક વેચતા નફો	૩૨.૯૧	-	૧.૭૦	૩.૯૫	-	-	૩૮.૫૬
	(C) મિલકત વેચતા નફો/ સેનવેટ ક્રેડીટ	૪૬.૫૯	-	-	-	-	-	૪૬.૫૯
	(D) અન્ય આવક	૫૫૫.૫૪	૨૨૩.૭૭	૯૬.૧૫	૩૫૨.૨૪	૨૪૩.૨૧	૧૨.૨૪	૧૪૮૩.૧૫
	(A+B+C+D)	૬૩૭.૩૨	૨૨૩.૭૭	૯૮.૩૩	૩૬૧.૧૪	૨૪૩.૨૧	૧૨.૨૪	૧૫૭૬.૦૧
	કુલ આવક ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮	૧૩૮૪૫૬.૬૯	૪૦૧૭૨.૫૫	૪૭૫૯૭.૮૪	૭૩૪૮૩.૯૩	૧૨૭૦૯.૭૫	૫૨૫૧.૫૩	૩૧૭૬૭૨.૨૯
(B)	ખર્ચા							
૧	કાચા માલસામગ્રીનો ખર્ચ	૧૦૯૧૯૫.૩૨	૨૯૮૯૦.૬૧	૩૪૫૭૧.૭૪	૫૪૭૯૪.૨૯	૮૦૨૦.૨૬	૩૪૩૦.૦૧	૨૩૯૯૦૨.૨૩
૨	ઉત્પાદન ખર્ચા	૧૬૨૩૭.૪૫	૪૦૨૫.૨૭	૫૮૦૨.૨૫	૯૮૬૨.૨૪	૨૫૨૭.૭૪	૧૨૯૮.૫૭	૩૯૭૫૩.૫૨
૩	વહીવટી ખર્ચા	૧૦૮૧૧.૯૩	૫૪૧૧.૪૮	૬૦૧૩.૪૮	૭૨૧૪.૧૧	૨૪૧૭.૪૦	૯૪૩.૪૧	૩૨૮૧૧.૮૧
૪	અન્ય ખર્ચા (ઘસારો + શકમંદલોના ફંડ + અન્ય જોગવાઈ)	૨૪૬૫.૪૫	૮૪૧.૧૨	૯૩૦.૦૨	૧૫૬૬.૬૫	૨૧૨.૯૮	૭૬.૯૦	૭૫૮૨.૮૭
	કુલ ખર્ચા / પડતર ૧ + ૨ + ૩ + ૪	૧૩૮૭૧૦.૧૪	૪૦૧૬૮.૪૮	૪૭૩૧૭.૪૯	૭૩૪૩૭.૨૯	૧૩૧૭૮.૩૮	૫૭૪૮.૮૯	૩૨૦૦૫૦.૪૩
(C)	નફો/ખોટ : C = A - B	(-)૨૫૩.૪૫	૪.૦૭	૨૮૦.૩૫	૪૬.૬૫	(-)૪૬૯.૬૩	(-)૫૦૯.૫૯	(-)૯૦૧.૬૦

(39 માર્ચના રોજ પુરા થતાં વર્ષનું) અભ્યાસ હેઠળનાં એકમોનું અભ્યાસનાં સમયગાળા દરમ્યાનનું કુલ પાકું સરવૈયું

ક્રમ	વિગત	બારડોલી	ગણેશ	મહુવા	સાચણ	કોડિનાર	તાલાલા	કુલ
»	મુડી દેવા							
(૧)	માલિકીનાં ભંડોળો							
	(A) ભરપાઈ થયેલ શેર કેપીટલ	૧૩૭.૬૨	૨૨૩૬.૩૩	૨૮૦૬.૧૬	૩૩૮.૩૩	૧૪૭૪.૬૭	૯૮૬.૦૦	૭૯૭૯.૧૧
	(B) સરકારશ્રીનું શેર ભંડોળ	-	-	-	-	-	-	-
	(C) રીવેલ્યુએશન રીઝર્વ	-	-	-	-	-	-	-
	(D) રીઝર્વ ફંડ	૩૫૮.૩૧	૧૪૮.૪૨	૧૭૪.૬૫	૫૨.૮૨	૮૩૨.૭૬	૭૫૪.૪૬	૨૩૨૧.૧૮
	(E) એન.આર.ડી.	-	-	-	-	-	૫૮૩.૬૧	૫૮૩.૬૧
		૪૯૫.૯૩	૨૩૮૪.૭૫	૨૯૮૦.૮૧	૩૯૧.૧૫	૨૩૦૭.૪૩	૨૩૨૪.૦૭	૧૦૮૮૩.૯૦
(૨)	ઘસારા ફંડ	૩૫૩૪૧.૪૧	૧૦૭૪૩.૦૨	૧૦૨૩૫.૧૨	૧૨૭૦૫.૩૮	૫૦૧૪.૬૨	૪૬૦૦.૭૨	૭૮૬૪૦.૨૭
(૩)	અન્ય ફંડ							
	(A) લેવી ખાંડ પ્રોવિઝન	-	-	-	-	૯૪.૪૯	-	૯૪.૪૯
	(B) કન્ટ્રીઝન્સી અનામત/શેર ફાળા અનામત	-	-	-	-	-	૯૨૩.૫૭	૯૨૩.૫૭
	(C) શકમંદ લેણા અનામત	-	૧૯.૧૭	૨.૩૮	૩૦.૯૧	૦.૭૪	૨.૩૩	૫૫.૫૩
	(D) અન્ય ફંડ	૧૬૩.૩૩	૪૪૩.૩૯	૫૪૦.૭૭	૧૨૯૯.૩૫	૫૫૨.૫૭	૯૪૬.૫૭	૩૯૪૫.૯૮
		૧૬૩.૩૩	૪૬૨.૫૬	૫૪૩.૧૫	૧૩૩૦.૨૬	૬૪૭.૮૦	૧૮૭૨.૪૭	૫૦૧૯.૫૭
(૪)	સભાસદનાં થાપણો	૫૮૬૩૨.૫૦	૧૩૨૬૬.૯૩	૧૦૫૭૪.૬૭	૩૫૩૩૩.૬૩	૧૦૩૮૪.૮૯	૫૫.૮૭	૧૨૮૨૪૮.૪૯
(૫)	ઉછીના નાણાં, લોન							
	(A) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ, ખાંત માલત તારણ સામે	૮૫૧૨.૩૩	૧૩૩૩૬.૭૮	૨૨૮૪૩.૬૭	૧૨૧૯૦.૦૦	૫૬૬૧.૧૮	૪૧૦૪.૩૪	૬૬૬૪૮.૩૦
	(B) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ સ્ટોર માલ તારણ સામે	૧૦૪૮.૮૩	૦.૧૯	૧૪૩૧.૧૪	-	૮૦૯.૬૩	૬૯૮.૭૬	૩૯૮૮.૫૫
	(C) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન	૨૮૫૩.૪૩	-	૨૭૧૮.૬૭	૫૩૬૬.૯૫	-	-	૧૦૯૩૯.૦૫
	(D) ખેડૂતોને શેર લોન	-	-	-	-	-	-	-
	(E) એસ.ડી.એફ. લોન	૩૬૭.૦૭	૯૩.૧૫	૧૬૧.૧૦	૬૨.૯૩	-	-	૬૮૪.૨૫
	(F) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ.એન્ડ લી. ટર્મ લોન	-	-	-	-	-	-	-
	(G) એન.એસ.ડી.સી. લોન	-	-	-	-	-	-	-
	(H) અન્ય લોન	-	૨૪૩૪.૮૩	૩૬૩૯.૪૧	૮૪૮.૬૧	૨૪૦૯.૮૪	૩૫૫૦.૨૬	૧૨૮૮૨.૯૫
	(I) ગોડાઉન બાંધકામ, મશીનરી ખરીદી	-	-	૧૧૫.૭૮	-	-	-	૧૧૫.૭૮
	(J) મુદતી થાપણો	-	-	૧૮૭૫.૨૫	-	-	-	૧૮૭૫.૨૫
		૧૨૭૮૧.૬૬	૧૫૮૬૪.૯૫	૩૨૭૮૫.૦૨	૧૮૪૬૮.૪૯	૮૮૮૦.૬૫	૮૩૫૩.૩૬	૯૭૧૩૪.૧૩
(૬)	ચાલુ દેવા							
	(A) સભાસદનાં શેરડી અંગેના દેવા	૫૨૫૧૧.૭૭	૧૧૦૩૭.૯૫	૧૬૯૨૧.૬૨	૨૨૧૮૫.૯૭	૪૧૯.૬૫	૯૯૯.૩૦	૧૦૪૦૭૬.૨૬
	(B) ખર્ચ તથા માલ ખરીદી અંગેના દેવા	૯૫૯૯.૮૧	૭૬૯.૯૪	૩૨૦૧.૮૦	૪૭૨૪.૯૩	૬૧૮.૮૫	૬૦૬.૭૨	૧૯૫૨૨.૦૫
	(C) અન્ય દેવા	૮૮૯૧.૯૪	૧૩૨૭.૪૭	૧૯૩.૪૭	૧૭૭૫.૯૭	૯૪૮.૩૯	૯૫૨.૧૫	૧૪૦૮૯.૩૯
		૭૧૦૦૩.૫૨	૧૩૧૩૫.૩૬	૨૦૩૧૬.૮૯	૨૮૬૮૬.૮૭	૧૯૮૬.૮૯	૨૫૫૮.૧૭	૧૩૭૬૮૭.૭૦

(૭)	એકત્રિત નફો	૨૩૭.૫૨	૪.૫૦	૩૯.૪૭	૨.૯૪	-	૧૩.૪૧	૨૯૭.૮૪
		૧૮૪૩૯૧.૦૧	૫૫૮૬૨.૦૭	૭૬૪૭૨.૧૪	૯૬૯૧૮.૮૧	૩૦૮૧૭.૩૨	૧૯૭૭૭.૦૭	૪૬૪૨૩૮.૪૨
»	મિલકત - લેણાં							
(૧)	સ્થાયી મિલકતો							
	(A) જમીન	૧૧૮૦.૨૦	૩૯.૭૧	૩૯.૯૩	૪૨.૦૦	૨.૮૫	૧૭.૯૩	૧૩૨૨.૬૨
	(B) બાંધકામ	૬૭૧૫.૬૭	૪૦૫૬.૦૬	૪૩૭૧.૬૨	૬૯૬૭.૬૬	૧૩૯૩.૫૦	૬૮૨.૪૨	૨૪૧૮૬.૯૩
	(C) સુગર પ્લાન્ટ મશીનરી	૩૫૨૨૦.૬૦	૧૪૬૫૩.૧૭	૧૩૪૮૮.૧૦	૨૧૮૨૦.૬૦	૯૨૮૫.૨૩	૪૬૫૨.૬૭	૯૯૧૨૦.૩૭
	(D) રીવેલ્યુએશન ઓફ એસ્ટ્રેસ	-	-	-	-	-	-	-
	(E) અન્ય ડીસ્ટીલરી યુનિટ રોકાણ	૩૪૬૫.૬૨	૬૯૯.૧૧				૪૩૬.૧૫	૪૬૦૦.૮૮
		૪૬૫૮૨.૦૯	૧૯૪૪૮.૦૫	૧૭૮૯૯.૬૫	૨૮૮૩૦.૨૬	૧૦૬૮૧.૫૮	૫૭૮૯.૧૭	૧૨૯૨૩૦.૮૦
(૨)	ચાલુ મિલકતો							
	(A) સ્પેર્સ	૧૩૪૭.૯૧	૯૬૨.૪૨	૫૧૭.૪૫	૬૯૨.૪૪	૯૬૯.૬૯	૮૨૪.૩૭	૫૩૧૪.૨૮
	(B) સ્ટોર્સ	૨૬૬૯.૪૮	૭૫૦૨.૩૦	૮૯૧.૧૬	૧૦૪૭૯.૭૬	૯૦૪.૨૬	૧૪૨૬.૬૪	૨૩૮૭૩.૬૦
	(C) ખાંડ સ્ટોક	૧૧૦૨૪૦.૮૮	૨૫૨૫૨.૯૯	૪૭૨૨૬.૨૦	૪૧૪૨૩.૯૫	૫૬૫૩.૩૦	૬૪૪૨.૩૨	૨૩૬૨૭૫.૬૪
	(D) મોલાસીસ સ્ટોક	૨૩૯૭.૯૨	૭૪૧.૩૦	૧૦૧૯.૩૪	૧૨૯૫.૯૮	૪૦૫.૦૬	૧૯૫.૧૫	૬૦૫૪.૭૫
	(E) રોકડ/બેન્ક સિલક	૭૭૧૦.૩૧	૯૬૭.૪૭	૬૩૮.૨૭	૧૧૨૪.૮૪	૧૪૦.૯૮	૧૨૩.૩૫	૧૦૭૦૫.૨૨
	(F) અન્ય લેણા/ડિપોઝીટ	૩૬૭૧.૬૬	૧૪૪.૯૦	૫૧૪.૬૧	૧.૬૩	૧૦૩૬.૧૫	૨૯૨.૪૫	૫૬૬૧.૪૦
	(G) લોન અને એડવાન્સીસ	૩૧૬૬.૩૧	૬૬૭.૯૨	૪૬૯૬.૫૪	૭૫૨૨.૪૧	૨૦૭.૬૪	૧૨૨.૮૦	૧૬૩૮૩.૬૨
	(H) ખેડૂતોને ક્રોપ લોન/ સભાસદ શેર લોન	-	-	-	-	-	-	-
	(I) પ્રોજેક્ટ ખર્ચ અનામત	-	-	-	-	-	-	-
	(J) અન્ય	૩૯૦૫.૨૯	૩૪.૬૯	૭૩૧.૩૨	૧૨૩૧.૩૨	૭૩૯.૦૪	૧૭.૫૭	૬૬૫૯.૨૩
		૧૩૫૧૦૯.૭૬	૩૬૨૭૩.૯૯	૫૬૨૩૪.૮૯	૬૩૭૭૨.૩૩	૧૦૦૫૬.૧૨	૯૪૪૪.૬૫	૩૧૦૯૨૭.૭૪
(૩)	રોકાણો							
	(A) એન.એચ.ઈ.સી.	૫.૦૦	-	-	૩.૦૦	૩.૬૭	૯.૩૩	૨૧.૦૦
	(B) ગુ.સ્ટેટ કો.ઓ. બેન્ક લી.	૧.૧૭	૩૨.૭૦	૦.૨૩	૦.૫૦	૦.૨૩	૦.૨૩	૩૫.૦૬
	(C) સરદાર સરોવર નિગમ	૧૨૫.૦૦	૬.૬૭	૧૬.૬૭	૭૦.૦૦	૦.૪૦	-	૨૧૮.૭૪
	(D) એન.એસ.સી. સર્ટીફિકેટ	-	-	૦.૩૭	-	૧.૨૭	૦.૦૯	૧.૭૩
	(E) અન્ય રોકાણો	૩૦૧.૯૭	૯૦.૦૨	૬૭.૪૫	૭૦.૨૩	૩૩.૮૫	૪૬.૨૦	૬૦૯.૭૨
		૪૩૩.૧૪	૧૨૯.૩૯	૮૪.૭૨	૧૪૩.૭૩	૩૯.૪૨	૫૫.૮૫	૮૮૬.૨૫
(૪)	ખોટ /ગુક્સાન							
		૮૦૩.૬૦	૧.૬૫	૧૮૪.૮૨	૧૦૦.૯૩	૮૦૯૮.૯૦	૩૦૧૨.૩૯	૧૩૨૦૨.૨૯
		૧૮૪૩૯૧.૦૧	૫૫૮૬૨.૦૭	૭૬૪૭૨.૧૪	૯૬૯૧૮.૮૧	૩૦૮૧૭.૩૨	૧૯૭૭૭.૦૭	૪૬૪૨૩૮.૪૨

સંદર્ભસૂચિ

૧. શ્રી યશવંતભાઈ ટી. દેસાઈ, "Law and management of co-operation", ગુજરાત ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
૨. શ્રી સી.એમ. રાઠોડ, "સહકાર-૨", ગુજરાત નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
૩. Dr. D.G. Culcarni, "Tropicat Sugar by Dayan Jyot Purkashan Poona - 4
૪. આર. બી. શાસ્ત્રી, "ભારતનો આર્થિક ઇતિહાસ", ગુજરાત ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
૫. પી.આર. રાઠોડ "ભારતનાં આર્થિક વિકાસની સમસ્યા", ગુજરાત ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
૬. પારેખ સુરેશ સી. અને ડૉ. દિક્ષિત એસ., "સંશોધનમાં આંકડાશાસ્ત્રીય પરીક્ષણ", ચંપા પ્રકાશન, જુનાગઢ.
૭. Khan, M. Y. and Jain, P. K. : "Financial Management", Tata McGraw Publishing Limited, New Delhi, Third Repring, 1983.
૮. Maheshwari, S. K. : "Management Accounting and Financial Control"
૯. R. H. Wessel : "Principles of Financial Analysis"
૧૦. Weston, J. F. and Brigham E. F. : "Managerial Finance"
૧૧. I. M. Pandey : "Financial Management"
૧૨. Brigham E. F. : "Financial Management"
૧૩. Bogen J. I. : "Financial Handbook"

18. Khan. M. Y. and Jain P. K. : "Financial Management Test and problems"
19. T. K. Velayadham : "Debt Equity Ratio"
20. S. P. Vijay Saradhi : "Corporate Capital structure Trends in India"
21. S. N. Maheshwari : "Management Accounting and Financial Control"
22. Chandra Prasanna : "Financial Management"
23. Maheshwari S. N. : "Management Accounting in Financial Control"
24. J. C. Van Horne : "Financial Management and Policy"
25. Gitman C. J. : "Principles of Managerial Financial Control"
26. Kulkarni P. V. : "Financial Management"
27. Gesternberg C. W. : "Financial Organisation and Management of Business"
28. Bonneville J. H. and Dewey L. W. : "Organising and Financial of Business"
29. H. G. Gutherman and Doubball : "Corporate Financial Policy"
30. Hogland : "Corporate Finance"
31. Durand, D. : "The cost of Debt and Equity Funds for Business"

27. **Modigliani and Miller : "The cost of Capital Corporation Finance and the Theory of Investment"**
28. **John F. Childs : "Long Term Financing"**
30. **Johnson R. L. : "Financial Decision Making"**
31. **Donaldson and Gordon : "Corporate Debt Capacity"**
32. **R. W. Johnson : "Financial Management"**
33. **Chandra Prasanna : "Financial Management"**
34. **Kuchhal S.C. "Financial Management"**
34. **Jonshon R.L. "Financial Decision Making"**
35. **Donaldson, Gordon "Corporate Debt Capacity"**
39. **R.O. Kennedy and McMullen S.Y Financial Statement From Analysis and Terpretation.**
37. **I.M. Panday and P.K. Jain Financial Management**
38. **Sudha Nigam "Financial Efficiency."**
40. **Sudha Nigam Financial Effieency Print Well Publishers, Jaipur.**
41. **Oxford Distionary Oxford University Press, Delhi.**
42. **I.M. Pandy Financial Management Vikas Publishing House Pvt. Ltd.**
43. **Harward and Upton "Introduction to Business Finance" McGrow Hill New York.**
44. **Choyal B.R. "Financial Management of State Enterprises"**

४५. **Choyal B.R. "Financial management of State Enterprises"**
Pritwell Publishers, Jaipur.
४६. **Khan M.Y. and Jain P.K. "Financial Management Text and Problems"** Tata McGraw Hill Publishing Coimpany Ltd. New Delhi.
४७. **Prof. J.H. Dave. "Business Organization and Management"**

વર્તમાન પત્રો

૧. સંદેશ
૨. ગુજરાત સમાચાર
૩. Economic Times
૪. Indian express
૫. Times of India

અહેવાલ

૧. ગુજરાત રાજ્ય સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સંઘ લિમિટેડ - ગાંધીનગર
૨. ગ્રામ સ્વરાજ આંક, ૮-૯
૩. ગુજરાત રાજ્ય સર્વસંગ્રહ
૪. Co-Operative Movement In Gujarat Published by Joravershing Yadav (Executive Officer)

સામયિકો

૧. બારડોલી ફેક્ટરી સંદર્ભ સાહિત્ય
૨. Bharatiy Sugar
Journal Monthly Published by National Federation of Co-operative suger factories Ltd. New Delhi.
૩. Co-operative press News-Weekly
૪. Co-operative press Suger
National Federation of Co-operative Suger Factories Ltd, New Delhi.

૫. Indian Suger

Published by National Federation of Co-operative Suger Factories
Ltd. New Delhi.

૬. ગુજરાત રાજ્ય સહકારી ખાંડ ઉદ્યોગ સંઘ લિ. સરદાર સહકારી ખાંડ ભવન.

વાર્ષિક અહેવાલ

૧. ગાણેશ સહકારી ખાંડ કારખાનાના છેલ્લા પાંચ વર્ષના વાર્ષિક અહેવાલો

૨. સાયણ સહકારી ખાંડ કારખાનાના છેલ્લા પાંચ વર્ષના વાર્ષિક અહેવાલો

૩. બારડોલી સહકારી ખાંડ કારખાનાના છેલ્લા પાંચ વર્ષના વાર્ષિક અહેવાલો

૪. મહુવા સહકારી ખાંડ કારખાનાના છેલ્લા પાંચ વર્ષના વાર્ષિક અહેવાલો

૫. કોડીનાર સહકારી ખાંડ કારખાનાના છેલ્લા પાંચ વર્ષના વાર્ષિક અહેવાલો

૬. તાલાલા સહકારી ખાંડ કારખાનાના છેલ્લા પાંચ વર્ષના વાર્ષિક અહેવાલો